MŰVÉSZI IPAR

AZ ORSZÁGOS MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
ÉS
A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIR. MINISTERIUM

MEGBIZÁSÁBÓL

PASTEINER GYULA

SZERKESZTŐ TÁRS

RADISICS JENŐ

1891

HATODIK ÉVFOLYAM

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT
1891.

300671

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

Franklin-Társulat nyomdája.

MŰVÉSZI IPAR

AZ ORSZ. MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
ÉS
A M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT KÖZLÖNYE

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIR. MINISTERIUM

MEGBIZÁSÁBÓL

PASTEINER GYULA

SZERKESZTŐ TÁRS:

RADISICS JENŐ

VI. ÉVFOLYAM. 1891. I. ÉS II. SZÁM.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT
1891

MŰVÉSZI IPAR

HATODIK ÉVFOLYAM. 1891. I. ÉS II. SZÁM.

TARTALOM.

SZÖVEG: Oldal

A magyar iparművészeti társulat VI. közgyűlése ... 1
A legyező. RADISICS JENŐTŐL ... 13
A magyar parasztmajolika. DINER JÓZSEFTŐL ... 37
Irodalom:
Könyvismertetés:
Handbuch der Kunstpflege in Österreich. CSIZIK GYULÁTÓL ... 51
Folyóiratok ... 52
A magyar iparművészeti múzeum és társulat ügyei ... 55
Különfélék ... 62

KÉPEK A SZÖVEGBEN:
Khinai legyező. Gróf Czebrián Mária tulajdona ... 13
Elefántcsontból faragott legyező. Khinai. Báró Bornemissza Tivadarné tulajdona ... 15
Gyöngyházzal diszített elefántcsont legyező. Báró Sennyey Béláné tulajdona ... 17
Kétszínű aranynyal borított, faragott gyöngyház legyező. Gróf Festetics Taszilóné tulajdona 19
Színesre kifestett gyöngyház legyező. Gróf Dessewffy Aurelné tulajdona ... 21
Színesre festett elefántcsont legyező. Gróf Festetics Pálné tulajdona ... 23
Békateknő legyező. Gróf Zichy Jánosné tulajdona ... 25
Színes aranynyal borított gyöngyház legyező. Gróf Andrássy Aladárné tulajdona ... 27
Áttört fa legyező. Gróf Zichy Józsefné tulajdona ... 29
Aczéllal berakott csont legyező. Özv. gróf Berchtold Lászlóné tulajdona ... 31
Korsó. Sárga habán majolika ... 38
Tál. Sárga habán majolika ... 39
Két kancsó. Violaszínű habán majolika ... 40
Két korsó. Tót majolika ... 40
Szelencze. Szepesmegyei delfti fayence ... 41
Tál. Zólyommegyei delfti fayence ... 42
Korsó. Éjszak-magyarországi világos sárga majolika ... 44
Korsó és tál. Éjszak-magyarországi világos sárga majolika ... 45
Kanna. Magyar munka. Olasz-féle majolika ... 46
Kancsó. Magyar munka. Rouen-féle majolika ... 46
Tál. Erdélyi majolika. Pâte-sur-pâte. Kék engobe ... 47
Két korsó. Erdélyi majolika. Fehér engobe-fayence ... 48
Tál. Erdélyi munka. Thun-féle majolika ... 49

KÉP A SZÖVEGEN KÍVÜL:
1. Áttört díszű habán majolika. Dr. Szendrei János gyűjteményében.

*

Szerkesztőség és kiadó-hivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 67.

*

Az első évfolyam teljes példányai kaphatók a Franklin-Társulat kiadó-hivatalában: IV., Egyetem-utcza 4. sz. Ára 6 frt.

*

A Művészi Ipar 1891. (hatodik) évi folyamára 5 forintjával előfizetést elfogad a kiadó-hivatal.

TARTALOMJEGYZÉK.

I. A SZERZŐK NÉVMUTATÓJA BETŰRENDBEN.

Batai Gábor. *Geschichte der Holländischen Baukunst und Bildnerei im Zeitalter der Renaissance, der nationalen Blüthe und des Klassicismus* von Dr. Georg Galland ... 115
— *Zászlótartók a toskánai palotákon* ... 192
Csizik Gyula. *Handbuch der Kunstpflege in Österreich* ... 51
Czobor Béla. *A pécsi székesegyház* ... 165
Diner József. *A magyar parasztmajolika* ... 37
Fittler Kamill. *Az iparművészeti múzeum Bubics-terme* ... 186
— *Az iparművészeti társulat karácsonyi tárlata* 188
Goldschmied Lipót. *L'Architecture en Italie du VI-e au XI-e siècle* par Raphael Cattaneo ... 196
Petrik Lajos. *Az 1891-ik évi agyagipari tárlat* ... 177
Pósta Béla és Tergina Gyula. *Az éremvésőművészet* ... 140
Radisics Jenő. *A legyező* ... 13
— *Az Esterházy-gyűjtemény Tatában* ... 190
Szendrei János. *Magyar díszítmények* ... 73
Szmrecsányi Miklós. *A budapesti törvényszéki palota falképei* ... 125
Várdai Szilárd. *Észrevételek a rajztanítás kérdéséhez* ... 97

II. KÖZLEMÉNYEK MUTATÓJA.

ELSŐ ÉS MÁSODIK SZÁM.

A magyar iparművészeti társulat VI. közgyűlése ... 1
A legyező. Radisics Jenőtől ... 13
A magyar parasztmajolika. Diner Józseftől ... 37
Irodalom:
Könyvismertetés: *Handbuch der Kunstpflege in Österreich.* Csizik Gyulától ... 51
Folyóiratok ... 52
A magyar iparművészeti múzeum és társulat ügyei ... 55
Különfélék ... 62

HARMADIK SZÁM.

Magyar díszítmények. Dr. Szendrei Jánostól ... 73
Észrevételek a rajztanítás kérdéséhez. Várdai Szilárdtól ... 97
Irodalom:
Könyvismertetés: Dr. Georg Galland, *Geschichte der Holländischen Baukunst und Bildnerei im Zeitalter der Renaissance, der nationalen Blüthe und des Klassicismus* B. G.-től 115
Új könyvek ... 117
Folyóiratok ... 118
Különfélék ... 120

NEGYEDIK SZÁM.

A budapesti törvénykezési palota fali képei. Szmrecsányi Miklóstól ... 125
Az éremvéső művészet. Pósta Bélától és Tergina Gyulától ... 140
Irodalom:
Új könyvek ... 159
Folyóiratok ... 160
Különféiék ... 162

ÖTÖDIK ÉS HATODIK SZÁM.

A pécsi székesegyház. Dr. Czobor Bélától ... 165
Az 1891-ik évi agyagipari tárlat. Petrik Lajostól 177
Az iparművészeti múzeum Bubics-terme. Fittler Kamilltól ... 186
A magyar iparművészeti társulat karácsonyi tárlata. F. K.-tól ... 188
Az Esterházy-gyűjtemény Tatában. Radisics Jenőtől ... 190
Zászlótartók a toskánai palotákon. Batai Gábortól ... 192
Irodalom:
Könyvismertetés: Raphael Cattaneo. *L'Architecture en Italie du VI-e au IX-e siècle.* Goldschmied Lipóttól ... 196
Folyóiratok ... 203
A magyar iparművészeti társulat ügyei ... 207
Különfélék ... 212

III. KÉPEK A SZÖVEGBEN.

Khinai legyező. Gróf Czebrián Mária tulajdona 13
Elefántcsontból faragott legyező, Khinai. Báró Bornemissza Tivadarné tulajdona ... 15
Gyöngyházzal díszített elefántcsont legyező. Báró Sennyey Béláné tulajdona ... 17
Kétszínű aranynyal borított, faragott gyöngyház legyező. Gróf Festetics Taszilóné tulajdona 19
Színesre kifestett gyöngyház legyező. Gróf Dessewffy Aurélné tulajdona ... 21
Színesre festett elefántcsont legyező. Gróf Festetics Pálné tulajdona ... 23
Békateknő legyező. Gróf Zichy Jánosné tulajdona ... 25
Színes aranynyal borított gyöngyház legyező. Gróf Andrássy Aladárné tulajdona ... 27
Áttört fa legyező. Gróf Zichy Józsefné tulajdona 29
Aczéllal berakott csont legyező. Özv. gróf Berchtold Lászlóné tulajdona ... 31
Korsó. Sárga habán majolika ... 38
Tál. Sárga habán majolika ... 39
Két kancsó. Violaszínű habán majolika ... 40
Két korsó. Tót majolika ... 40
Szelencze. Szepesmegyei delfti fayence ... 41
Tál. Zólyommegyei delfti fayence ... 42
Korsó. Észak-magyarországi világos sárga majolika ... 44
Korsó és tál. Éjszak-magyarországi világos sárga majolika ... 45
Kanna. Magyar munka. Olasz-féle majolika ... 46
Kancsó. Magyar munka. Rouen-féle majolika ... 46
Tál. Erdélyi majolika Pâte-sur-pâte. Kékengobe ... 47
Két korsó. Erdélyi majolika. Fehér engobefayence ... 48
Tál. Erdélyi munka. Thun-féle majolika ... 49
S kezdő betű Bocskay István 1606-ik évben kelt oklevelén ... 73
Festett díszítményü keret a veszprémi borbélyczéh szabadító levelén 1733-ból ... 74
Festett virág. Rákóczy György 1648-ban kelt oklevelén ... 75
Festett díszítmény az előbbi oklevelen ... 75
N kezdő betű Bocskay István 1606-ik évi oklevelén ... 76
N kezdő betű Rákóczy György 1648-iki oklevelén ... 76
G kezdő betű Rákóczy György ugyanazon oklevelén ... 77
Vízjegy 1753-ban kelt oklevél papirján ... 78
Díszítmény Apaffy Mihálynak 1672-ben kelt oklevelén ... 78
Ősi palaczk 1684-ből ... 79
Ón palaczk a XVIII. századból ... 80
Festett virágcsokor a XVII. századból ... 80
Áttört selyem hímzés a XVI. századból ... 82
Selyem hímzés aranynyal 1670-ből ... 82
Színes selyem hímzés ezüsttel a XVII. századból 82
Oltárkendő. Selyem hímzés aranynyal a XVII. századból ... 83
Arany skófium csipke a XVII. századból ... 84

Színes selyem hímzés arany selyem fonallal a XVII. századból ... 85
Hímzés a XVII. századból ... 88
Hímzés a XIX. század elejéről ... 88
Széldíszítmény ... 89
Sarokdíszítmény ... 89
Csáth mezőváros statutumának címlapja. Tollrajz 1750-ből ... 90
Bundagallér díszítménye a XIX. századból ... 91
Gyalu 1788-ból ... 92
Habán majolika tányér 1785-ből ... 93
Könyvkötéshez használt színes papir a XVIII. századból ... 94, 95
Festett széldíszítmény a maklári molnárczéh szabadító levelén 1800-ból ... 96
M kezdő betű a maklári molnárczéh szabadító levelén 1800-ból ... 96
Fali képek a budapesti törvénykezési palotában, festette FESZTY ÁRPÁD: A tűzpróba. — Kálmán király eltiltja a boszorkány-égetést. — Perdöntő párbaj. — Mátyás király megadja a népnek a szabad költözködési jogot. — Verbőczy bemutatja a *Hármaskönyvet* II. Ulászló királynak. — Deák Ferencz előterjeszti a büntető törvényjavaslatot ... 129, 132, 133, 135, 136, 137
Római forgalmi pénzek vallásos vonatkozású és történeti tárgyú ábrázolásokkal ... 141
Római forgalmi pénzek a császárra vonatkozó allegorikus ábrázolásokkal ... 143
Gratianus császár medaillonja ... 144
Valeus császár medaillonja ... 145
I. Mátyás magyar király emlékérme. XV. század 146
I. Mátyás magyar király emlékérme. XV. század 147
Arragoniai Izabella emlékérme. GIANO CHRISTOPHORO ROMANO műve ... 149
Beatrix magyar királyné emlékérme. GIANO CHRISTOPHORO ROMANO műve ... 159
Gian Battista Castaldi emlékérme. LEONE LEONI műve ... 151
V. Károly emlékérme. LEONE LEONI műve ... 152
Mária, II. Lajos magyar király özvegyének emlékérme. LEONE LEONI műve ... 153
János Zsigmond erdélyi fejedelem egy lapú ólom emlékérme. XVI. század ... 155
Báthory István lengyel király egy lapú ólom emlékérme. XVI. század ... 157
Pulszky Ferencz emlékérme. SCHARF T. műve 158
A pécsi székesegyház alaprajza ... 166
A pécsi székesegyház homloka ... 167
A pécsi székesegyház átmetszete keresztben ... 168
A pécsi székesegyház belseje ... 169
Falfestmények a pécsi székesegyházban: Krisztus kicsufoltatása LOTZ KÁROLYTÓL, Kapisztrán János tábori miséje SZÉKELY BERTALANTÓL, Jelenetek Mózes életéből BECKERATH MÓRTÓL, Jelenetek Jézus életéből ANDREÄ KÁROLYTÓL ... 171, 173, 175
Vasból kovácsolt zászlótartó Sienában 1487-ből 192
Zászlótartó alakú díszítmény a del Magnifico palotán Sienában. COZZARELLI műve 1508-ból 193
Zászlótartó a del Magnifico palotán Sienában. COZZARELLI műve 1508-ból ... 194
Bronzból öntött egyszerűbb zászlótartó Sienában ... 195
Ambro a ravennai S. Giovanni e Paolo templomban ... 197
Pillér és káva a S. Clemente templomban Rómában ... 198
Áttört márvány rács a gradoi székesegyházban 199
A S. Felice templom kapujának részlete Cimitilében. VIII. század eleje ... 199
A bresciai S. Salvadore templom részletei. VIII. század ... 200
Káva a torcelloi székesegyházban az 1008-ik évből ... 201
Oszlopfő a vicenzai S. Felice templomban 985-ből ... 202
A milanói S. Ambrogio templom apsisának és szentélyének párkánya. IX. század ... 203

IV. KÉPEK A SZÖVEGEN KIVÜL.

I. Áttört díszü habán majolika. Dr. SZENDREI JÁNOS gyűjteményében.
II. Színes selyem hímzés a XVIII. századból.
III. Színes selyem hímzés a XVII. századból.
IV. A pécsi székesegyház déli oldala.
V. A pécsi székesegyház átmetszete hosszában.

MŰVÉSZI IPAR

M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA

A M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT VI. KÖZGYŰLÉSE.

1891 márczius 22-ikén.

A magyar iparművészeti társulat f. évi márczius 22-én tartotta hatodik rendes évi közgyűlését Lipthay Béla báró elnöklete alatt.

Elnök hosszabb beszédben fejtegette az okokat, melyeknél fogva a társulat tevékenysége nem érhet el nagyobb eredményeket. Különösen kiemelte, hogy a társulat anyagi ereje nem áll arányban a föladatok nagyságával, s hogy e mellett a bevételek nagy részét a *Művészi Ipar* folyóirat, a társulat közlönye veszi igénybe. Nézete szerint nem helyes, hogy a társulat ily viszonyok között bevételei nagy részét irodalmi vállalatra fordítja. Végül megállapítván, hogy a közgyűlés a törvényes kellékeknek megfelel, azt megnyitá és a jegyzőkönyv hitelesítésére Gervay Mihály és Keleti Gusztáv tagokat kérte fel.

A közgyűlés napirendjének második tárgya volt a választmány jelentése a társulat 1890-ik évi működéséről, melyet Szalay Imre indítványára a közgyűlés fölolvasottnak tekintett és jóváhagyólag tudomásul vett.

A jelentés így szól:

Tisztelt közgyűlés!

Hazánkban a művészet és közgazdaság valamennyi tényezője között a művészi ipar a legelmaradottabb. E tény fölismeréséből kifolyólag a tisztelt közgyűlés elé terjesztett évi jelentéseink java részben tervekből állottak, melyek kifejezésre juttatták azt, hogy a választmány fölfogása szerint a társulat tevékenységének mire kellene kiterjeszkedni és mily körben kellene mozognia, ha a hazai művészi ipart sikerrel művelni és mostani állapotából a fejlettség oly fokára akarja emelni, hogy annak főbb és legszükségesebb ágai a nyugati nemzetek művészi ipara mellett némileg megállják helyüket. A jelentéseinkben foglalt tervek a művészi ipar valamennyi ágát felölelték, de a közönség és a legközelebbről érdekelt iparos körök részvétlensége következtében eredménytelen kisérletekké váltak.

A próbálkozások e következetes meghiúsulása azt a meggyőződést érlelte meg a választmányban, hogy nálunk a korlátozottabb anyagi viszonyok, a közérdeklődés és a művészileg képzett iparosok elégtelensége folytán még nincsenek meg azok

a föltételek, melyek nélkül a művészi ipar széles körű fejlesztésére gondolni sem lehet. A tapasztalatok arra birták a választmányt, hogy a messzelátó terveket egyelőre mellőzve, tevékenységét szűkebb korlátok közé szorítsa. Azonban szűk körű tevékenységünkkel sem áll arányban a múlt évben elért eredmény.

Jelentéseinkben ismételten kifejtettük, hogy kiváló súlyt fektetünk a karácsonyi tárlatra, mely kedvező alkalmul kinálkozik művészi iparosainknak, hogy legjobb termékeiket bemutathassák és értékesíthessék. Hogy iparosaink körében minél inkább fokozzuk az érdeklődést a tárlat iránt, hogy minél jobb művek előállítására buzdítsuk, a mint azelőtt, úgy a múlt évben is a legjobb iparművészeti tárgyak díjazására elismerő oklevél kíséretében odaítélendő három, s pedig egy 100 frtos és két 50—50 frtos díjat tűztünk ki. Ezzel azonban nem elégedtünk meg, hanem hogy e vállalkozásunknak legalább megközelítően kielégítő sikerét biztosítsuk, még május havában körlevelet küldöttünk szét, melyben művészi iparosainkat fölkértük, hogy legyenek szívesek szeptember haváig nyilatkozni, vajjon hajlandók-e résztvenni a tárlaton. Augusztus havában újabb figyelmeztetésül ismét szétküldtük a fölhivást. Sőt még tovább mentünk. Ugyane körlevélben fölhívtuk művészi iparosainkat, hogy ha valamely kiválóbb tárgyat óhajtanak készíteni, annak tervét és költségvetését mutassák be, s ha az jónak fog találtatni, a társulat kész azt megrendelni. Továbbá a körlevélben művészi iparosaink figyelmét fölhívtuk a társulat kebelében alakult tervező szakosztályra, melynek legkiválóbb művészeink tagjai, kik készséggel vállalkoznak tervek készítésére.

Ennek daczára karácsonyi tárlatunk eredménye várakozásunknak nem egészen felelt meg. Összesen 22 iparos vett részt a tárlatban 21,000 frt értékű 282 darab tárgygyal. Ebből eladatott 53 darab 1466 forint értékben, beleértve az 598 forint értékű 17 darabot, melyet a társulat vásárolt a czélból, hogy tagjai között kisorsolja, továbbá beleértve a Műbarátok Köre által eszközölt 360 forintnyi vásárlást. A föntemlített 17 nyereménytárgy a választmánynak márczius 7-iki ülésén a megállapított sorsolási szabályok szerint megejtetett és eredménye a társulat közlönyének legközelebbi számában fog közzé tétetni. A karácsonyi tárlat alkalmából kitűzött pályadíjak odaítélésére kiküldött bizottság bizonyára az egész társulat osztatlan elismerését is tolmácsolta, midőn Zsolnay Vilmos pécsi majolika gyárának egy termékét tűntette ki az első díjjal. A második díjat szintén egyhangú ítélettel Goldschmied Lajos brassói ötvös, a harmadik díjat Vandrák László budapesti bronzműves nyerte.

Korábbi jelentéseinkben ismételten kifejtettük azt is, hogy mily fontosnak tartjuk a művészi tervezés fejlesztését. Első kísérletünk abból állott, hogy egy tervező művészt állandóan alkalmaztunk. Ez nem felelt meg a hozzá kötött várakozásnak, a mennyiben iparosaink a tervező művészt alig vették igénybe. A tervezés ügyét azonban művészi iparunk jövőjének nagy kára nélkül elejthetőnek nem tartván,

más módhoz folyamodtunk, ahhoz t. i., hogy a választmány eddigi három szakosztálya mellé negyedikül a tervező művészek szakosztályát szerveztük.

Az ügyrend II. fejezetének intézkedései e szakosztályra is érvényesek. Élén a választmány által választott elnök és helyettes elnök áll; elnöke tagja a végrehajtó bizottságnak; tagjait a választmány választja részint a választmány, részint a társulat ama tagjainak sorából, kik iparművészeti tervezéssel foglalkoznak. Föladata a termelő iparosok és a megrendelő közönség szükségleteit és igényeit kipuhatolni és ekként a helyes kivánalmakat fölismervén, a művészi ipari tervezést és a termelést helyes irányba terelni. E czélból egyes tagjai, kik a viszonyokat ismerik, arra való iparosokkal érintkezésbe lépnek és a tapasztaltakról jelentést tesznek. A szakosztály méltányos áron, esetleg ingyen terveket bocsát az oly iparosok rendelkezésére, kik nem tudnak tervezni, s nincs módjukban, hogy művészek által készített terveket kellőképen díjazzanak, de képesek és hajlandók a társulat által nyujtandó terveket megvalósítani. Ily esetben a szakosztály megbizottja az illető iparost a munkában útmutatással támogatja, szóval mindenben kezére jár és ellenőrzi. Ha valamely iparosnak nem lenne módjában, hogy a neki ajánlott terv szerint valamely tárgyat a saját koczkázatával elkészítsen, a szakosztály javaslatára esetleg a társulat rendeli meg a tárgyat. Vagy pedig a szakosztály javaslatára a társulat készíttet terveket és azok megvalósításával támogatásra érdemes iparosokat biz meg. Úgy az előbbi, mint az utóbbi módon előállított tárgyakat a társulat rendes évi karácsonyi tárlatán a tervező művész és az iparos neve alatt kiállítja, s vagy eladja, vagy tagjai között kisorsolja. Az iparosok számára készített, s nekik ingyen felajánlott tervekért a társulat a tervező művésznek némi kárpótlást nyújt, s annak összegét a szakosztály javaslatára a választmány állapítja meg. A szakosztály vállalkozik bárki által kivánt terveknek olcsó díj mellett való elkészítésére, s annak megvalósításával megbizandó alkalmas iparost keresni és ajánlani. Az ilyen tervekre vonatkozó megrendeléseket a társulat titkára veszi át és a szakosztály elnökéhez juttatja. A díjazás körül netalán fölmerülendő nézeteltérések kiegyenlítésével a választmány által választott s Gerlóczy Károly, Keleti Gusztáv, Lechner Lajos, Radisics Jenő és Ráth György tagokból álló külön jury bizatott meg. E jury csak akkor határozatképes, ha legalább három tag van jelen. A szakosztály maga állapítja meg a saját ügyrendjét. Megválasztattak a szakosztály elnökévé Rauscher Lajos, helyettes elnökké Jakabffy Ferencz; tagokká: Benczúr Béla, Csizik Gyula, Fittler Kamill, Györgyi Géza, Györgyi Kálmán, Háry Gyula, Lechner Ödön, Nagy Lázár, Nendtvich Gusztáv, Palóczi Antal, Schikedanz Albert, Tandor Ottó.

A szakosztály czéljaira az 1891-ik évi előirányzatban 350 frtot vettünk föl, de egyúttal fölhatalmazást kérünk a tisztelt közgyűléstől arra, hogy az előirányzat egyéb tételeiből fönmaradó összegeket szintén e szakosztály költségeire fordíthassuk.

A hazai jelesek mellszobrainak sorozatából az elmult év folyamán ő felsége

Ferencz József király mellszobrát kilencz, Arany Jánosét nyolcz és Liszt Ferenczét hat példányban Tourbain Károly öntőnél bronzba öntettük. A többi, névszerint Mátyás király, József nádor, gróf Széchenyi István és gróf Andrássy Gyula mellszobrát 5—5 példányban rendeltük meg és most vannak munkában. Kelendőségük szerint nagyobb számban fognak öntetni. Égetett agyagban való sokszorosítás végett a sorozatot még az év folyamán átengedjük az ungvári porczellán- és agyagipari részvénytársulatnak. Ekként megvalósulván a terv, mely több éven át foglalkoztatott, kedves kötelességünknek tartjuk köszönetet mondani Budapest főváros képzőművészeti bizottságának és az orsz. magyar képzőművészeti társulatnak a hathatós támogatásért, melyben részesítettek, az előbbi az által, hogy három mellszobor mintáját elkészítteté és a társulat rendelkezésére bocsátá, az utóbbi pedig a másik három mellszobor költségeinek nagyobb részét viselte.

Művészi iparunkra nézve örvendetes eseményként fölemlítjük, hogy Bachruch Károly tagtársunknak buzdítására és társulatunk erkölcsi támogatása mellett az év folyamán Scheid G. A. bécsi czég ötvöző intézetet, Roth Samu pedig üvegköszörülő műhelyt alapított a fővárosban. Továbbá úgyancsak Bachruch Károly közbenjárására a vallás- és közoktatási m. kir. miniszter úr ő nagyméltóságánál Hibján Samu ékszerész számára ajánló levelet eszközöltünk ki a magyarországi származású Taub Lipót fiai párisi előkelő czéghez, melynek főnöke ajánlottat Tard párisi zománczművesnél helyezte el, a ki vállalkozott, hogy azt hat hónap alatt a zománczozás minden ágában kiképezi. A Tard által ezért igényelt 1200 franknyi díj fizetésre Taub úr készséggel ajánlkozott. Meg vagyunk győződve, hogy a tisztelt közgyűlés osztatlan helyeslésével találkozunk, midőn e helyen is kifejezzük köszönetünket a szives készségért, melylyel a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr, továbbá Bachruch Károly úr és Taub Lipót fiai párisi czég a hazai művészi ipar érdekeit előmozdították.

A társulatnak ez idő szerint van 180 alapító, 310 rendes és 22 segélyező tagja. A tagok száma összesen 512.

A *Művészi Ipar* folyóirat a társulat közlönye a mult évvel 5-ik évfolyamát tölté be és két havonkint egy-egy füzetben összesen 31 ívnyi terjedelemben jelent meg.

Az alapszabályok 34. §-a értelmében az elnök és alelnökök megbizatása ez évvel lejárt, továbbá az alapszabályok 26. §-a értelmében a választmányból ezuttal kilépnek: Beck Dénes, Császka György, Egger Dávid, Forster Gyula, Gerlóczy Károly, Hampel József, Keleti Gusztáv, id. Luczenbacher Pál, Pulszky Ferencz, Radisics Jenő, Szalay Imre, gróf Tisza Lajos.

A közgyűlés egyik teendője az elnöki és alelnöki tisztségek betöltése, továbbá a kilépő tagok helyébe a választmányba új tagok választása.

Az alapszabályok 19. §-ának *f)* pontja értelmében a mult közgyűlés az 1890-ik évi számadások megvizsgálására Benke Gyula és Paur Leo urakat választotta meg,

kik megbizatásuk szerint a társulat számadásait megvizsgálván, azokat rendben találták. Eljárásukról szóló jelentést van szerencsénk a közgyűlés elé terjeszteni és annak alapján kérjük a fölmentést.

Végül az 1891. évi költségvetést van szerencsénk a tisztelt közgyűlés elé terjeszteni és kérjük annak jóváhagyását.

A választmány.

A napirend harmadik tárgya volt a társulat számadásainak megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése. A titkár által fölolvasott jelentést a közgyűlés jóváhagyta és a fölmentést minden irányban megadta.

A napirend negyedik tárgya a társulat 1891-ik évi költségvetése volt. A kiadások előirányzatának negyedik pontjánál fölszólalt Lipthay Béla báró elnök és már előbb kifejtett nézeteire hivatkozva indítványozta, hogy a *Művészi Ipar* számára még egy félévi járulék fejében szavazzon meg a közgyűlés 600 frtot, s mondja ki, azontúl nem járul a folyóirat költségeihez.

Szalay Imre utalt arra, hogy a *Művészi Ipar* a hazai iparművészet fejlesztése szempontjából mennyire fontos, s azért azt mindenképen fenn kell tartani. A vidéki tagok, kiknek egyebet alig nyujt a társulat, a folyóiratban igen tanulságos olvasmányt nyernek, a mi szintén annak fenntartását indokolja.

Ráth György sajnálatát fejezvén ki a fölött, hogy a társulat elnöke a választmány megállapodásával a közgyűlés előtt helyezi magát ellentétbe, ajánlotta a tétel változatlan elfogadását.

A közgyűlés nagy többsége elfogadta a tételt. Ezzel együtt az egész költségvetés elfogadtatott.

Elnök fölhívta a közgyűlést elnök, két alelnök, a kilépő tagok helyébe a választmányba új tagok és az 1891-ik évi számvizsgálók megválasztására. Megköszönve az iránta való eddigi bizalmat, kijelenté, hogy ezentúl is élénk részt fog venni a társulat működésében, de az elnöki tisztre ezentúl nem vállalkozik.

Megválasztattak: elnökül Keglevich István gróf, másodelnökökül Ráth György és Szalay Imre; a választmány tagjaiul: Beck Dénes, Császka György, Egger Dávid, Forster Gyula, Gerlóczy Károly, Hampel József, Keleti Gusztáv, Lipthay Béla báró, id. Luczenbacher Pál, Pulszky Ferencz és Radisics Jenő; számvizsgálókul: Benke Gyula és Pauer Leó.

Elnök a szavazás eredményét kihirdetvén, az ülést berekeszté.

Nyereség- és veszteség-számla, a Magyar Iparművészeti Társulat 1890. évi forg. eredményének kimutatása

	KIADÁSOK	Forint	kr.	Forint	kr.		BEVÉTELEK	Forint	kr.	Forint	kr.
1	Pályadíjak	550	—			1	Eddigi üzlet-eredmények	180	70		
2	Segélyek	50	—			2	A M. Tud. Akadémia adománya a Szécsényi Molnár István-féle alapból	100	—		
3	Tisztviselők tiszteletdíjai és fizetései	240	—			3	Adományok	50	—		
4	*Művészi Ipar* folyóirat segélyezése	1200	—			4	Rendes tagsági díjak	1650	70		
5	Tagok között kisorsolandó műtárgyak 1890-re	598	—			5	Segélyező tagsági díjak	47	—		
6	Nyomtatványok	36	90			6	Értékpapir-kamatok	1400	—		
7	Irodai költségek	31	06			7	Egyéb kamatok	229	07	3657	47
8	Vegyes költségek	112	19								
9	Karácsonyi kiállítás költsége	30	—								
10	Díjak beszedéseért járó százalék	43	—								
11	Leírások	122	—	3613	15						
12	1890. év végével mutatkozó üzlet-eredmény egyenlege			44	32						
				3657	47					3657	47

Pasteiner Gyula s. k.
társ. titkár.

Megvizsgálltatott és rendben találtatott:
Benke Gyula s. k. számvizsgáló. *Budahegyi Pauer Leó s. k.* számvizsgáló.

Lipcsey József s. k.
társ. pénztárnok.

Mérleg a Magyar Iparművészeti Társulat vagyonáról 1890. deczember 31-én.

	VAGYON	Forint	kr.	Forint	kr.		TEHER	Forint	kr.	Forint	kr.
1	Értékpapirok	27555	83			1	Tőke-alapitvány	37250	—		
2	Pénzkészlet a házi pénztárban	132	41	27688	24	2	Előre befizetett tagsági díjak	137	—		
3	Alapitványi követelés	3200	—			3	Üzlet-eredmény egyenlege 1890. év végén	44	32	37431	32
4	Tagsági díj hátralékok	979	—								
5	Kamat hátralékok	70	—	4249	—						
6	Iparművészeti tárgyak	905	86								
7	Leltári ingók	130	42	1036	28						
8	Folyószámla-követelés a Magyar Földhitelintézetnél	3207	80								
9	Számla-követelés	1250	—	4457	80						
				37431	32					37431	32

Pasteiner Gyula s. k.
társ. titkár.

Megvizsgálltatott és rendben találtatott:
Benke Gyula s. k. számvizsgáló. *Budahegyi Pauer Leó s. k.* számvizsgáló.

Lipcsey József s. k.
társ. pénztárnok.

Előirányzat az 1891. évre.

	KIADÁSOK	Forint	kr.		FEDEZET	Forint	kr.
1	A titkár tiszteletdíja	400	—	1	1889. évi üzlet-eredmény	44	32
2	A pénztárnok tiszteletdíja	200	—	2	Rendes tagok díja	1605	—
3	Irnok fizetése	240	—	3	Segélyező tagok díja	45	—
4	A *Művészi Ipar* folyóirat segélyezése	1200	—	4	Értékpapir kamatai	1490	—
5	Nyomtatványok	50	—	5	Egyéb kamatok	230	—
6	Irodai költségek	50	—	6	A M. T. Akadémia adománya a Szécsényi Molnár István-féle alapból	100	—
7	Vegyes költség	100	—				
8	Karácsonyi tárlaton pályázat útján iparművészeti tárgy díjazása	200	—				
9	Tagok között kisorsolandó tárgyak vételére	600	—				
10	Díjak beszedéseért járó százalék	50	—				
11	A tervező művészek szakosztályának czéljaira	350	—				
		3440	—			3514	32

A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT TAGJAI.

I. Alapító tagok:

		forint
	I. Ferencz József Ő császári és apostoli királyi Felsége	1500
	Erzsébet Ő császári és apost. kir. Felsége	500
	Rudolf trónörökös Ő cs. és kir. Fensége (meghalt 1889-ben)	200
	József főherczeg Ő Fensége	400
5	Szász Coburg Fülöp hg Ő kir. Fensége	200
	Hirsch Móricz báró, Páris	5000
	Pavel Mihály görög-kath. püspök, Nagy-Várad	2100
	Herzog Péter nagykereskedő, Budapest	1500
	Budapest főváros hatósága	1000
10	Ivánczich Viktor dr., Bécs	1000
	Kistelki Lévay Henrik főrendih. tag, Budapest	1000
	Simor János bibornok, hercz.-primás, (meghalt 1891-ben)	1000
	Első Magyar Ált. Biztositó Társaság, Budapest	500
	Haynald Lajos bibornok érsek, Kalocsa	500
15	Kováts Zsigmond püspök (meghalt 1887-ben)	500
	Magyar-Franczia Bizt. Részv.-Társ., Budapest	500
	Samassa József dr. érsek, Eger	500
	Wodianer Albert földbirtokos, Budapest	500
	Zichy Jenő gróf orsz. képviselő, Budapest	500
20	Császka György megyés püspök, Szepeshely	400
	Wodianer Mór báró (meghalt 1886-ban)	300
	Andrássy Aladár gróf, Budapest	200
	Bonnaz Sándor püspök (meghalt 1889-ben)	200
	Fuchs Rudolf magánzó, Budapest	200
25	Harkányi Frigyes ministeri tanácsos, Budapest	200
	Károlyi Gyula gróf (meghalt 1890-ben)	200
	Luczenbacher Pál főrendiházi tag, Budapest	200
	Nagyczenki czukorgyár részv.-társ.	200
	Pellet Ödön apát-kanonok, Székesfehérvár	200
30	Pesti hazai első takarékp. egyes., Budapest	200
	Ráth György kir. it. táblai tanácseln., Budapest	200
	Schlauch Lőrincz megyés püspök, Nagy-Várad	200
	Széchényi Béla gróf főrendiházi tag, Budapest	200
	Széchényi Pál gr. Budapest	200
35	Venczell Ferencz kanonok, Nyitra	200
	Weisz Bernát Fer. kir. tan. (meghalt 1888-ban)	200
	Wodianer Alber báró, Budapest	200
	Zichy Edmund gróf főrendiházi tag, Budapest	200
	Zichy Ferencz gr. kir. főasztalnokm., Budapest	200
40	Andrássy Dénes gr. főrendiházi tag, Krasznа-Horka-Váralja	150
	Adamofszky Péter papirkereskedő, Budapest	100
	Andrássy Géza gróf, Budapest	100
	Apponyi Albert gr. orsz. képviselő, Budapest	100
	Atzél Béla báró, Budapest	100
45	Baich Milos báró orsz. képviselő, Budapest	100
	Baiersdorf és Biach, Budapest	100
	Bánffy György gróf, Budapest	100
	Batthyány Lajos gróf főispán, Ikervár	100
	Berg Gusztáv báró, Kapuvár	100
50	Berzeviczy Albert dr. államtitkár, Budapest	100
	Blaskovich Ernő, Budapest	100
	Bobula János épitész, Budapest	100
	Brankovics György g. k. püsp., Temesvár	100
	Bubics Zsigmond megyés püspök, Kassa	100
55	Budapesti kereskedelmi és iparkamara	100
	Bukovits Gyula épitész, Budapest	100
	Burchard Konrád főrendiházi tag, Budapest	100
	Burger A. üvegkereskedő, Budapest	100
	Csanádi székes-káptalan, Temesvár	100
60	Csáky László gróf, (meghalt 1891-ben)	100
	Csekonits Endre gr. főrendiházi tag, Zsombolya	100
	Czobor Béla dr., Budapest	100
	Debreczeni kereskedelmi és iparkamara	100
	Dulánszky Nándor megyés püspök, Pécs	100
65	Egger Dávid régiségkereskedő, Budapest	100
	Eisele József gépgyáros, Budapest	100
	Esterházy Miklós herczeg, Bécs	100
	Esterházy Móricz gróf, Pápa	100

		forint
	ifj. Esterházy Móricz gróf főispán, Budapest	100
70	Érsekujvári takarékpénztár	100
	Falk Zsigmond lovag nyomda-igazg., Budapest	100
	Festetits Andor gróf főrendiházi tag, Szeleste	100
	Tolnai Festetits Tassilo gróf, Keszthely	100
	Fischer Ignácz majolikagyáros, Budapest	100
75	Flandorfer Ignácz lovag, Sopron	100
	Floch Henrik dr. kir. tanácsos, Budapest	100
	Özv. Flór Ferenczné, (meghalt 1891-ben)	100
	Forgó és Társa üvegkereskedők, Budapest	100
	Forster Gyula min. tanácsos, Budapest	100
80	Forster János, Esztergom	100
	Forster Kálmán min. fogalmazó, Budapest	100
	Fraknói Vilmos czímz. püspök, Budapest	100
	Göndöcs Benedek apát, Békés-Gyula	100
	Grünwald Béla (megh. 1891-ben)	100
85	Győri Gschwindt Mihály, Budapest	100
	Győri székesegyházi káptalan	100
	Hadik-Barkóczy Endre, Budapest	100
	Hajós József (meghalt 1888-ban)	100
	Hauszmann Alajos műépitész, Budapest	100
90	Hauszmann Sándor, Budapest	100
	Háromszékmegyei ipartelep	100
	Hidassy Kornél megyés püspök, Szombathely	100
	Holdházy János apát-kanonok, Alcsuth	100
	Hornig Károly báró megyés püspök, Veszprém	100
95	Horváth Boldizsár orsz. képviselő, Budapest	100
	Hüttl Tivadar porczellán-kereskedő, Budapest	100
	Ipolyi Arnold püspök (meghalt 1887-ben)	100
	Irsik Ferencz kanonok, Szatmár	100
	Iványka Imre orsz. képviselő, Budapest	100
100	Jászóvári prépostság	100
	Kaas Ivor báró orsz. képviselő, Budapest	100
	Károlyi Alajos gróf (meghalt 1891-ben)	100
	Károlyi István gróf, Budapest	100
	Károlyi Sándor gróf, Budapest	100
105	Károlyi Tibor gróf, Budapest	100
	Keglevich István gróf, Budapest	100
	Keleti Gusztáv mintarajztanodai igazg., Bpest	100
	Kégl György orsz. képviselő, Budapest	100
	Kobek István, Bátorkesz	100
110	Kochmeister Frigyes báró, főrendiházi tag, Budapest	100
	Königswarter Moritz báró, Bécs	100
	Kramer Samu kárpitos, Budapest	100
	Láng József, Budapest	100
	Láng László gépgyáros, Budapest	100
115	Láng Sándor, Budapest	100
	Lázár Bernát földbirtokos, Segesvár	100
	Lechner Ödön műépitész, Budapest	100
	Lenk Emil, Sopron	100
	Lenk Gyula, Sopron	100
120	Lipthay Béla báró, Budapest	100

		forint
	Luczenbacher István földbirtokos, Muzsla	100
	Luczenbacher Miklós, Budapest	100
	Marton Alajos díszműárus, Budapest	100
	Matuska János kanonok (meghalt 1888-ban)	100
125	Mendl István magánzó, Budapest	100
	Miehl Jakab prépost-kanonok, Székesfehérvár	100
	Mihalovits József bibornok-érsek (meghalt 1891-ben)	100
	Modrovics Gergely (meghalt 1885-ben)	100
	Müller P., Sopron	100
130	Nádasdy Ferencz gróf, Budapest	100
	Német József cz. püspök, Temesvár	100
	Nopcsa Ferencz báró főudvarmester, Budapest	100
	Nyitramegye közönsége	100
	Pánthy Endre kanonok, Eger	100
135	Pap Samu dr. orsz. képviselő, Budapest	100
	Patzenhofer Konrád gyártulajdonos, Czinfalva	100
	Pártos Gyula műépitész, Budapest	100
	Petschacher Gusztáv műép. (meghalt 1890-ben)	100
	Péterffy Zsigmond vasuti üzletigazg., Budapest	100
140	Prifach József nagyprépost, Székesfehérvár	100
	Pucher József műépitész, Budapest	100
	Radisics Jenő, az orsz. m. iparműv. muzeum igazgatója, Budapest	100
	Szentmártoni Radó Kálmán főispán, Répczelak	100
	Rakovszky Géza orsz. képviselő, Budapest	100
145	Reiner Zsigmond lapszerkesztő, Budapest	100
	Rothermann Rudolf lovag gyártulajd., Hirm	100
	Römer Flóris dr. apát-kanonok (megh. 1889-ben)	100
	Rósa Lajos földbirtokos, Budapest	100
	Schönborn Ervin gróf, Bécs	100
150	Schreiber Ignácz, Bécs	100
	Somorja rend. tanácsú város	100
	Soproni kereskedelmi és iparkamara	100
	Soproni takarékpénztár	100
	Stephani Lajos légszesz-társ. igazg., Budapest	100
155	Strasser Alajos nagykeresk. (meghalt 1888-ban)	100
	Supka Jeromos apát, (meghalt 1891-ben)	100
	Sváb Károly főrendiházi tag, Budapest	100
	Szalay Imre ministeri tanácsos, Budapest	100
	Szapáry Géza gróf, Budapest	100
160	Szatmári káptalan	100
	Széchenyi Gyula gr., k. főajtónálló-m., Budapest	100
	Széchenyi Pálné grófné, Budapest	100
	Szivák Imre dr. orsz. képviselő, Budapest	100
	Szlávy József koronaőr, Budapest	100
165	Szmrecsányi Pál kanonok, Eger	100
	Taufer Vilmos dr. egyet. tanár, Budapest	100
	Temesvári kereskedelmi és iparkamara	100
	Thurn-Taxis Egon herczeg, Bécs	100
	Tisza Lajos gróf orsz. képviselő, Budapest	100
170	Trefort Ágoston (meghalt 1888-ban)	100
	Vancsa János dr. érsek, metropolita, Balázsfalva	100

		forint
	Vaszary Kolos főapát, Pannonhalma	100
	Idősb Vay Miklós báró koronaőr, Budapest	100
	Vályi János dr. püspök, Eperjes	100
175	Weber Antal műépitész (meghalt 1889-ben)	100
	Wechselmann Ignácz épitész, Budapest	100
	Zalka János dr. megyés püspök, Győr	100
	Zichy Antal főrendiházi tag, Budapest	100
	Zichy Nep. János gróf, Budapest	100
180	Zsolnay gyár	100

II. Rendes tagok:

Aebli Adolf bankár, Budapest.
Aggházy Gyula festőművész, Budapest.
Alpár Ignácz épitész, Budapest.
Altenbuchner Henrik festő, Budapest.
5 Andrássy Tivadar gróf, Budapest
Apor Gábor báró alispán, Sepsi-Szt-György.
Apponyi Sándor gróf főrendiházi tag, Lengyel.
Axamethy Lajos dr. ministeri fogalmazó, Budapest.
Árkay Sándor lakatos, Budapest.
10 Babura László plébános, Nagy-Szalók.
Bachruch Károly ékszerész, Budapest.
Baczó Frigyes tanár, Zilah.
Baj Gerolamo márványozó, Budapest.
Papi Balogh Péter magánzó, Haraszti.
15 Barabás Miklós festőművész, Budapest.
Bartoss Imre reáliskolai tanuló, Budapest.
Ifj. Batthyány Géza, Budapest.
Baur György plébános, Bük.
Bálinth Benedek fametsző, Budapest.
20 Beck Dénes, a Fővárosi bank r.-t. igazg., Budapest.
Beervaldszky János dr. plébános, Odorin.
Beidl Alajos kanonok, Győr.
Benczúr Béla műépitész, Budapest.
Benczúr Gyula festőművész, Budapest.
25 Bende Imre megyés püspök, Bars-Szt-Kereszt.
Benke Gyula, Budapest.
Benz Ferencz kövezőmester, Budapest.
Bergh Ferencz aranyozó, Budapest.
Beszédes János, az iparművészeti múzeum irnoka, Budapest.
30 Blahó Pál bronzöntő, Budapest.
Bohus László orsz. képviselő, Budapest.
Boross Béni orsz. képviselő, Arad.
Braun Arnold műépitész, Budapest.
Brestyánszky Béla szobrász, Budapest.
35 Brüll Ignácz dr. ügyvéd, Budapest.
Brüll Lipót gyárigazgató, Budapest.
Burda Venczel érczműves, Budapest.
Csehély Adolf gymn. rajztanár, Trsztena.
Ifj. Cséry Lajos, Budapest.
40 Csizik Gyula rajztanár, Budapest.
Csorba Ferencz min. fogalmazó, Budapest.
Csukássi József lapszerkesztő, Budapest.
Czettel Gyula gyárigazgató, Budapest.
Czigler Győző műépitész, Budapest.
45 Danczer Kornél m. k. pénzügyi tanácsos, Budapest.
Dankó József dr. pápai prælatus, Pozsony.
Deschán Achill alispán, Temesvár.
Deutsch Sándor kereskedő, Budapest.
Dicenty Ernő lakatos, Budapest.
50 Diner József mérnök, Budapest.
Dobos C. József vendéglős, Budapest.
Doby Jenő rézmetsző, Budapest.
Donáth Gyula szobrász, Budapest.
Dvorcsák Ferencz rajztanár, Alsó-Kubin.
55 Dvoržak Ferencz fémvésnök, Budapest.
Egger Gyula régiségkereskedő, Budapest.
Engel Lajos szobrász, Budapest.
Erdélyi Pál m. n. muzeumi tisztviselő, Budapest.
Farkas Sándor, Csepreg.
60 Fay József földbirtokos, Ecséd.
Fehér Ipoly kir. tan. főigazgató, Szeged.
Fehérváry József dr. kanonok, Veszprém.
Feichtinger József G. akad. festő, Budapest.
Fenyvessy Ferencz dr. orsz. képviselő, Budapest.
65 Ferenczy József dr., Budapest.
Fertsek Nándor kanonok, Szepeshely.
Feszty Adolf műépitész, Budapest.
Fittler Kamill műépitész, Budapest.
Flesch Mór kereskedő, Budapest.
70 Formágyi György gyógyszerész, Hédervár.
Freund Vilmos műépitész, Budapest.
Gaal József rajztanár, Kapuvár.
Geissler Lajos kereskedő, Budapest.
Geittner és Rausch gyárosok, Budapest.
75 Gelléri Mór hirlapíró, Budapest.
Gerlóczy Károly a főváros első alpolgármestere, Budapest.
Gervay Mihály min. tanácsos, Budapest.
Giergl Ernő üveggyáros, Budapest.
Goldberger Sámuel, gyáros, Ó-Buda.
80 Goldschmied Lajos ötvös, Brassó.
Gosztonyi Géza gyógyszerész, Jászberény.
Gottermayer Nándor könyvkötő, Budapest.
Gönczy Pál nyug. államtitkár, Budapest.
Granichstädten Testvérek ékszerészek, Budapest.
85 Greiner Károly festő, Budapest.
Grosz Mór gyáros, Budapest.
Grünstein Henrik aranyműves, Budapest.
Gyarmathy Zsigáné, szül. Hóry Etelka, Bánfi-Hunyad.

Gyomlay Gellért kir. tanácsos, közalapítványi gazd. főtiszt, Budapest.
Gyöngyösi kaszinó.
Gyöngyösi kath. legény egylet.
Gyöngyösi takarékpénztár egyesület.
Györgyi Géza műépitész, Budapest.
Györgyi Kálmán rajztanár, Budapest.
Gyulai Pál egyetemi tanár, Budapest.
Haberern J. Pál. dr. egyet. tanár, Budapest.
Hampel József dr. egyet. tanár, Budapest.
Hatvan Ferencz keresk. akad. tanár, Sopron.
Havel Lipót épitőmester, Budapest.
Havlicsek Vincze lelkész, Pozsony.
Háry Gyula festőművész, Budapest.
Hegedűs Károly m. kir. technologiai iparmuzeumi főigazgató, Budapest.
Hegedűs Sándor orsz. képviselő, Budapest.
Ifj. Herpka Károly fémvésnök tanár, Budapest.
Herz Miksa műépitész, Kairó.
Hirhager Károly könyvkötő, Budapest.
Hoffmann Alfréd könyvkereskedő, Budapest.
Hoffmann Sándor kir. tanácsos, Budapest.
Hollós Károly rajztanár, Budapest.
Holub József épitőmester, Budapest.
Hopf János kanonok, Kalocsa.
Horváth Viktor theol. tanár, Szepeshely.
Horváth Ignácz ügyvéd, Kalocsa.
Hradszky József lelkész, Szepes-Váralja.
Huszka József tanár, Sepsi-Szt-György.
Jacobey Károly festő, Káposztás-Megyer.
Jahn József épitőmester, Budapest.
Jaiser Gyula szobrász, Budapest.
Jakabffy Ferencz épitész-mérnök, Budapest.
Jamniczky Lajos műépitész, Budapest.
Jeszenszky Szilárd asztalos, Budapest.
Jókai Mór orsz. képviselő, Budapest.
Joós Imre polg. isk. tanító. Budapest.
Jungfer Gyula lakatos, Budapest.
Kammerer Ernő dr. orsz. képviselő, Budapest.
Kauser József műépitész, Budapest.
Kállay Gyula, az első magyar ált. bizt. társ. főtisztviselője, Budapest.
Kálmán Arthur dr., Budapest.
Károlyi Gábor gróf orsz. képviselő, Budapest.
Kegyes tanitórend, Budapesten.
Kellner és Mohrlüder műintézete, Budapest.
Kereszty István m. nemzeti muzeumi tisztviselő, Budapest.
Kézmárszky Tivadar dr. egyet. tanár, Budapest.
Királyi Pál orsz. képviselő, Budapest.
Kiss István műépitész, Budapest.
Klein Ede szobrász, Budapest.
Klösz György fényképész, Budapest.
Knauz Nándor kanonok, Esztergom.
Kolba Mihály és Fia papirgyár-tulajd., Diós-Győr.
Kossuch János czég, Budapest.
Kovalik János dr. gymn. tanár, Miskolcz.
Kovács Károly épitész, Budapest.
König Isidor asztalos, Budapest.
Könyöki József tanár, Pozsony.
Kővári Tivadar prépost, Nagy-Várad.
Mátrai Lajos György szobrász tanár, Budapest.
Megyeri Krausz Izidor gyáros, Budapest.
Krausz Lajos orsz. képviselő, Budapest.
Krenner József dr. műegyet. tanár, Budapest.
Krishaber Győző lakatos, Budapest.
Kuncz Adolf prælatus, Csorna.
Küszler Frigyes, Budapest.
Latinovits Géza nagybirtokos, Budapest.
Latzkó Károly asztalos, Budapest.
Länger Károly min. tisztviselő, Budapest.
Lechner Lajos min. tanácsos, Budapest.
Lederer Sándor kereskedő, Budapest.
Leövey Sándor min. osztálytanácsos, Budapest.
Lichtensteiger Ferencz cz. püspök, Kalocsa.
Link Fülöp István ötvös, Budapest.
Lipcsey József orsz. m. iparművészeti muz. titkár, Budapest.
Kadocha Lippich Elek min. fogalmazó, Budapest.
Lonovics József főispán, Dombegyház.
Lustig Esti és Neményi Hermin, Budapest.
Mahunka Imre asztalos, Budapest.
Majer István cz. püspök, Esztergom.
Majorosy János kanonok, Kalocsa.
Majorosy Ferencz szobrász, Budapest.
Majorosi Géza épitész, Budapest.
Majthényi Ádám orsz. képviselő, Mező-Nyárád.
Márkus Gyula közp. papneveldei igazg., Budapest.
Markusovszky Lajos min. tanácsos, Budapest.
Maszák Hugó gyorsíró, Budapest.
Matavovszky B. Antal, Sopron.
Matlekovits Sándor nyug. államtitkár, Budapest.
Mayer Béla kanonok, Kalocsa.
Mészáros János min. biztos, Budapest.
Mihályi Viktor gör. k. püspök, Lugos.
Molling Berthold bankár, Budapest.
Molnár Viktor min. fogalmazó, Budapest.
Morelli Gusztáv fametsző-tanár, Budapest.
Moskovitz Miksa ékszerész, Páris.
Müller Rezső asztalos, Budapest.
Nagy Lázár festőművész, Budapest.
N. Naláczy Ödön földbirtokos, Gyulatelke.
Nemes János gróf, Hidvég.
Nendtvich Gusztáv kir. mérnök, Budapest.
Neuländer K., Budapest.
Neumann Frigyes terménykereskedő, Budapest.
Neuschlosz Marczel gyáros, Budapest.
Neuschlosz Ödön gyáros, Budapest.

Németh Imre min. tanácsos, Budapest.
Nicolics Fedor báró orsz. képviselő, Budapest.
Nogáll Károly cz. püspök, Győr.
Novák Ferencz épitész, Budapest.
Oetl Antal gyáros, Budapest.
Ormody Vilmos első ált. bizt. társ. igazg., Budapest.
Ifj. Örley János, Budapest.
Örömy József épitész, Budapest.
Paal Gergely asztalos, Budapest.
Palóczy Antal műépitész, Budapest.
Pap János tanár, Kolozsvár.
Pardavy Gyula asztalos, Budapest.
Pasteiner Gyula dr. egyet. tanár, Budapest.
Pauer Leó, Budapest.
Pásztor József rajztanár, Budapest.
Pecher Vilmos szobrász, Budapest.
Pecz Samu műegyet. tanár, Budapest.
Pellet József apát-kanonok, Esztergom.
Petrik Lajos tanár, Budapest.
Péchy Imre min. oszt. tanácsos, Budapest.
Péterfalvi papirgyár.
Pfaff Ferencz műépitész, Budapest.
Porzsolt Ernő épitész, Budapest.
Póda Endre apát-plebános, Sopron.
Pór Antal apát-kanonok, Pozsony.
Pórfi Ferencz kereskedő, Budapest.
Pótsa József főispán, Sepsi-Szt-György.
Pozsonyi Toldy-kör.
Pulszky Ferencz m. n. muzeumi igazg., Budapest.
Pulszky Károly dr. orsz. képtári igazg., Budapest.
Püspöky Emil ügyvéd, Budapest.
Radocza János ügyvéd, Budapest.
Radvánszky Béla báró főispán, Budapest.
Rajztanodai «Társas-kör», Budapest.
Rauscher Lajos műegyet. tanár, Budapest.
Ráth Károly főpolgármester, Budapest.
Reményi Antal ügyvéd, Budapest.
Rezei Sylvius püspöki titkár, Nagyvárad.
Révai Samu könyvkereskedő, Budapest.
Rimaszombat rendes tanácsú város.
Rimaszombati iparos segédek önképző-egylete.
Romocsa Ödön asztalos, Budapest.
Roskoványi Ágoston megyés püspök, Nyitra.
Roskovics Ignácz kanonok, Ungvár.
Roszkosni Elek t. kanonok, Nagy-Szeben.
Röck István gépgyáros, Budapest.
Rubin Ottó szobrász, Budapest.
Ruprich Károly asztalos, Budapest.
Schickedanz Albert műépitész, Budapest.
Schlick Béla gyáros, Budapest.
Scholtz Róbert szobafestő, Budapest.
Schöffer Ignácz kereskedő, Budapest.
Schreiner Károly dr. ügyvéd, Sopron.
Schuster Constantin megyés püspök, Vácz.
Schuster Gyula kereskedő, Budapest.
Schwartz Antal lakatos, Budapest.
Seethal Ferencz, Szepsi-Szt-György.
Simon Gyula főispán, Magyar-Óvár.
Simon Ödön kir. tanácsos, alispán, Sopron.
Slábу Ferencz nagyprépost, Pécs.
Spányi Kálmán mérnök, Budapest.
Spira Antal épitész, Budapest.
Spitzer Mór, bérlő, Széleskút.
Sprinczer János orsz. képviselő, Budapest.
Ifj. Spuller Ferencz bankhivatalnok, Budapest.
Stadler Tófor kir. tanácsos, Beszterczebánya.
Steinhausz László műépitész, Budapest.
Strobl Alajos szobrász, Budapest.
Sugár Sándor uradalmi főszámvivő, Kapuvár.
Sujánszky Antal kanonok, pápai prælatus, Esztergom.
Bocsári Svastics Gyula orsz. képv., Balaton-Ederics.
Szabó Károly tanfelügyelő, Sopron.
Szabó Norbert kanonok, Szatmár.
Szacsek József számtanácsos, Budapest.
Szalavszky Gyula főispán, Nyitra.
Szalay László dr. min. fogalmazó, Bécs.
Szalay Mihály kanonok, Veszprém.
Szádváry János rajztanár, Budapest.
Szálé Kálmán mérnök, Budapest.
Szemian Ágoston aranyozó, Budapest.
Szerémi Alajos Budapest.
Széchényi Aladár gróf orsz. képviselő, Budapest.
Szilányi Ferencz apát-kanonok, Esztergom.
Szilágyi Dezső igazságügyminister, Budapest.
Szlávy László rendőrkapitány, Budapest.
Szmrecsányi Miklós az orsz. képzőművészeti társulat titkára, Budapest.
Szomjas József orsz. képviselő, Budapest.
Tandor Otto műépitész, Budapest.
Tarkovich József államtitkár, Budapest.
Tarnóczi Gusztáv orsz. képviselő, Budapest.
Testory Antal kereskedő, Budapest.
Tilles Béla dr. káptalani ügyész, Beszterczebánya.
Tóth János rajztanár, Nagy-Kőrös.
Török János kir. tan., fővárosi rendőrs. főkap., Budapest.
Török József gyógyszerész, Budapest.
Turbain Károly bronzöntő, Budapest.
Ullmann C., Budapest.
Ullmann Kár. Pál, első ált. bizt. társ. aligazg., Bpest.
Ullmann József kőnyomda-tulajdonos, Budapest.
Urbány Lajos szobrász, Budapest.
Vandrák László bronzöntő, Budapest.
Vass László festő, Budapest.
Vágner József prépost-kanonok, Nyitra.
Várdai Szilárd rajztanár, Budapest.
Vela Pál kanonok, Nagy-Várad.
Vogronics Antal apát-kanonok, Veszprém.

Wahrmann Mór orsz. képviselő, Budapest.
Wallenfeld Károly bányatulajdonos, Budapest.
Wallenstein József dr., Bük.
Walnitschek Béla asztalos, Budapest.
Weinwurm Antal fényképész, Budapest.
Weinwurm Emilia, Budapest.
Weisz Alajos aranyozó, Budapest.
Weiss Berthold, Budapest.
Id. Weiss Jakab szeszgyáros, Budapest.
Weisse Ernő szobrász, Budapest.
Weissenbacher Endre vállalkozó, Budapest.
Zajnay János, kanonok, Nagy-Várad.
Zemancsik István püspöki titkár, Szepeshely.

III. Segélyző tagok:

Ausim Ede aranyműves, Budapest.
Barthonek Károly, Budapest.
Bohn József min. számvevőségi igazgató, Budapest.
Böhm Samu, Budapest.
Ehrlich Miklós, Budapest.
Dembitz Mihály aranyműves, Budapest.
Hamaliar Károly, Rimaszombat.
Hoff Károly J., Budapest.
Höcker Testvérek gyárosok, Budapest.
Huber József György, Budapest.
Hudovernig Károly, Budapest.
Jansa Nándor kéményseprő, Budapest.
Kaufmann Ede szódagyáros, Budapest.
Machay József kanonok, Szepeshely.
id. Poldini Ede és Társa, Budapest.
Rigler József Ede gyáros, Budapest.
Roszival István dr. orsz. képviselő, Perbete.
Rüblein Tamás ügynök, Budapest.
Stadler Hieronimus, Budapest.
Szikszay János min. osztálytanácsos, Budapest.
Wassermann J. és Társa, Budapest.
Wesztermeyer Sándor asztalos, Budapest.

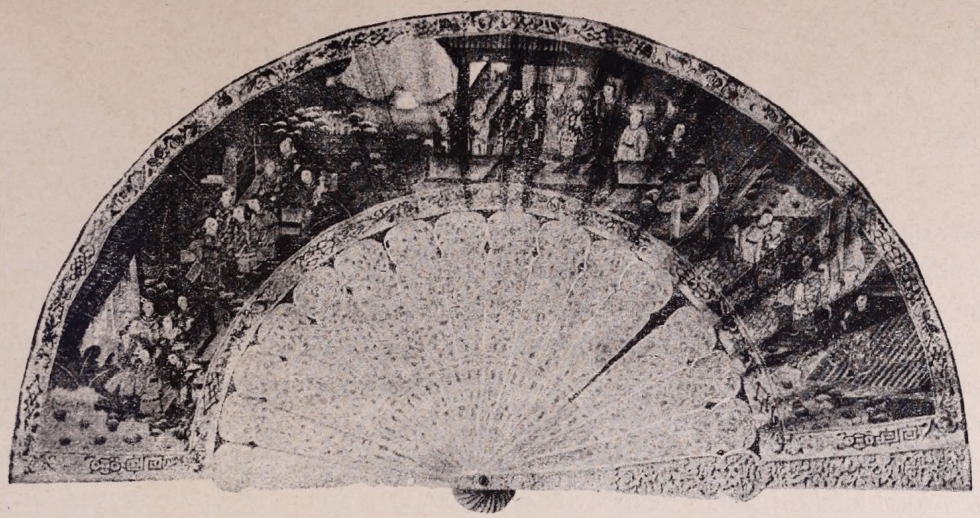

Khinai legyező.
Gróf Czebrián Mária tulajdona.

A LEGYEZŐ.

Fölolvastatott a Műbarátok Köre előtt 1891. április 13-ikán.

Azt hiszem, alig van itt valaki, a ki a Műbarátok Köre által rendezett legyezőtárlatot ne ismerné s talán nem csalódom, ha azt állítom, igen sokan vetették fel a kérdést: Hogyan keletkezett a legyező, mi az eredete?

Erre a kérdésre Augustin de Piis egy kedves verssel felel, elmondván, hogy a legyezőt Amor találta fel, a mikor az általa meglepett három Grácia kezével a két szemét eltakarta, de úgy, hogy a kifeszített ujjaik között Amort is láthassák.

Sajnos! ebből egy szó sem igaz. Tartok tőle, hogy e kecses eszköz valamikor a pusztában született meg, a midőn a pásztort forró délben a legyek, napnyugtakor a szúnyogok, akadályozták meg abban, hogy fáradt fejét nyugalomra hajtva ábrándozzék, vagy a mi ennél sokkal valószinűbb, egyszerűen aludjék. A szükség, a kérhetetlen szükségesség annyi mindent hozott létre, a mi kezdetben tisztán csak a czélszerűségnek vagy a czélszerűség egyik válfajának, a kényelemnek szolgált, majd a művészet diadalait szaporította. A legyezőt is bátran ezek közé sorolhatjuk.

Nem lehet feladatom elmondani, a mit kiki csekély fáradsággal maga is megtudhat, s ezért a legyező történeti fejlődését, bármily érdekes, itt újból ismételni nem fogom. A kit a tárgy közelebbről érdekel, azt Spire Blondel kitünő s alapos vagy Gustave Uzanne mulatságos könyvére utalom, a hol ezenfelül a legyezőre vonatkozó összes forrásmunkák is felsorolva vannak. De azért nekem is ismert dolgokon kell kezdenem, hogy megtaláljam a fonalat, a mely minket előadásom tulajdonképeni tárgyában, a Műbarátok Köre által rendezett legyezőtárlat retrospektiv osztályában vezetni fog.

A meleg éghajlatok egyikének, talán Ázsiának, mert hisz a paradicsom is ott volt, talán Afrikának, mindenesetre annak a vidéknek, a hol a természet jókora,

hosszú szárú levelekkel diszítette fel a fákat — köszönjük az első legyezőt. Az emberiség legrégibb emlékein, az egyiptomi, assziriai, indiai és mexikói falfestményeken és domborműveken előfordul a legyező, még pedig annak primitiv tipusa, a levél, a melynek két lényeges alkotó része van úgy mint a kiterített és össze nem hajtható lap s a hosszú, egyenes szár. Akár volt a lapja valóságos pálmalevél, mint Indiában, akár szövetből, vagy — s ez leggyakrabban fordúl elő — pompás madár tollából; akár fából, faragott elefántcsontból, vagy drágakövekkel kirakott nemes fémből volt-e a szára, ez a dolog lényegére nézve közömbös. A kezdetleges legyező hosszú időkön át elárulja eredetét s marad a mi egykor volt: levél. Annál inkább eltér, már a legrégibb időktől fogva, eredeti rendeltetésétől. A hatalmasok társaságát keresi fel s gyakorlati eszköz helyett, a mely minden halandót egyaránt megillet, a méltóság jelvényévé válik; majdnem azt mondanám önmagával meghasonlik; ő maga, a legyező, csak pompázni kíván az uralkodó mellett, eredeti foglalkozását, a hűsítést s az alkalmatlan bogarak távol tartását egy más, közönséges eszközre, a légykergetőre (chasse-mouches) bízza, s hogy épen semmi dolga se akadjon, még árnyékot sem nyújt fejedelmi társának, mert ezt is külön eszköz végzi: a napernyő. A napernyő, légykergető s a legyező együtt szokott előfordúlni a régi emlékeken, a fejedelem, uralkodó s a magas társadalmi állású egyének kitüntető jelvényei gyanánt. A klasszikus ó korban a legyező ismét a szép asszonyhoz közeledik; nem egy görög vázán látunk asszonyokat levél alakú legyezővel. A római nők szintén használták rendes minőségében hűsítésre, a mi nem zárja ki azt, hogy a polgári származású római nő, a ki kezében legyezőt tart, ne uralkodott volna szintén számos engedelmes szolgán. A rómaiaktól vette át az egyház a legyezőt, a flabellumot. A pápa még mindig pávatollakból való flabellumok árnyékában jelenik meg a hivők előtt. A közép kor keveset változtatott a legyező kezdetleges formáján s csak a renaissance pezsgő szelleme próbálta meg, nem-e volna képes e téren is, a régi alapokon állva, újat teremteni. S ha az, a mit a renaissance a legyezőn változtatott, nem is volt oly gyökeres átalakítás, mint a milyet Kelet-Ázsia a XVII. század végén vitt véghez, mégis változtatott rajta annyit, hogy a XVI. században az egyetlen tipus helyett, három formája van. E három forma: a régi, többnyire tollakból csinált flabellum-szerű legyező, az ú. n. éventail girouette, a mely egy kiterített lapból állott s miként a szélkakas, rúdon forgott, s az ú. n. ferrarai legyező, egy neme az összehajtogatható legyezőnek, a mely mintha a későbbi legyezőnek csírája volna, mert lapja ránczokba szedett, s szár helyett apró nyéllel bír. Ennek egy válfaja is van, a mely szerkezetére még közelebb áll a mai legyezőhöz, t. i. az, a hol a köralakú lap összecsukható. A szélkakas módjára forgó legyező fajához tartozik a siami legyező.

Keressük fel már most a mi legyezőink ős szülőjét a saját hazájában, Khinában. A khinai irodalomban fel szokott jegyezve lenni rendesen minden, s így a legyező-

ről is azt olvassuk, hogy azt Wou-wang császár, a Tséu dinasztia megalapítója, (tehát 1134-ben Kr. e.) találta volna fel. Itt is a legyezők kezdetben pálmalevelekből vagy tollakból állottak. Jóval később válik divatossá az összehajtogatható legyező. Azt hiszik, — Natalis Rondot is így vélekedik, — hogy eredetét Japánban kell keresnünk; a chinai írók idegen földről átplántáltnak mondják s azt állítják, hogy körülbelől 960-ban jelenik meg először Khinában. Az eféle följegyzések s évszámok rendszerint kevés hitelt érdemelnek, kivált ha japáni vagy khinai történetíró tollából erednek, mert e két nemzetnek az a sajátsága, hogy mindent idegen befolyásnak tulajdonít; a japániak művészetük forrását Khinában keresik,

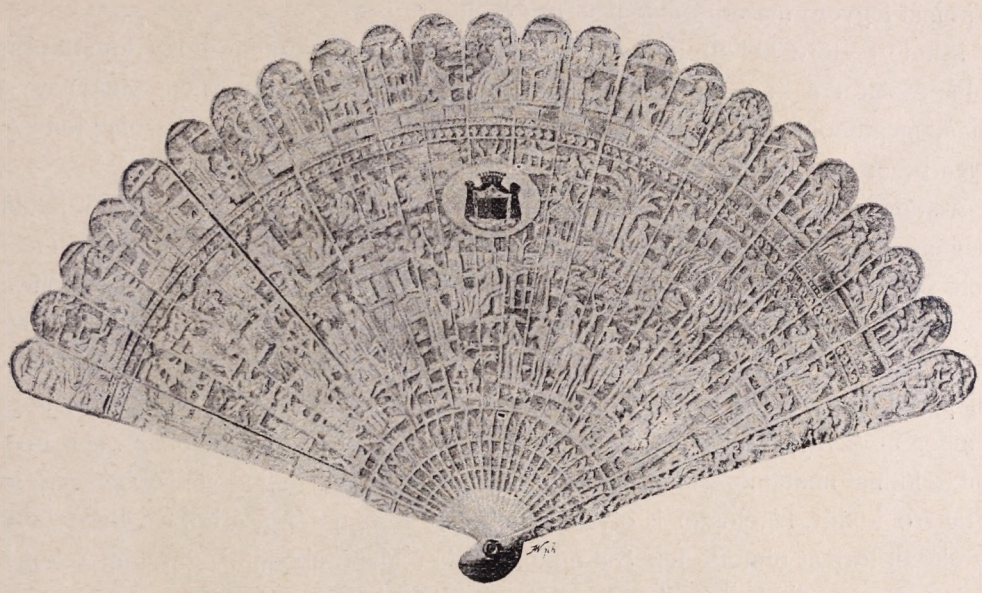

Elefántcsontból faragott legyező (éventail brisé). Khinai.
Báró Bornemisza Tivadarné tulajdona.

a khinaiak Koreában, és megfordítva. Elégedjünk meg tehát azzal, hogy az összehajtogatható legyező igen rég óta ismeretes Khinában, s hogy a khinai legyező alakítja át gyökeresen az európai legyezőt, még pedig a XVII. században.

Nézzük meg a khinai legyezőt. E czélra a tárlaton látható, Czebrián Mária grófnő tulajdonát képező s rajzban ide mellékelt legyezőt választottam. E legyezőnek leglényegesebb tulajdonsága, hogy kiterjedését tetszés szerint megváltoztathatjuk, akár egészen, akár részben összehajtván azt; továbbá, hogy a flabellum tipusához tartozó legyezőkhöz képest csak lapja van, szára nincsen, s végül, hogy bizonyos számú, egymástól eredetileg független részből van összealkotva. E részeket küllőknek nevezem, mert azt találtam, hogy a szerkezet a kerék szerkezetéhez áll legközelebb. A legyezőt egyes alkotó elemeire felbontva, találjuk a lapot s a

küllőket, a melyek közül a két külsőt, mivel a legyezőt, mikor az össze van hajtva, mintegy betakarja, takaró küllőnek is lehet nevezni. A küllők fekvése is figyelemre méltó s a takaró küllő tagolása, azaz, hogy amazok a kiterített legyezőnél egy összefüggő felületet képeznek, emez pedig e sémát tünteti fel. Ez a khinai legye-

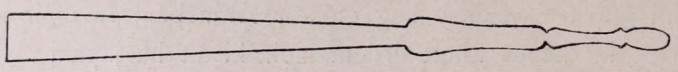

zők egyik tipusa. Ha már most az ilyen legyező lapját valami úton a takaró küllő felső részével együtt eltávolítanók, a csonka alsó rész még mindig legyező volna: a khinai legyező második faja az ú. n. éventail brisé.

Mindezt előre kellett bocsátanom s meg kellett jegyeznem, hogy kimutassam a kapcsolatot a khinai s az európai legyező között. Mert ez nem tagadható, s annál meglepőbb, mennél szorosabban ragaszkodunk az egyes, látszólag lényegtelen ismertető jelekhez.

A midőn u. i. a tárlatot megelőző éjjelen 340 összerakott régi legyezőt láttam magam előtt s a rendezéshez kellett fognom, minden egyes legyezőt kiteríteni nem volt sem helyem, sem kedvem, mert nincsen annál veszedelmesebb játék, mint a régi legyezőket kinyitni s becsukni, mondom, annak a sok legyezőnek láttára kénytelen voltam a válogatásban bizonyos rendszert, illetőleg ismertető jeleket megállapítani, hogy annak nyomán eligazodhassam. Akként okoskodtam tehát, hogy minden bizonynyal azok a legrégibb legyezők, a melyek legszigorúabban ragaszkodnak a khinai mintához s kiindulási pontul véve azt, a mihez legkönnyebben férhetem, a takaró küllőt, legelőször is olyan legyezőket tettem félre, a hol a takaró küllő az előbbi formát tüntette fel. S a midőn ezeket alaposabban megnéztem, konstatáltam, hogy a diszítmény úgy a küllőkön, mint a lapon, majdnem valamennyinél, egyrészt még a XVII. század ízlésére vall, a mit rendesen barokknak nevezünk, másrészt keleti befolyás folytán korcs. De azért úgy látszik nem a khinai művészetben kell keresnünk e befolyás forrását, hanem egy ennél délibb vidéken, teszem Siámban vagy Jávában, a hol t. i. egy bizonyos mértékig az indus művészet elemei is érvényesülnek. Ez mit sem változtat abbeli állításomon, hogy a khinai legyező alakította át a mienket, mert ott is kétségkívül az összehajtogatható khinai legyező volt a szokásos, s úgy Siám mint Jáva olyan pont volt, a hol az európai művészet a keletivel legkönnyebben érintkezhetett a hollandiai és portugal telepek útján. Úgy veszem fel tehát, hogy a legrégibb európai ízlésű, összehajtható legyező tulajdonkép a Keleten készült. A diszítmény stíljén kívül még az ezen legyezőkön látható csoportosítása a különféle anyagoknak is keleti praktika: látunk elefántcsontot és gyöngyházat vegyest, áttörött s színes fém lemezekkel bélelt virágos mezőket, vagy inkrusztációkat, a különféle anyagok dekorativ hatásának felhaszná-

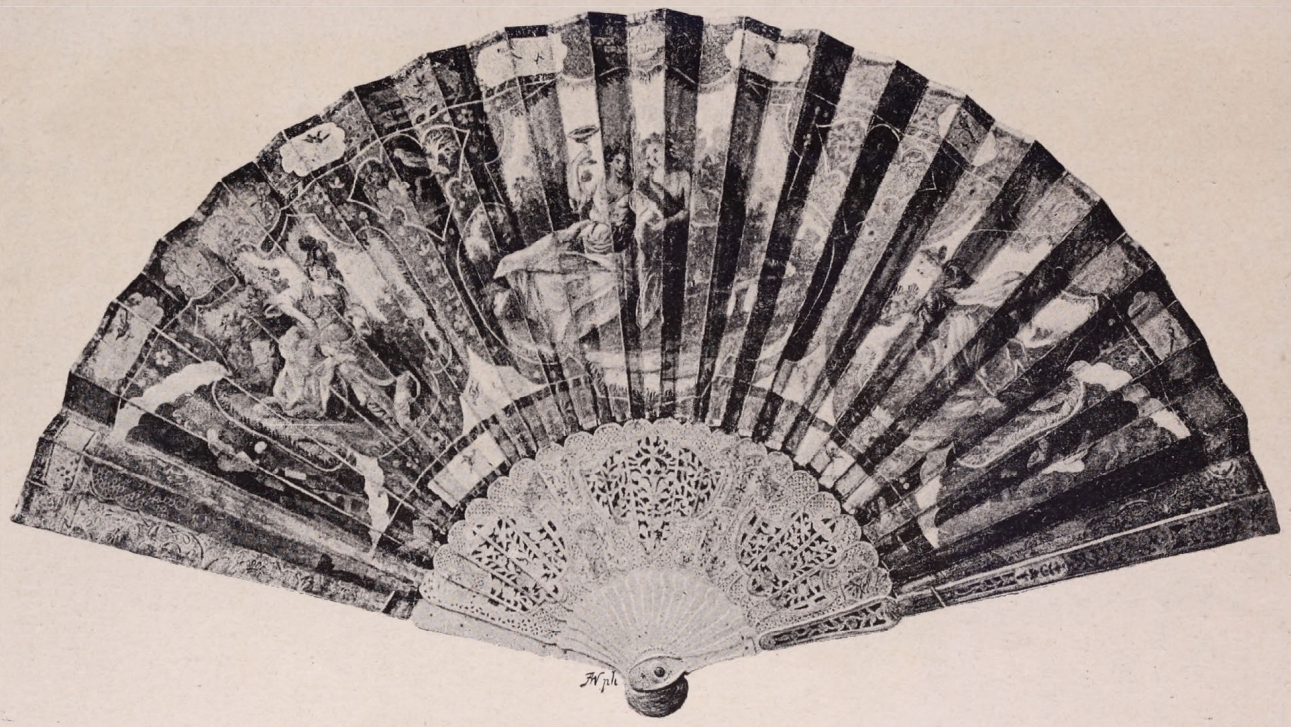

Gyöngyházzal diszített elefántcsont legyező, festett lappal.
Báró Sennyey Bélánė tulajdona.

lását, a miben a Kelet a Nyugatot mindig felülmúlta. Gróf Migazzi Vilmos legyezőjének — 123. sz. — két takaró küllője több színű lakkal is van diszítve, a milyet csak Keleten készítenek, s ha nem is akarom állítani, hogy ez pendjabi lakk, ahhoz mindenesetre igen hasonló.

E legyezők lapja nem kevésbé érdekes, mint a foglalvány; sőt emennél majdnem érdekesebb, mert még erősebb bizonyítékot képez abbeli állításom igazolására, hogy e legyezők a Keleten készültek. Lapjuk papir. A papiros minősége szintén momentum, de nem lényeges, mert sok keleti papirost használt fel annak idején az európai művészet. Így, hogy csak egy példát említsek, a régi mesterek előszeretettel nyomtatták a japáni selyem papirosra a rézkarczokat. Hanem lényeges az e legyező lapokon látható ornamentális festés. Néha csak a hátulsó oldalt borítja a keleti művész szeszélyes ecsete élénk, fantasztikus, a mesebeli Phœnix madár ragyogó tollairól ellesett czifraséggal, a milyet európai, a kinél a színek összhangja és a formák iránt való érzéknek naivitását már korán béklyóba verte a tudományos okoskodás, soha megcsinálni nem tudott; máskor a legyező lapjának jobb oldalára festett jelenetek szegélyét veszi körül a keleti ornamentika. A fő jelenetet azonban mindig a Nyugat szolgáltatta. Az előbbi legyezőn láttuk Bacchust és Ariadnét a bor és szerelem okozta mámorban, a másikon Dianát látjuk, a ki egyetlen szerelméhez, Endymionhoz száll le holdsugáron. De vannak legyezők, a melyeken nehány, magát szerényen meghuzódó motivumon kívül mi sem emlékeztetne a Keletre, ha itt viszont az általános színezés nem árulná el a forrást. Mert a mit a Nyugat a Keletnek művészetében mindig bámult, az a szín volt, s örömest vette tőle kölcsön, ha tehette; de meg a jelen esetben alkalmazkodnia is kellett az adott előzményekhez, a keleti színezéshez, hogy a később festett jelenet a kerettől nagyon el ne üssön. Hogyan kell azt képzelnünk: rendeltek-e Keleten legyezőket a lapon üres mezőkkel, hogy azokat utólag tetszés szerint lehessen kifesteni, avagy, a mivel nem ritkán találkozunk chinai s japáni diszítményeknél, voltak határozott czél nélkül való üres mezők, a miket felhasználtak, azt biztosan megmondani nehéz. Részemről az előbbit tartom valószinűbbnek, hogy t. i. a legyezők üres mezőkkel lettek megrendelve, mert e mezők szabályosak, szimmetrikusak s mindenkor a legyező fő tengelyében feküsznek. Van aztán a tárlaton egy másik faja a legyezőknek, a mely az előbbi csoporttal stílus dolgában összefügg, de a melyen a Kelet csak reminiscentiákat hagyott, s azokat is csak a küllőkön. Többféle anyagot együtt, mint az előzőkön, ezeken többé nem találunk; vagy elefántcsontból, vagy, legtöbbször, gyöngyházból valók. A küllőkön lévő faragások ellenben még nem bontakoztak ki teljesen a Kelet befolyása alól. Két áramlat küzd egymással, egyik is, másik is engedményeket tesz, az egyik megváltoztatja a másikat, de már világos, hogy a Nyugat legyőzi a Keletet. Legjobban észrevehető e diadal a legyezőlapokon, a melyeken mi sem emlékeztet többé a Keletre, s azért véleményem az, hogy

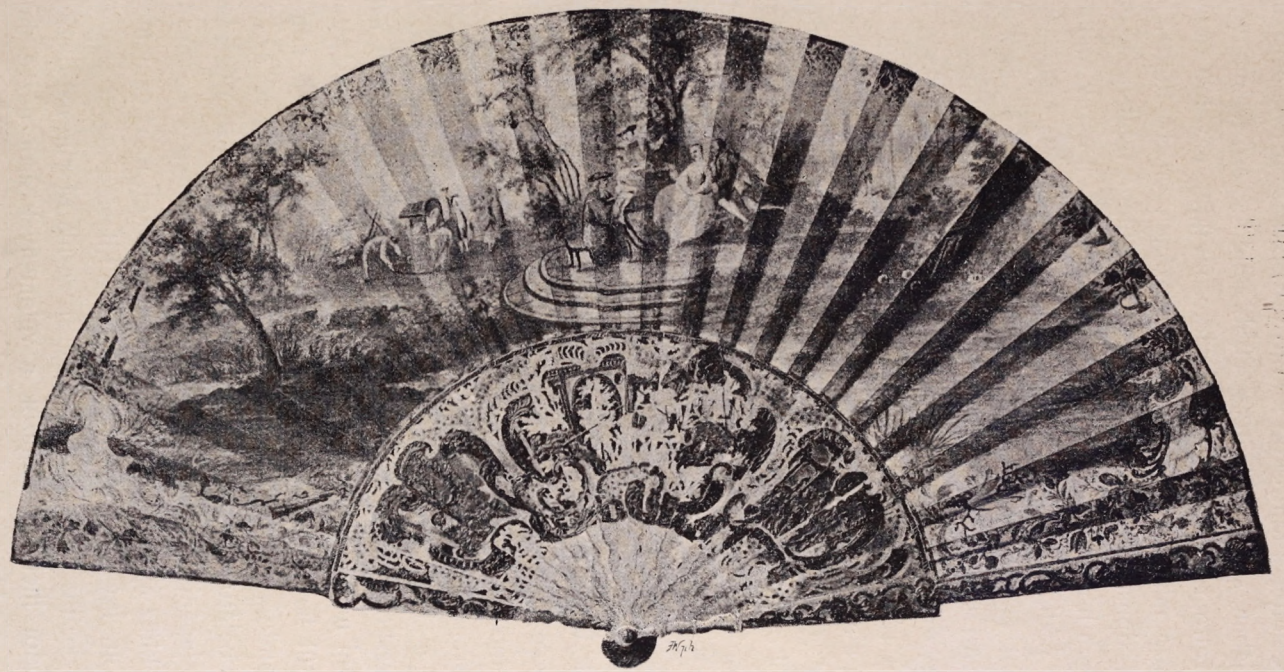

Kétszínű aranynyal borított, faragott gyöngyház legyező, estett lappal.
Gróf Festetics Taszilonė tulajdona.

e legyezők Európában készültek s mintegy az átmenetet jelzik a tisztán nyugati legyező felé, de készültek ott, a hol a XVII—XVIII. században sűrű érintkezési pontok állottak fenn a Kelettel, a fontosabb kikötő városokkal biró országokban, első sorban pl. Hollandiában, s talán másutt is. Több eféle legyező festménye s faragása a hollandiai festészetre, rézmetszetekre s elefántcsont faragványokra emlékeztet. E két csoporthoz tartozó majdnem valamennyi legyezőnek takaró küllője keskeny, az első — khinai — tipust mutatja; a küllők alul összefüggő felületet képeznek. Ezenkívül aránylag igen hosszúak, a leghosszabbak; átlagos hosszuk mintegy 0.34 cm. A küllők száma pedig, ez lényegtelen, de mégis felemlítem, átlag 18. Valami 22 legyezőt gondolok én e két csoporthoz tartozónak. Persze nem kell elfelednünk e két csoport között sokszor szigorú határvonalat húzni nem lehet, s mint minden szisztémának, úgy ennek is az a hibája, hogy nem minden illik belé, mert szerencsére a művészet régente nem sokat törődött az osztályozással, nem is szisztémák szerint fejlődött, s a régi művészek bizonyára nem is álmodták, hogy mi utódok micsoda bölcs és tudományos rendszereket fogunk keresni s találni ott, a hol ők a maguk részéről csak igaz meggyőződést, lelkesedést s szeretetet a művészet iránt akartak kifejezésre juttatni s ideálokat hajhásztak.

Említettem a legyezőt, a melynek szorosan vett lapja nincs, az éventail brisét, mily egyszerű módon lehet a chinai legyezőből levezetni. Tipikus sajátságai az összehajtogathatóságon kívül, hogy a küllőknek összefüggő felületet kell képezniök s legyenek valami úton-módon egymással összekapcsolva. Ez az összekötő kapocs ama legyezőknél a lap, emezeknél egy szalag, fenn a küllők csúcsánál, a melyet, ha úgy tetszik, a lap maradékának is tekinthetünk. A chinai s az európai éventail brisé formai összefüggését ekként megtaláltuk. Érdekes volna most, ha az összefüggést a diszítésben is ki lehetne mutatni, nemcsak stílt, hanem egyúttal a diszítés eszközeit illetőleg is. Ezt legalább a kiállítás által nyujtott anyag alapján, kimutatni nem tudom, de talán ily mértékben nem is létezett soha, azaz talán mindenestül faragott jelenetekkel borított csont legyezők nem is készültek Európában. Mondom talán, mert én nem tudom, s azt hiszem, az európai művészek csakhamar belátták, hogy őket a természet azzal a kézi ügyességgel, a melylyel a chinai s japáni mesterek birnak, nem áldotta meg s kezdettől fogva egyszerűbb eszközökhöz nyúltak: kifestették a legyezőket, mert ez nemcsak szép, de egyszerűbb is volt. Így kell talán képzelnünk a kifestett csont legyezők keletkezését, a melyek között a legszebbek az ú. n. vernis Martin-nal diszített legyezők. Ezt a festésmódot illetőleg elágazók a vélemények arra nézve, hogy mit kell tulajdonkép a vernis Martin alatt érteni, hogy egy sajátságos neme ez a festésnek, vagy, hogy csak a Martin kezétől való festések sorolandók-e ide? A régi, Martin-ra vonatkozó feljegyzések, mint a milyen pl. Voltaire e verse:

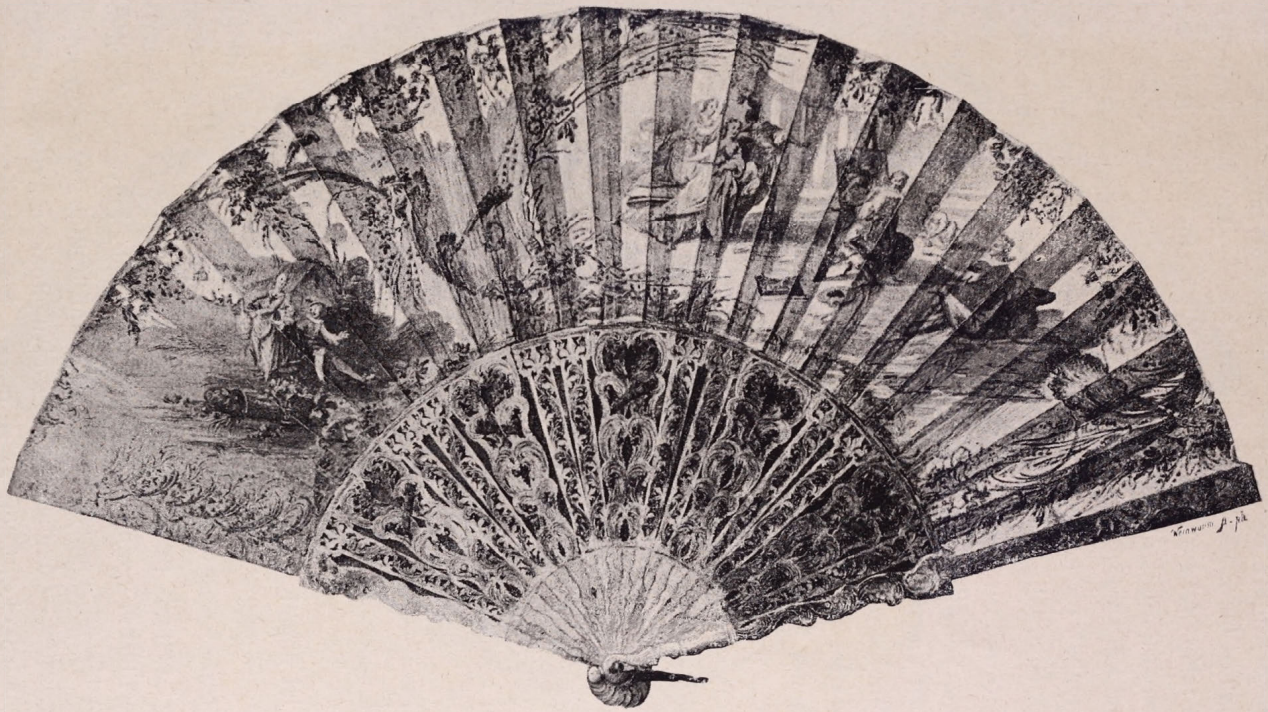

Színesre kifestett gyöngyház legyező, festett lappal. (Genre Pompadour.)
Gróf Desseffwy Aurelné tulajdona.

. . . courant de belle en belle
Sous des lambris dorés et vernis par Martin.

arra látszik vallani, hogy Martin nem volt festő, hanem — valószinűleg a keleti, esetleg a perzsa és indus lakkok által inspirálva — csak valami kitünő lakk készítésének titkát találta fel s a mások által csinált festményeket fedte be ezzel, a mi által azok gyönyörű átlátszókká lettek, mint a festett zománcz. Jóllehet a tárlaton mindössze csak hét legyezőn van vernis Martin, hol az egész legyezőn, hol a küllők alján, a mi magában oly kevés, hogy e kérdésben ennek alapján határozott véleményt formálni nem lehet, mégis feltünő, hogy e legyezők között, hozzáadva ezekhez a régi bútorokon is előforduló vernis Martinnal festett diszítéseket, a miket amúgy ismerek, stilistikai rokonságot találni nem voltam képes. Engem a vernis Martin élénken emlékeztet a lakkal borított perzsa könyvtáblákra, dobozokra s a többi e féle munkákra s azt hiszem, hogy minden lakkal bevont gouache-féle oda sorolandó s Martin nevével csak annyiban hozható kapcsolatba, a mennyiben az ő lakkja lévén annak idején a legjobb, az ő nevéről keresztelték el az egész eljárást, mint a hogyan pl. hosszú ideig Wedgwoodnak neveztek mindenféle kőedényt, még ha nem is volt angol. Ezzel kapcsolatban mégis ki kell emelnem egy közös sajátságot, a melylyel e legyezők bírnak; a keleti zamatot az ornamentumokban. A tárlaton a vernis Martinnal diszített legyezők közül a legszebb Lipthay báróné tulajdona. A tárgy Don Quichote-ból van merítve, s azon jelenetek egyike, a mikor elhitetik vele, hogy Barataria szigetén van. Hátul három csinos tengeri tájkép látható.

Ha már most visszatérünk a takaró küllő tagolásához, csakhamar egy második alaptipus ötlik szemünkbe, mely amannak változata s egy 38 darab legyezőből álló

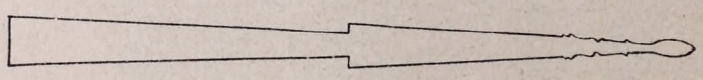

csoportot foglal magában. Formája itt látható. A különbség csak az, hogy itt a lekerekített tag szegletes. Ezek a legyezők is hosszúak, takaró küllőjük keskeny; a küllők alsó része kiterítve, legalább a legtöbbnél, egymással összefügg, azaz nincsenek közök; számuk pedig átlag 18—20. Ez a csoport két alosztályra oszlik. Vannak gyöngyházból s vannak elefántcsonból való legyezők. Az előbbieken egy új diszítő elem lép fel, a melyet még eddig nem láttunk: az arany inkrusztáczió, az utóbbiakon a festés — és diadalra jut a Nyugatnak, a XVIII. századbeli játszi, pajkos szelleme, a rokoko. S ép azért, mert e legyezőknek a rokoko adja a meg jellemet, keressük fel azt hazájában Franciaországban.

A franczia rokoko gyöngyház-legyező legjellemzőbb sajátságának mondanám a szerkezetet, illetőleg azt, hogy a kiterített küllők szorosan egymás mellett feküsznek, s a diszítést illetőleg, hogy ez majdnem kizárólag domborművű, tehát faragott, arany-

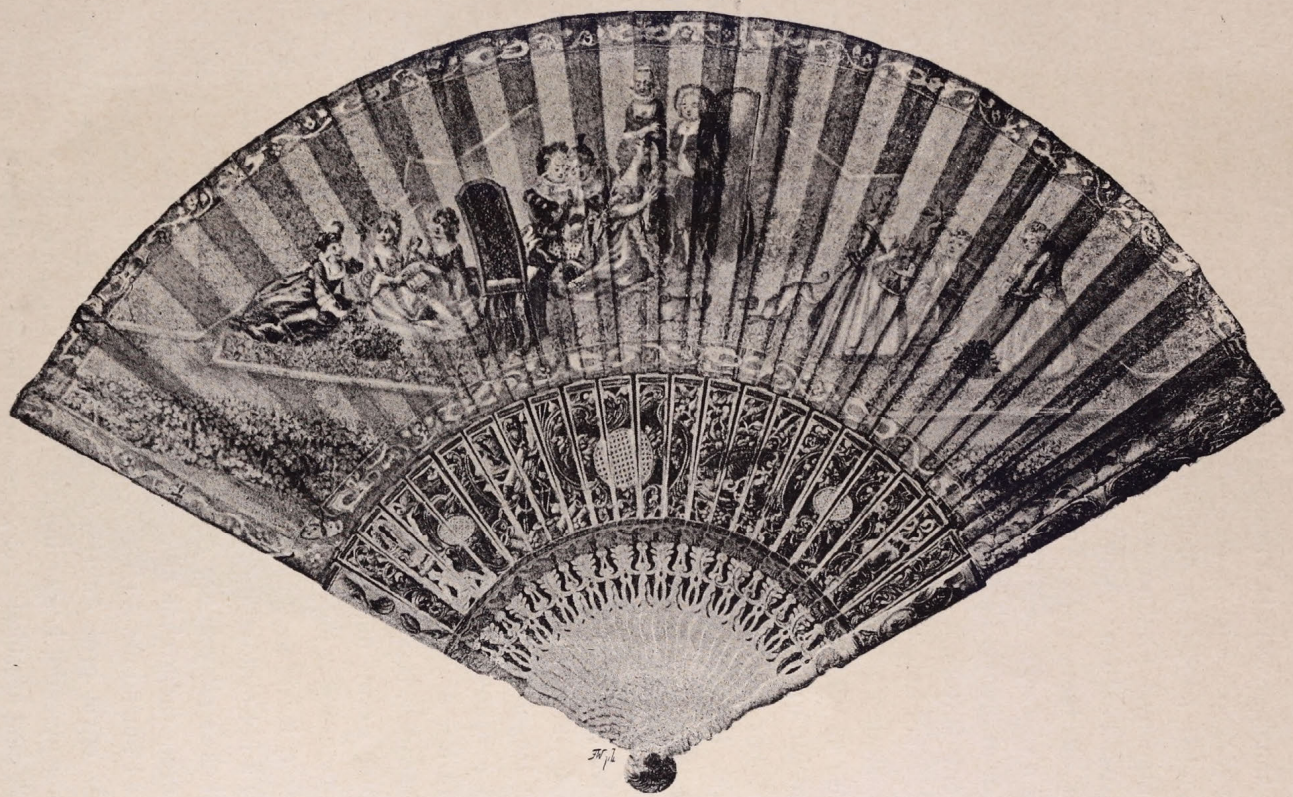

Színesre kifestett elefántcsont legyező, festett lappal.
Gróf Festetics Pálné tulajdona.

nyal vagy aranyozott ezüsttel beborított. Miért választották előszeretettel a legnemesebb fémet, hogy soha el nem muló fényét a gyöngyház szivárvány szineivel egyesítse? Talán azért, mivel a gyöngyház az igaz gyöngynek anyja, az angolok és németek annak nevezik is, s az emberiség már a legrégibb idő óta olyannak tekintette a gyöngyöt, mint a melynek csak az arany képezheti méltó társaságát; mondjuk tehát, hogy ez az öröklött tisztelet a gyöngy iránt, hozta össze a gyöngyházat az aranynyal. Csakhogy az arany veszedelmes diszítő elem a vele bánni nem tudó művész kezében; semmivel sem lehet oly szemsértő, nyers s közönséges hatásokat előidézni, mint a túlságos aranyozással. S itt ismét elismeréssel kell adóznunk a régi mesterek fínom tapintatának, a kik jól tudva ezt, kétfélekép jártak el, a mikor az aranyat használták. A régibb rokoko legyezőkön, s ezek a szebbek, a diszítmény lényege a faragás, a relief, s az arany csak diskrét kiséret, hangsúlyozza ott, a hol helyén van, az egyes részleteket s motivumokat. Igen szép példája ennek Fesztetics grófnő legyezője. Van egy másik módja is annak, hogy az arany egyhangúvá ne váljék, ez az aranynak megfelelő fémekkel való színezése: a vörös rézzel ötvözött arany vörös, a sárga rézzel vegyített tiszta sárga, míg az ezüst zöldes színt kölcsönöz neki. Mind a háromféle aranyat ott találjuk a XV. Lajos korabeli legyezőkön. Kezdetben a vörös és a sárga aranyat; az előbbi fényes, az utóbbi homályos, tehát az ellentét kettős, a hatás nemcsak színben is, de fényben is más-más. Később a zöld arany is társul szegődik a két előbbi aranyhoz. Az arany mellett elvétve festett cziſraságok is láthatók. A szín kétségkívül szerencsés gondolat s nagyon alkalmas arra, hogy a diszítés még élénkebb, még életteljesebb legyen. A legyező ebben a rokoko csoportban, a melynek ornamentikája a legtisztább s a rokokot a legnemesebb felfogásban tünteti fel, a hol a kézi munka minden részlete egyaránt gondos s a lapján levő festmény az eredeti kompozició benyomását teszi, lágyan simul a gyöngyház ezüstös fényéhez; szóval a melyen, véleményem szerint minden tényező egyaránt sikerrel közreműködik, hogy lehetőleg tökéletes egész jöjjön létre, ez a Károlyi Gyuláné grófnő 215. sz. legyezője. A színezés e legyezőnél a minimumraszorítkozik, de olyan gyöngyház legyezők is vannak, a hol fontosabb szerep jut neki s önálló tényező; sőt olyanok is, jóllehet felette ritkák, a melyeken a szín az aranyat teljesen kiszorította. A cziſraság ilyenkor rendesen virágokból áll s valami áttetsző, fényes, lakkszerű festékkel festett. Ez a genre Pompadour. A tárlaton négy eféle legyező van; még pedig két majdnem azonos. Az egyik gróf Andrássy Aladárné, a másik gróf Dessewffy Aurelné tulajdona; megjegyzendő, hogy mind a kettő régi. Nagyon érdekes volna kutatni, hogy e legyezők nem készültek-e egy bizonyos esemény alkalmából s nincs-e talán több is, mert a régi művészetben két ennyire egyforma tárgy ritkán fordúl elő, kivált minden ok nélkül. A másolás a modern ember kedvencz foglalkozása, a régiek nem nagyon lelkesültek érte s unalmasnak találták ugyanazt kétszer megcsinálni.

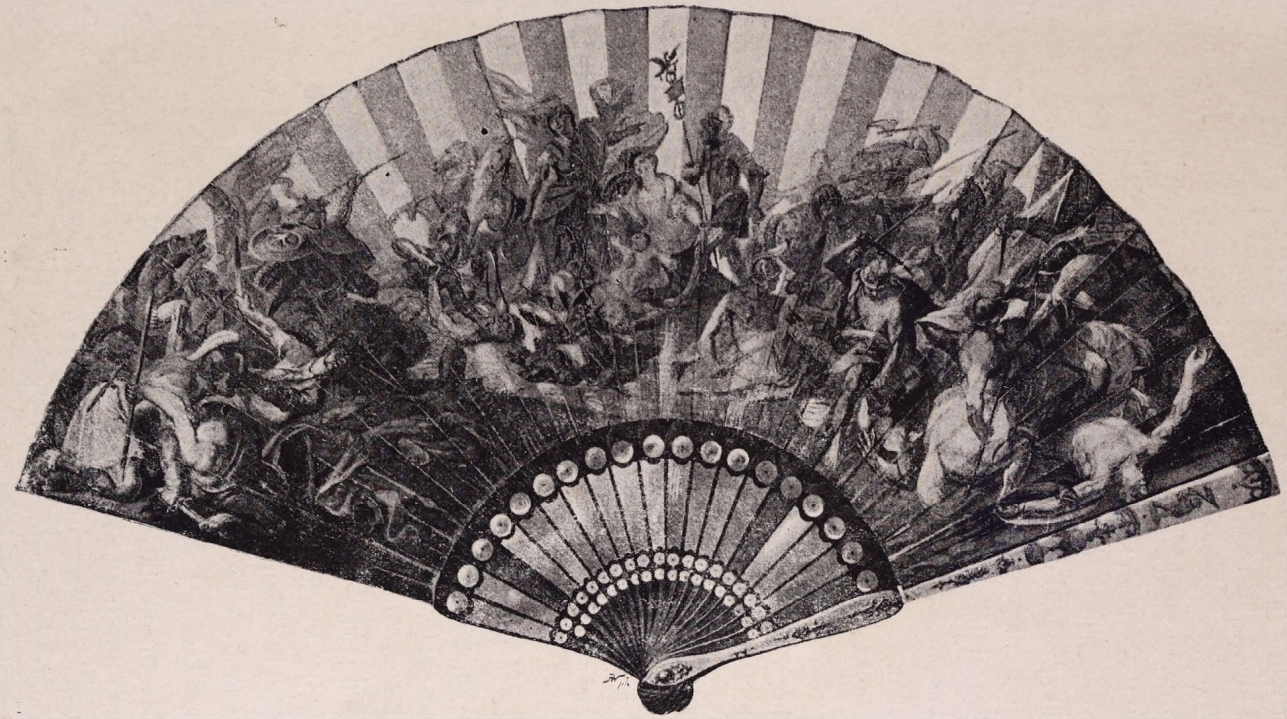

Békateknő legyező, lapján festett csatajelenet.
Gróf Zichy Jánosné tulajdona.

A szín kapcsán menjünk át oda, a hol az csaknem egyedül uralkodik, értem a kifestett elefántcsont legyezőkhöz. Ez egy tekintélyes csoportja a tárlatnak, szintén abból az időből, a mikor a rokoko széles jókedvében, görbe útakon jár s gyűlöli mind azt, a mi egyenes vagy szabályos. De hogy a takaró küllőről valahogy meg ne feledkezzünk, sietek megjegyezni, hogy az csak olyan, mint a milyen volt, meg van ama bizonyos szeglet is, a küllők között nincsenek közök; szóval a szisztéma meg van mentve, sajnos, csak rövid időre, mert a művészek nem gondolva arra, hogy nekem bajt okoznak, s hogy a rokoko legyező küllőinek egymást érinteni kellene, észrevétlenül közöket kezdenek hagyni a küllők között, először csak legfelül, majd lejebb, a mitől persze a küllő alakja, a takaró küllő alakja megváltozik s egy újabb tipus jön létre. Hiába, sem a művészetben, sem a természetben nincs ugrás, csak mi nem látjuk meg mindig valamennyi lánczszemet. De az e fajta legyezőkről később. Tehát az elefántcsont legyezőkön más dekorativ elvek érvényesülnek, mint a gyöngyház legyezőkön, a rokoko stíl keretében mozognak ugyan, de az eszköz más, nem többé a fém, hanem a festék kapcsolatban a szobrász vésőjével.

Világos, hogy ha az eszköz más, nemcsak a hatás változik meg, hanem a módszer is, a melylyel élnünk kell, hogy a választott eszköz érvényre jusson. A domború hatása is bizonyos mértékig a színen alapszik, az által, hogy a magasabb részek világosabbak, a mélyen fekvők sötétebbek; vannak fényélek, átmenetek, reflexek s árnyékok, a miket szemünk utóvégre is a szín változatossága révén vesz észre. A festett domborműveken tehát tulajdonkép a hatások szaporítása áll elő s előfordulhat az az eset, hogy a festés a világosság hatását megváltoztatja vagy megrontja. A festés ennélfogva akkor uralkodik versenytárs nélkül, a mikor a felület lapos. S tényleg azt tapasztaljuk a színesre kifestett elefántcsont legyezőkön, hogy a faragás igen diskrét, lapos, korántsem játszik oly fontos szerepet, mint az aranyozott gyöngyház legyezőkön; e mellett a motivumok is apróbbak. Szóval a festő ecsete akadály nélkül jár-kel az elefántcsonton s nyomán kivirítanak a rét színes virágai, a szalagra fűzött guirlandok, a melyekkel a kis amorettek játszanak, hogy ha kifáradtak valamely czikornyás cartouche-ra felakaszszák. A virágokon kívül a rokoko ornamentika kedvelt motivumai, entrelac-ok, szalagok, trofeumok s egyéb harczi jelvények, a miktől ú. l. épen nem féltek úgy mint mi, legfeljebb kicsúfolták, — rendre ott pompázik mind, harmonikus színekben. A derült, virágos selyembe öltöztetett marquiset, a ki vígan csevegett, de mindig végtelen grâce-al mozgott, s soha meg nem feledkezett arról, hogy úri nő, a gyöngyház legyezővel képzelem; a mezőn, az erdőben mulató, érzelgős pásztornők kezében pedig jobban szeretem a virágos elefántcsont legyezőt.

A küllők diszítéséről lévén szó, mindkét csoportra vonatkozólag még néhány megjegyzést akarok tenni. A kiterített küllők összefüggő felületének megfelelően a tulajdonképeni rokoko legyezők czifrasága is összefüggő egész: többnyire áttörött

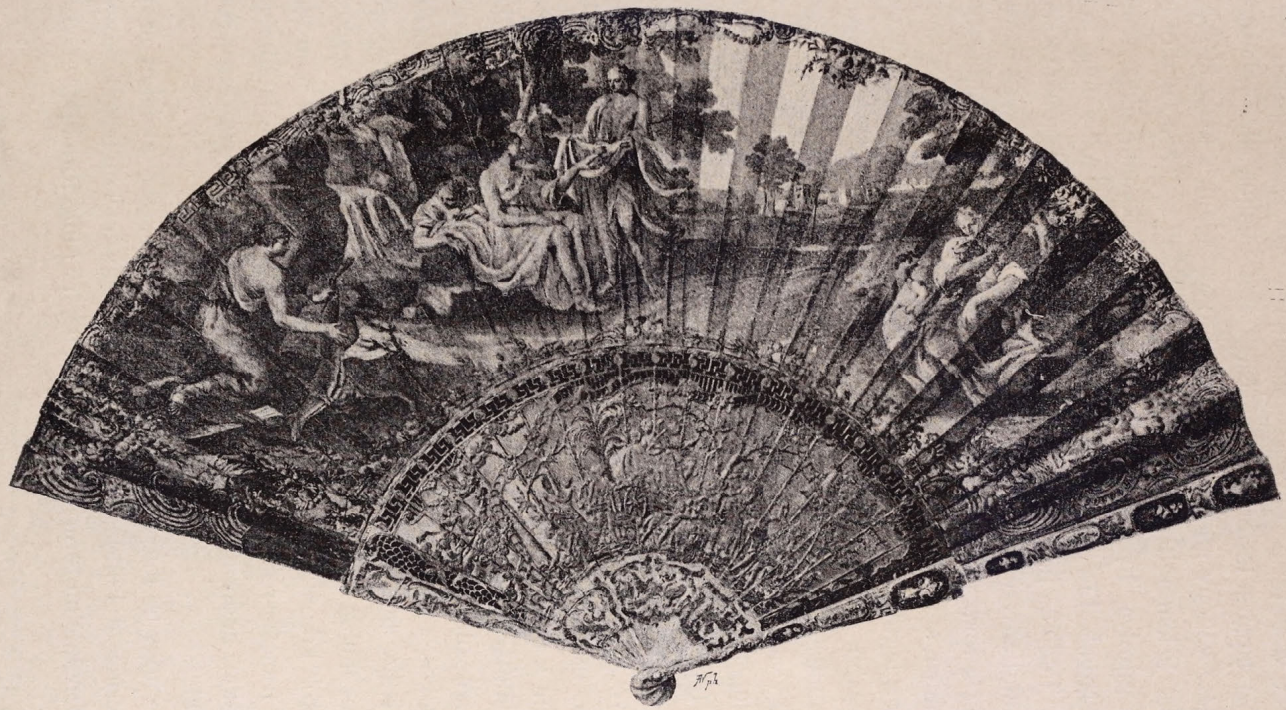

Színes aranynyal berakott gyöngyház legyező. Lapja Vouet munkája.
Gróf Andrássy Aladárné tulajdona.

motivumok által szegélyzett, czikornyás cartouche-ok, egy nagy a középen, két kisebb oldalt, benne alakok, zenélő vagy tánczoló párok, amorettek, néha valóságos jelenetek, vadászatok vagy diadalmenetek; az is előfordúl, de ritkábban, hogy a legyező lapjára festett jelenet ismétlését találjuk alúl kifaragva. E cartouche-ok bélése vékony gyöngyház lemez szokott lenni, a mely utólag lett a küllőkre ragasztva. E lemezekre aztán hátul, nagyon sok esetben, az elől lévő jelenet körvonala van rajzolva. Ilyen gyöngyházzal bélelt cartouche-okat az elefántcsont legyezőkön is látunk. De feltűnt nekem még más is, a minek sokáig nem találtam meg az okát. Tudjuk, hogy a rokoko ornamentika egyik jellemvonása, hogy a szimmetriát nem kedveli, azaz a diszítmény fő tengelyétől jobbra és balra eső részek nem azonosak; a tömegek csak megközelítőleg hasonlók s az általános benyomás segélyével, a mit a szemlélőre tesznek, egyensúlyozzák egymást. S ime! mégis azt találtam, hogy a legtöbb rokoko cartouche két azonos részre osztható, sőt, a mi még csodálatosabb, a diszítmény egész egyik fele szakasztott a másik, csak meg van fordítva (contre-épreuve). Azt hiszem, eltaláltam az igazságot, ha ezt a rokoko ornamentikában vajmi szokatlan jelenséget, a munkások — hogy is mondjam? — lustaságának tulajdonítom. A dolog egyszerűen ez. A helyett, hogy a kiterített legyező egész felületét beborító rajzot készítettek volna, a felét készítették el. Azután két-két, egymásnak megfelelő küllőt egymásra fektettek, átfűrészelték egyszerre, szétvéve e küllőket, az egyik jobbra, a másik balra került, persze, hogy egyforma volt, csak megfordított. — Időt s fáradságot kimélnek ekként úgy a rajzolásnál, mint a faragásnál. De az ilyen eljárás mindig a gyári produkczióra emlékeztet s a kiállítás kiválóbb legyezőin nem is fordúl elő az, hogy a diszítményük két azonos részre volna osztható. Megolvastam, csekély a szám, de mégis van kilencz legyező, melyeken a kompoziczió nincsen kényelmi szempontnak feláldozva.

A diszítés stíljét illetőleg megjegyezhetjük, hogy a franczia művészet, mint a melynek fényes multja s tradiczióí voltak, önállóbb; erősebb volt benne a nemzeti elem s hamarább kibontakozik a keleti művészet befolyása alól, nem úgy a német. Ezért, a míg a franczia rokoko gyöngyház legyezőkön alig konstatálhatunk külföldi reminiscencziákat, addig a kifestett, német elefántcsont legyezőkön sokszor találkozunk azokkal.

Említettem, hogy a legyező a XVIII. században lassan átalakul az által, hogy közök keletkeznek a küllők között, a mi csak akként lehetséges, hogy azok keskenyebbek lesznek, a mi természetszerűen a takaró küllő formájára is visszahat azaz

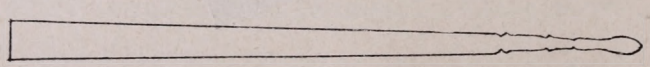

az tagolva nem lehet vagy csak nagyon kevéssé tagolt, elveszti jellemző szögletét s felveszi a pálcza alakját. Ez a gyöngyház és elefántcsont legyezőknél egyaránt így

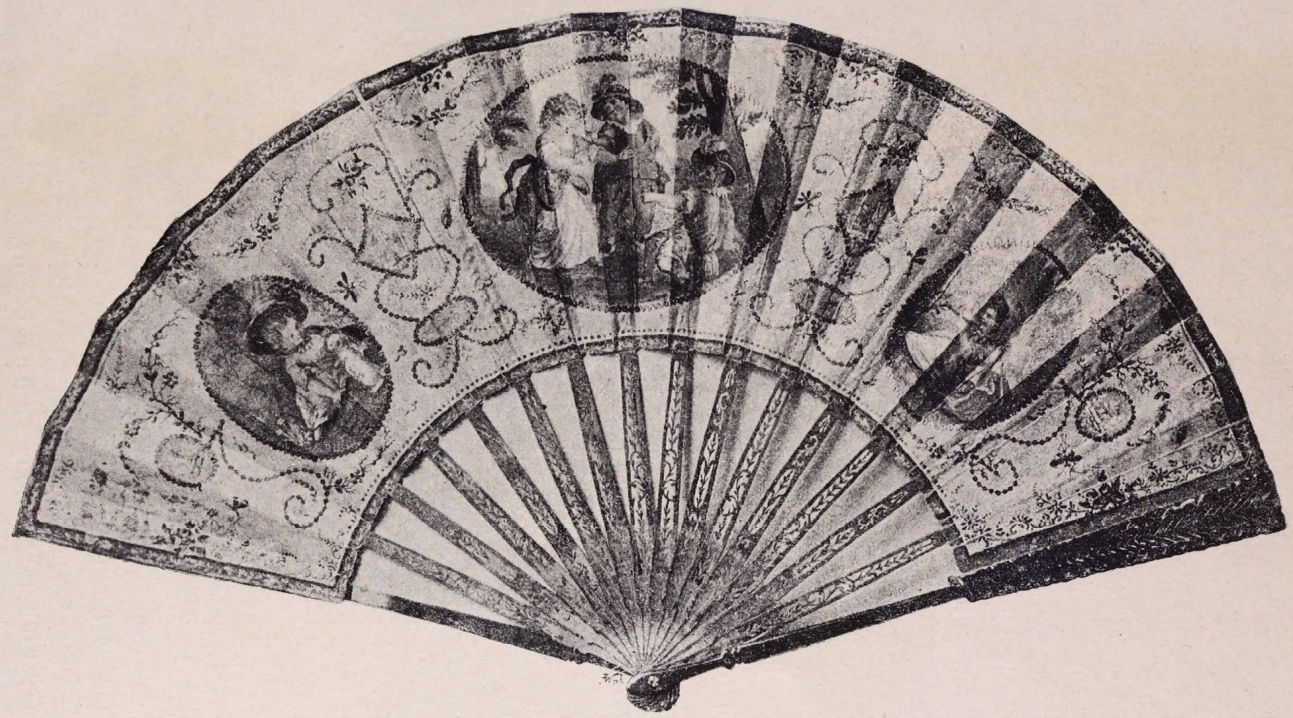

Áttört a legyező, selyem lappal és színes rézmetszetekkel.
Gróf Zichy Józsefné tulajdona.

van. S ezzel egy új tipust ismertünk meg. Aránylag nem sok e fajta legyező van a kiállításon, mintegy 30 darab. A gyöngyház legyezőnek ezután is hű kísérője marad az arany, az elefántcsont legyezőt pedig színesre festik. Csak a stíl módosul, kivált a gyöngyház legyezőknél. A rajz merevebb, a motivumok szegletesebbek. A logika azt követelné, hogy miután a kiterített küllők alsó részei nem egységes felület gyanánt vannak felfogva s a közök miatt minden egyes küllő önálló tényező, ez a diszítésben is érvényre jusson akként, hogy az ne az egész felületre terjeszkedjék ki, hanem mindig egy-egy küllőre szorítkozzék. De hát ez nem így van. Alig egy-két legyezőn van ez az elv keresztül víve, ezeket tekinthetjük mintaszerűeknek. Kevésbbé jók, de még azért elfogadhatók az olyan legyezők, a melyeken a diszítés csak két küllőt foglal egybe; de mikor azt látom, hogy egy médaillon vagy egy alak három vagy több részre szakad, azt sem szépnek, sem helyesnek nem mondhatom. Ezúttal is — s ezt már határozottan állítom, mert megpróbáltam — a kényelem volt döntő: a kikészített de szét nem metszett elefántcsont lemezre felrajzolták a czifraságot, kifaragták, megaranyozták s csak azután vágták annyi részre, a hány küllő kellett, a mi kétségkívül egyszerűbb s kevesebb fáradsággal s veszélylyel jár, mint hat vagy nyolcz vékony, törékeny küllőt külön-külön kézbe venni.

* * *

Talán feltűnt, hogy mind ez ideig a legyezők lapjáról említést nem tettem. Őszintén szólva, lehet azért, mivel a festészet nem a szakmám, azt találom, hogy a legyező lapok kevésbbé érdekesek, mint a küllők s művészi színvonalat illetőleg, emezek alatt állanak. Sok legyező lapot tulajdonítanak nagy festő kezének, s daczára annak, egyetlen hírneves, régi festőről sem lehet megbízható adatok nyomán kimutatni, hogy legyezőket is festett volna, jelzett legyező lap meg tudtommal egy sincs. Watteau? Nem érzem magam hivatva véleményt mondani róla. Hanem azért a legyező lapokról, mint a legyező lényeges kiegészítő részéről nem szabad megfeledkeznünk s ép most kell rólok megemlékezni, a midőn még az anyaguk s a diszítési módjuk közös alapot szolgáltatnak a méltatásra s még mielőtt a XVIII. század végén átalakulnának.

Ha egyfelől a legyező foglalványokon behatóbb vizsgálat után sok, tényleg érdekes vonásokat gyűjtöttünk össze, a legyező lapok tanulmányozása kisebb eredménynyel jutalmaz meg minket — ismétlem talán azért, mert a festészettel kevésbé foglalkoztam. E lapok vagy hártyából, vagy papirból, ritkán szövetből vagy csipkéből valók. A hártya hol igen vékony s a fiatal báránynak vagy kecskének különös gonddal, felette vékonyra kikészített bőre, a mit a szőrszálak helyéről lehet megismerni, hol vastag s a borjú bőréből való. Ez utóbbi símább, olyan mint a pergament. A legszebb hártyákat Olaszországban készítették. Ha a lap papir, ezt, u. l., Hollandia és sok esetben Khina vagy Japán szolgáltatta. A festés is többféle, vagy

aquarell vagy gouache. Azt úgy hiszem, nem szükség bővebben kifejteni, hogy mi a különbség az aquarell és a gouache között, hogy az aquarellhez vízzel higított, átlátszó festéket használ a festő, a világos részeket az alap szolgáltatja; míg ellenben a gouache-nál a higításra szolgáló anyag vizes enyv vagy más, néha szappanszerű folyadék, egyik festék a másikat betakarja, a világos részeket fehér szín hozzáadásával állítják elő, s utoljára rakják fel. A gouache festésű lapok azonban túlnyomó számban vannak. Ennek talán nemcsak az az egy oka van, hogy a gouache festés a XVIII. században széles elterjedésnek örvendett, tehát a legyező lapokra is átment, hanem bizonyára az is, hogy a gouache festékeknek, a mint németül mondani szokás

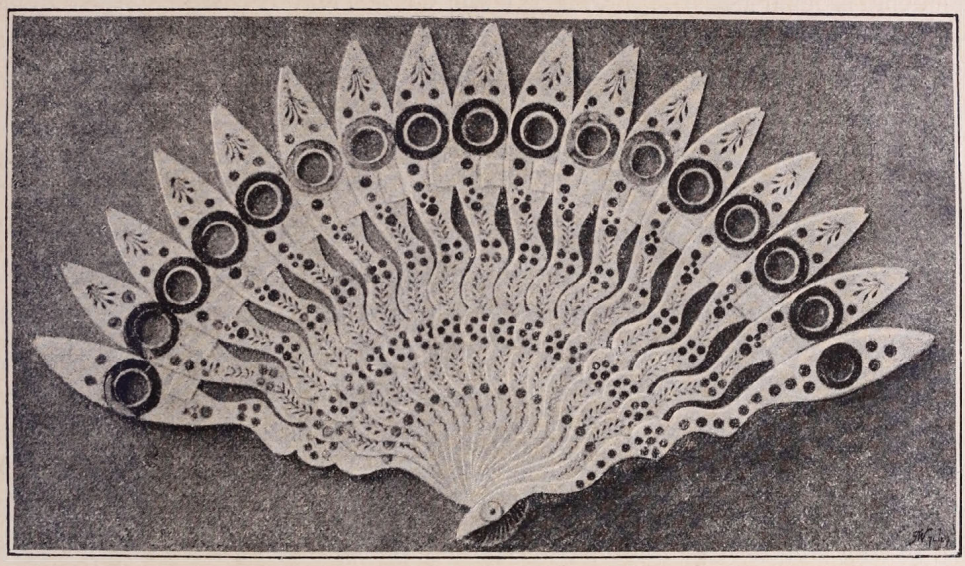

Aczéllal berakott csont legyező.
Özv. gróf Berchtold Lászlóné tulajdona.

«testök» van, nem átlátszók s a fehér festékkel való keverés folytán a mesterséges világításnál meg nem változnak. Kivált a kék tónusakra áll ez, a melyek aquarellben a lámpa vagy a gyertya fényénél szennyes, feketés-szürkévé változnak át.

Én a legyező lapok legkiválóbb tulajdonsága gyanánt azt a helyes dekorativ érzéket emelném ki, a mely a tárgy megválasztásában, előállításában mutatkozik, ideértve kompozicziót, a tömegnek elrendezését, a színezést s a szegélyező ornamentikát is. A legyező lapja első sorban mint színes folt hat. Azt kívánjuk, hogy szemünkre kellemes hatást tegyen s a küllőkkel harmonikus egészszé olvadjon össze. E harmoniát könnyebben lehet elérni az aranynyal borított gyöngyház legyezőknél, mert a fehér és arany bármely színnel egyaránt összeillik, a festett elefántcsont

legyezőknél ellenben, a hol az alsó felület, még a felső is sokszínű, disharmoniák is előfordulhatnak. Tényleg a gyöngyház legyezők lapja általában változatosabb, élénkebb színű festményekkel borított, mint az elefántcsont legyezők lapja. Aztán, mikor legyezőket látunk, tehát a mikor a nők társaságában vagyunk, rendesen nem szoktunk komoly tanulmányokat csinálni; a legyező lapja se legyen tehát olyan, hogy megérthetése fejtörést igényeljen; a legyezőre festett tárgy legyen egy szempillantásra felismerhető s kedélyhangulatunkhoz mért. Tudták ezt a régiek és ezért ritkán festettek a legyezőkre komoly, mélyebb értelmű jeleneteket, többnyire csupa apró haszontalanság borítja a lapokat, a melyeket u. a. az alapvonás jellemez: pásztor jelenetek, udvarlások, mezei ünnepélyek s Amor incselkedései, a mit, gondolom, mindenki azonnal megért. Ehhez mért a színezés is. Nem törekszik a természetesség benyomást kelteni, inkább képzelt mint valóságos; derült, vidám, világos; a világot s embereket rózsás színekben mutatja; könnyed, és mindig dekorativ, kivált a midőn élénkszínű virágok s rokóko motivumok vegyülnek bele. Hanem a kompozicziók mindamellett jól át vannak gondolva s a beosztásuk a legyező természetének alapos ismeretét árulja el.

A jelenet, legalább legtöbbször, három részre oszlik. A fő jelenet a középen, két kisebb jelenet vagy két alak a két szegletben. E szabály oly következetesen van keresztül víve, hogy sok esetben a két oldalt lévő alak csak egymással van összefüggésben, a tulajdonképeni, középső, fő kompoziczióval azonban nincs, úgy hogy ugyanazon legyezőn két, egymástól független jelenet foglal helyet. Kerestem itt is, hogy vajjon miért csinálták ezt? Talán nem tévedek, hogy azért, hogy akár az egyik végét csukjuk be a legyezőnek, akár mind a kettőt, akár csak a közepét hajtsuk be, akár pedig csak a közepe lássék is, legyen az össze nem csukott részen mindig valami látni való. Akármi módon csukjuk össze az ilyen legyezőt, a lapján soha sem marad üres folt. Sok ábrázolás valóban érdekes úgy a mi a felfogást, mint a mi a kimunkálást illeti, s vagy a tulajdon legyező számára készült s mester kezeműve, vagy pedig valamely híresebb festő, esetleg metszet útján közzétett népszerű képének átalakított mása. De legtöbbször e lapok valamely sablón után készülhettek, a milyek bizonyára a legyezőműhelyekben nagy számmal voltak s nem mindig származhattak elsőrangú mestertől. Talán ennek kell tulajdonítanunk, hogy a legyező lapok festményein a stílváltozatok fínomabb árnyalatai is nehezen konstatálhatók. Általában a régibb legyező lapokon komolyabb a törekvés, hogy a festmény mint olyan is megállja a helyét; később inkább csak a dekorativ hatásokat keresik. A legszebb legyezőfestmény az ide mellékelt két legyezőn van. A szövetet a rokoko korában úgy látszik nem nagyon kedvelték s a csipkét is ritkán használták fel.

Előadásom fonalán ama kor küszöbéhez érkeztünk el, a melyet, ha stílről van szó, a francziák példájára époque Louis XVI. névvel szoktunk megjelölni. Ez a kor-

szak igen rövid s jellemző sajátsága az, hogy a szertelen sok görbe, hajlott vonal helyett ismét az egyenes vonal kerekedik felül s a szeszélyt a meggondoltság váltja fel. De azért talán soha diszítményt, formát oly finoman tagolni, úgy részletezni nem tudtak, mint a múlt század végén. Igazán, mintha ideges, szenzitiv, de kissé pedáns nő gondolta volna ki e stílt. E korszak szintúgy kedvelte a legyezőt, mint az előző. A tárlaton nem kevesebb mint 100 legyező, tehát egy harmada tartozik ide. Persze, ez onnét is származik, hogy ebből, a hozzánk közelebb eső időből több legyező maradt meg épségben.

Szinte félek, hogy unalmas, ha a Louis XVI. legyezők ismertetését is a takaró küllőn kezdem, s ismét, immár nem is tudom hányadízben a keletázsiai művészetben keresem a kiindulási pontot. Szolgáljon általános megnyugtatásul, hogy nemsokára olyan legyezők előtt fogunk állani, a melyeknél sem takaró küllőkkel, sem a belsőkkel, sem azok eredetével vagy diszítésével külön-külön foglalkozni nem kellend: kinyitjuk, megnézzük, összecsukjuk s félreteszszük azzal: Istenem, beh ízléstelen! Láttuk, hogy a XVII. század végéről s a XVIII. század elejéről való legyezőknél a súlypont, úgy a hogy illik, alul volt, a legyező szerkezete a czéljának jól megfelelt, mert ott volt legerősebb, a hol azt a kéz tartja, ki-befelé mozgatja s támaszt nyújt az ujjaknak. Láttuk, hogy a pálcza alakú legyezőknél a súlypont az egész legyezőre eloszlik, most pedig a súlypont fölfelé kerül az által, hogy a takaró küllő feje vastag, hosszúkás négyszögű, szára pedig keskeny. Mind a két rész, a

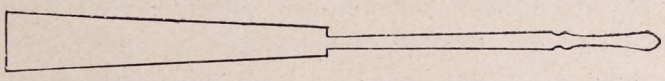

feje és a szára, élesen elválik egymástól. S mi a magyarázata ennek a változásnak? A japáni legyező, a melynek ez a jellemző alakja. Talán a japániak tőlünk lesték el e formát? Alig hinném, mert akkor a japáni legyezőn a Nyugat ezenkívül még egyebekben is hagyott volna nyomokat, pedig épen megfordítva áll a dolog: a Louis XVI. legyezőkön, mondhatnám, uralkodik a chinai s a japáni motivum, sőt nem egy legyező van, a melyet vagy Khinában faragtak a mi számunkra, vagy a mely Európába telepített keletázsiai munkásnak a keze műve. Sőt az a mesés ügyesség, a melylyel a chinai és japáni munkás a kézi munka minden ágában egyaránt dicsekszik, s a melylyel minden nehézséget le tud küzdeni, valamint annak stílérzéke, adja meg a Louis XVI. legyezők ornamentikájának jellegét. Vagy nagyon egyszerű, egy-egy aranynyal borított virágos galy, vagy nagyon szövevényes s örömét leli a remekekben, de rendesen szegletes s geometriai alakzatokból fejlődik. A küllők keskenyek, törékenyek, ennélfogva a rugalmasabb elefántcsont s a fa a keményebb s merevebb gyöngyházat mindinkább kiszorítja. A diszítés pedig

ismét színes arany vagy ezüst, a melyhez többszínű, rikító piros, kék, zöld staniol, néha csiszolt aczél pitykék vagy szegek s foliával bélelt, csiszolt üvegdarabkák járulnak. A küllők (számuk átlag csak 12—14 lévén) igen távol állanak egymástól s a czifraságot kegyetlenül szétszakítják; itt egy alak, amott pedig egy fél centiméterre a lába vagy a keze. Legkevésbé sértik a stílérzéket az angol származású legyezők s azok, a melyekkel a Kelet gazdagított minket, a mennyiben ezeknél a küllőket apró czifraságok borítják, olyan aprók, hogy egy küllőn rendesen elférnek. Ilyenek a rácsosra vagy szálasra áttörött küllőjű legyezők. Kifestett küllőjű legyezőt, a melyet e csoportba sorolhatnánk, alig látni a tárlaton.

A Louis XVI. legyezők lapja is más, mint az előző korszaké, mindenben eltér amazoktól, akár az anyagot, akár a diszítés eszközeit, akár végül a diszítés elveit tekintjük. A hártyát a szövet váltja fel; a selyem, a melyre máskép kell festeni mint a hártyára vagy a papirra, de a mely egyúttal a diszítésnek új forrásává is válik s szövetkezhetik olyan diszítő elemekkel, a melyek a textil ipar természetéből fejlődtek. A szöveten lehet festeni, lehet reája hímezni vagy applikálni. S valóban a Louis XVI. legyezők lapján a festés, hímzés és applikáczió egyaránt föllelhető. Ha tehát egyrészt azt találjuk, hogy e legyező lapok sem nem oly gazdagok, sem nem oly változatosak mint a festett hártya legyező lapok, be kell másrészt vallanunk, hogy a kik a szövetetet választották, azok annak sajátságait jól ismerték s abból a konzekvenciákat nagyon helyesen levonták. A festés, kizárólag gouache, a szövet diszítésére leginkább alkalmas festésmód, viszonylag szűk határok közé van szorítva; egy-egy médaillon a középen, néhány festett virág, ez az összes; de nehogy ekként a legyező szegényes benyomást tegyen, az ügyes női kéz aranyszálakkal szegélyezi a virágokat és leveleket s csillámló pitykékből könnyed hímet varr az üres helyekre. Lehet, hogy a legyező lapokat részletezve azt találnók, hogy azok bizonyos mértékig a finom ízlés hiányával vannak, de az összhatás mindamellett a legtöbb esetben kielégítő lesz. Nagyon érdekesek a legyezők, a melyeknek lapjára színes rézmetszetek vannak nyomtatva, nemcsak azért, mert e, jobbára angol metszetek önmagukba véve is kedvesek, hanem mivel színezésük módja nagyon érdekes és ritka. E nyomatok nincsenek utólag kézzel színezve, hanem azonképen, a hogyan mi azt látjuk, az összes színekkel egyszerre vannak nyomtatva. Ez akként készült, hogy a rézlemezen a különféle színű részeket a megfelelő színekkel, az ujj vagy más eszköz segítségével bekenték s azután vonták le a papirra vagy selyemre, a helyett, hogy az egyetlen színnel telt hengert egyszerűen az egész lapon végig húzták s később színezték volna, bizonyára sok ügyességet s türelmet igénylő eljárás.

Itt hirtelen megszakad a fonál. Volt egy gombolyagunk, a melyet messze Keleten egy igénytelen legyező küllőjén találtunk. Megfogtuk a fonál végét s le-legombolyítva hol ide, hol oda kötöttük; néha kisebb, néha nagyobb közöket hidaltunk

vele át, de mind ez ideig kezünkben tartottuk. S íme most elhágy minket a XVIII. század végső, a franczia forradalmat követő éveiben. Mivé vált a legyező? Hol a gyöngyház, hol az arany, hol az elefántcsont s a szín; s a festők családját is kiirtotta volna a forradalom, talán mivel a nemesekhez tartoznak? Nem tudom, de annyit hiszek, hogy ha a Direktorium korabeli találja fel a legyezőt, azt az asszonyok aligha nem örökké ott tartják, a hova azokat akkor szokás volt eltenni, t. i. a zsebben. Mintegy 30 darab Direktorium korabeli legyező van a tárlaton. Négy legyező kivételével mind közönséges szaruból való, s az éventail brisé fajához tartozik. Diszítésük ízléstelen fürészmunka, aranylakk utánzás vagy festett virág, mint pl. lilaszínű vagy rózsaszínű nefelejts. Olykor csiszolt aczél pitykék vannak berakva, a mi a legszerencsésebben megválasztott czifraságok egyike. S hogy mit mindent értettek akkor legyező alatt, annak illustrálására nem tudnék jobb példát felhozni, mint Berchtold grófnő csont liliputi legyezőjét. Ezekre vonatkoztattam előbbi megjegyzésemet: kinyitjuk, megnézzük s félre tesszük azzal: beh ízléstelen!

Sokkal, de sokkal jobban tetszenek nekem ezeknél az Empire legyezők, a melyek között valóban jó ízlésről tanúskodó példányok is előfordulnak. Ezek szerkezetüket illetőleg sem nem rendes legyezők, sem nem éventails brisés-k. Külön tagot alkotó küllőjük s lapjuk van, az utóbbi azonban annyi helyet foglal el, hogy a küllő mint olyan megszűnt szerepet játszani. Az Empire legyezőknél ismét szöveteket látunk előszeretettel felhasználva, kivált a tulle anglais-t, a melyre csiszolt aczél s aranyos papirczifraságokat raknak fel, vagy selyemhímzés élénkíti a lapot. Ha mind ez nem is egyéb mint halvány visszfénye a hajdani dicsőségnek, szerény és puritán, de nem vétek, mint, a mikor a művészet azt sérti meg, a mi egyik oszlopát képezi: a jó ízlést.

* * *

A legyező tárlat rövid idő múlva be lesz zárva. A sok ragyogó legyező elszélled a szélrózsa minden irányában, rájuk borúl az igénytelen tok, miként a koporsó s visszavándorolnak a szekrénybe, hogy ott, ha nem is örökre, de hosszú időn át eltemetve maradjanak. Ez a sorsa mindennek. Csak az a kérdés, futó meteorhoz hasonlítsuk-e a tárlatot, mely végig surran az égen, s ha kialudt, nyomtalanúl eltünik a sötét világürben? Ha meteor volt, én látni véltem a szikrát, a mely gyújtott, mielőtt tüze kialudt volna. Művészeink érdeklődéssel nézték végig a tárlatot s lehetetlen, hogy oly fogékony kedélyekben, mint az övék, a tárlat akár öntudatlanúl is nyomot ne hagyna. A magyar művészi ipar kis felekezete szintén ellátogatott, nézett és látott, okult és tanult, s nem jól ismerném, ha nem azt mondanám, lesz idő, nem is sokára, a mikor itt is ott is szép legyezőt látunk, rajta e felirattal: honi ipar. És a közönségnek is, ha meglepetést akar kedveseinek szerezni, többször fog ezentúl eszébe jutni a legyező mint eddig. Meg vagyok győződve, ha tuczatmunkával kinálják meg, azt feleli: oh nem ilyen kell; emlékszik a

legyezőtárlatra? szebbet, ízlésesebbet kérek! De láttam ennél többet! Láttam az én fonalam végét az elnöknőnk, Dessewffy Aurel grófnő kezében, a mint azt egy régi legyezőről óvatosan leoldotta s művészeink felé nyujtotta, a midőn a Műbarátok Köre, az ő indítványára elhatározta, hogy a jövő évi sorsolás fő nyereménye gyanánt egy művészi becsű legyezőt készíttet itthon. S ha megvan a kezdet, a folytatás sem marad el. Ne feledjük, hogy a termékeny eső is csak cseppekből áll.

Radisics Jenő.

A MAGYAR PARASZTMAJOLIKA.

Az utóbbi években nemcsak a közönség kezdte a magyar parasztmajolikát különös sajátságaiért becsülni és lakásaiban mindenütt diszítésre alkalmazni, hanem a szakkörök is több figyelemmel kezdtek foglalkozni velök.

E folyóirat minden évfolyamában a magyar fayence-szal foglalkozó több czikkre akadunk. De mind e dolgozatok nem nyújtanak teljes képet, mert csak egyes és esetleges tanúlmányok eredményei.

A következőben igyekeztem a régibb magyar parasztmajolika-iparnak meglehetős tiszta képét adni. Bizonyos rendszerbe akartam osztani az egészet, a menynyiben a parasztmunkákat jellegök, gyártási helyök és technikájuk szerint, különféle tipusokra osztottam.

E beosztás persze nem tart igényt sem végérvényességre, sem teljességre, még pedig több okból. Először is az újabb modern magyar parasztmajolikát majdnem teljesen mellőztem, s aztán azt is be kell vallanom, hogy teljes tanúlmányhoz itt Budapesten hiányzott az anyag.

Tanúlmányaimban csakis az iparművészeti múzeum, a műegyetem és Herman Ottó országgyűlési képviselő úr gyűjteményeinek vettem hasznát, s ezeknek e helyütt is köszönetet mondok szivességökért. Használtam továbbá az e folyóiratban megjelent e tárgyú czikkeket.

Azt hiszem, hogy e rendszer keretébe minden ezentúl felmerülő új tipus beleilleszthető, s az általam jellemzett tipusok revideálhatók és javíthatók, a nélkül, hogy a keretet változtatni kellene.

I. ÉJSZAK-MAGYARORSZÁGI PARASZTMAJOLIKÁK.

a) *Tulajdonképeni habán majolika.*

A habán majolikák az 1666—1820. évekből valók. Diszítményük mindig csak négy féle szinű, úgymint: sárga, kék, zöld és violaszín, és virágokat, sokszor pedig épitészeti motivumokat és különféle alakokat, állatokat és embereket is

ábrázolnak. A figurák és virágok többnyire naturalisztikus módon vannak rajzolva (l. az 1. ábrát és *Művészi Ipar* 1889. IV. évf. 172. l.). Csak ott, a hol a habánok tiszta magyar motivumokat alkalmaztak, stilizáltak egy kissé (l. a 2-ik ábrát és *Művészi Ipar* 1889. IV. évf. 170. l.), de sohasem oly nagyon, mint az erdélyiek szokták.

1. Korsó. Sárga habán majolika.

De a naturalisztikus hajlam daczára úgy a virágok mint a figurák mindig természetellenes színekkel vannak festve. A rózsák többnyire kékek, a tulipánok zöldek és a százszorszépek violaszínűek.

Két alfajt különböztethetünk meg:

1. Sárga habán majolika. Ezeknél a sárga szín uralkodó, s oly vastagon felrakva, hogy a festett diszítmény majdnem domborműnek látszik l. az 1. ábrát.

2. Violaszínű habán majolika. Ezeknél a színek nagyon vékonyan vannak felrakva és a violaszín annyira uralkodó, hogy a többi szín majdnem eltűnik.

Egy nagyon szép violaszínű darabot tüntet fel a 3-ik ábra. Egy hatszögletű magas kancsó, a budapesti műegyetem technológiai gyűjteményéből.

A kancsón az 1680-iki évszám és Michel Habel név van. Négy oldalán virágdiszítést látunk, hosszú növényszárakat, melyekből különböző virágok és levelek nőnek ki, még pedig a négy említett színnel festve, túlnyomó a violaszín, ötödik oldalán egészen violaszínű, tornyatlan anabaptista templomot látunk, hatodik oldalán mecset és minaret van festve, tisztán violával.

Ugyanezen fajhoz tartozik a 4-ik ábra alatt ábrázolt kancsó. (l. *Művészi Ipar* IV évf. 169. l.).

2. Tál. Sárga habán majolika.

b) *Tót fayence-ok.*

A tulajdonképeni habán majolikához legközelebb áll az a tipus, melyet leghelyesebben *tót majolikának* nevezünk. Többnyire korsók; tányérok s más edények ritkábbak.

Többnyire czéhjelvényt és tót felírást találunk rajta. Ismerünk dátummal ellátott darabokat az 1699. év és a XIX. század közti időből, melyekben a tipus teljesen változatlanúl fentartotta magát. Kivétel nélkül valamennyi fehér ólomzománczos, s a diszítmény ugyanazon négy színnel van festve, mint a habán majolikákon, csakhogy a színek mindig rikítóbbak. A diszítés virágai másképen vannak rajzolva. Egy kissé stilizáltak ugyan, de nem magyar modorban, hanem olyanformán, mint a morva és cseh fayence-ok virágdiszítései (l. a 5-ik ábrát és *Művészi Ipar* 1888. III. évf. 232. l.).

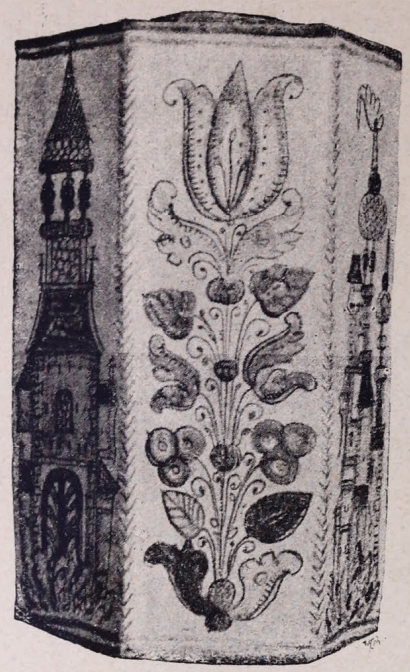

3. Kancsó. Violaszínű habán majolika.

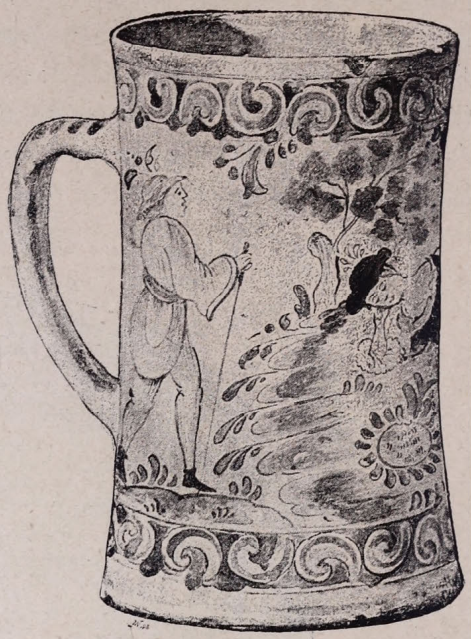

4. Kancsó. Violaszínű habán majolika.

5. Korsó. Tót majolika.

6. Korsó. Tót majolika.

Szép példány a korsó, mely az iparművészeti múzeum gyűjteményében van. (6-ik kép).

Ezeken a tót majolikákon a czéhjelvények mindig egy levélkoszorúval vannak körűlvéve, melyet többnyire, mint valami czímert, két kettősfarkú oroszlán támogat.

Tudnivaló dolog, hogy a kettősfarkú oroszlán Csehország czímere, és hogy e czímert magyarországi czéhek használták, azt biztosan a habánok befolyásának tulajdoníthatjuk. A habánok e motivumot Morvaországból hozták magukkal, s miután a magyar czímerben e czélra használható állat nem fordúl elő, megmaradtak a morvaországi czímer mellett, melynek eredete és jelentése idő folytán feledésbe ment.

7. Szelencze. Szepesmegyei delfti fayence.

c) *Fayence-ok delfti modorban.*

Míg a magyarországi fayence-okon alig találjuk meg az olaszországi fayence-munkák befolyását, legfeljebb egyes darabokon, melyek azonban bizonyos tipus alá épen nem rendelhetők, addig a Németalföld befolyását három igen érdekes tipuson mutathatom ki.

Ezen tipusok ketteje delfti munkákra támaszkodik, a harmadik pedig porczellán munkákat utánoz.

1. Szepesmegyei delfti fayence-ok.

Találunk a magyar majolika-gyűjteményekben kisebb korsókat, szelencze formájú, igen szűk nyakú szögletes edényeket, néha-néha tányérokat is, melyek csak

egy színt tüntetnek fel. A fehér ónzománczon pehelyszerű, formátlan, világoskék felhőket látunk.

Az iparművészeti múzeumban van egy szép példány. (7-ik kép.) Sárga pillangókat és sárga madarakat látunk rajta a kék felhők közt.

8. Tál. Zólyommegyei delfti fayence.

Ezen darabok a régibb delfti munkákhoz nagyon hasonlítanak.

E munkákat többnyire Szepesmegyében lehet találni, s úgy látszik, specialiter Igló városában készültek.

2. Zólyommegyei delfti fayence-ok.

A második tipus ugyanazt a technikát mutatja, de a díszítésben már kissé távolabb áll a delfti munkáktól. A díszítés többnyire építészeti motivumokat tüntet

fel, s pedig világos kék színben fehér ónzománczon. Ilyen az iparművészeti múzeum gyűjteményében levő tál. (8-ik kép)

Mindamellett, hogy az összbenyomás határozottan Delftre emlékeztet, mégis ezen munkáknál inkább érvényesült a helyi befolyás.

E munkák gyakran találhatók Zólyommegyében, s mint Lipcsey József úr közli velem — valószínüleg Libetbányán. Beszterczebánya mellett készültek.

Szokták eddig e fayence-okat is a habánoknak tulajdonítani, de én ezzel egyet nem érthetek, mert a habán munkák mindig bizonyos szláv befolyást mutatnak, mely itt észre nem vehető.

Különben úgy Szepesmegyében, mint Zólyommegye bányavárosaiban voltak letelepedett németek, kik a nyugattal élénk közlekedést folytattak, s ép oly ügyes kézművesek voltak, mint a habánok.

d) *Fayence-ok a jezsuita-porczellán modora szerint.*

Ismeretesek ama khinai tiszta fehér porczellán-munkák, melyeken európai czímerek vagy nevek vannak. A műkereskedésben, jezsuita-porczellán név alatt fordulnak elő. Olyan munkák ezek, melyeket a németalföldi bizományosok, vagy a jezsuita-missionarusok európaiak számára rendeltek meg Khinában, úgy hogy a khinaiak a maguk porczellánjára európai czímereket és neveket fessenek.

Az iparművészeti múzeum fayence-gyűjteményében, sok olyan magyar munkát találunk, melyek tulajdonképen utánzatai a jezsuita-porczellánnak.

Az ónzománcz tiszta fehér és a tányérok vagy tálak (a korsók ritkák) a karimán vagy közepükön czímert vagy nevet viselnek, néha pedig csak egy kis virágot vagy csokrot egy kis keretben.

Uralkodó szín a világos kék. A munkák többnyire évszámmal vannak ellátva és az 1700 körüli időből származnak.

E fayence-ok készítési helyét még nem tudni. De a németalföldi befolyás, valamint a hasonló zománcz s a hasonló szín még is oda mutat, hogy Szepesmegyében készültek.

e) *Éjszak-magyarországi fayence-ok világos sárga zománczczal.*

Találunk a különféle gyűjteményekben igen sok világos sárga zománczú fayence-ot. Ezeket két tipusra lehet osztani. Az egyik a magyar Alföldre mutat, s erről később beszélni is fogunk, a második pedig nagyon hasonló mutat a habán munkákhoz, s eddig hozzájok is számították.

A 9-ik és 10-ik kép egy érdekes példányt ábrázol. E nagyhasú korsó, mely a műegyetem gyűjteményében van, Pozsonyban vásároltatott. Díszítménye nagyon

hasonlít a már említett tót czéhkorsók díszítményéhez. Az 1782. évszámot, a czipész-czéh jelvényeit és a következő feliratot látjuk rajta. Fönt:

TISER; ZEH·KRUG, GEHERT, NACH, MARHERZU.

Lent:

EINEN PRESENT, FON JAHAN PELLER, TRINGENT, WNT, ISSENT, AVF GVT, ABER, NIT, FER, KISSEND.

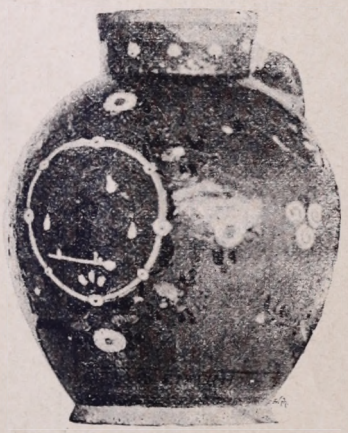

9. Korsó. Éjszak-magyarországi világos sárga majolika.

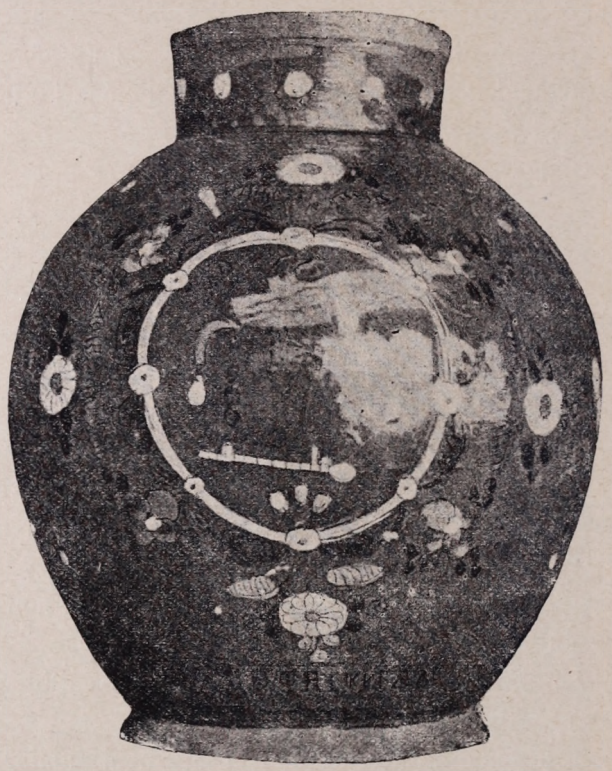

10. Ugyanazon korsó, mint a 9. ábra alatt.

A felirat nagyon furcsa, a magyar szavakkal vegyes német felirat és a magyar kiejtéshez ferdített német szavak arra mutatnak, hogy ezen korsót nem habán ember, hanem tiszta magyar ember készítette, a ki habán vidékre került.

Ezen tipushoz tartozik az a tányér és korsó is, melyet Szendrei úr a *Művészi Ipar* 1889. IV. évf. 175. l. közölt (l. a 11-ik ábrát). Hasonlít ugyan a habán-munkákhoz, de e darabon is észrevehető a nagyobb magyar befolyás. A kosárból kinövő virágcsokor sokkal erősebben stilizált, mint a többi habán-munkákon, s a tulipán rajta tisztán olyan formájú mint Erdélyben.

f) *Ungvári engobe-majolika.*

Ezt a typust itt csak megemlítem, mert már kimerítően van tárgyalva a *Művészi Iparban* (l. az 1887. II-ik évf. 64. l. Pap János úr czikke).

* * *

Az itt már felsorolt tipusokon kívül találunk Éjszak-Magyarországban még elszórtan parasztfayence-okat, melyek hol Rouenra, hol Strassburgra, hol pedig Olaszországra emlékeztetnek.

11. Korsó és tál. Éjszak-magyarországi világos sárga majolika.

Így például a 12-ik ábra (l. *Művészi Ipar* 1888. III. évf. 230. l.) alatt közölt kanna olaszországi majolikára, a 13-ik ábra pedig, mely szepesi munka az 1655. évből, (Iparm. Múzeum gyűjteménye) Rouenra emlékeztet (l. *Művészi Ipar* III. évf. 230. l.)

II. ERDÉLYI PARASZTFAYENCE-OK.

Az erdélyi munkák teljesen eredetiek. Az Alvinczen letelepedett anabaptisták és az ott lakó szászok daczára az erdélyi népiparban alig észlelhető nyugat-európai befolyás. Gyakrabban konstatálhatunk keleti befolyást, kivált a diszítésben.

Míg az éjszak-magyarországi fayence-munkák majdnem kizárólag egyazon technikát mutatják és a tipusok csak diszítésük szerint osztályozhatók, addig az összes

erdélyi tipusok, melyeket eddigelé felállíthattam, épúgy a technikára, mint a diszítésre nézve különböznek egymástól.

a) *Kék engobe-fayence-ok mélyített fehér diszítéssel, vagyis sgraffitos majolika.*

Ezen munkák technikáját illetőleg utalok a *Művészi Ipar* IV. évf. 2. számára, a hol Petrik úr ezt kimerítőleg leírta.

Ismerünk az 1781—1813. évekből datált darabokat, melyek, úgy látszik, mind egy műhelyből valók. Hogy az illető fazekasmester erdélyi szász ember volt, arra két német felirású tál vall. A diszítés mindig nagyon egyszerű és a rajz igen naturalisztikus és biztos kézről tanúskodik.

12. Kanna. Magyar munka. Olasz-féle majolika.

13. Kancsó. Magyar munka. Rouen-féle majolika.

b) *Kék engobe-fayence-ok domború diszítéssel: pâte sur pâte.*

Az e technikájú fayence-ok sokkal régiebbek. Ismerek egy darabot a műegyetem technológiai gyűjteményében, mely az 1736. évi dátumot viseli magán. A készítési módja olyan, mint az előbbié, csakhogy a felső kék engobe-rétegre még fehér agyagot raknak fel diszítésül, pâte sur pâte-technika szerint. Néha a felrakott agyagdiszítést még kissé meg is festik sárgára vagy zöldre (l. a 14-ik ábrát, egy tál a műegyetem gyűjteményéből).

A diszítés csakis magyar motivumok körében mozog.

c) *Fehér engobe-fayence-ok kék domború diszítéssel.*

Az e technikájú munkák nagyon primitivek ugyan, de kiválnak sajátságos színtónusuk és lendületes diszítésük által. A máznak füstszínű meleg tónusa van pom-

pás fénynyel, néha pedig zöldes-fehér tónusa. Ezzel az alapszínnel kitünően összhangzik a mély sötétkék diszítés. (Csak egyes daraboknál vettem észre némi barna színt a diszítésben.) A diszítés igen egyszerű és tisztán lineáris, csak ritkán akadunk egy-egy stilizált tulipánra.

A diszítést szűk nyilású papir tölcsérrel olyanformán csinálták rá, mint a czukrászok csinálják a torták diszítését.

E munkák egy részén a lineáris rajzok egy kissé ki vannak szélesítve egy kicsi lapát segítségével.

Az itt közölt 15-ik ábra igen szép technikájú korsót tüntet fel, a műegyetem gyűj-

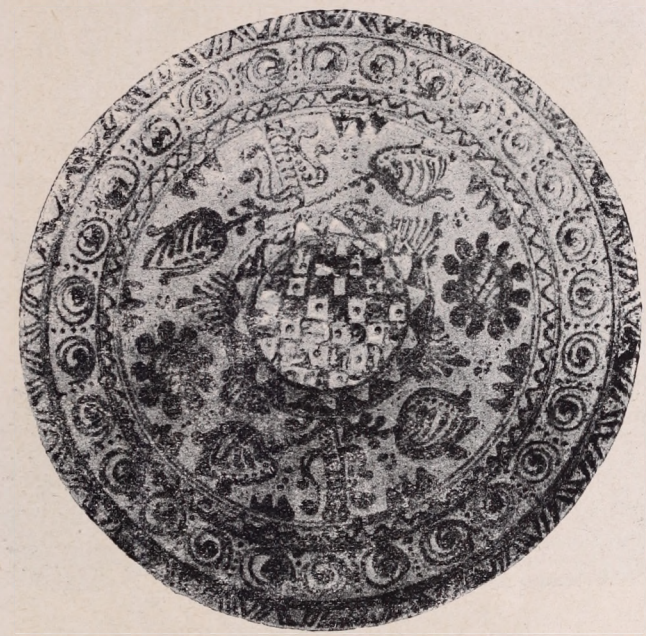

14. Tál. Erdélyi majolica: pâte sur pâte. (Kék engobe-fayence.)

teményéből, a 16-ik ábra pedig egy hasonló technikájú korsót, tiszta lineáris diszítéssel, az iparmúzeum gyűjteményéből.

* * *

Egész különös és szerfölött érdekes a 17-ik ábra alatt közölt tányér a műegyetem technológiai gyűjteményében. Nem vehetjük külön tipusnak, mert eddig még nem találtam hasonlót Magyarországban. A darab Erdélyből származik. Engobe technika szerint van készítve, s pedig teljesen a híres Thuni (Svájcz) technika szerint. A tányéron ábrázolt hölgy ruházatáról ítélve a darab e század elején készült.

d) *Székely fayence-ok.*

A székelyek fayence-munkái majdnem első helyen állanak minden magyar parasztfayence közt. Hasonlítanak a habán munkákhoz, de még gondosabbak és változatosabbak úgy a diszítésben, mint a formákban. A fehér ónmáz rendkívül fényes és tiszta, és csak ritkán hajszálrepedésű. Csak a négy ismeretes szín alkalmaztatik: sárga, kék, zöld és violaszín; a zöldnek azonban két nuance-a.

A czéhkorsókon itt is uralkodó a sárga szín. A diszítés vagy keleti ízlésnek befolyását árúlja el, vagy az említett magyar stilizált motivumokat használja fel.

15. Korsó. Erdélyi majolika, fehér engobe-fayence.

16. Korsó. Erdélyi majolika, fehér engobe-fayence.

Igen gyakoriak olyan feliratok és figurális diszítések, melyek a megrendelők életére vonatkoznak. A rajzok elég jók és individuálisok. E munkák korra nézve egészen a XVII. század végeig mennek vissza, és manapságban is igen jó minőségben készíttetnek.

Ezen tipushoz csatlakozik a tányérok egész sora, melyek meisseni munkákra emlékeztetnek.

Ezek egy szabadkézzel rajzolt színes virágcsokorral vannak diszítve.

A székelyek a diszítményben gyakran alkalmazzák a vastag körmű galambot, melyet a székelyeknél minden kapuajtó fölött ott találunk s néha virágokat is, de csodálatosan, teljesen naturalisztikus módon rajzolva.

Ilyen munkákat manapság is készítenek. A legrégibb darabot 1814. évszámmal, Herman Ottó gyűjteményében láttam. A régibb munkák következő színeket tüntetik fel: sötétbarnát, sárgásbarnát, zöldet és kéket, az újabbak pedig csak zöldet és kéket.

Egyes darabokon figurális diszítést is találunk. A műegyetem technológiai gyűjteményében van egy olyan darab.

17. Tál. Erdélyi munka. Thun-féle majolika.

III. EGYÉB MAGYAR PARASZTFAYENCE-OK.

a) *Fayence-ok világossárga mázzal, úgynevezett kalotaszegi fayence-ok.*

E fayence-ok, melyeket többnyire Kalotaszeg vidékén találunk, nem ott készíttettek, hanem a magyar Alföldön Mezőtúr vidékén, miért is túri korsóknak nevezetnek Erdélyben. Az éjszak-magyarországi világossárga fayence-októl abban különböznek, hogy csak lineáris vagy virágos diszítések vannak rajtuk, s pedig mindig a leghatározottabb magyar ízlés szerint stilizálva. A legrégibb darab a Herman Ottó-féle gyűjteményben van és 1833. évből való.

b) *Fekete engobe-fayence-ok.*

Pécs környékén készíttetnek fekete engobe-fayence-ok, melyek a technikában teljesen hasonlítanak a székely kék diszítésű fehér engobe-fayence-okhoz, a diszítés

szintén lineáris, többnyire spirálformájú és papirtölcsérrel van felrakva. A használt színek: zöld, sárga, szennyes-fehér és téglavörös. Csupa csekély értékű e századbeli munkák.

c) *Fayence-ok felrakott domború díszítéssel.*

E nemű munkák az ország legkülönbözőbb részein állíttattak elő s eddig nem sikerült köztük különféle tipusokat megkülönböztetnem. Azért csak utalok Pap János úrnak ide vonatkozó czikkére, mely a *Művészi Iparban* (1888. III. évf. 225. l.) megjelent.

Diner József.

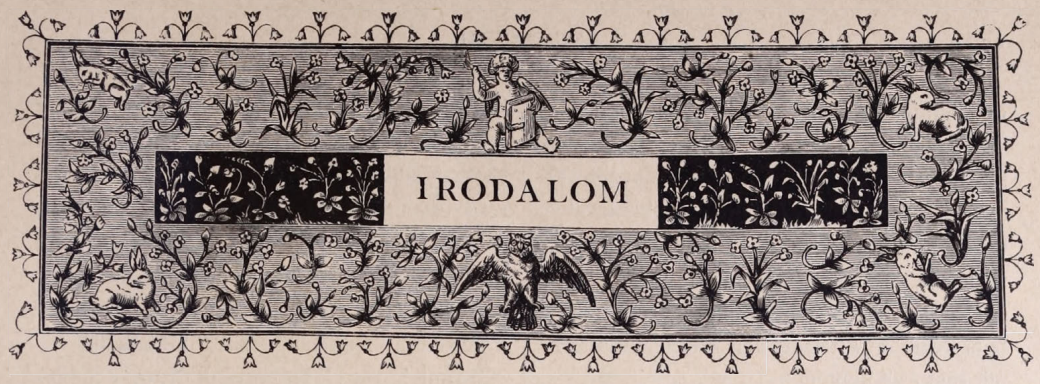

KÖNYVISMERTETÉS.

Handbuch der Kunstpflege in Österreich. Auf Grund amtlicher Quellen herausg. im Auftrage des k. k. Minist. für Cultus und Unterricht. Wien 1891. (Ára 2 frt.)

Ily czímmel, nyolczadrét könyvalakban és huszonegy ívnyi terjedelemmel jelent meg legujabban egy munka, a mely Ausztriának minden a művészetet szolgáló vagy azzal kapcsolatban álló gyűjteményét, intézetét, egyesületét és intézményét csoportokba foglalva akként sorolja és tünteti föl, hogy ezáltal magunknak belőle tiszta fogalmat alkothatunk arról, hogy a monarchia Lajtán-tuli tartományai a művészet terén mily tevékenységet fejtenek ki. A könyv Springer Rudolfnak már 1880-ban megjelent és azóta négy kiadást ért *Kunsthandbuch für Deutschland, Österreich und die Schweiz* czímű munkája nyomán készült. Feladata mindkettőnek ugyanaz és nem tekintve nehány lényegtelen eltérést és a terjedelmét, mindkettőnek tartalma is az. Nem könnyen összeállítható és terjedelmes anyaga tájékozást nyujt számos oly kérdésben, a melyekre igen gyakran van szükség, és a melyekre a feleletek ily rövid, de mégis kielégítő alakban egyesítve eddig sehol megtalálhatók nem voltak. Czéljának megfelelőleg a könyv tartalma két részre oszlik : I-ső rész ismerteti a művészeti oktatást teljesítő intézeteket, névszerint a művészi iskolákat, a műipar-iskolákat és ama ipariskolákat, a melyek művészet tanításával is foglalkoznak, és a művészeti oktatást a felsőbb iskolákon, az egyetemeken és technikai felsőbb intézeteken. A II-ik rész tárgyát a gyűjtemények és egyesületek képezik, melyekhez mint harmadik rész a nélkülözhetlen registerek számíthatók.

Az anyag összeállításának fáradságos munkáját a forrásoknak hivatalból való megszerzése és ennélfogva megbízhatóságának nagyobb mérve nem kevésbbé segítették elő. És igen természetes, hogy ily módon a terjedelmet is tetemesen növelte ; a mit a Springer-féle könyv megfelelő részének egészben és részeiben való összehasonlítása által azonnal észrevehetünk. E könyv amazt nem kevesebb mint négyszeresével mulja fölül. De ha ezek szerint — mint az előszó is mondja — a feldolgozás körültekintő és gondos volt is, a tényleg meglévő anyag egységes és kimerítő kezelésének igényére számot még sem tarthat. A munka ujságánál fogva elkerülhetlen volt, hogy egyes esetekben úgy a tudósítások mint a feldolgozás nem egy és ugyanazon szempontból történtek. A gyűjtemények leirásában pl. a jelentékeny vagy jelentéktelenebb részlet a gyűjtemény relativ értékének nem mindég felelhet meg. De különösen ki kell emelni, hogy a kisebb és főleg magángyűjtemények aránylagosan behatóbb tárgyalása abban leli magyarázatát, mert állományukról és tartalmukról eddig kevés vagy semmi sem volt ismeretes, míg ellenben a nagy és híresebb

műgyűjteményekről kimerítő katalogusokat és irodalmi dolgozatokat is bírunk. Egyes kis hibák, vagy időről-időre beállható apróbb változások pl. a magángyűjteményeknek akár tulajdonosait akár tárgyait illetőleg, vagy tanintézetek személyi változásai kiadásról-kiadásra könnyen kijavíthatók ; és ezek az ily fajta kézikönyv kétségtelen használhatóságán mit sem csökkentenek.

Szóval e könyv hű képet nyujt arról, hogy a birodalmi tanácsban képviselt tartományai e monarchiának, mily irányu és mily arányu tevékenységet fejtenek ki a művészet minden ágának fejlesztése érdekében. A könyvet lapozva a legkülönbözőbb, de végre is egy czélra szolgáló intézmények hosszu sora vonul el szemeink előtt, melyeknek legnagyobb része az utóbbi nehány év alatt keletkezett és mindannyi tanuskodik az ottani kormány és a művelt társadalom körültekintéséről, nem különben arról is, hogy ott nincsenek soha sem a megkivánt eszközök híjában.

Tanulságos különösen ránk nézve, a mennyiben belőle megtanulhatjuk, hogy mennyire híján vagyunk még mindennek, a mi nélkülözhetetlen föltétele a czélnak, melyet elérni szeretnénk.

Csizik Gyula.

FOLYÓIRATOK.

L'Art. Revue bi-mensuelle illustrée. 17. évf. 1891. január 1. Nro. 639. Szöveg : Émile Molinier, *Le Chateau de Vincigliata près de Florence.* Öt kép. *Nôtre bibliothèque.* Képek a szövegen kívül : *L'Age d'or.* Eau-forte d'après Ch. Caplin. *Le Retour des champs* par J. F. Millet. — 1891. január 15. Nro. 640. Szöveg: Philibert Audebrand, *Les Salonniers depuis cent ans.* (Suite.) Marc Dessières. *Le Musée Frédéric Spitzer et son catalogue.* (Suite.) Nyolcz kép. Pierre Gauthier, *Pays de France.* Note d'un voyage dans le plateau central et le midi de la France. Kilencz kép. *Courrier de L'Art.* Képek a szövegen kívül : *Portrait d'une Dame de la famille Boonen* d'après P. P. Rubens. *Étude d'après nature* d'Émile Lévy. — 1891. február 1. Nro. 641. Szöveg: Philibert Audebrand, *Les Salonniers depuis cent ans.* (Suite.) Egy kép. C. Gabillot, *Le Musée Guimet et les religions de l'extrême-orient.* (Suite). Két kép. Henry d'Allemagne, *L'Éclairages des Salles de spectales au* xviii. *siècle.* Tizenegy kép. *Courrier de l'Art.* Képek a szövegen kívül : *La Halte.* Eau-forte d'après Claes Berchem. *Étude d'après nature* d'Émile Lévy. — 1891. február 15. Nro. 642. Szöveg: Philibert Audebrand, *Les Salonniers depuis cent ans.* (Fin.) C. Gabillot, *Le Musée Guimet.* (Suite). Hat kép. Jean Robie, *Une Ville abandonnée. Nôtre bibliothèque. Courrier de l'Art.* Képek a szövegen kívül: *Portrait de M. Carnot.* Eau-forte d'Ardail. *Étude d'après nature* d'Émile Lévy. — 1891. márczius 1. Nro. 643. Szöveg : Edmond Bonaffé, *Li Brasreliquaire de Saint Louis.* Egy kép. Henry de Chennevières, *Cent ans de gravure* (1789—1889). (Suite.) Öt kép. Georges Servière, *César Franck.* Egy kép. Émile Molinier, *Paris qui crie.* Négy kép. *Courrier de l'Art.* Képek a szövegen kívül : *Nani.* Eau-forte d'après U. Checa. *Étude d'après nature* d'Émile Lévy. — 1891. márczius 15. Nro. 644. Szöveg : Emile Molinier, *Un portrait peint par. F. Gaillard.* Egy kép. Antony Valabrègue, *Abraham Bosse* (1602—1676). Hat kép. F. Mazerolle, *Claude de Héry, médailleur du roi Henri III.* Öt kép. Adolph Julien, *Courrier musical et dramatique.* Képek a szövegen kívül : *Rêverie.* Eau-forte d'après J. Gigoux. *Annette Caïra* d'Émile Lévy.

Gazette des Beaux-Arts, courrier Européen de l'Art et de la Curiosité. 1891. január. Tartalom : Charles Yriarte, *Paul Véronèse au palais Ducal de Venise.* Öt kép a szövegben, s egy kép a szövegen kívül. Henri Hymans, *Pierre Breughel le Vieux.* (3-ième et dernier

art.) Négy kép a szövegben és egy a szövegen kívűl. Eugène Müntz. *Le Musée de l'École des Beaux-Arts.* (4-ième art.) Öt kép. Charles Ephrussi, *François Gérard.* (2-ième art.) Hat kép a szövegben, egy kép a szövegen kívűl. Gerspach, *La Réparation des Tapisseries.* — 1891. február. Tartalom : Salamon Reinach, *La Victoire de Samothrace.* Négy kép a szövegben, két kép a szövegen kívűl. L. de Fourcaud, *François Rude.* (12-ième art.) Egy kép. T. de Wyzewa, *Thomas Lawrence.* (1-ier art.) Három kép a szövegben és egy színes kép a szövegen kívűl. A. de Champeaux, *L'Art décoratif dans le vieux Paris.* (4-ième art.) Kilencz kép. André Pératé, *Le grand Retable de six-fours.* Két kép. Bernard Prost. *Artists Dijonnais de* XV. *siècle.* Egy kép. — 1891. márczius. Tartalom : Louis Gonse, *Meissonier.* Eugéne Müntz, *Le Musée de l'École de Beaux-Arts.* (5-ième et dernier art.) Két kép. Alfréd Lostalot, *Eugène Gaujean.* Egy kép a szövegen kívűl. Charles Ephrussi, *François Gérard.* (3-ième et dernier art.) Négy kép a szövegben és egy kép a szövegen kívűl. L. de Fourcaud, *François Rude.* (13-ième et dernier art.) Moïse Schwab, *La Collection Strauss au Musée de Cluny.* Hat kép. Paul Lefort, *Charles Chaplain.* Három kép. Correspondance.

Revue des Arts Décoratifs. II. évf. 7 és 8. szám. 1891. január-február. Szöveg: Marius Vachon, *L'École des arts industriels de Roubaix.* Ch. Ujfalvy, *Les Biscuits de porcelaine.* (4-ième art.) Hét kép. Victor Champier, *Un devant de robe en point de France.* Három kép. E. Saglio, *L'Enseignement de l'art industriel en Autriche.* Alfredo Melani, *Lettre d'Italie.* Chronique. Bulletin de la Société de l'Union centrale. Képek a szövegen kívűl : *Coupes en émail translucide,* exécutées par M. Thesmar (1890). *Devant de robe en point de France,* exécuté par M. Lefébure. *Fragment du devant de robe ci-dessus,* grandeur d'exécution. *L'Amour porté par les Grâces,* groupe en biscuit de porcelaine de Sèvres, exécuté par Brachard, d'après F. Boucher. *Modèles de lampes en bronze,* sculpture de M. F. Levillain, exécutées par M. Gagneau. 9. szám. 1891. márczius. Szöveg : *L'Assemblée générale de la Société de l'Union centrale.* Édouard Garnier, *Les Coupes de M. Thesmer acquises par le Musée des Arts Décoratifs.* Ed. Saglio, *L'enseignement de l'Art industriel en Autriche.* (Suite.) Victor Champier, *L'Art décoratif à Lyon.* Bulletin de l'Étranger. Képek a szövegen kívűl : *Panneau orné d'arabesques peintes et de consoles rinceaux,* etc., en bois sculpté et doré, faisant partie d'un petit salon provenant de l'ancien hôtel de Rochegude, à Avignon. *Grande bouteille en porcelaine de Chine,* à décors de rinceaux blancs réservés sur fond rouge. *Chaise longue en bois sculpté, fond canné,* époque de la Régence.

Kunstgewerbeblatt. Új folyam. II. év. 4-ik szám. 1891. január. Szöveg : A. Risa, *Der Schatz im Schlosse zu Detmold.* Négy kép. Joseph Diner, *Ungarische Fayencen und Töpferwaren.* (Schluss.) Húsz kép. Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívűl : *Brokatstoff.* Frankreich XVII. Jahrh. *Kronleuchter* aus Bronze für elektrisches Glühlicht von E. Bopst. *Ungarischer Majolika-kulacs.* Neuere Ungvarer Arbeit. — 5. szám. 1891. február. Szöveg : E. Czihak, *Die schlesische Glasindustrie früherer Zeiten.* I. Nyolcz kép. S. *Das Kunstgewerbemuseum in Karlsruhe.* P. *Vorbilder für weibliche Handarbeiten.* Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívűl : *Grün glasirte Ofenkachel. Schmiedeisernes Beschläge. Tintenzeug* aus grün glasirtem Thon. *Schlüssel* aus der Barockzeit. — 6. szám. 1891. márcz. Szöveg : *Die schlesische Glasindustrie früherer Zeiten.* II. Hét kép a szövegben, négy a szövegen kívűl. *Das Hochzeitsgeschenk badischer Städte.* Két kép a szövegben, egy a szövegen kívűl. Bücherschau. Kleine Mittheilungen. *Carnevals-Wappen* von J. Kaffsack.

Zeitschrift für bildende Kunst. Új folyam II. év. 3. szám 1891. január. Szöveg : S. R. Köhler, *Friedrich Juengling und der moderne Holzstich.* Öt kép. *Frederick Leighton.* Három kép. Alfr. Gotthold Mayer, *Die zweite Münchener Ausstellung.* II. Egy kép Ludwig

Geiger, *Unbekannte Aufsätze Gottfried Schadows.* Képek a szövegen kívül: *Die Schäferin.* Heliogravure nach J. F. Millet. *Waldmühle.* Heliogravure nach M. Hobbema. — 5. szám. 1891. február. Szöveg: C. Justi, *Ein Denkmal venezianischer Bildnissplastik im fernen Westen.* (Bronzene Grabplatte in der Kathedrale zu Bajadoz.) S. R. Köhler, *Friedrich Juengling und der moderne Holzstich.* (Schluss.) Hét kép. Julius Vogel, *Leipziger Kunstsammlungen des vorigen Jahrhunderts.* Két kép. Kleine Mittheilungen. Kép a szövegen kívül: *Bildniss eines jungen Mannes.* Radirung nach A. Dürer. — 6. szám. 1891. márczius. Szöveg: Wilhelm Lübke, *Fra Bartolommeo's Madonna Carondelet.* Egy kép a szövegben, két kép a szövegen kívül. Adolf Rosenberg, *Joseph Kaffsack.* Négy kép. D. Feuchtwag, *Der Tempel zu Jerusalem.* Hét kép. Julius Vogel, *Leipziger Kunstsammlungen des vorigen Jahrhunderts.* II. Egy kép. Kleine Mittheilungen.

Jahrbuch der königlich preussischen Kunstsammlungen. 11-ik kötet. 1890. Tartalom: Julius Meyer, *Zur Geschichte der florentinischen Malerei des XV. Jahrhunderts.* Sandro Botticelli in der zweiten Periode seiner Thätigkeit, Filippino Lippi, Raffaelino de Garbo, Piero di Cosimo. Hét kép a szövegben és két kép a szövegen kivűl. W. Bode, *Die Auferweckung des Lazarus von Albert Ouwater in der königl. Gemälde-Galerie zu Berlin.* Egy kép a szövegen kívűl. Franz Wickhoff, *Die Gestalt Amors in der Phantasie des italienischen Mittelalters.* Max Lehrs, *Zur näheren Datierung des Meisters der Spielkarten.* W. Bode. *Die Bronzebüste der Battista Spagnoli im königl. Museum zu Berlin.* Egy kép. Jaro Springer, *Die Toggenburg-Bibel.* Egy kép a szövegen kívűl. W. Bode, *Die heilige Madonna von Carlo Crivelli nach dem Gemälde in der Berliner Galerie, gestochen von Otto Reim.* Egy kép a szövegen kívűl. W. Bode und A. Bredius, *Der Haarlemer Maler Johannes Molenaer in Amsterdam.* Egy kép és tíz monogramm. Max Lehrs, *Über einige Zeichnungen des Meisters E. S.* Három kép. F. Harck, *Über einige verkannte Bilder Hans Baldung Griens.* Egy kép. W. Bode, *Versuche der Ausbildung des Genre in der florentiner Plastik des Quattrocento.* Öt kép. Aug. Winkler, *Die Handzeichnungen des Hamburger Goldschmiedes Jakob Moers in der Ornamentstich-Sammlung des königl. Kunstgewerbe-Museums zu Berlin.* Négy kép. Paul Seidel, *Die Ausstellung von Werken der niederländischen Kunst des XVII. Jahrhunderts in Berlin.* Három kép. Ludwig Kaemmerer, *Ein bezeichnetes Werk des Meisters vom Tode der Maria.* Négy kép. Max Lehrs, *Der Künstler der Ars moriendi und die wahre erste Ausgabe derselben.* Hét kép. Berthold Haendcke, *Hans Fries.* Adolfo Venturi, *Unbekannte oder vergessene Künstler der Emilia.* G. Dehio, *Zu den Skulpturen des Bamberger Domes.* Hét kép. W. Bode, *Ausstellung von Werken der niederländischen Kunst in Berlin.* Hat kép.

Repertorium für Kunstwissenschaft. XIII. kötet. 1890. Tartalom: H. Thode, *Studien zur Geschichte der italienischen Kunst im XIII. Jahrhundert.* H. Thode, *Sind uns Werke von Cimabue erhalten?* M. Lehrs, *Der deutsche und niederländische Kupferstich des fünfzehnten Jahrhunderts in den kleineren Sammlungen.* Fr. dr. Schlie. *Jacob Duck.* G. Stegmann, *Über das Leben Michel Wolgemut's.* H. Riegel, *Neue Nachrichten über Werke von Carstens.* P. Seidel, *Beiträge zur Geschichte Jean Bapt. Oudry's.* J. Groeschel, *Die ersten Renaissancebauten in Deutschland.* W. Seidlitz. *Einige Taufen Lermolieff's.* W. Hoopmann, *Die Madonna mit der schönen Blumenvase.* P. Clemen, *Studien zur Geschichte der karolingischen Kunst.* I. J. Strzygowski, *Eine trapezuntische Bilderhandschrift vom Jahre 1346.* H. Wölfflin, *Die Sixtinische Decke Michel Angelo's.* W. Schmidt, *Varia.* III. E. Dobbert, *Das Abendmahl Christi in der bildenden Kunst bis gegen den Schluss des XIV. Jahrhunderts.* K. Woermann, *Kirchenlandschaften.* M. Lehrs, *Zur Localisirung des Erasmus-Meisters.* D. Burckhardt, *Die angeblichen Zeitblom-Zeitungen in Basel.*

A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM ÉS TÁRSULAT ÜGYEI.

Az orsz. magy. iparművészeti múzeum gyűjteménye a lefolyt esztendőben 287 dbbal szaporodott. Ebből 107 db ajándék, a többit az intézet a javadalmából vásárolta. A múzeum párisi képviselőjének L. Delamarre-Didot úrnak ajándéka már előzőleg, a 2. számban részletesen leírva lett; marad tehát még 95 tárgy, a mely szintén megérdemli az ismertetést. A múzeum ebből az alkalomból a nemeslelkű adományozók iránt mély hálájának is kifejezést óhajt adni. Az egyes darabok az ajándékozás sorrendjében következnek egymás után.

Fafaragvány. A hosszúkás négyszegletü deszka közepére két csavart s szalaggal összekötött gyümölcscsel telt bőségszarú van kifaragva. Belőlök fakad, jobbra és balra hajolva, egy-egy inda levelekkel, virágokkal és gyümölcsökkel diszítve. E faragvány, mely egykor kétségkívül valamely szoba díszének részét képezte, felette tanulságos, első sorban a faragás könnyed s közvetlen volta miatt, de jellemző egyúttal a felfogás is, a mely minden ízében franczia s híven visszatükrözi a XVI. Lajos korában dívott művészi ízlést. Hossza 1.22 m., szélessége 0.42 m. XVIII. század. Ajándékozta P. Jamarrin régiség-kereskedő Párisban.

Tál. Porczellán, fehér, repedezett (craquelé) mázzal. Egész belsejét sok alakból álló csatajelenet borítja. Átmérője 0.47.5 m. Khinai. Ajándékozta Vadona János, Kolozsvárott.

Lakat és apró gyűrű. Kovácsolt vas. A lakat a rendes gótikus ízlésű lakatok formájára készült, úgyszintén a leveles czifraság, a mely az egyik végét s a kulcslyukat díszíti. E két darab egyszerűsége daczára érdekes, mert a zólyomi templom egyik hasznavehetlen ajtajáról való, tehát magyar. XVI. század eleje. Ajándékozta Thomka Gyula ügyvéd közbenjárásával a zólyomi római katholikus egyház.

Takaró. Piros, nyírott selyem-bársony, szalmaszínű selyem alapon. Hosszúkás négyszegletü. A két rövid végén 6—6 csúcsíves fülke, mindegyikben virág. Ezen belül palmettekből és a sarkokban, rózsákból álló szegély. A középső, négyszegletü mezőben gyümölcsös bokréták között konczentrikusan elrendezett tulipántos három bokréta. Hossza 1.11 m., szélessége 0.63 m. Persa, XVII—XVIII. század. E darab, a melynek fentartása is pompás, a múzeum legszebb e fajta szöveteihez tartozik s a kik a magyar hímzés ornamentikájával foglalkoznak, azok kétségkívül sokat tanulhatnak rajta. Ajándékozta a garamszögi ág. hitv. egyház község.

Csipke. Valencienne à fond de neige; azaz a valenciennesi csipkék azon faja, a hol az alapot finom, kis csillagformájú háló képezi. Diszítményét virágok s egyéb rokoko izlésű czifraságok képezik. Hossza 1.70 m., szélessége 0.11 m. XVIII. század. Jóllehet nem egészen ép, de elsőrendű munka, melynél nem tudni, a kézi ügyességet, vagy a kecses ízléses motivumokat kell-e inkább csodálni. Ajándékozta Daruváry Alajosné, Budapesten.

Ruha részlete — 7 db. Részben fehér selyem, damaszt, részben tüll, ezüstözött fémszíjjacskákkal diszítve. Ajándékozta: Kápolnay Pauer Istvánné, Budapesten.

Kendő vége. Vászon, sokszínű nyirott selyemmel hímezve s czérna-csipkével szegélyezve. Felsőmagyarországi. A múzeumnak mintegy 130 db. hasonló kendő vége lévén — ebből 114 dbot báró Lipthay Béláné ajándékozott — a sorozat érdekes kiegészítéséül fog szolgálni. Ajándékozta Ráth Györgyné, Budapesten.

Kancsó, tál s egyéb edény — 62 db. Br. Bálintitt József, mikor gazdag és változatos agyagedény-gyűjteményétől megvált, azt utánzásra méltó hazafisággal mindenek előtt az iparm. múzeumba küldte s megengedte, hogy az a neki tetsző darabokat kiválogathassa. Majd az intézetnek nem állván módjában az egész gyűjteményt megszerezni, e 62 darabot felajánlotta. Minden egyes edényt leírni a tér szüke miatt lehetetlen. Annyi azonban áll, hogy e sorozat szintén hozzájárult ahhoz, hogy a múzeumnak ma páratlan és elsőrendű magyar keramikai gyűjteménye van.

Szőnyeg — 2 db. Színes gyapjúból, nyírott. Mindkettő az Erdélyben található keleti szőnyegek geometrikus mustrájú fajához tartozik, de szebb, finomabb s tanulságosabb, mint a milyenek rendesen előfordulni szoktak, kivált az egyik, a melynek sötétkék a belső mezeje, rézsút elmetszett sarkokkal s ebben, sárga alapon, fekete arabeskekkel. A másik a szegélyére festett felirata miatt érdemel figyelmet. Habár ezt egészen elolvasni nem is lehet, annyit megtudunk belőle, hogy a szőnyeget Dániel Gergelyné ajándékozta a tordai eklézsiának 1731-ben. Ajándékozta Sándor János, tordai unitárius lelkész.

Fésű. Békateknő. Szárán aranysodronnyal a következő felirat berakva: *Maximiliano primero de Mexico El Ayuntamiento de Merida de 1865.* Ajándékozta Wolf József régiségkereskedő, Budapesten.

Táska. Durva vászon, olajfestékkel bemázolva. Középen ismeretlen czímer és lombdiszítmény. XIX. század eleje.

Tapéta. Papir. Aranyos alapon piros, kissé domború virágok. XVIII. század vége. Ajándékozta Zólyom szab. kir. város.

Gyertyatartó egy pár. Falra való (applique). Kovácsolt vas, vörös és zöld olajfestékkel befestve. Alakjára nézve hosszúra nyújtott fekvő S levelekkel diszítve, felül tányér és tüske, hátul akasztó.

Fogantyú. Kovácsolt és vésett vas. Stilizált levelekből alkotott lemez, a melyre hajlott, szabadon álló szár van megerősítve.

Ajtó-fogantyú. Kovácsolt és metszett vas. Hosszú tüskén mozgó metszett czifraságokkal diszített karika, egy szembe foglalva. Hozzája hatkarélyú lemez való.

Kulcslyukat borító lemez. Kovácsolt vaspléh.

Kulcs — 2 db. Kovácsolt vas; fogantyújuk szív alakú. Valamennyi most felsorolt vasmunka a XVII. századból való s egyrészt az anyag megfelelő kezelése, másrészt az egyszerűséggel párosult ízlés miatt érdekes. Miután a múzeum vas-munkákban amúgy is szegény, örvendetes gyarapodásnak tekinthető. Ajándékozta Szalay Imre miniszt. tanácsos, Budapesten.

Kályhafiók — 3 db. Égetett agyag, zöld mázzal borítva. Mind a három fiókon koronás kétfejű sas.

Kályha-párkány — 3 db. Ugyancsak égetett agyag, zöldre mázolva. Diszítményét sujtások és két összenőtt farkú delfin képezi. Ausztriai. XVII. század. Ajándékozta Ráth György, múzeumi főigazgató, Budapesten.

A magyar iparművészeti társulat választmánya 1891. márczius 7-ikén ülést tartott báró Lipthay Béla társulati elnök elnöklete alatt.

Jelen voltak: Ráth György első alelnök, gróf Keglevich István második alelnök, továbbá: Beck Dénes, Czobor Béla, Forster Gyula, Jakabffy Ferencz, Petrik Lajos, Rauscher Lajos, Szalay Imre a választmány tagjai.

Jegyző Pasteiner Gyula társ. ideigl. titkár.

Elnök az ülést megnyitván a jegyzőkönyv hitelesítésére Ráth György alelnököt és Czobor Béla tagot kéri föl.

Titkár előterjeszti a társulati tagok létszámát és a vagyon állapotát feltüntető kimutatást. E szerint a társulatnak van összesen 512 tagja és pedig: 180 alapító, 310 rendes és 22 segélyező tagja. 1890 végével részint törlés, részint önkéntes kilépés következtében 41-el apadt a tagok száma. 1891. év elejétől fogva belépett 7 új tag, névszerint: Hirhager Károly könyvkötő Budapesten, Herz Miksa építész Kairóban, Mátrai Lajos György szobrász-tanár Budapesten, ifj. Spuller Ferencz bank-tisztviselő Budapesten, Tóth János főgymnasiumi rajztanár Halason, Turbain Károly bronzöntő Budapesten, és Weinwurm Emilia úrnő. A tagok száma tehát a mult évhez képest 34-el kevesebb. A társulat alaptőkéje 37,250 frt. A két első hónapban a bevételek 1579 frt 32 kr., a kiadás 853 frt. A társulat követelései 5960 frt.

Titkár felolvasta a választmány által 1890. deczember 19-iki ülésén a karácsonyi tárlat alkalmából kitűzött díjak odaítélésére küldött bizottság ugyanaz nap tartott ülésének jegyzőkönyvét, mely szerint az 1-ső díj Zsolnay Vilmos pécsi majolika-gyára által bemutatott és egészen új technika szerint készült edénynek ítéltetett oda egyhangúlag, továbbá a 2-ik díjat Goldschmiedt brassói ötvös, a 3-ik díjat Vandrák László budapesti bronzöntő nyerte, szintén egyhangúlag. Titkár ennek kapcsán fölolvasta Zsolnay Vilmosnak 1891. január 2-áról kelt levelét, melyben köszönetét fejezi ki a kitüntetésért és egyszersmind tudatja, hogy a 100 frtnyi díjat a gyár ipariskolája javára fordítja. Továbbá titkár fölolvasta Goldschmiedt Lajosnak 1891. január 3-ikáról kelt köszönő levelét. A választmány a leveleket örvendetes tudomásúl vette.

Titkár fölolvasta Beszédes János társulati irnok levelét, melyben megköszöni a társulat által szobrász fia részére fölszabadulása alkalmából adományozott szobrász-szerszámokat,

Ráth György alelnök indítványa, hogy a tagdíjak beszedése ezentúl ismét a társulat által házilag kezeltessék, egyhangúlag elfogadtatott.

Titkár jelenté, hogy a nm. m. kir. pénzügyi ministerium 1891. január hó 24-ikén 2365. sz. a. kelt magas rendeletével megengedte, hogy a bemutatott kisorsolási jegyzékben foglalt tárgyak 1891. márcz. 7-én a társulat tagjai között nyereményadómentesen, politikai biztos jelenlétében kisorsoltassanak. Elnök bemutatván Zettner Ede VI. ker. előljáró urat, mint a főváros tanácsa által kiküldött biztost, elrendeli a sorsolás megejtését.

A sorsolás eredménye a következő:

Az 1-ső nyereményt, metszett bőrrel bevont, 120 frt értékű ládát a 434-ik számmal nyerte báró Atzél Béla;

a 2-ik nyereményt, 70 frt értékű egy pár karos bronz gyertyatartót 458-ik számmal nyerte Bende Imre megyés püspök;

a 3-ik nyereményt, Shakespeare összes műveit 60 frt értékű díszes bőrkötésben az 544-ik számmal nyerte Spányi Kálmán úr;

a 4-ik nyereményt, I. Ferencz József király Ő Felségének 50 frt értékű bronz mellszobrát, a hazai jelesek mellszobrainak sorozatából, a 318-ik számmal nyerte Török József gyógyszerész;

az 5-ik nyereményt, (mint a fönti) a 184-ik számmal nyerte Pataky István czímz. kanonok és esperes;

a 6-ik nyereményt, a társulat által 100 frt pályadíjjal kitüntetett terv szerint készíttetett 50 frt értékű egy pár bronz gyertyatartót a 13-ik számmal nyerte I. Ferencz József király Ő Felsége;

a 7-ik nyereményt, 40 frt értékű vas karos gyertyatartót a 254-ik számmal nyerte Adamovszky Péter úr ;

a 8-ik nyereményt, 34 frt 50 kr. értékű Zsolnay-féle fayence csészét a 427-ik számmal nyerte Weisz Alajos úr ;

a 9-ik nyereményt, metszett bőrrel bevont 32 frt értékű keztyűdobozt a 114-ik számmal nyerte Doby Jenő tanár ;

a 10-ik nyereményt, gyöngyökkel kirakott, 30 frt értékű ezüst csattot a 259-ik számmal nyerte Stephani Lajos úr ;

a 11-ik nyereményt, 14 frt értékű galvanoplastikai másolatú tányért a 252-ik számmal nyerte Müller Paulina úrnő ;

a 12-ik nyereményt, 12 frt értékű Zsolnayféle fayence csészét a 9-ik számmal nyerte Csorba Ferencz ministeri fogalmazó ;

a 13-ik nyereményt, 12 frt értékű galvanoplastikai másolatú tányért az 572-ik számmal nyerte Moskovits Miksa úr ;

a 14-ik nyereményt, 9 frt 50 kr. értékű tárczát metszett bőrből a 251-ik számmal nyerte Lenk Gyula úr ;

a 15-ik nyereményt, 5 frt értékű vas gyertyatartót a 277-ik számmal nyerte Balogh Vilmos úr ;

a 16-ik nyereményt, 5 frt értékű bronz tigrist a 31-ik számmal nyerte a főtiszt. csanádi káptalan ;

a 17-ik nyereményt, 4 frt értékű tolltisztítót bőrből, a 455-ik számmal nyerte gróf Apponyi Sándor.

Titkár jelenté, hogy Tourbain Károly a hazai jelesek sorozatából, névszerint I. Ferencz József király Ő Felségének mellszobrát hat, Liszt Ferenczét szintén hat, Arany Jánosét pedig öt példányban a megrendelésnek megfelelően bronzba önté és átadta. Titkár egyúttal jelenté, hogy a sorozatból egy-egy példányt megtartott Budapest főváros képzőművészeti bizottsága, azonkívül elkelt Ő Felsége mellszobrának még négy, Arany Jánosének még két példánya, továbbá a társulat elnöke báró Lipthay Béla úr ő méltósága szintén megrendelte a sorozatot egy-egy példányban. A választmány a mellszobrok kelendőségét örvendetes tudomásúl vette, s ezentúl még fokozódó kelendőség reményében elhatározta Ő Felsége mellszobrának újabb három példányban, Arany Jánosének szintén még három, Mátyás királyénak öt, József nádorénak öt, gróf Széchenyi Istvánénak öt és gróf Andrássy Gyuláénak szintén öt példányban bronzba való öntetését. Továbbá határozatképen kimondatott, hogy a sorozat gyarapítására újabb megrendelést nem tesz, azonban ha szobrászaink közül valaki vállalkoznék Deák Ferencz, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor vagy báró Eötvös József mellszobrának elkészítésére és ez jónak fog találtatni, akkor a társulat azt kész megszerezni a sorozat számára.

Titkár előterjeszté a tervező művészek szakosztályának fölállítása következtében az *Ügyrend* II-ik szakaszának szükségessé vált és a végrehajtó bizottság által megállapított pótlásokat. A választmány e pótlásokat jóváhagyta, és elhatározta, hogy azok külön lapra lenyomatván az *Ügyrend* végéhez pótlás czím alatt csatoltassanak.

Titkár előterjeszté a tervező művészek szakosztályának javaslatát ama teendőkre nézve, melyek a művészi tervezés emelése czéljából legközelebb foganatosítandók volnának. A szakosztály javaslata szerint megrendelendők volnának a következő tervek :

1. Egy üveg ivókészlet vésett díszítménye.
2. Egy üveg ivókészlet festett díszítménye.
3. Egy üveg dísztárgy.
4. Egy pohárszék.
5. Egy faliszekrény.
6. Három gyürü.
7. Egy bronz tintatartó.
8. Egy fayence tintatartó.
9. Kovácsolt sárga réz csillár.
10. Öntött bronz csillár.
11. Három dísztárgy kovácsolt sárga réz vagy bronz díszitésü serpentin kőből.
12. Szőnyeg minta.
13. Két spanyol fal.
14. Himzés minta.

A fölsorolt tárgyak terveinek elkészítése a szakosztály számítása szerint mintegy 1500 frt költséget igényelne.

Azonkívül javasolja a szakosztály, hogy a társulat által ezelőtt kiírt pályazatok alkalmával kitüntetett tervek közül három karperecz névszerint Háry Gyula, Nagy Lázár és Link F. István terve szerint készíttessék el. Továbbá a szakosztály javasolja, hogy a fölsorolt tervek szerinti tárgyak szintén készíttessenek el, költségeik a társulat forgó tőkéjéből fedeztessenek és az 1891. évi karácsonyi tárlaton bemutattatván, vagy adatnának el, vagy a társulat tagjai között kisorsoltatnának.

A szakosztály fönti javaslata beható megfontolás tárgyát képezte. Báró Lipthay Béla elnök, Ráth György alelnök, Bachruch Károly és Szalay Imre hozzászólása után a választmány elhatározta, hogy a három karpereczet elkészítteti és pedig Háry Gyuláét megrendeli Hibján Samu ez időszerint Párisban tanuló ékszerésznél, Nagy Lázár tervének kivitelét Goldschmiedt Lajos brassói ötvösre bízza, Link F. Istvánét pedig magánál a tervezőnél rendeli. A költségek megállapítása a végrehajtó bizottságra bizatik. A tervek netalán szükségesnek mutatkozó átdolgozásáról a IV. szakosztály fog gondoskodni.

A terveket illetőleg, minthogy a társulat bevételeiben ily tetemes költségre nincs födözet, a választmány azt határozta, hogy azoknak egyelőre csak egy része valósíttassék meg. Hogy melyek legyenek azok, annak megállapítása a szakosztályra bizatik.

Ráth György indítványára a választmány a már megállapított előirányzat 14. és 15-ik tételét törlé s e két tétel összegét, azaz 350 frtot a IV. szakosztály által igényelt költségek címe alatt állítá be az előirányzatba.

Szalay Imre indítványára a választmány továbbá elhatározta, hogy a közgyűlés elé terjesztendő jelentésben fölhatalmazást kér, hogy a dologi kiadások tételeiből netalán fönmaradó összegek szintén a IV. szakosztály költségeire legyenek fordíthatók.

Elnök bemutatá Hauptmann József és Mihály kérvényét, kik könyvkötő segédek további kiképzésére Budapesten aranyozó, könyvkötő és bőrmetsző iskolát szándékoznak alapítani és e tervük megvalósítására a társulattól 500 frtnyi kölcsönt kérnek. A végrehajtó bizottság javaslatához hozzájárulva a választmány elhatározta, hogy ez ügyben meghallgatja a könyvkötők ipartestületének véleményét.

Titkár jelenté, hogy a végrehajtó-bizottság javaslata szerint a társulat VI. rendes évi közgyűlése márczius 22-ikén d. e. 10 órakor lenne megtartandó. A választmány a javaslatot elfogadván, elhatározta, hogy a közgyűlést fönti napon tartja meg.

A számvizsgálók jelentése a társulat múlt évi számadásainak megejtett megvizsgálásáról tudomásúl vétetett.

Titkár bemutatván a közgyűlés elé terjesztendő jelentés tervezetét, Czobor Béla indítványára a szöveg végleges megállapítására az elnökség kéretett föl.

A közgyűlés tárgysorozata megállapíttatván, elnök az ülést berekeszté.

*

A magyar iparművészeti társulat választmánya 1891. április hó 8-ikán ülést tartott Keglevich István gróf elnöklete alatt.

Jelen voltak: Ráth György és Szalay Imre másodelnökök; — Bánffy György gróf, ifj. Batthyány Géza gróf, Beck Dénes, Czobor Béla, Gerlóczy Károly, Fittler Kamill, Forster Gyula, Keleti Gusztáv, Jakabffy Ferencz, Lechner Lajos, Lipthay Béla báró és Rauscher Lajos tagok.

Jegyző Pasteiner Gyula titkár.

Elnök az ülést megnyitván, a választmánynak köszönetet mondott elnökké való megválasztásában nyilvánuló bizalomért, igérte, hogy tehetségéhez képest egész buzgalommal elő fogja mozdítani a hazai művészi ipar és a társulat érdekeit és reményét fejezte ki, hogy e törekvésében a választmány támogatni fogja.

A jelenlevők által helyesléssel fogadott beszéd után elnök az ülést megnyitottnak jelenti

ki és a jegyzőkönyv hitelesítésére Fittler Kamill és Jakabffy Ferencz tagokat kérte föl.

Titkár fölolvasta a társulat tagjainak számát és vagyoni állapotát föltüntető kimutatást, mely tudomásul vétetett.

A választmány mindenek előtt megalakítá az 1891-ik évre az *Ügyrend* értelmében a szakosztályokat a következőképen :

I. szakosztály: Fa-, fém- és csontipar. Elnök: Radisics Jenő. Helyettes elnök : Marton Alajos. Tagok : Bachruch Károly, Bánffy György gr., ifj. Batthyány Géza gr., Egger Dávid, Györgyi Géza, Hampel József, Jungfer Gyula, Kramer Samu, Lechner Samu, Lipthay Béla báró.

II. szakosztály : Agyag-, üveg- és kőipar. Elnök: Szalay Imre. Helyettes elnök: Fischer Ignácz. Tagok : Fittler Kamill, Gerlóczy Károly, Giergl Ernő, Jakabffy Ferencz, Keleti Gusztáv, Láng József, Lipthay Béla báró, Németh Imre, Petrik Lajos, Roth Ádám.

III. szakosztály: Bőr-, papir- és szövőipar. Elnök : Forster Gyula. Helyettes elnök : Keleti Gusztáv. Tagok : Beck Dénes, Benczúr Béla, Császka György, Czobor Béla, Gervay Mihály, Jakabffy Ferencz, Lévay Henrik, id. Luczenbacher Pál, Pulszky Ferencz.

IV. szakosztály : Tervező művészek. Elnök: Rauscher Lajos. Helyettes elnök : Jakabffy Ferencz. Tagok: Benczúr Béla, Csizik Gyula, Fittler Kamill, Györgyi Géza, Györgyi Kálmán, Háry Gyula, Lechner Ödön, Nagy Lázár, Palóczi Antal, Schikedanz Albert, Tandor Ottó.

Végrehajtó bizottság : Elnök : Ráth György. Tagok : Forster Gyula, Radisics Jenő, Rauscher Lajos, Szalay Imre.

Ráth György másodelnök indítványozta, hogy a nyári szünet előtt a szakosztályok havonkint legalább egy ülést tartsanak és az ülésekre hivassanak meg az illető ipartestületek elnökei is.

A választmány az indítványt elfogadta.

Titkár jelentést tett a hazai jelesek mellszobrainak bronzba öntött sorozatáról. Örvendetes tudomásúl vétetett, hogy Ő Felsége a király mellszobrának mind a hat példánya elkelt. Titkár fölhivta a választmány figyelmét arra, hogy ha a társulat a bronz mellszobrokat, melyeknek öntése 50 frtba kerül, szintén 50 frtért adja el, akkor tetemesebb megrendelésnél jelentékeny kamatveszteséget szenved, a mennyiben az öntőnek járó összeget azonnal kifizeti, a mellszobrokat pedig csak hosszabb idő alatt adhatja el.

Titkár ezzel számítva alkudozásba bocsátkozott Tourbain Károly bronzöntővel, de az nem mutatkozott hajlandónak az öntést valamivel olcsóbban eszközölni.

A választmány ennek daczára elhatározta, hogy a bronz mellszobrok árát nem emeli föl, de legutóbbi ülésén hozott határozatát megváltoztatva abban állapodott meg, hogy Ő Felsége mellszobrát három, Arany Jánosét szintén három és Mátyás király mellszobrát öt példányban önteti bronzba Tourbain Károly által.

Ráth György másodelnök indítványára a választmány elhatározta, hogy József nádor mellszobrát próbaként egy példányban Vandrák László bronzöntőnél megrendeli.

Rauscher Lajos előterjeszti a IV. szakosztály javaslatait, melyeket a választmány tudomásúl vett.

Elnök az ülést berekeszti.

*

A magyar iparművészeti társulat választmánya 1891. május hó 2-ikán Keglevich István gróf elnöklete alatt ülést tartott.

Jelen voltak : Ráth György, Szalay Imre alelnökök, Bánffy György gróf, Beck Dénes, Benczúr Béla, Fittler Kamill, Giergl Ernő, Jakabffy Ferencz, Keleti Gusztáv, Petrik Lajos tagok.

Jegyző Pasteiner Gyula titkár.

Elnök az ülést megnyitván utal arra, hogy az alapszabályok értelmében csak egy tagnak kell hitelesiteni a jegyzőkönyvet, s nem kettőnek, mint eddig szokásban volt. Ezzel kapcsolatban indítványozza, hogy ezentul minden ülés jegyzőkönyve a következő ülés elején

olvastassék fel és csak azután hitelesítessék. Az indítvány elfogadtatott, s annak értelmében elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Bánffy György grófot kérte fel.

Szalay Imre hivatkozva arra, hogy a hirlapok közleményei szerint a vallás- és közoktatási miniszter kijelentette volna, hogy a pünkösdi ünnepek alkalmával rendezendő tornaverseny győzteseinek emléktárgyakat szándékozik adni, indítványozza tehát, hogy ezzel kapcsolatban hívja fel a választmány figyelmét a hazai jeleseknek a társulat által készíttetett bronz mellszobrokra, melyek ilyetén ajándékokul különösen alkalmasak. A választmány az indítványt egyhangulag elfogadta.

Az iparegyesületnek átiratát az iparművészeti társulattal közösen tartandó karácsonyi tárlat ügyében a választmány helyeslőleg tudomásul vette és a végrehajtó bizottság javaslatára elhatározta, hogy azt elvileg pártolja, a további teendőkkel a végrehajtó bizottságot bízza meg és erről levélben értesíti az iparegyesület elnökségét.

Ráth György a végrehajtó bizottság nevében jelenté, hogy a lakberendezések tárlatát, melyet a társulat két évvel ezelőtt Keglevich István gróf indítványára az iparművészeti múzeummal szövetkezve kezdeményezett, melyhez az előmunkálatok egy részét foganatosította is, de mely megfelelő helyiség hiányában egyelőre elhalasztatott, most a műbarátok köre ohajtaná az iparművészeti társulattal és múzeummal egyesülten megvalósítani.

A választmány a végrehajtó bizottság javaslata értelmében elvileg hozzájárult az eszméhez, fölkérte a tárlat maximális költségvetésének elkészítésére Fittler Kamill és Lechner Ödön tagokat, forgó tőkéjének rendelkezésre álló részét a visszatérülés biztosítása mellett a vállalkozásba fektetni határozta, a mellett azonban a biztosítási tőkének aláirás utján beszerzése a társulathoz két évvel ezelőtt beküldött aláirások fölhasználásával a műbarátok körének a föladatát képezi, kikötvén, hogy a tárlat költségeinek az aláírt biztosítási összeget meghaladni nem szabad, a választmány a maga részéről a tárlatot rendező bizottságba Keglevich István gróf elnököt, Benczúr Béla, Györgyi Géza, Lipthay Béla báró, Rauscher Lajos és Tisza Lajos gróf tagokat választá meg és fölhatalmazta a végrehajtó bizottságot, hogy ha netalán pótlólag más tagnak kiküldése válnék szükségessé, ez iránt a választmány ujabb megkérdezése nélkül intézkedjék és addig míg az iparművészeti múzeum és a műbarátok köre a hat-hat tagot nem nevezi meg, a tárlatra vonatkozó minden intézkedés a végrehajtó bizottságot illeti meg, különösen pedig fölhatalmazta a végrehajtó bizottságot, hogy egyetértőleg állapítsa meg a műbarátok körével ez utóbbi pénzbeli hozzájárulásának összegét, módozatait és a netaláni nyereségben való részesedés arányát, fölhívta továbbá a végrehajtó bizottság figyelmét arra is, hogy az iparművészeti múzeum az általa a tárlat czéljaira fölajánlott 2000 forint arányában szintén részesüljön a netaláni nyereségben.

A titkárnak nehány kevésbbé fontos ügyben tett jelentésének tudomásul vétele után elnök az ülést berekeszti.

KÜLÖNFÉLÉK.

O cs. és apostoli királyi Felségének f. évi márczius hó 7-én Budapesten kelt legfelsőbb elhatározásával a bécsi cs. és kir. képzőműv. akadémián üresedésben lévő évi 420 frtos festészeti magyar ösztöndíj állomást az 1890. évi október hó 1-től 1893. évi szeptember hó végéig Barsy Adolf festőnövendéknek méltóztatott legkegyelmesebben adományozni.

*

Ybl Miklós építész rövid ideig tartó betegség után január 22-ikén meghalt Budapesten, 77 éves korában. 1814-ben Székes-Fehérvárott született, 1826-tól 1832-ig Bécsben a polytechnikumra járt, a hol magát építőmesterré kiképezvén, Budapestre jött és gyakorlatba állott Pollák Mihályhoz, a Bécsből idetelepedett építészhez. A mai Pest város építése tulajdonképen ekkor, a 30-as évek elején kezdődött. A nagyobb lendületet nyert építési tevékenység élén Pollák Mihály állott, a ki az akkor Európa-szerte divott görögös építésnek egyik kiválóbb képviselője volt, mellette helyet foglaltak, s szintén azt az irányt követték Zitterbarth Mátyás és Hild József. Akkoriban épült a nemzeti múzeum, Pollák Mihály legnagyszerűbb alkotása, s mindama pilléres és oszlop-rendes házak, melyek ma is könnyen fölismerhető jellemvonását képezik Pest régi utczáinak.

Hogy Ybl művészi jelentőségét kellően méltányolhassuk, nem szabad szem elől tévesztenünk az építészet átalános állapotát e század második negyedében. A görögös művészet, mely a rokoko szertelen czikornyái által fölkeltett visszahatásként a mult század végén Francziaországban keletkezett és I. Napoleon alatt érte el teljes kifejlődését, kétségtelenül igen jelentékeny műveket alkotott az építészet és a művészi ipar terén, de kevés volt az ereje, rövid nehány évtized alatt véglegesen elgyöngült, s annyira kevéssé volt termékenyítő, hogy kimulásakor nem hagyott utódot, mely helyét elfoglalta volna. A fejlődés folyamata megszakadt. Az építészetnek e nagy válsága közepett, melyet Európa egy országa sem került el, némelyek ismét a görög építészethez fordultak, mások a román, mások a csúcsíves, mások a renaissance építészetben kerestek menedéket, annak tanulmányozására vetették magukat. Ezek voltak a jobbak, az igazi választottak. A nagy sokaság azonban irány és meggyőződés nélkül kapkodott. Nálunk az építészet e válságos ideje a 40-es években kezdődött, épen akkor, midőn Ybl német- és olaszországi tanulmányutját befejezve Budapestre letelepedett, s majdnem húsz évig tétlenségre kárhoztatott tanúja volt a görögös építés lassú kimulásának és az ezt követő összevisszaságnak. Szélesebb körű tevékenységre csak a 60-as évek elején nyilt alkalma.

Hasonlítsuk össze az 50-es és 60-as években, sőt a 70-es évek elején is a fővárosban keletkezett épületeket Ybl Miklósnak műveivel, s azonnal meggyőződünk, hogy művészi-

leg mennyire kimagaslik a többiek közül. Közel harmincz éven át az általános ízléstelenség és kapkodás közepett neki egyedül volt ízlése és voltak nézetei ; a mit az olasz renaissance építészetből vezetés nélkül, saját helyes érzékére hagyatva tanult, azt mindig tisztán megőrizte. Az akkori viszonyok között erre csak a legkiválóbb szellemek voltak képesítve. Néha eltért az olasz renaissancetól, s más irányban tett kisérletet, de vele született jó ízlése ekkor sem hagyta el. Ilyen művei a gróf Károlyi Alajos-féle franczia renaissance és a gróf Festetics-féle barokk művészetű palota, továbbá első nyilvános építménye a ferenczvárosi román művészetű plebánia-templom, melyet 1866-ban kezdett építeni és 1879-ben fejezett be.

Az egyesült fővárosi takarékpénztárnak faragott kőből épített sarok háza Budán a lánczhíd mellett Ybl egyik legkorábbi műve, Budapesten az első tiszta anyagépítmény. E ház, a milyen egyszerű, kő épülethez mért szabatosságánál fogva ma is egyik legkiválóbb épülete a fővárosnak. Ezt követte a Margit-sziget fürdőháza, majd a pesti hazai első takarékpénztár két épülete az egyetem-utczában és a Kalvin-téren. Jelentékenyebb nyilvános épületei : a fővámház (1870—1874.), a várkerti bazár (1874—1880.), a dalszinház (1875—1884.). A lipótvárosi plebánia-templom építését, miután Hild József meghalt és a félig fölépült templom 1867-ben bedűlt, 1868-ban vette át és megtartva a középponti elrendezést és a már meglevő külső falakat, egyebekben egészen saját terve szerint 1890-ben teljesen befejezte a fölépítést ; elkészíté a berendezés és belső díszítés, valamint a királyi várpalota kibővítésének terveit is, de ezeknek megvalósításában megakadályozta halála.

Nem mondhatjuk, hogy ez építmények a művészi tökély legmagasabb fokát elérik. Ybl az épület tömegeinek arányos elosztásában és tagolásában, a mi az emlékszerű hatás legfőbb föltétele, kevésbbé szerencsés, ellenben a részleteknek kimunkálásában, a díszítésben ritka finom ízlésű mester, igazi művészi talentum. Ha az a föladat jutott volna osztályrészeül, hogy oly műveket alkosson, melyeknek a hatást a díszítmény adja meg, akkor aránytalanul fényesebb siker koronázta volna működését. A hol a nagy tömegek aránya és helyes elosztása a föladat és a hatás lényege, tehát a hol oly képességre van szükség, mely a díszítő ízléstől különbözik, ott soha sem ér el teljesen kielégítő megoldást. Nyilvános építményei : a lipótvárosi plebánia-templom 95 méter magas kupolája, a dalszinháznak faragott kőből épült, olasz renaissance művészetű, igazán pompásan díszített homlokzata, a fővámház és a szintén gazdag díszű várkerti bazár hatása a tömegek helyes tagoltsága hiján nem eléggé nagyszerű hatású. Különösen ez utóbbit a sok és nagyon is apró részlet oly annyira nyugtalanná teszi, hogy szinte fárasztja a szemet. Mindazáltal harmincz év alatt alkotott építészeti művei a fővárosnak kiváló és művészi jelentőségű díszét képezik és mindenkoron emlékei maradnak hazai építészetünkben a tisztult ízlés kezdetének, egy úttörő, alkotó szellem tevékenységének.

*

Schmidt Frigyes építész meghalt Bécsben 1891 január 23-ikán. Frickenhofenben Würtembergben 1825-ben születvén, építészeti oktatását Stuttgartban nyerte, innét Kölnbe, majd tanári minőségben Milanóba került, 1859-ben pedig, midőn Ausztria elveszté Lombardiát, a bécsi kormány meghívta az ottani akadémia tanárául, 1862-től pedig haláláig a Sz. István székesegyház építőmesteri tisztjét is viselte. Egyike volt azoknak, kik az építészetnek e század második negyedében beállott nagy válsága közepett a csúcsíves építés művelésére és ujjá ébresztésére adták magukat ; Kölnben avatta be magát a csúcsíves építésbe, s utóbb annak Európa-szerte elismert egyik legkiválóbb képviselőjévé és Bécs építő művészetének méltó büszkeségévé vált. Csúcsíves művészetű számos alkotása közül fölemlítjük a bécsi városházat és a Schottenringen a leégett szinház helyén épített alapítványi házat, mind a kettő befejezett tö-

kélyű csúcsíves építmény. Szakavatottságát hazánk is ismételten igénybe vette, így fölkéretett véleményadásra a budavári főtemplom helyreállítása és a lipótvárosi plebánia-templom építése alkalmával, a pécsi román művészetű székesegyház helyreállítása és berendezése pedig rá bizatott, s azt teljesen be is fejezte, ünnepélyes fölszentelését azonban nem élhette meg.

*

Hansen Theophil Bécsnek másik építészeti büszkesége meghalt 1891 február 17-ikén 78 éves korában. Az ujabb klasszikai irány szerencsés művelője volt, de egyszersmind behatóan tanulmányozta a bizanczi-velenczei építészet díszítő eszközeit. Kiváló nyilvános építményei a parlament épülete Bécsben, az athenei könyvtár és az akademia.

*

Meissonier Ernő franczia festő meghalt Párisban 1891 január 31-ikén, élete 80-ik évében. A közszájon forgó mondák szorgalmáról, lelkiismeretességéről és arról, hogy miként festi bámulatosan finom, aprólékos kimunkálású, s kis terjedelmük daczára is nagyszerű festményeit, továbbá a mesés árak, melyeket műveiért fizettek, még életében legendaszerűséget kölcsönöztek a franczia festészet e nagy mesterének. Róla mindig csak csudásat lehetett hallani, akár fejedelmi fényüzéséről, akár művészi lelkiismeretességéről szólt a krónika. A világtól elzárkozottan élt, s minden műve, melyet a világnak bemutatott, csorbítatlan alkotó erőről tanuskodott, azért évei számát senki sem kutatta, úgy látszik maga sem, mert 78 éves korában ismét megnősült és a világ meg volt lepve, mikor halálakor értesült róla, hogy a művész élete 80-ik évében volt.

1811-ben született Lyonban. Atyja füszerkereskedő volt, s fiát is e pályára szánta, de ez hivatását követve atyja akarata ellen a festészetre adta magát. 1834-ben, 23 éves korában lépett a nyilvánosság elé, a Salonban kiállítá *Flandriai polgárok* czímű festményét, ezt követte 1835-ik évi a Salonban a *Sakkjátszma* czímű képe, s így tovább, minden évben egy-két művet mutatott be a közönségnek. A siker nem soká késett, hat év mulva már elismert művész volt, a 40-es évek közepén pedig nagy hírnévnek örvendett és műveiért nagy összegeket fizettek.

Majdnem hatvan évig tartó szakadatlan munkássággal alkotott műveinek teljes sorozata ma még nincs egybe állítva, valószinűleg egyhamar nem is lesz. Festményei kicsiny méretűek, tárgyuk rendszerint a katonai és a köznapi életből való, s számos köztük olyan, mely csak egyes alakokat ábrázol. Azonban a franczia történelem nagy alakja, I-ső Napoleon állandóan szeme előtt lebegett, mondhatni igéző hatást gyakorolt szellemére és művészete legfőbb föladatának ama műveit tekinté, melyeken Napoleont, hadvezéri pályafutása három legnevezetesebb momentumában ábrázolá, melyeket e három évszám jelöl, s a festmények is e számokat viselik czímül: *1805*, *1807*, *1814*. Napoleon dicsősége felé közeledik, majd a katonák dicső hadvezérüket ujjongva üdvözlik és «Éljen a császár» kiáltással rohannak a győzelemre, végül Oroszországban elveszti seregét és elhagyatva, elárulva tér vissza. Ez utóbbi festményért nem régen Chauchard úr 850,000 frankot fizetett.

A szó szoros értelmében vett tanítványai nem voltak, iskolát nem alapított.

*

Giovanni Morelli meghalt Milanóban 1891 február 28-ikán. Svájczban, majd Felső-Olaszországban letelepedett dél-franczia-országi származású családból Veronában 1816-ban született. Még gyermek volt, midőn bergamói származású és korán özvegységre jutott anyja Bergamóba ment lakni, fiát pedig a Svájczba adta nevelésbe, innét az ifjú Münchenbe ment, s az ottani egyetemen az orvosi tudományt hallgatta, utóbb Svájczban természetbúvárkodásra adta magát, majd hosszabb időt töltött Párisban. Ez időben kezdte a régi festményekre fordítani figyelmét. Utóbb Olaszországban, névszerint Toszkánában ismételten utazván, szert tett a régi festmények ama

páratlan ismeretére és arra a finom érzékre, melynek segítségével az olasz iskolák és mesterek festményeit megkülönbözteté és a régi olasz képek bírálatában egy új, sajátos módszert alapított meg. Aközben Olaszország mozgalmas politikai életében is élénk részt vett és olasz szenátor volt, midőn Lützow és Thausing rábeszélésének engedve, a *Zeitschrift für Bildende Kunst* című folyóirat 1874—1876-ik évi folyamában Ivan Lermolieff név alatt közrebocsátott nehány kritikai czikket a római Borghese-féle gyűjteményről. E czikkek nagy föltűnést keltettek, de még inkább az 1880-ban szintén az előbbi név alatt kiadott ily című kötet: *Die Werke der italienischer Meister in den Galerien von München, Dresden und Berlin.* E kötet utóbb olasz nyelven is megjelent. Ez év folyamán fönti czikkeinek és művének újból átdolgozott kiadása is megjelent két kötetben *Kunstkritische Studien über italienischen Malerei* czím alatt. A harmadik kötet sajtó alá rendezése közben érte utól szerzőt a halál. A *Budapesti Szemle* 1888-ik évi folyamában alapos ismertetést közölt Morelli módszeréről, a mely fölött a nézetek eltérők lehetnek ugyan, de azt kétségbe vonni nem lehet, hogy az olasz festészet története körüli kutatásnak igen élénk lendületet adott, s megtanított egészen új, eddig ismeretlen szempontból nézni az olasz festészek műveit és az olasz festészet fejlődését.

*

Az orsz. magyar képzőművészeti társulat 1891 márczius hó 22-én tartotta rendes évi közgyűlését. A választmánynak a közgyűlésen fölolvasott jelentése a társulat 1891-ik évi működését a következőkben vázolja.

Ligeti Antalnak, a mindnyájunk által gyászolt érdemes művésznek hosszú éveken át készült és hátrahagyott vázlataiból és tanulmányaiból külön tárlat rendeztetett. E művészi hagyaték 430, részben olajszín-vázlatból, részben vízfestményekből és rajzokból állott, melyek az elhunyt művész pályafutását kezdettől fogva, életének végső szakáig egész jelentőségében tárják fel. A tárlatnak február hó 22-től márczius hó 15-ig 1604 látogatója volt és 360 frt 65 kr. bevételt eredményezett A gyűjteményhez tartozó művek közől 297 kelt el 14,477 frton s e fényes vásárlási eredmény igazolta leginkább azt, hogy Ligeti Antal művészete mily általános népszerűségben részesült s hogy a művészi tanulmányok megbecsüléséhez szükséges fejlettebb műízlés nálunk is mindinkább tért foglal. Ugyanakkor tartatott meg a tavaszi váltakozó kiállítás is, melyen a hazai művészek csak csekély számban vettek részt s műveik közől 11 adatott el 3440 frton.

Április hó 6-tól május hó 11-ig Siemiradski Henrik, a hírneves lengyel festőnek, *Phryne Eleuzisban* című nagyszabású festménye volt kiállítva. A látogatók száma 12,659 volt, az összes bevétel pedig 3444 frt 25 krra ment.

A nyári időszakot a vidéki tárlatok rendezésének tervszerű folytatására használta fel a társulat. Az első vidéki tárlat Kolozsvárott nyilt meg, április hó 1-én s tartott ugyan e hó 16-ig. 195 műtárgyat tartalmazott, a látogatók száma 3040 volt s 12 műtárgy kelt el 1158 frton. Utána Brassóban, április hó 27-től május hó 16-ig 181 műtárgyból álló tárlat rendeztetett, melynek 2912 látogatója volt s 3 műtárgy kelt el 305 frton. Végül a Nagyváradon május hó 26-tól junius hó 16-ig rendezett tárlat szintén 181 művet foglalt magában, a látogatók száma ott 2208-ra ment s hat kép kelt el 460 forinton. A vidéki tárlatokon tehát 21 műtárgynak volt vevője s 1923 frtot tett az eladások összege.

A nyári szünet alatt főleg a téli nemzetközi tárlat sikerét készíté elő a társulat. E czélból a társulat titkára Madridba utazott, a hol két elsőrendű történeti festménynek átengedését sikerült kieszközölnie a kir. képtárból, melyek lényegesen hozzájárultak a téli kiállítás színvonalának emeléséhez.

Szeptember 24-től október 26-ig Makart Hansnak *Bacchus és Ariadne* című egyik leghatásosabb és mostanig csak szűk körben ismert nagy festményét mutatta be a társulat a hazai közönségnek. A látogatók száma ez idő alatt 6157 volt, a bevétel 1629 frt 55 kr.

A téli nemzetközi tárlat 1890. évben nov. hó 25-én nyittatott meg és 1891 január 25-én záratott be. 445 műtárgyat tartalmazott 226 művésztől. Résztvett benne 113 magyar művész 252 művel, 32 német művész 48 művel, 8 franczia művész 18 művel, 8 belga művész 15 művel, 31 olasz művész 52 művel, 29 osztrák művész 54 művel, 2 spanyol művész 3 művel. Kiemelendő, hogy ez évben képezték a hazai művek a kiállításnak nemcsak viszonylag, de általánosan is nagyobb részét. A magyar művészet gyarapodását tünteti fel az is, hogy a megelőző évi tárlaton 102 magyar művész 205 művel volt képviselve, a múlt évben tehát ismét jelentékenyen emelkedett számuk.

Ő felsége a király a hazai művészet iránti kitüntető elismerése ez úttal is nyilatkozott abban, hogy 5 magyar művet vásárolt 8820 frt vételáron. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a társulat javaslatára, 2 magyar művet 2000 frton és 4 külföldi művet 8640 frton vett meg a nemzeti múzeum számára. A társulat tagjai javára, kisorsolásra a téli tárlatból 11 műtárgyat 4270 frton, a karácsony-újévi tárlatból 12 kis képet 910 forinton vásárolt, mely összegekhez az év folyamán vett művek árát hozzáadva, a társulat vásárlása e czímen 6020 frtra ment. Az 1 frtos sorsjáték czéljára 5 műtárgy vásároltatott 850 frton. Magánosok a téli tárlatból 32 magyar művet 11,935 frton, 14 külföldi művet 10,266 frton, s a karácsony-újévi tárlatból 42 művet vásároltak 2684 frton. E szerint a téli tárlaton s a vele kapcsolatos karácsony-újévi tárlaton 127 műtárgy kelt el 52,025 forinton. A már felsorolt kiállítások vásárlási eredményét ez összeghez hozzáadván, kitünik abból, hogy az egész múlt év folyamán a társulat közvetítése mellett 457 műtárgy kelt el 72,215 frton. Az 1889. évi eladások összege 384 tárgynak árából 62,943 frtot tett. Minthogy az 1890-ki vásárlás közel 10,000 frttal volt kedvezőbb, e fényes eredményből annál inkább meríthető örvendetes biztatás, mert e többlet jórészt a magánvásárlások fokozódásából ered, egy oly forrásból, mely művészeti viszonyaink egészséges fejlődésére enged alapos következtetést.

A tárlat látogatása is élénkebb volt, mint a múlt évben. 33,953 volt a látogatók száma; míg 1889-ben 28,849, 1888-ban pedig 25,350; a bevétel pedig 10,134 frt 25 krra ment.

A néhai Trefort Ágoston által alapított két arany-érmet Benczúr Gyula a *Mályvák között* czímű festménye; a másik érmet pedig, a külföldi művészek közől Carbonero Moreno spanyol festőnek *Gandia herczeg meglátása* czímű történeti képe nyerte.

Az 1000 frtos társulati díj ez évben megosztatott Baditz Ottónak *Kihallgatás* és Bihari Sándornak *A falu rossza* czímű festményei között.

A Ráth-féle 300 frtos díj — mely ez évben táj-, állat- vagy csendéletkép javára volt — Telepy Károly *Erdőirtás a negliczai havason* czímű festményének kitüntetésére szolgált.

Munkácsy Mihály 6000 frankos ösztöndíjára, az alapító-levél értelmében, a pályabíróság a következő három festményt: Csók Istvánnak *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*, Halmi Artúrnak *Vizsga után* és Pap Henriknek *Október elseje* czímű képeit jelölte ki, melyek Munkácsy Mihálynak Párisba megküldetvén, a mester a három kijelölt festmény szerzői közől Halmi Artúrt részesítette az ösztöndíjban.

A múlt évben először kitűzött 300 frtos díjat, mely a tárlaton levő művek közt a tagok részére színes sokszorosításra és műlapnak való kiadásra legalkalmasabb festmény kitüntetésére volt szánva, a pályabíróság egyhangúlag Benczúr Gyula *Mályvák között* czímű olajképének ítélte oda.

Az özv. Nadányi Albertné 5000 frt alapítványából ez évre eső 250 frtos ösztöndíjban Ujváry Ignácz részesült.

A társulat rendes tagjainak száma 1890 deczember hó 31-én 1769-re ment, kikhez a folyó évben belépett 59 tag járul.

A tárlati költségekre előirányzott 8000 frt helyett 12,476 frt 55 kr. adatott ki; de viszont az e czímen előirányzott 9000 frt jövedelem

helyett 14,331 frt 63 kr volt a bevétel. Az év végén mutatkozó 1855 frt 08 kr. tiszta eredmény még kedvezőbb színben tűnik fel, ha számba vétetik, hogy a téli tárlat költségeinek legnagyobb része a múlt év terhére fizettetett ki, míg a január 1-től, a bezárás napjáig január 25-ig befolyt jövedelem már a folyó év javára esett.

Az elkerülhetetlen túllépések daczára a múlt év 5449 frt 22 krt eredményezett a mérleg javára.

A közgyűlés a leköszönt gróf Károlyi Tibor helyébe nagy többséggel gróf Andrássy Tivadart választá meg elnökül. Alelnökül ismét Harkányi Frigyes választatott meg.

*

Nagy nemzetközi képzőművészeti kiállítás nyilt meg május hó 1-én Berlinben, a hatalmas német birodalom fővárosában. A berlini művészek egyesülete ez idén tölti be fennállásának ötvenedik évfordulóját s ez alkalmat nem ünnepelhette volna meg méltóbban, mint a művészileg fejlett nemzetek közreműködésével létrehozott kiállítás fényes sikerével. Egy nagy hiánya van ugyan a kiállításnak s ez az, hogy a franczia művészek közül csak egy-kettő mert szembe szállani a féktelen chauvinizmussal s csak nehány képpel van a franczia művészet Berlinben képviselve. Pedig a franczia művészet nélkül nemzetközi kiállítást teljesnek mondani nem lehet, nincs is meg akkor a kellő mérték, a többi nemzetek művészi színvonalának kellő megitélésére. Mindamellett a berlini kiállítás egyike a leggazdagabbaknak, melyek mostanig létre jöttek. A tárgymutató 4,500 műnél többet sorol fel. Természetszerű, hogy a német birodalom művészete foglalja el a legnagyobb teret; de a rendező bizottság előzékenysége az idegen nemzetek csoportjainak engedte át a legszebb termeket s azokban a spanyol, olasz, amerikai, belga, hollandi, norvég, svéd, angol, dán és svajczi művészek számra és minőségre egyaránt figyelemre méltó csoportokban mutatják be sajátszerű művészeti tevékenységöknek legújabb eredményét.

Az osztrák és az orosz művészek még nem foglalták el mostanig a nekik szánt termeket. Ez szolgáltatott kedvező alkalmat arra, hogy a politikailag különváltan élő lengyel művészek épen Berlinben léphettek fel először, mint önálló nemzeti irányuknak jellemzően tömörült képviselői, külön osztályban. A lengyelek művészetéből annyi kiváló tehetség árad, azt oly erőteljes nemzeti szellem hatja át, hogy ez a csoport a kiállításnak egyik legvonzóbb részét képezi.

A magyar osztály a kiállítási csarnoknak egyik középső díszes termét foglalja el; összesen 90 festmény, 1 pasztell, 4 metszet, 14 építészi tervezet és 2 szobormű volt abba belefoglalható és pedig a javából. Mert a művek megválasztásánál az orsz. m. képzőművészeti társulat kiállítási bizottsága abból a helyes nézetből indúlt ki, hogy itthon a tehetséges kezdő és az érdemes múlttal bíró elaggott művész iránt lehet és kell is elnézést gyakorolni; de ott, a hol a hazai művészetnek, a művelt világ nemzeteinek versenyében, elismerést kell szereznünk, egyedül a legszigorúbb művészi megbírálás bírhat csak jogosúltsággal. A magyar osztály színvonalát lényegesen emeli az, hogy ő felsége tulajdonából 25 festmény s a nemzeti múzeumból 9 festmény képviseli ott mai művészetünknek fejlettségét. A német lapok tele vannak a magyar művészet magasztalásával s a közvéleménynek egyhangú véleménye nyilatkozik abban, hogy a spanyolok mellett a magyar művészet csoportja a kiállításnak legnagyobb ékessége. Tanulságosan rámutatnak azonban Berlinben arra, hogy úgy látszik, a legkiválóbb művészek Magyarországon az arczkép-festésben érvényesítik erejöket. Kiemelik különösen Horovitznak *Pulszky*-ját, *Von der Gröben grófnő*-jét (kinek remek arczképét most fejezte be Berlinben), Munkácsynak *Női arczkép*-ét, Benczúr Gyulának *Andrássy Gézáné*-t ábrázoló szép festményét, Ballónak *Schlauch püspök*-ét stb. Ennek a jelenségnek okát természetesen nem tudják és nem kutatják. Mi érezzük azt legjobban, a kik évek óta látjuk, hogy a nemzeti

közművelődés még mindig hasztalan várja a művészetnek felhasználását maradandó becsű művek létrehozására, melyet egyedül az állam vehetne csak kellő hatással védszárnyai alá. Igen méltányolják Feszty Árpádnak *Kesergő asszonyok Krisztus sírja felett* című festményét s e mellett a magyar zamatú jó életképeket, kivált Bihari Sándornak nálunk is jól ismert *A bíró előtt* című képét ; kár, hogy a sajátszerűen magyar tárgyak osztályunkban szintén gyérek.

Valóságos útvesztőbe kerülnénk s rövid ismertetésünk keretében megközelítő képet sem adhatnánk a kiállításról, ha bele mélyednénk az egyes osztályokban felhalmozott érdekes művek leírásába. Ennek a kiállításnak külön irodalma lesz s kellő fogalmat csak az szerezhet róla, a ki Németország fővárosába utazik s maga tart szemlét a lehrti pályaudvar melletti országos kiállítási palotában. A berlini művészeket méltán irigyelhetjük azért, hogy az ország ily nagyszerű palotát bocsát rendelkezésükre. Az óriási vas szerkezet belsejében a világítás és a falterületek beosztása tetszés szerint volt szabályozható. S tény az, hogy ezt a problemát, melynek annyiszor áldozata a kiállítás sikere, Berlinben mintaszerűen tudták megoldani. A hatalmas kupola alatti díszes előcsarnok, melyet fali képek és szobrok gazdagon ékesítenek, az épület fő tengelyének irányában az úgynevezett császári díszterembe nyilik, hol az uralkodó ház tagjainak arczképei s reájok vonatkozó történelmi képek vannak elhelyezve. Közvetlenül ahhoz csatlakozik a magyar osztály terme, melynek tágas méretei, egyenletesen szétáradó világossága oly előnyösen hatnak a képekre, hogy a ki csak a mi műcsarnokunk kétes világításában látta a magyar művészet érett gyümölcseit, az kellemes meglepetésben részesülne s büszkén tudna gyönyörködni osztályunk előkelő összhatásában. Hja! a mesebeli bájos Hamupipőkére sem nézett otthon senki ; de a királyi palotában, tündérek által szőtt ruhájában herczegek borúltak lábaihoz. S hogy a magyar művészet itthon még mindig a Hamupipőke szerepére van kárhoztatva, arról a berlini kiállításon mindenki meggyőződhetik.

*

A szabadságharcz szobrára 1889 május 20-ikán kihirdetett pályázat határideje 1890 deczember 31-ikén járt le és kilencz terv küldetett be. Részt vettek a pályázatban : Tóth István, Donáth Gyula, Köllő Miklós, Róna József, Senyei Károly, Szász Gyula szobrászok, továbbá Strobl Alajos szobrász Gerster Kálmán építészszel, Szécsi Antal szobrász Czigler Győző építészszel, és Zala György szobrász Schickedanz Albert építészszel szövetkezve. A szobor-bizottságnak eleinte az volt a szándéka, hogy a terveket csak is a pályázat eldöntése után fogja közszemlére bocsátani, utóbb azonban engedett a hírlapokban nyilvánuló közóhajnak és a terveket az akadémia dísztermében bemutatá a nagy közönségnek. Emlékszobor ügye iránt az érdeklődés még soha sem volt ily élénk és általános, mint ez esetben; a két hónapon át, míg a tervek ki voltak állítva, nap nap után sürű tömeg tolongott az akadémia termében. A nagy közönség meg volt elégedve a pályázat eredményével, a hírlapok a magyar szobrászat fényes sikereként üdvözölték a kilencz tervet; azt nem vették észre, hogy valamennyi annyira vázlatos volt, hogy csak az átalános fölfogást juttatta kifejezésre, de annyira egyik sem volt kidolgozva, hogy a pályázó szobrászi készültségéről tanúskodott volna. Azt azonban többen észre vették, hogy a tervekből hiányzik a szabadságharcz eszméje. Az igazság kedveért azonban nem szabad elhallgatni, hogy a hírlapok között nehány kötelességének ismerte kimondani, hogy az a nagy elragadtatás nincs egészen a helyén.

A bíráló bizottság a közszemle után hozzá fogott nehéz munkájához. Keleti Gusztáv előadó az ápril hó 7-ikén tartott ülésen a bizottság elé terjeszté bírálatát, mely minden egyes pályaműről külön-külön mond beható, jól megfontolt ítéletet. Ugyanez ülésen felolvastattak a pályázó művészeknek a bírálatra írásban megküldött válaszai. A kilencz pályázó

közűl három megjegyzés nélkűl fogadta a bírálatot ; a többiek elismeréssel vették azt tudomásúl, válaszaikban azonban a bizottság nem talált tárgyalni valót.

Ezek után a pályadíjak odaitélésének kérdésére kerűlvén a sor, a bíráló bizottság a szoborbizottság elé terjesztendő jelentésében mindenek előtt saját ügykörét határozta meg, kimondta, hogy magát kötve érzi a pályázatban foglalt föltételekhez. Névszerint kötelességének ismeré szem előtt tartani a pályázat két fő követelményét. Először azt : hogy a pályadíjra érdemesítendő tervezet határozottan a szabadságharcz szoboremlékének jellegével bírjon. Másodszor azt : hogy a pályázó művészek által írásban csatolandó költségvetés a rendelkezésre álló kétszázezer forintnyi összeget túl ne haladja.

Zsinórmértékűl el kellett fogadnia még a bíráló bizottságnak a pályázati hirdetés 11-ik §-ában foglalt ama világos rendelkezést is, a mely szószerint így hangzik :

Pályadíjban csak oly tervezet részesülhet, a mely teljesen programmszerűnek találtatván, mellette legalább 4 szavazat nyilatkozott.

Az érintett föltételek szempontjából megvizsgáltatván a kilencz pályamű, köztük 6 olyan találtatott, a melynek költségvetése a megszabott 200,000 frtot jelentékeny összeggel túl haladja. Ennél fogva — rendes pályadíjra egyikök sem volt ajánlható. Nemcsak az illető §-okban foglalt határozatok értelmében, hanem azon átalános érvényű elvből sem, mely szerint teljes lehetetlen egyenlő mértékkel mérni, és összehasonlítólag igazságosan megitélni az oly pályaművek értékét, a melyek szerzői közűl az egyik betartja a megszabott költségvetést, és azzal művészileg alkotó képzeletének szárnyait megköti, míg a másik versenytárs túlteszi magát a pályázati föltételek korlátain és a meg nem valósíthatás tudatával bár, de szembetünőbb hatás kedveért tervez.

A pályaművek kétharmada tehát a pályadíjjal való kitüntetéstől elesvén : a kilencz közűl csupán három tervezet maradt olyan, mely a költségvetés programmszerű keretében mozog s a melyre e szerint a bíráló bizottság a többi szempontból is fordíthatta méltányló figyelmét : az átalános műbecs és a kikötött czélravalóság szempontjából.

Egyike a háromnak a Hazádnak rendületlenűl — jeligével beadott pályamű, csupán kezdetleges kísérlet. A másik kettőről, Donáth Gyula és Róna József művéről, a bírálat egy és más dicséretest mond, de egyiket sem tartja olyannak, hogy a pályadíjjal való kitüntetését javasolni lehetne.

A jelentés Róna József tervével szemben elfoglalt álláspontját kifejtvén, igen találó és megszívlelendő megjegyzéseket tesz : A bíráló bizottság — mondja a jelentés — mindazonáltal e jó indulatú felfogásnál egy fokkal szigorúbb álláspontra kénytelen helyezkedni. Sőt köteles vele és úgy hiszi, hogy azt jövőre minden szoborbizottságunk mérvadónak fogja elismerni ama köztudomású tapasztalat alapján, hogy a hazai közönség és a sajtó kritikája rendszerint kelleténél nagyobb elnézést tanúsít a pályázati szoborminták, mint sokat igérő tervezetek iránt ; de utóbb annál nagyobb, néha túlságos szigorral itéli meg és itéli el az elfogadott minták nyomán készült és végleg fölállított emlékszobrainkat, valamint a létesítésük ügyében évekig fáradozott szobor-bizottságokat is.

A bíráló bizottság a hazai műérzék ilyetén fordulataiban komoly intést lát az előző bírálat igényeinek fokozására. Érvei : a fővárosnak világvárossá való gyors fejlődése ; továbbá az a körülmény, hogy nyilvános műemlékeinket a még követelőbbé válandó utókorra való tekintetből is kell terveznünk, mely absolut mértékkel mérendi jelenkori műveltségünk és törekvéseink emlékműveit. Végűl hazai művészetünk jelen fejlettsége, mely, átalános beismerés szerint, a szűkebb körű szempontok és gyámkodási rendszerünk feláldozásával az európai színvonal mértékének alkalmazását ma-holnap nem csak megengedi, de már sürgeti is.

Lehetőleg tudomást szerezvén a jelen szoborpályázat eredménye felől nyilvánúlt néze-

tekről és többé-kevésbbé illetékes bírálatokról: a bíráló bizottságnak nem kerülte ki figyelmét az, hogy épen a szóban forgó tervezet, a Róna Józsefé, bizonyos népszerűségre tett szert. De ezt az előnyét a többiek fölött talán nem is a legjobb, s nem az első sorban igazolandó komolyabb tulajdonságainak köszönheti. A közkedvességnek ez a szimptomája főleg a részletek tetszős kidolgozásában találja magyarázatát, s a művész azon felfogásában, mely tervezetét inkább a kis plasztikai műtárgy jellegével ruházza fel, a magasabb stílérzék s az igazi monumentalitás fanyarabb műigényeivel ellentétben. A tervezet több alkatrésze, egyrészt historiai, másrészt alaki és szerkezeti szempontból kifogásolható; végrehajtás szempontjából egyetlen csoportozat sem maradhatna lényeges korrektura nélkül. Az egyik fő csoportozat (az Ármányt letipró oroszlán és a nemzeti genius allegoriáival) már a fejlettebb ízlés jogán is teljes átalakítást igényelne; a kiszögellő oldaldísz sem állja meg a magasabb követelésű bírálatot. Tervező ugyan engedményekre hajlandó, s válaszában több rendbeli módosításokat helyez kilátásba, a minőket azonban a bíráló bizottság átalában nem, s így ezen tervezet megitélésénél sem tarthatott számba veendőknek.

Végűl a bíráló bizottság ama meggyőződésének ad kifejezést, hogy a pályadíjaktól elesett művészeket elfogadható alakban nyújtandó tiszteletdíj illetné meg, mely a relative legérdemesebb pályaművek szerzőinek, és pedig első sorban (betűrend szerint): Róna Józsefnek, Strobl Alajosnak és Zala Györgynek; második sorban (szintén betűrend szerint): Donáth Gyula, Köllő Miklós és Szécsi Antalnak volna a szoborbizottság által megitélendő, egyrészt anyagi áldozataik némi megtérítéseül, másrészt pedig és főleg a magasra tűzött művészeti czél érdekében kifejtett szép sikerű versenyműködésük és áldozatkész buzgóságuk elismeréseül.

A szobor-bizottság május 12-ikén tartott ülésén hozzá járulva a bíráló bizottság javaslatához, Strobl Alajos, Zala György és Róna Józsefnek egyenkint 1200 frtnyi, Donáth Gyula, Szécsi Antal és Köllő Miklósnak egyenkint 600 frtnyi tiszteletdíjat szavazott meg, továbbá kimondá, hogy legközelebb ismét összehívandó a bizottság, s hogy az ülés napirendjére a következő tárgyak fognak kitűzetni: 1. a szobor helyének végleges megállapítása, 2. a további gyűjtés módozatainak megállapítása, 3. a bizottságnak 100 tagra való kiegészítése.

Sajnálattal látjuk, hogy ez intézkedéssel a szabadság szobrának ügye hosszabb időre elhalasztatott ugyan, de végleg nem ejtetett el. Fölötte óhajtandó volna, hogy midőn ekként végleges itélet mondatott a pályázat fölött, melyben hazai szobrászatunk egész tudását és erejét rá fordítá a kitűzött föladat megoldására, egyszersmind a szobor-bizottság megfontolás tárgyává tenné azt is, vajjon a szobrászat-e az a művészet, mely eszközeinél fogva kiválóan hivatva van a szabadságharcz emlékét megörökíteni, vajjon e föladat természeténél fogva a szobrászat körébe tartozik-e, vannak-e ennek eszközei, melyekkel a föladat sikeres megoldása lehetséges?

Nézetünk szerint tévedtek szobrászaink, midőn művészetük eszközeivel nem számítva, vagy azzal rosszúl számítva részt vettek a pályázatban és a föladat megoldására vállalkoztak. Szécsi Antal az egyedüli, a ki sejtette a lehetetlenséget. Súlyosabban terheli azonban a tévedés vádja a bizottságot, mely a lehetetlenség megvalósítását a kezébe vette. A fő bűnös az, a kinek agyában ez a megfontolatlan eszme megfogamzott.

A szabadságharcz szobra helyébe tegyük a szabadságharcz emlékét és aztán vizsgáljuk meg, hogy mi is a szabadságharcz, s ha igazi mivoltát, ennek a művészethez való viszonylatát fölismertük, akkor vessünk számot a művészet egyes ágainak eszközeivel és meg fogjuk találni, hogy a föladat megoldására melyik van hivatva.

Ha a szabadságharcznak emlékét akarjuk látható jellel megőrizni, akkor állítsunk föl egy

oszlopot, vagy obeliszket és irjuk rá, hogy mi a czélja. Ez konvenczió dolga és mindenki elfogadja.

De ha azt akarjuk, hogy a szabadságharcz emlékén a szabadságharcznak lényeges tartalma is kifejezésre jusson, akkor több részletből álló és huzamosabb idő alatt lefolyt esemény, vagy is époszi természetü tárgy művészeti földolgozása lesz a föladat. Az ilyen föladatokat pedig Michel-Angelo szobrász létére, és Ráfáel, a ki csak festő volt, a XVI. század elején Rómában ecsettel oldották meg.

*

A Műbarátok köre fönnállásának rövid ideje alatt a művészi ipar iránti érdeklődését ismételten bebizonyítá, s a szépirodalom és a művészet minden ágára kiterjedő tevékenységének kétségtelenül egyik legszebb mozzanata a legyezőtárlat rendezése. A képzőművészeti társulat utczai termeiben rendezett e tárlat 525 régibb és ujabb legyezőből állott, 1891 márczius 8-ikán nyittatott meg és május 10-ikén záratott be. Ő Felsége a király Mária Valeria főherczegnő kiséretében szintén megtekinté. A két hónap alatt összesen 6648 látogató után a belépti díjakból 2482 frt 20 kr. volt a jövedelem. Legyezőkre szolgáló festményeket a Műbarátok köre kisorsolás czéljából 1155 frton vásárolt a tárlaton, azonkívül az eladott legyezőkért több mint 900 frt folyt be. A kitűzött pályadíjak közül a 20 drb 10 frankos aranyból álló első díjat Pállya Czelesztin, a 15 drb 10 frankos aranyból álló második díjat Neogrády Antal, és a szintén 15 drb 10 frankos aranyból álló harmadik díjat Pap Henrik nyerte el. Azonkívül elismerésben részesültek: Pejacsevich Jolán grófnő és Szikorszka-Zsolnay Julia. A tárlatot részletesen ismertette Radisics Jenő a Műbarátok köre tagjai számára április 13-ikán tartott fölolvasásban, melyet egész terjedelmében a folyóirat e füzetében közlünk.

*

Pályázat faipari szakrajzokra. 1. A szegedi ipartestület faipari szakosztálya által rendezendő fa- (bútor-) kiállítás-bizottsága bárminő faipari készítmény (bútor stb.) ipari szakszerű tervrajzára pályázatot hirdet. — 2. A szakrajzok kicsinyben (homlok-, oldal- és alaprajzban) és nagyban (természetes nagyságban, egyedül homlokrajzban), tussal, vagy irónnal (a term. nagyságuak esetleg szénnel) készítendők el. — 3. Pályázhat bármely magyar állampolgár, kinek iparjoga vagy szabaduló bizonyítványa van, ha nem is űzi iparát. A tényleges ipar-űzők azonban előnyben részesülnek. — 4. A pályamunkák legkésőbb f. évi julius 10-én déli 12 óráig a kiállítási titkárhoz (ifj. Szmollény Nándor, az *Alföldi Iparlap* szerkesztője, Tisza L. körút 68. sz. Szeged) jeligés levélkével ellátva, névtelenül, bérmentve, nem összehajtva, hanem göngyölve, küldendők be, ily felirattal: *Pályamunka a szegedi fa- (bútor-) kiállításra 1891.* — 5. A pályamunkák a kiállítás tartama alatt (1891. julius 12-től aug. 23-ig) közszemlére lesznek kitéve. — 6. Díjak (a szegedi ipartest. díjai): I. díj 5 drb. 10 frankos arany; II. díj 3 drb. 10 frankos arany, III. díj 2 drb. 10 frankos arany. Ezen díjakat vagy a csak dicséretet nyert rajzok külön oklevéllel is kitüntethetők. — 7. A szakszerű megbirálásról a kiállítási bizottság gondoskodik. A díjak a kiállítás bezárása napján (aug. 23.) osztatnak ki. — 8. Egyenlő esetekben szegedi pályázók előnyben részesülnek. — 9. Egy szakmára csak egy díj adható ki Ha azonban csak egy vagy két szakmára érkezik be pályamunka, úgy egy szakmának két vagy három díj is adható. — 10. Az I-ső díj csak abszolut becsűnek, a II-ik és III-ik az aránylag legjobb rajznak adatik ki. — 11. A pénzbeli díjat nyert rajz a kiáll. biz. tulajdona marad.

Szeged, 1891. április hó.

A kiállítási bizottság.

*

A szegedi ipartestület faipari szakosztálya által rendezendő fa, illetőleg butortárlat sikere már teljesen biztosítva van. Kiállítók nemcsak Szegedről, de az ország minden részéből nagy számmal jelentkeztek. A sorsjátékot a pénzügyminiszter engedélyezte

s így a kiáll. bizottságnak módjában áll a kiállított tárgyak egy részét megvásárolni. A megrendeléseket gyűjtő bizottság *Ivánkovits* János orsz. gyűl. képv. elnöklete alatt jónevű iparosok részére munkát gyűjt. Legutóbb a budapesti kir. technologiai iparmúzeum jelentkezett a kiállításra szerszámgépekkel, nyersanyagokés félkészítményekkel. E csoport egész külön termet foglal el s a tárlat egyik legérdekesebb részét fogja képezni. A bejelentési határidő f. é. május 15-ig meghosszabbíttatott. Bejelentéseket elfogad a kiáll. iroda (ifj. Szmollény Nándor titkár, Szeged, ipartestületi ház). A tárlat f. é. julius 12-én nyittatik meg és aug. 23-án záratik be.

*

«Grafikai Szemle» czím alatt, ez év elejétől a Budapesti Könyvnyomdászok Szakköre kiadásában egy új havi folyóirat jelen meg, melynek január és február havi füzetei a könyvnyomdászat és rokon szakmáiba vágó több jó dolgozatot tartalmaznak, bizonyítva, hogy Tanay József, az ifjú vállalat szerkesztője, komolyan átérzi föladatát, s iparkodik az utóbbi évtizedekben nálunk is élénk lendületnek indult grafikai művészeteket lehetőleg irodalmilag is fejleszteni. Az e nemű külföldi vállalatokhoz képest e folyóirat is technikailag gondosan van kiállítva, s ép úgy becsületére válik csinos betűi folytán az Első Magyar Betűöntőde Részvénytársaságnak, valamint a nyomást és szedést illetőleg a Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság nyomdájának. Utóbbira nézve, a mi a nyomást illeti, legfölebb az lenne óhajtandó, hogy ennek egyenletességére több gond fordíttassék. Minden füzethez néhány kiválóbb dísznyomtatvány van mellékelve, melyek közül kiemelendő a januári füzetből a Hornyánszky-nyomda által kiadott «Tájékoztató» czímlapja színes nyomásban ; kivált ennek üde, természetes színekben pompázó virágos, pávatollas oldaldíszítése, melynek diszkrét szomszédsága annál kirívóbbá teszi a czímsoros résznek nem valami szerencsésen összeválogatott rikító, tarka-barka színeit. Csinos a szintén e füzethez mellékelt, Ullmann József könyomdájában készült lövészbáli meghívó.

*

Pályázat. A Dr. Haynald Lajos kalocsai biboros érsek úr által Ő cs. és apost. kir. Felségeik menyegzőjének, valamint az ő belső titkos tanácsosi kineveztetésének huszonötödik évfordulója alkalmából az egyházi zene, úgyszintén az egyházi festészet és szobrászat előmozdítására tett, s a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium kezelésére bízott alapítvány kamataiból egy évi 300 frtos zenészeti és egy 350 frtos festészeti vagy szobrászati ösztöndíjra ezennel pályázat hirdettetik.

Pályázhatik minden magyarországi illetőségű egyén, ki az egyházi zenében, illetőleg az egyházi festészetben vagy szobrászatban jeles előmenetelt tud kimutatni.

Az említett két ösztöndíj egyikének vagy másikának elnyerésére irányuló és a kalocsai főmagasságú biboros érsek úrhoz intézett folyamodványok bezárólag a f. évi junius 30-ig Kalocsára küldendők.

A folyamodók kérvényökben okmányokkal bizonyítsák : életkorukat, vagyoni helyzetüket, végzett tanúlmányaikat és a zenében illetve a festészetben, vagy a szobrászatban elért haladottságukat, mely utóbbi körülmény mutatvány-művekkel, vagy művek reprodukált másolataival igazolandó.

Jelöljék meg továbbá a pályázók amaz utat és módot, melyen a kért ösztöndíjat maguk tovább képzésére felhasználni szándékoznak.

Az ösztöndíj élvezése a f. évi szeptember hó 1-től kezdve három egymásután következő esztendőre terjedhet, sőt kivételes esetekben továbbra is meghosszabbítható.

Az ösztöndíj adományozását a vallás- és közokt. m. kir. ministerium és a kalocsai biboros érsek úr által kijelölt szakbizottság meghallgatásával maga a nevezett biboros érsek úr gyakorolja.

Budapest, 1891 február hó 13-án.

A vallás- és közokt.
m. kir. miniszteriumtól.

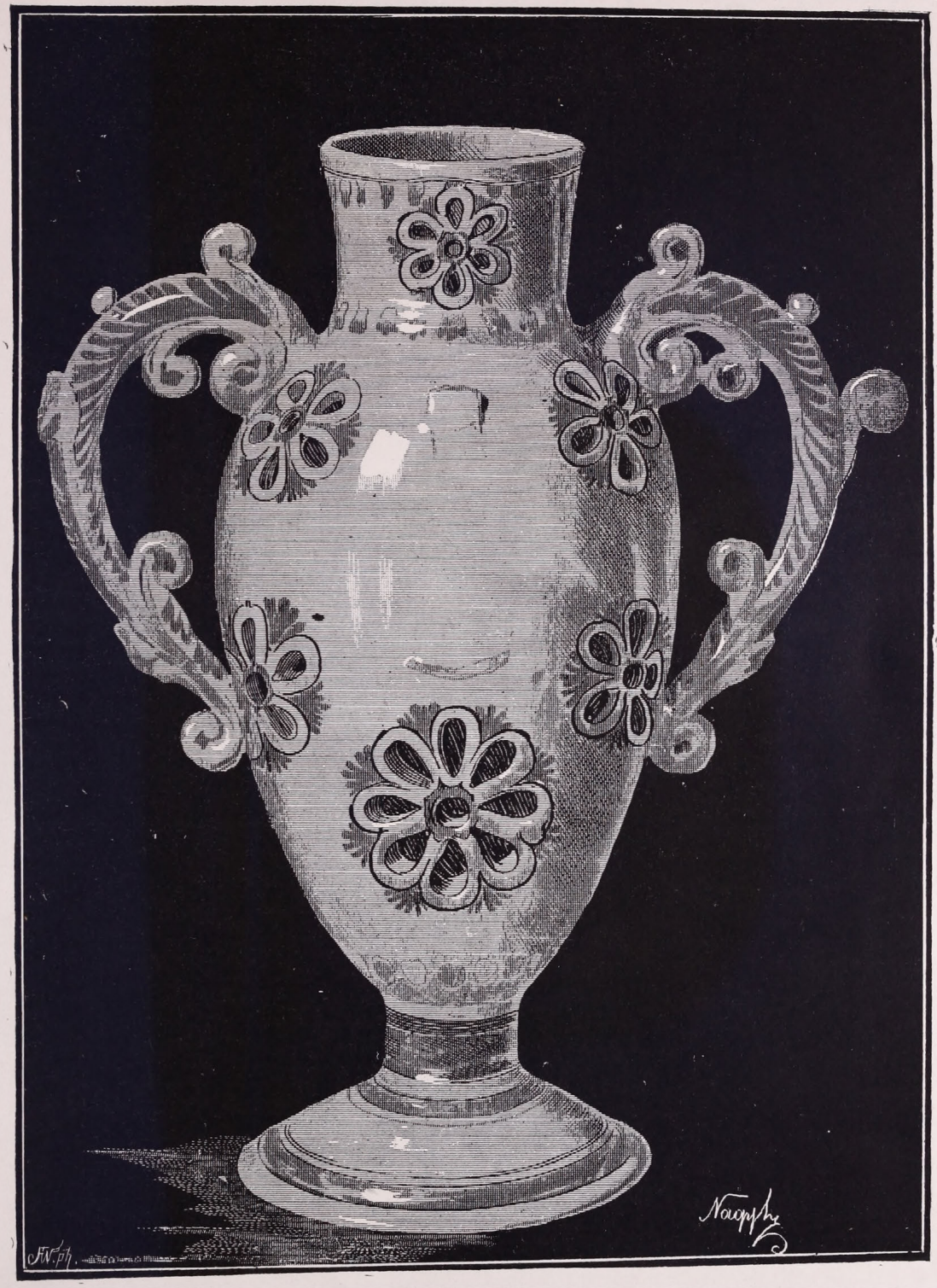

ÁTTÖRT DÍSZŰ HABÁN MAJOLIKA

a XVIII-ik századból.

Dr. Szendrei János gyűjteményében.

HAZAI JELESEK BRONZ MELLSZOBRAI.

A Magyar Iparművészeti Társulat a nemzeti nevelés nagy érdekén kívül ama törekvés által vezettetve, hogy egyrészt a bronzöntés előmozdíttassék, másrészt, hogy a nagyon elterjedt idegen termékek lassankint kiszoríttassanak, 1886-ik évben tartott első közgyűlésén elhatározta, hogy hazai jeleseinket ábrázoló mellszobrokat első sorban bronzöntés útján való sokszorosítás czéljából elkészítteti.

A társulatot a tetemes költséggel járó eredeti minták megszerzésében hathatósan támogatta a főváros képzőművészeti bizottsága és a magyar képzőművészeti társulat. Az előbbi három mellszobor mintáját elkészítteté és sokszorosítás végett átengedé. Az utóbbi pedig a társulat által mellszobrokra kitűzött díjak nagyobb részét szíves készséggel vállalta magára és résztvett a pályázó mellszobrok birálatában.

A mellszobrok első sorozatát képező hét minta elkészülvén, az iparművészeti társulat ezeknek bronzban való sokszorosításával Tourbain Károly bronzöntőt bízta meg, a ki minden tekintetben kielégítő öntvényeket állított elő.

Midőn ekként a Magyar Iparművészeti Társulat kiváló hazai férfiak mellszobrainak oly bronzöntvényeit nyujtja, melyek művészi és technikai tekintetben a külföldi termékkel bátran kiállják a versenyt és bármely hivatal, közintézet, társulat helyiségének, nemkülönben lakásnak méltó és becses díszét képezhetik, azzal a reménynyel kecsegteti magát, hogy a magyar művelt közönség a fontos mű tovább folytatását és fejlődését számos megrendeléssel elő fogja mozdítani.

A mellszobrok a következők:

Ő Felsége I. Ferencz József király Strobl Alajostól,
József nádor ugyanattól,
Gróf Széchenyi István ugyanattól,
Hunyadi Mátyás Bezerédi Gyulától,
Liszt Ferencz ugyanattól,
Gróf Andrássy Gyula Róna Józseftől,
Arany János Senyei Károlytól.

Mindegyik 28—30 centimeter magas. — Darabjának ára, csupán az öntés költségeit számítva 50 forint.

Megrendelések a Magyar Iparművészeti Társulat titkári hivatalához intézendők: Budapest, Andrássy-út 67. sz. a.

Császári és királyi udvari szállító.

FISCHER IGNÁCZ BUDAPESTEN,

porczellán és majolika gyáros.

Gyár: VII. kerület, külső dob-utcza 17. sz.
Főraktár: IV. kerület, bécsi utcza 3. sz.

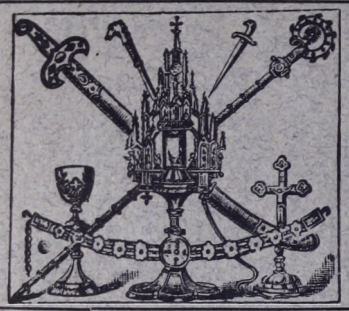

LINK FÜLÖP

ékszerész Budapesten

készit művészi kivitelü ékszereket, egyházi és egyéb disztárgyakat, mentekötőket és öveket díszöltözetekhez aranyból, ezüstből, zománczczal és drágakövekkel díszitve akár régi minták, akár új tervek szerint, régi ezüst és arany tárgyakat eredeti állapotukhoz hűen helyreállit.

Műhely: IV. váczi-utcza.

JACOBEY ÉS TÁRSAINAK

az iparművészeti társulat által ajánlott vállalata elfogad megbizásokat **a vallásos festészet minden ágában**; készit fresko- és oltárképeket, dekorativ festményeket; épit, aranyoz, fest és márványoz oltárokat, szószékeket, keresztelő kutakat; készit színes festésü és nem festett szobrokat.

Káposztás-Megyer, Ujpest mellett.

WEINWURM ANTAL

fényképész

az Angerer-féle sokszorositó eljárásnak Magyarországon egyedül jogositott tulajdonosa,

készit mindennemü fényképet és horganyedzésü duczokat, rajzok, iratok, érmek, czímlapok hirdetések, árjegyzékek stb sokszorositására ajánlkozik.

Budapest, IV., Károly-utcza 3. szám

HÁZAS ISTVÁN.

Készit közhasználati és művészi díszbutorokat

BUDAPESTEN.

Műhely: VII. ker. Nefelejts-utcza 4. sz.

Az Országos Magyar Iparművészeti Muzeum

GALVANOPLASTIKAI INTÉZETE

ajánlja a közönség figyelmébe

régibb, kivált magyar ötvöstárgyak másolatainak gyüjteményét.

A 154 darabból álló gyüjteményben megvan a **nagyszent-miklósi lelet teljesen**, azonkivül **kelyhek**, szobák diszitésére különösen alkalmas **serlegek, poharak, csészék**, stb.

Minden egyes tárgy másolata az eredetihez hü és készités tekintetében is művészi becscsel bir. — *Az intézet képes lajstromot kivánatra ingyen és bérmentve küld.*

Budapest, Andrássy-út 67. sz.

VANDRÁK LÁSZLÓ

bronzműves és öntő

készit megrendelésre finomabb ajtó- és ablak-kilincseket, butordiszitményeket, gyertyatartókat, légszesz- és kőolajcsillárokat, szobrokat, czimereket, egyházi szereket, villámháritókat stb., galvanoplastikai tárgyakat, galvanizál minden színben stb. s elfogad ilynemü tárgyakat és régiségeket javitásra.

Budapest, VIII. ker. Mária-utcza 16. szám alatt.

DWORZAK FERENCZ

VÉSNÖK

BUDAPEST, IX., PIPA-UTCZA 14.

AZ UDVARBAN BALRA.

KÉSZIT MINDENNEMÜ VÉSNÖKI MUNKÁT ARANYBÓL, EZÜSTBŐL ÉS BRONZBÓL.

Franklin-Társulat nyomdája.

MŰVÉSZI IPAR

AZ ORSZ. MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
ÉS
A M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIR. MINISTERIUM

MEGBIZÁSÁBÓL

PASTEINER GYULA

SZERKESZTŐ TÁRS:

RADISICS JENŐ

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

VI. ÉVFOLYAM. 1891. HARMADIK SZÁM.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT
1891

MŰVÉSZI IPAR

HATODIK ÉVFOLYAM. 1891. HARMADIK SZÁM.

TARTALOM.

SZÖVEG: Oldal

Magyar diszítmények. Dr. Szendrei Jánostól ... 73
Észrevételek a rajztanítás kérdéséhez. Várdai Szilárdtól ... 97
Irodalom:
Könyvismertetés:
Dr. Georg Galland, *Geschichte der Holländischen Baukunst und Bildnerei im Zeitalter der Renaissance, der nationalen Blüthe und des Klassicismus*. B. G.-től ... 115
Új könyvek ... 117
Folyóiratok ... 118
Különfélék ... 120

KÉPEK A SZÖVEGBEN:
S kezdő betű Bocskay István 1606-ik évben kelt oklevelén ... 73
Festett diszítményű keret a veszprémi borbélyczéh szabadító levelén 1733-ból ... 74
Festett virág Rákóczy György 1648-ban kelt oklevelén ... 75
Festett diszítmény az előbbi oklevelen ... 75
N kezdő betű Bocskay István 1606-ik évi oklevelén ... 76
N kezdő betű Rákóczy György 1648-iki oklevelén ... 76
G kezdő betű Rákóczy György ugyanazon oklevelén ... 77
Vizjegy 1753-ban kelt oklevél papirján ... 78
Diszítmény Apafy Mihálynak 1672-ben kelt oklevelén ... 78
Ón palaczk 1684-ből ... 79
Ón palaczk a XVIII. századból ... 80
Festett virágcsokor a XVII. századból ... 80
Áttört selyem hímzés a XVI. századból ... 82
Selyem hímzés aranynyal 1670-ből ... 82
Színes selyem hímzés ezüsttel a XVII. századból ... 82
Oltárkendő. Selyem hímzés aranynyal a XVII. századból ... 83
Arany skófium csipke a XVII. századból ... 84
Színes selyem hímzés arany selyem fonállal a XVII. századból ... 85
Hímzés a XVII. századból ... 88
Hímzés a XIX. század elejéről ... 88
Széldiszítmény ... 89
Sarokdiszítmény ... 89
Csáth mezőváros statutumának czímlapja. Tollrajz 1759-ből ... 90
Bundagallér diszítménye a XIX. századból ... 91
Gyalu 1788-ból ... 92
Habán majolika tányér 1785-ből ... 93
Könyvkötéshez használt színes papir a XVIII. századból ... 94
Ugyanaz ... 95
Festett széldiszítmény a maklári molnárczéh szabadító levelén 1800-ból ... 96
M kezdő betű a maklári molnárczéh szabadító levelén 1800-ból ... 96

KÉPEK A SZÖVEGEN KÍVÜL:
II. Színes selyem hímzés a XVIII. századból.
III. Színes selyem hímzés a XVII. századból.

*

Szerkesztőség és kiadó-hivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 67.

*

Az első évfolyam teljes példányai kaphatók a Franklin-Társulat kiadó-hivatalában: IV., Egyetem-utcza 4. sz. Ára 6 frt.

*

A Művészi Ipar 1891. (hatodik) évi folyamára 5 forintjával előfizetést elfogad a kiadó-hivatal.

MŰVÉSZI IPAR

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

MAGYAR DISZÍTMÉNYEK.

Sokan és sokszor irtak a magyar diszítményekről. Mondhatni egész kis irodalma van már e kérdésnek. A *Művészi Ipar* hat évi folyamában sűrűn találkozunk az e tárgygyal foglalkozó czikkekkel. Éveken keresztül heves, érdekes s valóban tanúlságos vita folyik a magyar diszítmény létezése, vagy nem létezése fölött, melyben csaknem minden szakemberünk hallatta szavát.

Dr. Réthy László és Beliczay Jónás épen egész kis könyveket tesznek közzé e kérdésről.

Folyóirataink hasábjain Henszlmann Imre, Pulszky Károly, Pasteiner Gyula, tudományos társulataink ülésein e sorok irója, Tagányi Károly, Ney Béla, Boncz Ödön, Hampel József és végül közel egy évtized óta mindannyi helyen, kit legelőször kell vala említenem Huszka József foglalkoznak, a magyar diszítmény ügyével.

A magyar diszítő styl czím alatt 1884-ben jelenik meg Huszka műve, a benne közlött anyag gazdagságánál fogva már akkor is föltünést keltve, pedig a szerző kiemeli már előszavában, hogy e kötetben, jóformán csak az Erdélyben s különösen a székely földön talált emlékeket közli. Azóta közel hét év telt el és Huszka föl-kutatva az anyaország egész területét, megtizszerezte az anyagot, melylyel eddig rendelkezett s nemes lelkesedésében az e fajú diszítmények iránt megerősbödve, csak az imént bocsájtotta közre *Teremtsünk igazán magyar műipart* czímű röpiratát, melyben az őt jellemző lelkes elfogultsággal kér és követel létjogot e diszítményeknek, mint nemzeti irányú művészetnek.

A kérdés ilyetén hosszas és több oldalú megvitatásának meg lett az az eredménye, hogy a nézetek, a fölfogás sok tekintetben tisztult és megállapodott. A két ellenkező nézet egyaránt engedett első merev fölfogásából s kölcsönösen kiegészítette s másként formulázta itéletét.

Az egyik nem beszél többé tiszta és ős eredeti magyar diszítményről, mely csak egyedül nálunk jelentkezett és fejlődött volna ki, hanem megengedi, hogy arra

hatása volt a Kelettel való érintkezésünknek s a XVI. századtól kezdve a renaissance formáknak. Viszont a másik nem állítja föltétlenül, hogy minden idegen, ami e diszítményekben van, hanem megengedi, hogy igenis ezeket a művészi gyakorlatunk körébe került idegen elemeket a XVI. század végétől kezdve oly egyéni módon dolgozzák föl hazánkban, hogy az önállóság s ezáltal bizonyos egyöntetű művészetszerűség tőle meg nem tagadható.

A legnagyobb haszna azonban e vitáknak az lett, hogy foglalkozva az e fajú diszítményekkel, mind a két fél több-több ily anyagot igyekezett fölfedezni s tanulmánya körébe vonni s ez által meggyőződhetett arról, hogy mily valóban gazdag anyaggal rendelkezünk s hogy ennek a diszítménynek, mely az utolsó három század alatt összes kisebb művészeteinkben uralkodó elem volt, mily nagy, nem is álmodott mennyiségű emléke van még szétszórva a hazában.

Az én véleményem kezdettől fogva az volt, hogy minden művészet egyéni s hogy épúgy mint az író, a szónok, ha ugyanazon tárgyról ír vagy beszél is rá nyomja arra egyéni fölfogásának bélyegét: úgy a művészet is, ha egy közös forrásból merített is, az őt környező specialis viszonyok hatása alatt fölismerhetővé teszi a maga jelvényeit. Ekként hazánkban az arab és renaissance formák fölhasználásával, oly eredeti és sehol másutt hasonló módon elő nem forduló diszítő művészet keletkezett, melytől az önállóság s így a művészi egyéniség bizonyos foka már csak a százados tömeges gyakorlatnál fogva sem tagadható meg.

Mindannyian megegyeztünk pedig abban, hogy az emlékek becsesek s hogy azok igenis megérdemlik a gyüjtést.

Részemről a gyüjtést oly irányban eszközöltem, hogy az összehordott anyaggal egyszersmind felelhessek bizonyos ellenvetésekre, a melyek a magyar diszítményekkel szemben fölhozattak.

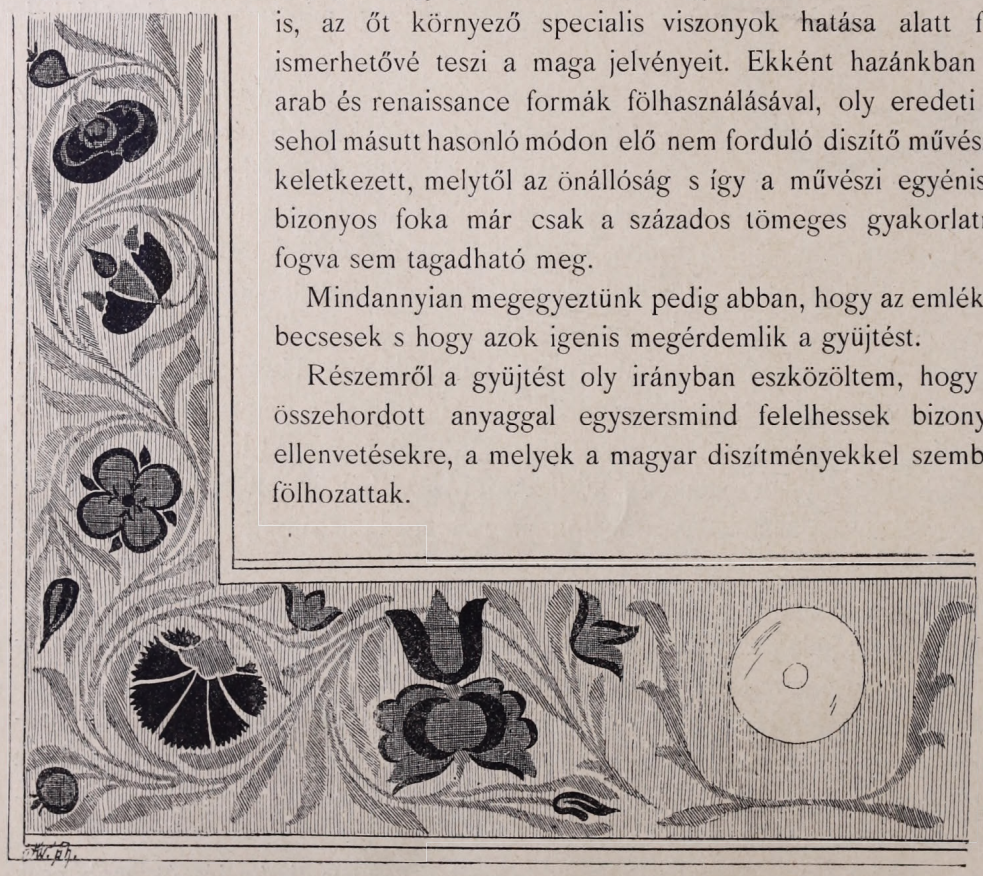

1. Festett diszítményű keret, a veszprémi borbélyczéh szabaditó levelén 1733-ból. Barabás Samu gyűjteményében.

Az első, hogy e diszítmény az országnak csak egyes vidékein s főleg Erdélyben fordult elő önállóan s onnan terjedt el. Másodszor, hogy gyakorlatának kora meg nem állapítható, mert aránytalanul kevés az oly emlék, mely meghatározott dátummal, évszámmal bírna. Harmadszor, hogy a műiparnak csak igen szűk körében s csakis a nép által művelt fajaiban, minő a hímzés, varrottas és az agyagművességben talált alkalmazásra s hogy: negyedszer, tisztán népies, tehát minden magasabb ízlésű gyakorlatra alkalmatlan.

2. Festett virág 1648-ból.
Rákóczy György fejedelem oklevelén.

Az általam összegyűjtött emlékeket az ország minden vidékéről szedtem össze éveken át s különös figyelemmel voltam arra, hogy a helyet a hol találtatott, vagy a honnan származik, minden egyes darabra nézve megtudjam. Igyekeztem mentől több oly tárgyat fölkutatni, mely évszámmal bír, mi annyiban sikerült is, hogy a most bemutatottak fele pontos fölirattal van ellátva.

A hímzésekről ugyan a saját szempontomból sem mondhattam le, hanem jelen közleményemben teljesen mellőztem az agyagipar tárgyait, melyeket leginkább illetnek

3. Pergamenre festett diszítmény. Rákóczy György fejedelem oklevelén 1648-ból.
Eredetije az Országos Levéltárban.

a túlnépiesség vádjával, — e helyett azonban a kisebb művészetek és mesterségek egyéb ágaiból mutatok be magyar diszítményeket s különösen annak legintelligensebb ágából, mely már a művészetekhez tartozik, t. i. az okmány és betű diszítés teréről, melynek becsét csak emeli, hogy rendszerint pontosan datálva is vannak.

Czikkünk kezdő betűje az S és az N betű (4. kép), Bocskay István fejedelemnek 1606-ik évi április hó 17-ikén Kassán kelt s miskolczi Her György részére nemességet adományozó hártya oklevelére van festve. Az oklevél eredetije gyűjteményemben van.

4. Kezdő betű Bocskay István oklevelén, 1606-ból.

5. Kezdő betű Rákóczy György oklevelén, 1648-ból.

A betű teste arany, szegélye vörös vonal, a szárak, a levelek és az akanthus-dísz piros, zöld és halavány kék, a szegfű piros s a százszorszép kék színű.

A betüket kétségtelenül erdélyi miniátor, illetőleg czímerfestő festette, mint a kikből Bocskay kanczelláriája állott, mindamellett itt még határozottan fölismerhető a renaissance hatása, a mennyiben a kifejlett magyar diszítmény fő jellemvonása a virágok stilizálása, holott itt magok a virágok még jó formán természetesek.

A ma úgynevezett s általunk annyi hévvel kutatott magyar diszítménynek egyik legszebb s bátran mondhatom legművészibb alkotása is az a szintén pergamenre festett lapszél diszítmény, mely Rákóczy György fejedelemnek Gyulafehérvártt kelt, tehát ott is festett oklevelén 1648 márczius 23-iki dátummal előfordul. Az oklevélben, markosfalvi Kocsis Gáspár és gyulafehérvári Szilágyi János kapnak nemességet.*

Az *N* kezdő betüben (5. kép) még itt is a renaissance akanthus füzérére ösme-

* *Orsz. Levéltár.* Kolosmonostori Conv. Arm. K. Nro 46.

rünk, a következő szóban a G kezdő betü (6. kép) díszítése a rózsa szállal s az ezzel összefüggő szélzet diszítmény a hármas bazsarózsával s a vele váltakozó szegfüvel már a kifejlett magyar diszítmény legszebb formái, jóllehet a stilizált szárak apró akanthus virágai s az összekötő szalagok alkalmazása, ha úgy tetszik, még mindig renaissance befolyásnak vehetők. Különösen figyelmeztetek azonban itt arra a hármas bazsarózsára, mely határozottan perzsa és indiai ornamentika s mely Huszka nagy munkájában az erdélyi virágok részlet rajzai között elő nem fordul.

Legszebb része azonban ez okmány diszítményeinek az oldal széldiszítmény (3. kép), hol középen gránát virágok, oldalt szegfük, apró akanthus bimbók, százszorszépek és két oldalt két nagy stilizált bimbó fordul elő. A szárak fonása s átalában a csokor kötése és csoportosítása az ornamentális művészet igényeinek megfelelőleg valóban nagybecsüvé teszik e rajzot. Bizonyítékát nyujtják egyrészről annak, hogy már akkor a XVII. század első felében is foglalkoztak hivatott művészek is e diszítmény fejlesztésével és alkalmazásával és pedig oly előkelő helyen, minő egy fejedelmi kanczel-

6. Kezdő betű Rákóczy György oklevelén 1648-ból.

lária, másrészt, hogy azok az elemek, a melyek e diszítmény szerves részeit képezik, magasabb művészi dolgok alkotására is alkalmasok.

Az itt bemutatott kis rajz harangvirágot, esetleg stilizált tulipánt ábrázol (7. kép), s mint vízjegy fordul elő egy, gyűjteményemben levő, s 1653-ban kelt oklevél papirján. E rajz valamely felső magyarországi papirkereskedő czég jelvénye, s e korbeli okleveleken igen gyakran fordul elő. Nem lehetetlen azonban, hogy a németországi kereskedelem útján jutott ide, a mely esetben ottani renaissance formának kellene tartanunk. Az oklevél Borsod vármegyének Szendrőben tartott közgyülésén állíttatott ki.

A következő ügyes összeállítású kis lambrequin már ismét Erdélybe vezet vissza, s Apaffy Mihály fejedelemnek 1672-ben deczember 5-én Gyulafehérvártt kelt s lemhenyei Kádár István részére nemességet adományozó pergamen oklevelén van (8. kép.).* A kezdő betübe van mint tollrajz aranynyal befestve. A virágok stilizált király tulipán és százszorszépek. A csokor indáinak csoportosításában meg van

* *Orsz. Levéltár.* Kolosmonostori Conv. Arm. lad. 61. K. Nro 44.

magyar diszítmény jellemvonása. Különösen érdekes a madár alakja, mely a csokor összeállításának kiindulási pontjául ügyesen van fölhasználva.

Mindenesetre feltünő, hogy a legszebb ily nemű ornamentika s a legnagyobb számban is Erdélyben fordúl elő, úgy, hogy bátran mondhatni, miszerint e diszítmény kifejlődésének tetőpontját Erdélyben érte el.

Ha keressük e körülmény okait, megtaláljuk egy részt abban, hogy ha tényleg volt valaha a Kelettel, illetőleg a törökökkel való százados érintkezésünknek befolyása e diszítmény fejlődésére, úgy arra a legnagyobb alkalom épen itt volt megadva, a fejedelmek folytonos érintkezésében Konstantinápolylyal, a török követek szakadatlan járásában-kelésében, kölcsönös ajándékhordásban, hosszas háboruskodásban stb.

7. Vízjegy 1753-ban kelt oklevél papirján.

8. Diszítmény Apaffy Mihálynak oklevelén 1672-ből.

Másrészt ha már ekkor jellemzőnek veszszük e diszítményt népünk egyes ipartermékeinek díszítésében, úgy az soha sem részesülhetett egyebütt oly felkaroltatásban, mint épen Erdélyben a nemzeti fejedelmek korában, hol mindaz ami magyar jellegű volt, menhelyet talált. És végűl, ha itt-ott német s különösen augsburgi mintákat is fölfedezhetünk e diszítmény gyakorlatában, jó részt annak útja is Erdélyen át vezetett hozzánk a szász iparosok s különösen a szebeni ötvösök mintakönyvei utján. Ez ornamentika a brassói és szebeni kupákról átment a gyakorlatba s így a könyv- és okmánydiszítő miniátorok kezébe is.

Ilyen augsburgi származásu ötvösminták gyűjteménye van Kecskeméti W. Péter 1644-ik évi ötvös könyvében,* de ugyan ezen ornamentikát s pedig művészi fölfogással megoldva találjuk Báthory Zsigmond fejedelem 1597 junius hó 1-én Gyulafehérvártt kelt s Balassy Belleo György részére nemességet adományozó hártyaoklevelének szinesen festett széldíszítményeiben.**

* Ballagi Aladár *Kecskeméti W. Péter Ötvös könyve 1884.*

** *Orsz. Levéltár.* Kolosm. Conv. Arm. Lad. 56. A. N. 3.

Hasonló művészetű ornamentika fordúl elő Rákóczy Zsigmond fejedelemnek 1607. Gyulafehérvártt kelt s Kolozsvári Ádámnak nemességet adományozó oklevelén,* nemkülönben ugyanezen fejedelemnek ugyanott és ugyanezen év május hó 10-én kelt s Pettky János részére nemességet adományozó oklevelén,** melyet ránk nézve különösen az tesz becsessé, hogy a festményre annak mesterét is följegyezve találjuk következőkép: PAVLVS ALBAJVLIENSIS FECIT. 1607.

Mint látjuk tehát magyar ember volt, s hogy e mellett a német renaissance formáira valló ornamentika mellett a magyaros motivumokat is mily művészettel kezelte, arra meg van a példánk a fentebb bemutatott s 1648-ból való széldiszítményben, melynek technikáját egybevetve emezével, kétségtelen, hogy egy és ugyanazon kéz festette.

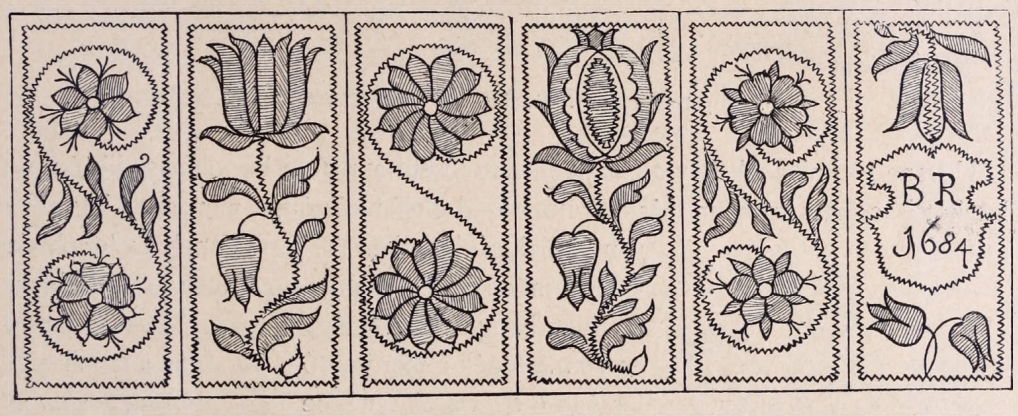

9. Ón palaczk 1684-ből. Szerző gyűjteményében.

Tehát Gyulafehérvár, Kolozsvár, Brassó és Nagyszeben voltak a gócz pontok, honnan diszítményünk a XVI. és XVII. században Erdélyben szétáradt.

Az 1684-ben készült ón palaczk bemutatásával egy más technika terére lépünk. (9. kép.) A czin puha fém, mindamellett a véső épen azért könnyen ugrik meg benne, úgy, hogy figyelmesebb munkát igényel mintsem azt előre gondolnók. A virágok s általában a rajz tehát sokkal merevebb rajta, mint például az ezüstön vagy aranyon. Ugyane technikának sajátsága a fő vonalak s az ágak és indák czik-czakkos vonalakkal való ábrázolása, mely sokkal könyebben megy ez anyagban, mintha ugyanazt korrekt hajlott vonalakkal kellene megrajzolni.

Úgy látszik tábori boros palaczkúl szolgált, kora is összeesik a nagy török háborukkal. Magassága 15·07 cm., fenekének átmérője 13.05 cm. hatszögletű s egy ily lap szélessége 7 cm.

* *Orsz. Levéltár.* Kolosm. Conv. Arm. Lad. 71.
** *Orsz. Levéltár.* Kolosm. Conv. Arm. Lad. 64. P. Nro 18.

A rajta levő diszítményben kétféle tulipán, kétféle százszorszép és igen szépen stilizált gránát virág fordúlnak elő. A czimer paizsban BR betű s 1684 évszám áll.

10. Ón palaczk a XVIII. századból. Szerző gyűjteményében.

Ugyane technikának folytatólagos ismertetéseül mutatom be, e második ón palaczkot is, a mely azonban már a XVIII. század elején készűlt, a mint azt főleg a fogantyú alakja is igazolja. (10. kép.) Ennek nyolcz oldala van, azonban három lapon a virágok ismétlődnek. A palaczk egész magassága 28 cm., a lapok 21 cm. A fenék átmérője 16 cm. a lapok szélessége 6·04 cm. A fenékbe A bélyeg bevésve.*

11. Festett virágcsokor.

Nem lehetetlen, hogy e bélyeg is Augsburgot jelent, honnan e században egész Közép-Európát czin edényekkel elárasztották s az ornamentikát azután itthon véste bele valamelyik ötvös. A mi a díszítményt illeti, az rendkívül érdekes s a tulipánnak, százszorszépnek, stilizált bimbónak s gránát virágnak valamint az akanthus virágnak igen, ügyesen csoportosított változatait foglalja magában s mindannyi bizonyára ma is hálásan volna alkalmazható iparművészeti tárgyakon.

A karcsu, szép virágcsokor, (11. kép) melynek korát a XVII. századra teszem, Alsó-Lelóczon, Nyitramegyében a Tarnóczy-család kegyúri templomában egy festett házi oltárka oldalán látható, hol az ajándékozó

* Sem az 1884-ik évi ötvösműkiállítás katalogusában kiadott jegyek között, sem Marc Rosenberg *Der Goldschmiede Markzeichen 1890* czimű művében elő nem fordul.

kegyúr, valamelyik XVII. században élt Tarnóczy nejével együtt térdelve, magyar ruhában szintén le van festve.

A váza alakja, a csokor alakítása s a virágok egy része a renaissancera emlékeztetnek, de az egész úgy a mint van, mégis már a magyar diszítmény szellemében dolgozó műiparos egyik igen kecses alkotása.

És most áttérhetünk ismét egy másik technikára, a himzésre, mely e diszítmény legnagyobb elterjedésének eszköze, mely leginkább szolgált csatornául arra, hogy e művészet a népbe átmenjen és a mely, mint azt úgy hiszem megmutatni szerencsém lesz, mégis a legnagyobb mértékben foglalt magában magasabb ízlést is s tartotta fenn a művészi szempontból leghálásabban fejleszthető motivumokat.

A 12. képen bemutatott himzés igen finom szálú gyolcsra, rendkívül finom, lágy, fényes fehér selyemmel van varrva. Figyelmes vizsgálat mellett egyes virágokon felismerhető a rózsa és piros szín, jeléül, hogy eredetileg a selyem színes volt, csak a sok mosás vette azt ki. Az egész munka bámulatos tökélylyel készült, egész iskoláját foglalja magában a himzés művészetének. Az áttörés mellett hat különböző öltésnemmel vannak az egyes virágok kivarrva, melyeket a rajz is meglehetősen feltűntet, s e mellett a himzés mindkét oldala egyformán korrekt.A virágok gránátvirág- és tulipánból vannak stilizálva. Előfordul ezenkívül rajta a szívalak és a szárakon fölfelé menő két madár. Hossza 69·06 cm., szélessége pedig 29·06 cm. Készítésének korát, mindent egybevetve, a XVI. század végére teszem. Gyűjteményembe Felső-Magyarországból került.

A másik himzés is (13. kép) egyike e diszítmény legfejlettebb alakításainak, a mennyiben annak minden egyes alkatrésze, még a virágok levelei is, stilizálva vannak. Úgy ez, mint az előző is, párnavégnek készült. Az egész vörös selyemmel van hímezve, közbe a pontok, indák és apróbb levelek aranynyal gazdagon kivarrva. Hossza 58 cm., szélessége pedig 42 cm. Az ornamentika itt is a gránátvirágból van fejlesztve, kapcsolatba hozva a tulipánnal. Huszka Józsefnek a *Magyar diszítő styl* című nagy munkájában a székely nemzeti muzeumból van e himzés párja közölve,* melyen az 1670. évszám áll. Ez datálja a mi himzésünket is, mely szintén Erdélyből került gyűjteményembe.

Ugyancsak Erdélyből jutott gyűjteményembe a párnahaj-vég is (14. kép), mely halvány zöld selyemmel van hímezve, az apróbb levelek és indák pedig rajta ezüsttel kivarrva. Az egész tulajdonképen nem egyéb mint egy stilizált virág-galy, mert a virágnak látszó négy nagyobb ornamentika tulajdonképen levél s csak alul az ág tövén levő tekinthető virágnak. Készítésének korát több analogia alapján a XVII. század végére teszem. Huszka fentebb említett művében van közölve egy csaknem hasonló lepedőszél a székely nemzeti muzeumból,** mely főleg az ágak hajlásának kecses alakításában egyezik meg az itt bemutatottal.

* Huszka József. *A magyar diszitő styl*, I. 1884. XL. lap. 5. sz. — ** *U. o.* XLII. lap 5. sz.

12. Áttört selyem hímzés a XVI. századból. Szerző gyűjteményében.

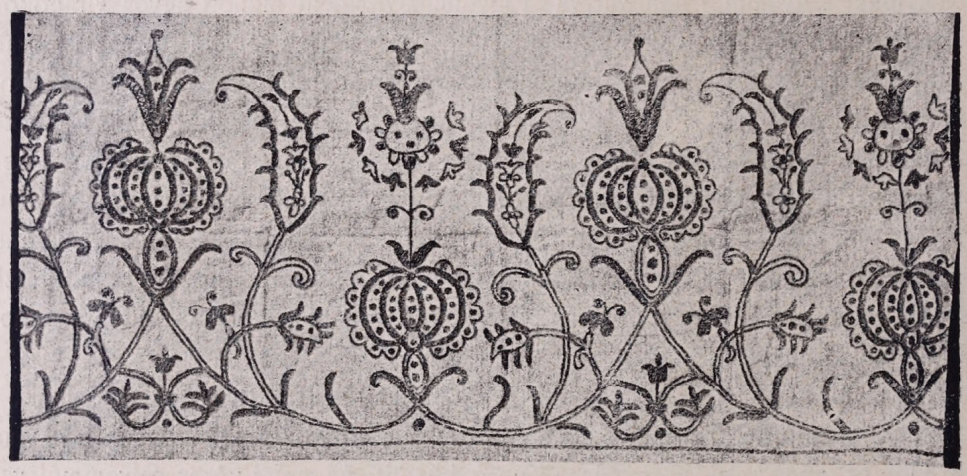

13. Színes selyem hímzés aranynyal 1670-ből. Szerző gyűjteményében.

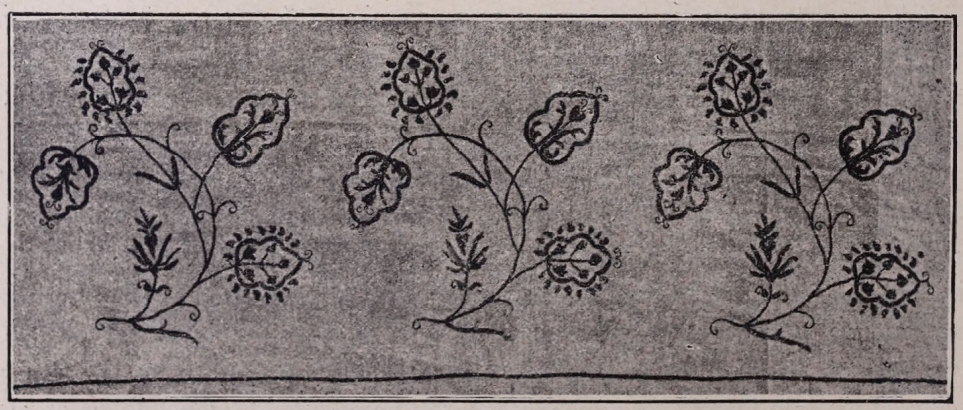

14. Színes selyem hímzés ezüsttel. XVII. század. Szerző gyűjteményében.

Hossza 72 cm., szélessége 32·03 cm.

A 15. szám alatti oltárterítőt kiváló becsűvé a valóban remek színezés teszi. A kendő rózsaszín habos selyemből van. A kecses alkotású sarokcsokor kis két fülü vázában áll. Maga a váza háromféle sárga és lila színnel van kivarrva, az ágak zöldek, kékek és sárgák, az alsó két virág, mely lehet százszorszép vagy epervirág, lilaszín,

15. Oltárkendő. Selyem hímzés aranynyal. XVII. század. Szerző gyűjteményében.

közepe fehér s legközepe piros, úgy, hogy így az árvácskához is hasonlít. A felső két virág szegfű és buzavirág, a mennyiben az egyik csokorban sötétebb és halványabb kékkel, a másikban pedig piros selyemmel van hímezve. Fent középen gránátvirág áll, lila, rózsa, kék piros és zöld színű selyemmel varrva. A négy sarokban levő csokor különben egyforma. Van azonban gyűjteményemben egy másik s pedig úgy látszik régibb, kék színű selyem kendőből kivágott darab, melyen ez a sarokcsokor, teljesen azon nagyságban, azonban akként van hímezve, hogy a buza-

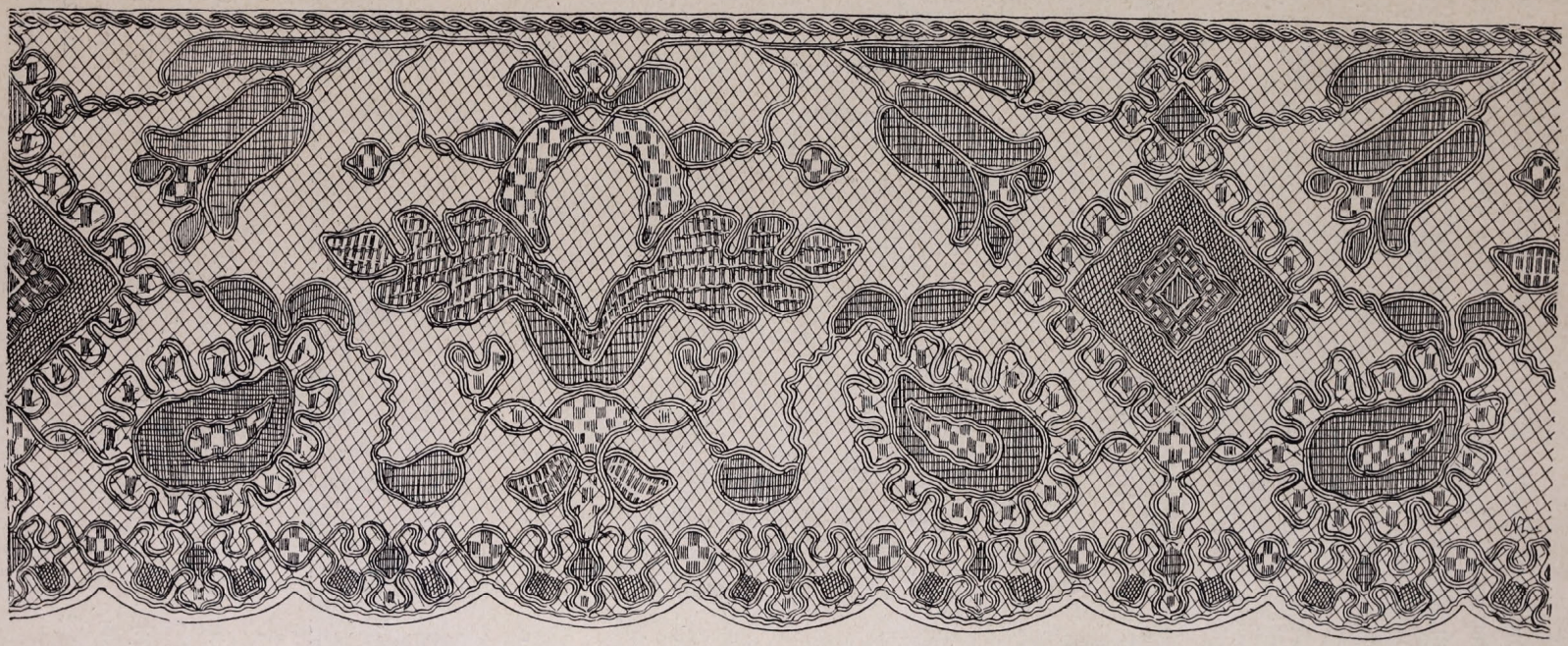

16. Arany skofium csipke. XVII. század. Dr. Komáromy Andrásné tulajdona.

17. Színes selyem hímzés arany selyem fonállal. XVII. század. Dr. Komáromy Andrásné tulajdona.

virág helyett fent piros szegfű van, alul pedig egy nyolcz küllőjű csillag alakú virág, melynek közepe piros, szirmai pedig fehérek.

A kendő közepén pálma vagy babér-ágak alkotnak keretet, leveleik zöld selyemmel, ágaik arany fonállal vannak hímezve. Az ovális keret négy sarkán hat szirmú százszorszép van alkalmazva fehér szirmokkal s rózsaszín belsővel. A keret belsejében áll a IHS, mely a kendő egyházi rendeltetését kétségtelenné teszi. A H betü felett kereszt áll. Ez és a betük aranynyal és ezüsttel vannak varrva. Az egész valóban ragyogó színhatású.

A kendő közepén levő keretet a stilizált százszorszépek képezik, melyek úgy néznek ki, mint a középkori heraldikai rózsák, mintha csak valamely xv. századbeli miniatur codexből lennének kivéve. A sarokcsokrok két fülü vázái szintén renaissance hagyománynak látszanak.

Véleményem szerint a xvii. században készült. Hossza 45 cm., szélessége 41·05 cm. Gyűjteményembe Pozsonymegyéből, Pozsony-Széleskutról jutott.

Különös érdekű a többek között a dr. Komáromy Andrásné birtokában levő arany skofium csipke (16. kép), a mennyiben ezeken ritkábban fordúlnak elő magyaros motivumok. Részemről nem tudom, vertek-e nálunk és hol aranycsipkét a xvii. században. Miután azonban, mint azt leltárainkból tudjuk, a csipkének oly rendkívüli nagy divatja volt, valószinű, hogy igen. Ha azonban az épen most bemutatott csipke külföldön készült volna is, azt bizonyítja, hogy az az idegen gyáros igyekezett az akkori magyar ízlésben dolgoztatni, bőkezű vevői számára. Ott találjuk ugyanis a szépen stilizált tulipánokat és leveleket. Ki kell e csipke rajzánál emelnem Nagy Lázár festő ur érdemét, ki oly hajszálnyi pontossággal adta vissza annak minden technikai sajátságát, minden szálát, hogy valóban e rajzról meg lehet a csipkét készíteni.

A csipke szélessége 15 cm. Készült a xvii. század második felében. A családba Ugocsa vármegyéből jutott.

Ugyane korból s e vidékről való a szintén dr. Komáromy Andrásné tulajdonát képező színes selyemmel és aranynyal hímzett párnahaj-vég, mely szintén egyike a legérdekesebbeknek (17. kép). A fő ornamentika egy stilizált tulipánfából indúl ki s legfeltünőbb, de egyszersmind legsajátságosabb vonása, hogy az ornamentikának mintegy vezérfonalát a virágdíszítmény szárai és indái képezik, úgy hogy csekély távolságból úgy hatnak, mintha önálló vonalékítmény volnának s a velük kapcsolatban álló virágok csak mellékékítmények lennének. Még könnyebbé teszi e csalódást az, hogy e geometrikus szárak rendkívül vastagok és arany fonállal vannak kivarrva. A közbevarrott szegfűk, tulipánok és gránátvirágok vörös selyemmel vannak hímezve. E fő díszítmény két oldalán alul és felül vonallal elválasztva egy sor mákszálakból álló ékítmény vonúl el. Mint említém, az egésznek karakterét az aranynyal kivarrott geometriai kacskaringók adják meg. Ezek pedig határozot-

tan keletiek. Oly tisztán s annyira változatlanul az arabs ornamentika jellegét még egyetlen magyar eredetű emléken sem láttam, mint e hímzésen s ez teszi azt diszítményünk fejlődése szempontjából ránk nézve annyira becsessé.

A hímzés hossza 61, szélessége 29 cm.

A dr. Komáromy Andrásné tulajdonát képező himzések között szintén nem kevésbbé feltünő helyet foglal el a szintén Ugocsa vármegyéből s a XVIII. századból származó hímzés, mely korrekt, szép rajzán kívül megkapó színhatása által tűnik ki. (II. lap a szövegen kívül.) A stilizált tulipánok és akanthuslevelek a legszebb halvány piros és halványkék selyemmel vannak varrva. A tulipános fő díszítmény két vonal között halad s fent egy sor, alant pedig két sorban szemben álló akanthuslevél fut el. A minta vagy valamely első rangu művészi becsű díszítményű tárgyról vétetett, vagy egy igazi művész által rajzoltatott.

A Leustách Lajos nagyszalatnai főszolgabiró úr tulajdonában levő hímzés ismét Felső-Magyarországba, Zólyom megyébe vezet minket. (III. lap a szövegen kívül.)

Éveken át kutatva ez emlékeket, csakis a legszebbeket gyűjtöttem egybe s épen azért nem tarthat senki túlzónak, ha ezt ismét a legművészibb becsű hímzések közé sorolom. Színei között a legszebb kék, rózsaszín, sárga és zöld színek szerepelnek. Technikája a legtökéletesebb síma selyemhímzés. A legszellemesebb alakítását találjuk ezen a csipkés akanthuslevélnek, a pávaszemnek, tulipánnak és gránátvirágnak. Az egészet egy képpé egyesíti a két madár, mely diszítményünket jellemzőleg, sohasem repül kiterjesztett szárnyakkal, hanem csak a virág fölött lépked. Készítésének korát a XVII. századra teszem.

Visszatérve Pozsonyvármegyébe, még Spitzer Mór úr gyűjteményéből, melyet a hazai műipar emlékeivel foglalkozók már jól ismernek, mutatok be két hímzést.

Mind a kettő vörösfonállal készült. Az első (18. kép) egy kosárból indúl ki, melyet két oldalt két szarvas tart. Rendkívül izlésesek és kecsesek a szárak kanyarulatai s a virágok beosztása. Különösen korrekt a csokor két sarkán a koczkázott belsejű gránátvirág. Közepén szegfű áll, két oldalt tulipánok, százszorszépek s apró szegfűk és gránátvirágok vannak beosztva. A kosár és a szarvasok teste koczkázottan vannak hímezve. Ez is bizonyos mértékben stilizáltnak mondható, a mennyiben nagyobb felületü testeket a természetes rajz helyett a magyar diszítményben rendszerint így látunk kitöltve, a mi a keresztszemű öltéssel való varrásnál ugyan könnyebbé teszi a munkát, de a himzésnél alig könnyít valamit. Korát a XVIII. századra teszem. Spitzer úr gyűjteményébe, a másodikkal együtt, (19. kép) Pozsony-Széleskut vidékéről került.

Feltünőnek találom a Pozsonyvármegyében előforduló népies himzéseken és agyagipari műveken* egyaránt a szarvas alakjának gyakori alkalmazását. A Pozsony-

* *Művészi Ipar.* 1889. évf. 172. l.

megyében századok óta uradalmakkal biró Pálffyak czímere a szarvas, kiktől mint a megye örökös főispánjaitól az a megye czímerébe is átment, másrészt maga a

18. Hímzés Spitzer Mór úr gyűjteményében. XVIII. század.

19. Hímzés Spitzer Mór úr gyűjteményében. A jelen század elejéről.

szarvas bőven fordúl elő mai nap is, az uradalmak nagy kiterjedésű erdeiben, tehát a hímző művésznek módjában állt azt gyakran láthatni. E két körülmény okoz-

hatta, hogy e vidéken oly gyakran találkozunk a szarvas alakjával, míg az Alföld síkjain előforduló emlékeken ritkák.

A második hímzés már sokat veszített a magyar diszítmény erőteljes szép motivumaiból s határozottan tót munkának kell tartanunk, jóllehet a kétoldalt álló szegfűk és a középső csillagalakú virág még magyarosak. Legfeltünőbbé teszi azonban e hímzést a csillagalakú kis virág felé szembe fordúlva álló két páva alakja, a maga ágas-bogas virágalakúan stilizált farkaival. A ki ösmeri a keleti népek ornamentikáját, nem lesz kétsége iránta, hogy e madarak ekkénti ábrázolása ismét keleti vonás művészetünkben, jóllehet azt látni itt is mindig lehetett módjában a művésznek, mert — mint tudjuk — a pávát Európában Nagy Károly császár honosította meg.

20. Széldiszítmény.

21. Sarokdiszítmény.

A kis kecses széldísz s mellette közölt sarokdiszítmény Nyitrából való s Tarnóczy Béla cs. és kir. kamarás ur tulajdonát képezi Alsó-Lelóczon.

A kis szélzet diszítményen fent a búzavirág vörös, sárga és kék szirmokkal, míg alul a két apró stilizált tulipán vörös és sárga színekkel van varrva, a szárak kék selyemmel hímezvék. (20. kép.)

A sarokdíszben, mely ugyanazon kéz munkája s szintén vörös, kék és sárga selyemmel van hímezve, feltünő a szárak szimmetrikus szép beosztása s általában az adott térnek ízléses felhasználása. A csokor alja már kissé barokkizál. A virágok: búzavirág, tulipán, százszorszép. (21. kép.) Mindkettő készítésének kora a mult század.

Hogy az úgynevezett magyar diszítmény gyakorlata mennyire átment mindenütt népünkbe s mindamellett a művészi fejleszthetőség mily magas fokán állott, talán legfényesebben igazolja az a tollrajz, melyet itt mutatok be. (22. kép.) Borsodmegyei Csáth

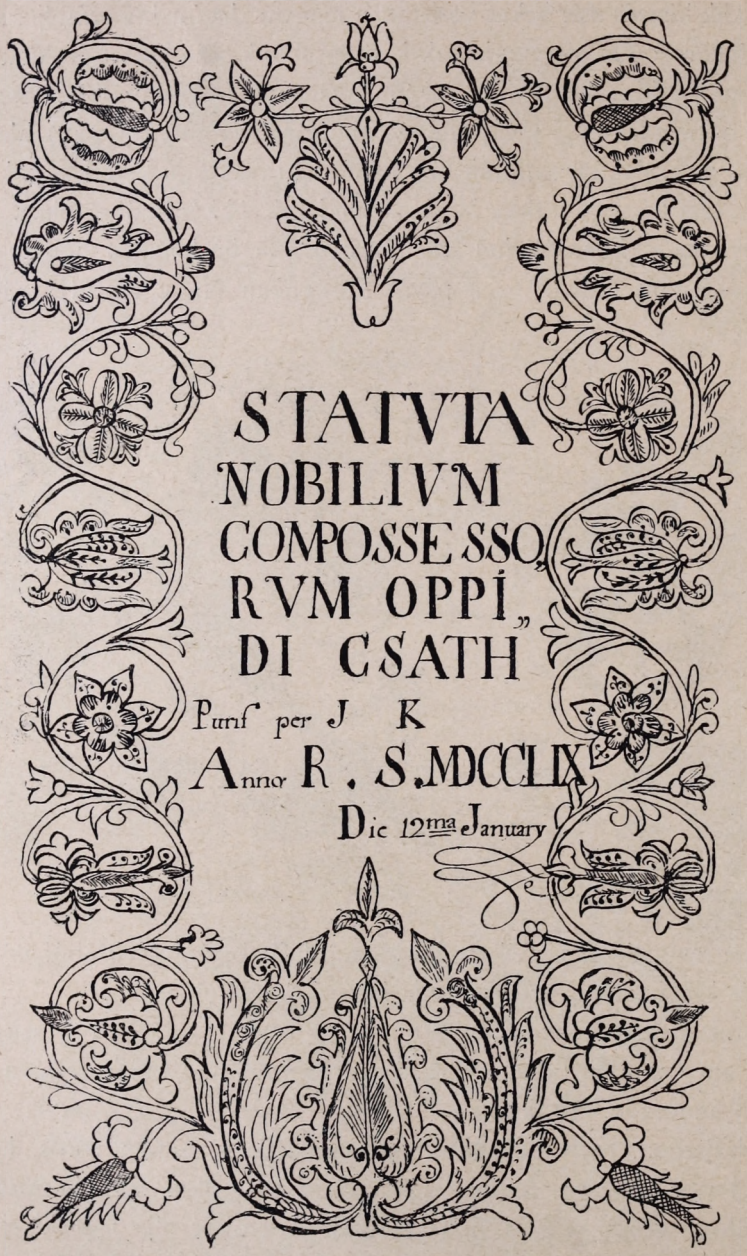

22. Csáth mezőváros (Borsod) statutumának címlapja. Tollrajz. 1759.
Szerző gyűjteményében.

mezőváros irott statutumának czímlapja az s 1759. január 12-én készült. Eltekintve a tollrajzban gyakorlatlan kéztől, a gránátvirág, tulipán, akanthusbimbó és százszorszép, meglepő művészi földolgozásával találkozunk rajta, úgy, hogy belőle valóban a legmagasabb művészi igényeket is kielégítő műipari kompozicziók képezhetők. Pedig abban az igen szerény kis mezővárosban, mely az Alföld homokja és sártengere által volt elzárva a világtól, de mely viszont az ország egyik legtősgyökeresebb tisztán magyar lakosságának szolgált századokon keresztül lakóhelyül,

23. Bundagallér diszítménye. Jelen század. Szerző gyűjteményében.

alig képzelhető a dolog másként, minthogy az egyszerű iródeák, ki városa ily fontos okmányát diszíteni akarta, a motivumokat hozzá a körülötte élő nép műtárgyairól, hímzéseiről, öltönyeiről, korsóiról vette.

Az előbbenivel kapcsolatban azért sietek e selyemhímzésre szánt bundagallérdiszítményt bemutatni, mert ez is Mező-Csáthról, egy szűcsmester mintakönyvéből került gyűjteményembe. (23. kép.) A feldolgozás már sokkal modernebb, a virágok közelebb állanak a természeteshez, mind a mellett itt is feltünő az adott térnek szimmetrikus fölhasználása, a szárak és ágak ügyes beosztása. A fő virágok itt is a tulipán és százszorszép.

Huszka József közöl egy subagallér-díszt, mely beosztására és virágaira nézve legközelebb áll e rajzhoz.*

Az alábbi gyalut is azért közlöm, mert szintén Csáthról került gyűjteményembe. Már alakja is érdekes, mert sokban elüt a mai formától. A hátul keresztben látható lyuk arra szolgált, hogy ott egy erős pálcza volt keresztül dugva, melynél fogva a balkéz tarthatta és tolhatta előre munka közben a gyalut. A gyalú tetejére szép határozott vonásokkal van bevésve a népünk faragott és vésett művein gyakran előforduló formájú tulipán. A lyuk szegélyzete és formája, hol a vasat szorító ék is bejár, barokk ízlésben vésett. Oldalán 1788. évszám van bevésve. Csáthon divatban van a magyaros diszítményű festett és faragott butor is. Gyűjteményemben is van innen egy múlt századbeli szépen faragott szék.

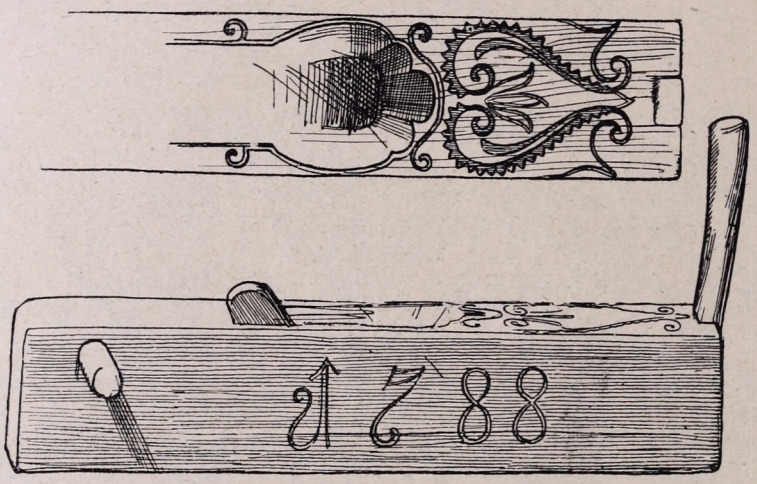

24. Gyalu 1788-ból. Szerző gyűjteményében.

Gyalúnk hossza 24·08 és magassága 5 cm.

És most végezetül, miután a magyar diszítmény emlékeinek kutatása közben szintén kezembe jutottak s mert azzal összefüggenek, még nehány érdekes tárgyat mutatok be.

Az alábbi habán majolika-tányér, mely gyűjteményembe Pozsonymegye területéről került s mely 1785. évszámmal bír, igen szép zöld és sárga színű fényes mázzal födött. Maga a diszítmény egyszerű levelek kompozicziója, míg a későbbi s különösen a jelen század első negyedéből való habán majolika-műveken** már sűrűn alkalmazva találjuk az úgynevezett magyaros motivumokat. Azt bizonyítja ez, amint már fentebb egy helyt mondottam volt, hogy a mint a külföldi, vagy idegen származású honi iparos magyar embernek kezd dolgozni, rögtön áttér arra az ízlésre, mely népünk-

* *Művészi Ipar* 1885—86. évf.
** *Művészi Ipar* 1889. évf.

nél százados gyakorlat folytán megszokott s mely által műveinek kelendőségét biztosíthatja.

A könyvkötészetben használt színes és virágos papir-mustrákat tudtommal nálunk eddigelé senkisem gyűjti, még a közép-európai nagyobb múzeumokban sem láttam azokat sehol, kivéve a stuttgarti múzeumot, hol igen szép sorozat van belőlök egybeállítva. Pedig iparművészetünk szempontjából ezekben is becses anyag rejlik, miről azt hiszem, az itt bemutatott két lap is meggyőzhet bennünket.

Az első piros alapra aranynyal gazdagon van préselve, úgy, hogy a rajz körvonalait és belsejét mindenütt a veres szín adja meg. A virágszálak barokk izlésüek,

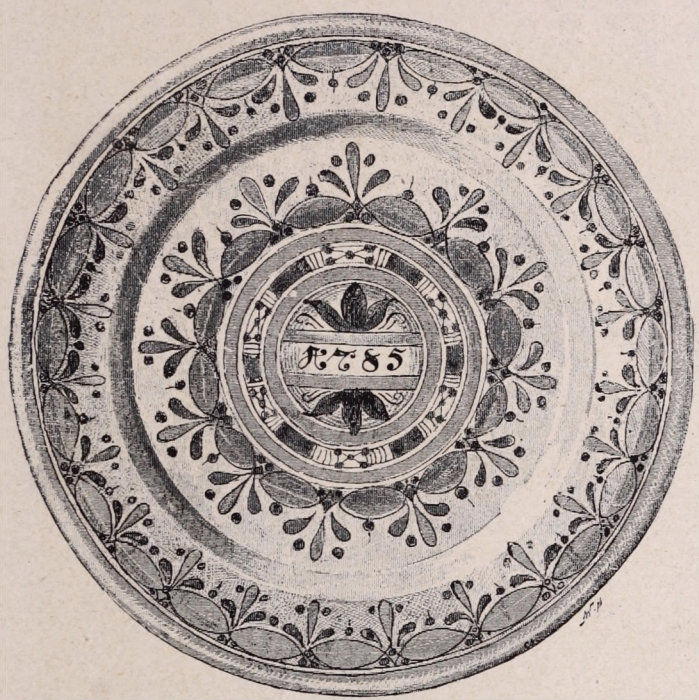

25. Habán majolika tányér 1785-ből. Szerző gyűjteményében.

mindamellett a Kelet motivumait mindegyikben fölismerhetjük. A virágok szegfűk, tulipánok, tubarózsák és százszorszépek. Készült a XVIII. század elején Augsburgban vagy Nürnbergben. (26. kép.)

A második ugyane korból és helyről való, a virágok ezen is domborúan vannak kipréselve a színes alapra. A színek foltonkint vannak felfestve, úgy, hogy némelyik virág két színt is kap. A színek arany, kék, zöld, lila, rózsa, meggyszín, narancs és aranysárga. Az egész kompoziczió még a német renaissancera vall. A körte- és almacsokrokon kívül előfordúlnak benne a gránátvirág, akanthus-bimbó, százszorszép, tulipán, bazsarózsa és a szőlőfürt. (27. kép.)

Köz- és családi levéltárainkban igen gyakran találjuk e századbeli okmányainkat ily papirba kötve és fűzve, a mi ezek nagy elterjedését bizonyítja. A magyar

26. Könyvkötéshez használt színes papir. XVIII. század. Szerző gyűjteményében.

diszítmény fejlődése szempontjából tehát, amennyiben befolyásolták vagy terjesztették azt, mindenesetre kiváló figyelmet érdemelnek.

Legvégűl még két oklevél diszítményeit mutatom be. Az egyik egy borbély-

diploma. Pintér István ugyanis, mint az oklevél mondja, «apród idejét kitöltvén» a Veszprém-városi borbély czéh által fölszabadíttatott, 1733-ik évi szt. András hava

27. Könyvkötéshez használt színes papir. XVIII. század. Szerző gyűjteményében.

9-én. Ez okmány alján fordúl elő, mint befoglaló sarokdísz az, melynek rajzát az 1. kép mutatja. A zölden festett levelek között a stilizált tulipán, szegfű és epervirág, valamint a gránátvirág vörös és kék színben vannak megfestve.

28. Festett széldiszítmény a maklári molnár czéh szabadító levelén. 1800. Szerző gyűjteményében.

A csoportosítás itt is igen izletes s különösen feltünő a virágok között az alúl látható kettős virág, mely a tulipán és bazsarózsa kompozicziója.

A másik oklevél 1800 junius hó 17-én Maklár városában kelt s az Egervölgyi molnár mesteremberek czéh-szabadító levele Kelemeny József részére. A díszesen kifestett okmányon fent középen a város czímere látható, két oldalt pedig színes vízfestmények vannak, melyek a molnárt kékszínű magyar ruhájában mesterségének kettős ágában, mint molnár és ács foglalkozva tüntetik föl.

Az okmány csinos M kezdőbetüjét, melynek díszítményei között a szegfű, tulipán és százszorszép szerepelnek, szintén ide iktatjuk.

Legeredetibb azonban okmányunk két szélén a két oszlop, melyeknek egyikét itt bemutatjuk. Az oszlop maga barokk ízlésű, de a mód a mint folyondárral körül van futtatva, a renaissancera emlékeztet, valamint alúl a csokorkötés is. A folyondár fent tulipánban végződik. Az oszlop tetején gólya áll büszkén tartva csőrében egyik oldalt az ács-bárdot. Az első levél Barabás Samu úr, a második pedig saját gyüjteményemben van. (28. kép.)

Ismertetéseimet ezuttal befejezve, reménylem, hogy a midőn, mint azt elől is kifejtém, aránylag rövid idő alatt egybegyüjtött emlékeket s a szintén ott taglalt czélok szempontjából tettem közzé, sikerült a szaktársakban is azon véleményt költeni, mely bennem él, hogy t. i. a magyar diszítmény több-kevesebb idegen befolyás hatása alatt emelkedve és hanyatlást érve, de tényleg létezett a hazában s hogy annak még ma is oly dúsgazdag kincsei vannak elszórva az országban, melyek a legkomolyabb kutatást és figyelmet érdemlik, hogy továbbá e diszítmény oly üde, természetes és ős zamatú elemeket rejt magában, melyek hanem is a monumentalis épitészet, de mindenesetre a kisebb s különösen az iparművészetek minden ágában a legnagyobb haszonnal s a legmagasabb művészet igényeinek is megfelelőleg alkalmazhatók és fejleszthetők.

Dr. Szendrei János.

ÉSZREVÉTELEK A RAJZOKTATÁS KÉRDÉSÉHEZ.

Fali minták az elemi szabadkézi és ékítményes rajzoktatáshoz közép-, polgári- és ipariskolák valamint tanitóképzők számára című gyűjteményéhez bevezetésül irta Várdai Szilárd.

A hazai rajzoktatás terén mélyreható reformok életbeléptetése van küszöbön. A tervezett intézkedésekben az a szándék nyilvánul, hogy a rajzoktatás nem csak belterjében fejlődjék, hanem külső keretére nézve is kibővítést nyerjen.

A reform ezen utóbbi részének keresztülvitelét különösen a közoktatásügyi kormánynak az országgyűlés hozzájárulásával tett azon rendelkezése teszi lehetővé, melylyel a görög nyelv mint kötelező tantárgy a gimnáziumi tantervből töröltetett, s így a rajzoktatásra a gimnaziumokban most már több idő fordítható a nélkül, hogy a tanulóknak sok oldalról felpanaszolt megterhelése növekednék.

Közoktatási kormányunk figyelmét azonban a népiskolai oktatás terén jogosult kivánalmak sem kerülték ki, minél fogva az orsz. közoktatási tanács már a mult évben fölhivatott arra, hogy a népiskolai rajzoktatást beható tanulmány tárgyává tévén, az annak fejlesztésére czélszerűnek mutatkozó kormány-intézkedésekre vonatkozólag véleményes jelentést tegyen. Egyúttal gondoskodás történt arról, hogy a népiskolákban készült tanulórajzok az ország minden részéből beküldetvén, a tanács rendelkezésére bocsáttassanak.

A közoktatási tanács a maga keretéből, az ügy részletes tanulmányozása és javaslattétel végett, kisebb bizottságot küldött ki, mely más irányú tanférfiakkal kiegészítve, épen ez idő szerint foglalkozik a föladata körébe eső munkálatokkal.

De a közoktatásügyi kormány bölcs vezetője nem elégedett meg azzal, hogy az alsó és középiskolák tantervét a rajzoktatás emelése czéljából revizió alá vegye, hanem gondoskodni kivánt arról is, hogy nemes intenczióinak megvalósítására hovatovább oly szakerők álljanak rendelkezésére, kik az oktatást az elérendő czéloknak megfelelőleg, teljes avatottsággal vezessék.

Ugyancsak a mult évben a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úr ő Nagyméltósága e czélból szaktanácskozmányt hivott egybe, melynek feladatául tüzetett, hogy a rajztanárképzés és képesítés eddigi módjának miként való átalakítása iránt

tárgyalást folytatván, a követendő elvekről véleményt mondjon, esetleg a kiadandó új szabályzatra nézve részletes előterjesztést tegyen.

Ezen szaktanácskozmány az elébe terjesztett kérdésekkel több ülésében tüzetesen foglalkozott s működésének eredményeül oly szabályrendelet tervezetében állapodott meg, mely szerint a középiskolai rajztanárok képesítése körül eddig követett eljárás módosítása mellett azon jelöltek, kik a továbbra is föntartandó egységes érvényű oklevelet megszerezni nem óhajtják, külön a szabadkézi, vagy külön a mértani rajz oktatására képesíthetők s ily tartalmú oklevelet nyerhetnek; azonfölül jövőben az alsófokú ipariskolák számára szükséges rajztanerők a közép- és polgári iskolai rajztanárjelöltek számára előirottaktól különböző föltételek mellett, külön fognak képesíttetni, sőt polgári és felsőbb leányiskolák igényeinek megfelelőleg — a rajztanitónők külön képesítése is javasoltatik.

A népiskoláknál külön rajztanítók nem alkalmaztatván, az azokban működő tanítók rajzbeli készültségének emelése végett egy külön e czélból összehivott értekezlet az elemi tanítóképzőkben a szabadkézi és mértani rajzra hetenkint fordított 5 óra helyett, heti 20 órát hozott javaslatba. (*Néptanítók Lapja*, 1890. július 5. szám.) A budapesti áll. elemi és polgári iskolai tanítóképezdén pedig a már működő néptanítók részére a rajzismeretek bővítése czéljából szünidei póttanfolyam tartatik.

Mindezen intézkedések a rajzoktatás érdekei tekintetében annyira fontosak, hogy életbe léptetésök kétségkívül a hazai rajzoktatásnak rég óhajtott új, termékeny és sikeres korszakát nyitja meg.

Nem, mintha a rajzoktatás hazánkban ezelőtt teljesen elhanyagoltatott volna.

Hiszen maga a körülmény, hogy az ország népiskoláinak nagy része képes volt egyszerű fölhívásra tanulók rajzait bemutatni, eléggé bizonyítja, hogy a rajzoktatás gyökérszálai nálunk eddigelé már a falusi népiskoláig is lenyultak.

A polgári és középiskolai rajzoktatást illetőleg pedig, az orsz. rajztanárképző-intézet fölállításával hazánkban már ezelőtt 20 évvel oly intézmény létesült, mely ma is páratlanul áll Európában, mert többször tett külföldi tanulmányutaim alkalmával szerzett személyes tapasztalataim alapján nyugodtan állíthatom, hogy a budapesti orsz. m. kir. rajztanárképző-intézethez hasonló berendezésű és czélú külön tanintézet rajztanárok képzésére, az egész Nyugaton nem létezik. A képesítés ugyan ott is szervezve van, az oklevél elnyerése végett igazolandó ismeretkör részletesen meg van állapítva, de az, hogy ezen ismereteket a jelöltek hol és hogyan sajátítják el, legtöbbnyire rájuk magukra van bízva. Rendszeresen szervezett intézet, hol a rajztanári pályára készülő ifjú, a képesítéséhez megkivánt összes ismereteket a czélra való tekintettel, együttesen s kellő fokozatban egymásután elsajátíthatja, Európában sehol sincs, s e részben határozottan megelőztük a külföldet.

A rajzoktatás magas gyakorlati értéke nem kerülte ki az Egyesült-Államok

figyelmét sem, miért is Amerikában Boston városában 1873-ban egy rajztanárképző iskola alapíttatott. Ezen iskolába az 1-ső évben fölvételre jelentkezett 107 növendék közül 35 fogadtatott be, az intézet fönnállása óta 1888-ig pedig 1543 növendék nyert kiképzést.

Ezen iskolát az orsz. magyar kir. mintarajziskola és rajztanárképző fölállítása két évvel előzte meg.

Cougny Gaston *L'enseignement professionel des Beaux-Arts dans les écoles de la ville de Paris* című, Párisban, 1888-ban megjelent s az átalános rajzoktatást tárgyaló becses művében arra utal, hogy a rajzoktatás sikerét különösen szakavatott tanerők képzése mozdíthatná elő; miért is egy rajztanárképző-intézetnek Párisban való fölállítását sürgeti. (Lásd *Művészi Ipar.* 1888. 251. old.)

Ugyanoda irányul Guerin A. franczia tanár törekvése, ki magánintézetében készíti elő a rajztanárjelölteket a képesítő vizsgálatokra.

A képesítésre nézve már lehetséges az összehasonlító szembesítés. De ezen a téren is kétségtelen, hogy sehol sem támasztanak nagyobb igényeket a rajztanárjelöltekkel szemben, mint nálunk.

Az 1889-iki párisi világtárlaton egyik legérdekesebb tanulmányomat képezte a francziaországi rajztanárképesítő vizsgálatokon készült munkálatok tíz évi sorozata, mely dolgozatok a különböző képesítési fokok szerint akként voltak föltüntetve, hogy egy-egy jelölt összes vizsgálati rajzai egy keretbe foglalva, tiszta képet nyujtottak a különböző fokozatok követelményeiről. S ezek a munkálatok azt mutatták, hogy a budapesti orsz. m. kir. rajztanárképzőnél a képesítés körül követett eljárás úgyszólván teljesen megegyezik a Francziaországban divó eljárással. Németországban rendszerint jóval kevesebbet követelnek a jelöltektől, mint akár Francziaországban, akár nálunk.

Ugyanazért, ha a rajzoktatás hazánkban reformra szorul, mert az eredmény a tett intézkedésekkel s az eddig hozott áldozatokkal nem áll kellő arányban; úgy ennek oka nem a helyes elvek szerint s külföldön is bevált képesítés módjában, s az így képesített tanerők egyéni tulajdonságaiban, hanem a tantervek hézagaiban, és különösen a szükséges tanszerek, minták és megfelelő segédeszközök alkalmazása mellett egyedül lehetséges észszerű oktatási rendszer hiányában keresendő.

Ez kitünt az 1885-iki országos kiállításon, mint legutolsó alkalommal, mely az ország rajzoktatásának áttekintését némileg lehetővé tette, s az említett hiányokat, a kiállítás tanulságainak közvetlen hatása alatt, akkor majdnem kivétel nélkül, minden szakférfiú hangoztatta.

A tantervek hézagainak kitöltése, az eddigi rendelkezéseknek czélszerűbbekkel való fölcserélése képezi jelenleg intencióját a közoktatásügyi kormány bevezetőleg említett tevékenységének. Emennek sikerétől függ: minő hatása lesz majd a reformált rajzoktatásnak a közép- vagy szakiskolákból kikerült ifjúságra, s hogy lesz-e

általában az a hatása, mely a czélszerűen szervezett rajzoktatásnak legmagasabb kivánalmát képezi.

Mert szükségtelen fejtegetnem, hogy a rajzoktatás czélja nem pusztán a kézügyesség fejlesztésére terjed. Ha a gimnáziumi tanuló több évi rajzgyakorlatának eredménye csupán abból állna, hogy egy elébe tett mintát jól-rosszul lemásolhasson, akkor valóban igazuk volna azoknak, kik a rajzoktatásra fordított órákat talán még ma is kárba veszett időnek hajlandók tekinteni.

A rajzoktatás az átalános műveltséget közvetítő tantárgyakkal teljesen egyenrangú helyet foglal el az iskolában; tehát tulajdonképen egészen más, sokkal magasabb és átalánosabb czélja van annál, mely neki közönségesen tulajdoníttatik.

Mindaz, mivel a tanuló ismeretei és képessége a rajzoktatás útján gazdagodnak, a tanuló szellemi erejének fokozatos erősítésére, fejlesztésére szolgál.

Így tehát a rajzoktatás fő czéljának nem a jövendő élethivatásra való közvetlen előkészítés tekintendő, hanem az az egyetemes hatás, mely a tanulóban a pontosság, továbbá a természet és művészet minden látható szépségei iránt fogékonyságot szül és helyes érzéket gerjeszt, a mi a tárgyak tüzetes szemléletén s élesebb megfigyelésén alapuló kézügyességnek föltételét képezi.

A helyes látás ugyanis a természet jelenségeinek figyelmes és beható szemléletét, a részeknek egymáshoz s az egészhez való folytonos viszonyítását tételezi föl, mi által az elme szintén fegyelmeztetvén, szabatosabb gondolkodáshoz szokik.

Midőn tehát a rajzoktatás a többi tantárgyak sorában, ezeknél nem csekélyebb tényező gyanánt, egyenesen az átalános műveltség közvetítésére szolgál, nem is annyira a kézügyesség megszerzésére czélzó, mint inkább a fejlettebb ízlés és ezzel kapcsolatban a nemesebb érzelmek, a természet és művészet remekei, s egyúttal a gondolatvilág szellemi szépségei iránti egészséges érzék fejlesztésének, a gondolkozás szabatosságának, fegyelmezésének belső eredményeire törekvő egyetemes érdekű tanszak, melyre, mint a többi tanulmányok kiegészítő részére, a bármely élethivatásra készülő ifjaknak egyaránt szükségük van.

Így — nem említve a művészeti vagy műszaki pályára lépőket — csakis jótékony hatással lehet a rajzoktatás révén szerzett műérzék azon gimnáziumi tanulókra nézve, kiknek valamikor mint a társadalom intéző egyéniségeinek, az ország nemzetgazdasági, műipari és művészeti fejlődésére és vezetésére befolyásuk lesz, — vagy például azokra nézve, kik a papi pályára lépnek, hol a falusi templomok többnyire izléstelen díszének a művészet komolyabb, ha nem is nagyszabású termékeivel való fölcserélése által hivőik eszme-világának nemesítését mozdíthatják elő s a jó izlés nemesebb követelményeit a nádfödelű kunyhók lakóinak szűkebb életkörére is kiterjeszthetik.

Hírneves orvosok is emlegetik, hogy a rajzolásban való készültségnek hiányát gyakorlati működésükben mindig sajnosan érzik, valahányszor valamely kór-kép-

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

let szemléltető magyarázatának, vagy valamely általuk szerkesztendő újabb műszer ábrázolásának szüksége fölmerül.

A rajzművészetben való oktatásnak, mint a nevelés egyik eszközének fontosságáról — mondja Goethe — leginkább úgy győződhetünk meg, ha meggondoljuk, hogy az ember rajzképessége nyomán az érzéki világban való gyönyörködésre tágabb tért nyer; általa az alakok és szinek egész birodalma föltárul előtte; érzékei mintegy új szervvel szaporodnak, ennek révén derült fogalmak ébrednek föl benne, ismerni, becsülni, szeretni tanulja a természetet és örömét találja benne.

Kétségkívül a rajzoktatásnak ez a nemes hivatása indította közoktatási kormányunkat is arra, hogy annak rendezését, szervezését országszerte megindítsa.

A munkálatokban, melyekről föntebb említést tettem, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő Nagyméltóságának kitüntető bizalma folytán nekem is volt és van alkalmam csekély tehetségem szerint részt vehetni s a fontos czél eléggé indokolja, hogy annak elérhetővé tételére minden erőnkből hozzájáruljunk s szerzett tapasztalatainkat az intéző köröknek a legnagyobb készséggel és buzgalommal rendelkezésére bocsássuk.

Bennem az ügy iránti lelkesedés azon elhatározást érlelte, hogy az üdvös reformok sikerét a felmerült igényeknek megfelelő rajzminta-gyűjtemény szerkesztésével és rajzolásával is előmozdítsam.

A munka tehát, melyet közrebocsátok, szintén egy lánczszemet volna hivatva képezni ama törekvések sorában, melyek a hazai rajzoktatás belterjesebb, állandóbb és egyetemesebb eredményeinek biztosítása végett a legutóbbi időben megindultak.

Munkám tervezetét, a benne követett rendszert s az indokokat, melyek összeállításában vezettek, az alábbiakban lesz alkalmam részletesebben kifejteni.

Itt azonban nehány előzetes megjegyzést kell tennem a rajzoktatás átalános vezérelveiről.

Bizonyos körökben némi viszhangra talált Hirth György *Ideen über den Zeichenunterricht* czimű és e folyóirat 1887-ik évi 205-ik oldalán ismertetett füzetében kifejtett ama nézet, hogy a rajzoktatásnak tulajdonképen nincs is szüksége grafikus mintákra. E felfogás szerint a növendékeknek saját egyéni ösztönére, önkényt jelentkező izlésére kell bízni, hogy mit rajzoljanak. A tanuló állítólag az önmaga által választott tárgyat, habár tökéletlenül, de teljes érdeklődéssel, kényszer által nem csökkentett kedvvel iparkodik ábrázolni, s e munkája közben észrevétlenül mutatkoznának majd tehetségei és gyengéi, melyek a vele szemben követendő eljárásra nézve biztos támpontokul szolgálhatnak. A tanár hivatása e rendszer mellett az volna, hogy növendékeit figyelemmel kisérje, őket próbálgatásaikban ügyesen alkalmazott útmutatással támogassa, az elemekkel és alapfogalmakkal megismertesse, esetleg az ábrázolandó tárgy megválasztásánál is segítségükre legyen. A rendszer előnye, hogy így a növendék saját fejlődésének anyagát mintegy önma-

gából meríti, idegen, külső, talán káros behatásoktól ment marad, — önálló gondolkozáshoz és működéshez szokik.

El kell ismernünk, hogy ez az elmélet helyes alapelvből indul ki. Erről könnyen meggyőződhetünk, ha zsenge korbeli gyermekek első rajzkisérleteit kisérjük figyelemmel. Sajátságos következetességet fogunk tapasztalni abban a haladásban, mely rövid időközökben észlelhető.

Az eleinte teljesen kuszált, értelmetlen irka-firkából alakok fejlődnek ki, melyek első jelentkezésükben teljesen tagozatlanok s a gyermek csak ráfogja az ábrára annak jelentését. Lassankint azonban bizonyos tagozottságot fogunk rajta észrevehetni, mely a gyermekek értelmi fejlődésével lépést tart s egyre szembetünőbbé, részletesebbé válik.

Mindez pédagogiai szempontból fontos, sőt megbecsülhetetlen s az oktatási módszer megválasztásánál mindenesetre figyelembe veendő.

Mindazonáltal túlzásnak tartom, hogy az oktatás, minden rendszer mellőzésével, a jelzett módon sikerrel folytatható volna.

Magánoktatásnál egy-két növendék mellett talán inkább lehetséges, de ott sem kerülhető ki nézetem szerint az, hogy bizonyos szükséges irányelvekre és alapvető ismeretekre (néhány geometriai s látszattani fogalom, a méretek iránti érzék és kézügyesség) a növendék rendszeres úton taníttassék.

Annál több aggodalom és nehézség merült föl ilyennemű rajztanításra nézve az iskolában való tömeges tanításnál.

Mert vegyük kissé közelebbről szemügyre az említett rajzolási módot a gyakorlatban.

Hirth azt mondja, hogy a növendék az ábrázolandó tárgy megválasztásában minél kevésbbé legyen korlátozandó. A növendék tanuljon mindjárt természet után, élő növényeket, galyakat, színes fém tárgyakat, élő emberi alakokat ábrázolni s többek között ajánlja, hogy a növendékek, élő fizetett modellek hiányában, első sorban tükörből önmagukat tanulják hiven ábrázolni, az iskolában rajzolják le egymást és a tanár egy-egy növendékkel a fali táblán is rajzoltasson jellemző torzképeket (karikaturákat) s ne boszszankodjék rajta, ha egyszer-másszor az ő saját alakja szolgál a torzképek tárgyául.

Ez oly tulzás, mely a legtürhetlenebb következményekre vezetne. Eltekintve a folytonos zajtól, melyet a növendékeknek rajzban kifejtett pajkos tréfái keltenének s mely igen alkalmas volna arra, hogy a rosszabb magaviseletű tanulók azt a fegyelem megbontására felhasználják, alig képzelhető, hogy bármelyik tanár saját alakjának vagy arczának a növendékek által torzképben való kigúnyoltatását megadással elviselhesse s ez által a rakonczátlan elemek kihágásának még tápot szolgáltasson.

Ha pedig az egyszer megindult zabolátlanságnak, türelmét vesztve, szigorú föl-

lépéssel akarna véget vetni, ezzel csak olajat öntene a tűzre, mert ingerültsége az önmaga által fölidézett helyzettel a legkomikusabb ellentétben állana.

A mi pedig a szintelen domboru minták (föszminták) helyett az élő növények, szines fém tárgyak használatát illeti, azt egy alsó foku iskolában nemcsak időszerűtlennek, hanem fizikai lehetetlenségnek is tartom, még ha ily iskola jól fölszerelt külön rajzteremmel is rendelkeznék, a mi azonban ez idő szerint még reáliskoláink keretében is a ritkaságok közé tartozik.

Ily kisérletezés megengedhető talán a magánoktatás körében egyes érettebb és haladottabb növendékeknél, de ismételnem kell, hogy csakis az alapfogalmak s az elemibb műfogások elsajátítása után.

Ugyanebbe a kategoriába tartozik több pédagogusnak az a nézete is, hogy a rajzoktatás párhuzamosan haladjon a többi tantárgyak magyarázatával, t. i. ha pl. Görögországról van szó, akkor a rajzórák alatt görög tájképek, építészeti részletek stb. rajzoltassanak, — a mi valóságos képtelenségre vezet.

Egy másik, még pedig nagyon káros irányú túlzásnak tartom a Németországból átültetett s nálunk is dívó úgynevezett módszeres rajzoktatási rendszert, mely a szabadkézi rajz fő súlyát a geometriai szabadkézi rajzra fekteti s az elemi iskolában a stigmografiai módszer alkalmazásával veszi kezdetét.

Hogy mi az eredménye ezen lélekölő és mitsem használó unalmas munkálkodásnak, legjobban kitünik, ha a szegény, annyi rendes és ismétlő tanóra által kifárasztott zsenge koru gyermekek tele firkált rajzfüzeteit végig lapozgatjuk. Ezen munkálkodást gondosabban vizsgálva, azt tapasztaljuk, hogy az egyes rajzlapokon többszörösen ismételt azonos kis ábrának első rajza sokkal jobb, mint az utolsó, mert a szegénykék, kik eddig gyermeki naiv fölfogással a természet megfigyelése alapján élvezettel rajzolgattak s iparkodtak gondolataiknak kifejezést adni, most egyszerre egy-egy merev, gyakran nagyon izléstelen motivumot elvont alakban kénytelenek minden szellemi inger és tevékenység nélkül gépiesen ismételve többször egymás után megrajzolni, továbbá tárgyakat, nem úgy, a mint azok a természetben mutatkoznak, egyszerűen körvonalozva, hanem az egyenlő csekély távolságokban előnyomtatott pontocskák közé szorítva, a legnagyobb aránytalanságban, eredeti természetes alakjából teljesen kivetkőztetve ábrázolni. Pl. egy asztalt, melynek sem felső felülete, sem oldalnézete nem látszik s lapjának vastagsága nincs, vagy egy négyszögletes öntözőkannát, melynek csöve egy egyszerű vonalból áll s mely szigorú geometriai ábrázolás mellett is más alakban mutatkozik, stb.*

Ily gyakorlatok házi föladatképen is adatnak; természetes, hogy ilyenkor a növen-

* Olyan ez, mint némely szülők rossz szokása, kik a zsenge gyermeknek nem mondják meg a tárgyak és fogalmak igazi nevét s azután később, midőn a gyermek nagyobb lesz, újra kezdhetik a tanítást, sőt kettős munkát végeznek, mert az igazi szóra való megtanítás mellett a hamis kifejezés használatáról is le kell szoktatniok.

dék fő törekvése csak oda irányul, hogy az értelem nélküli unalmas munkán mielőbb túlessék, lapját tehát sietve gépiesen tele firkálja.

Ezen munkálkodás mellett a növendék kézügyessége vajmi kevéssé fejlődött, sőt felfogása és érzéke eltompult s miután az elemi iskola után következő iskolák első osztályaiban a geometriai szabadkézi rajz képezi a folytatást, hol ismét az egyenestől kezdve száraz egymásutánban szögek, egyenes vonalú geometriai idomok, azokból kombinált síkékítmények, később pedig az egyszerű hajlított vonalak és ívek egész sorozata, a kör, ellipsis és a csiga mint puszta geometriai vonal szabadkézi rajz gyanánt gyakoroltatnak, ne csodálkozzunk azon, hogy az éveken át így folytatott rajzolás mellett sem a geometriai, sem a szabadkézi rajz számára sok előny nem várható s a növendékek legnagyobb részében az eszthetikai érzék s rajzolási kedv teljesen elpusztul.

Azért is örömmel üdvözöljük a közoktatásügyi kormány azon üdvös kezdeményezését, miszerint az ide vágó tantervek egy részének revizió alá vételét elhatározta.

A gyüjtemény, melyet közrebocsátok, a fali minták rendes sorozatából áll.

Céljuk: a rajztanár működésének megkönnyítése és sikeresebbé tétele az által, hogy az idő, melyet rendszerint a mintáknak az iskolai táblára való rajzolása szokott igénybe venni, e helyett a növendékeknek munka közben való megfigyelésére és vezetésére legyen fordítható, további czélja pedig az, hogy a tömeges tanítás mellett a csoporttanítást is foganatosítani lehessen.

Hogy miért tartom helyesebbnek a fali minták rendszerét, azt, tekintettel a rajzoktatásnál követendő módszer körül fönforgó nézeteltérésekre, a következőkben kivánom röviden indokolni.

Azok, kik a mintának a rajztanár által a növendékek előtt fali táblára való rajzolása mellett törnek lándzsát, következőleg érvelnek.

Nem elég, hogy a növendék valamely elébe tett mintát szolgailag utánozva, gépiesen papirra vessen, hanem szükséges, hogy a rajzolandó idom belsejébe hatoljon, a mit az idomnak a tanár által fölrajzolása különösen elősegít, mert a növendék a tanárt követve, az idom fölépülését részről-részre szemlélvén és ugyanígy, mintegy diktandóra utána rajzolván, az idomnak szerves tagolását öntudatosan megismerni és ábrázolni tanulja.

Ezzel szemben nézetem az, hogy bármily tetszetős legyen is ezen elmélet, melylyel különösen német szakférfiak a rajzoktatásnak elméleti tudománynyá való finomítását czélozzák, az még ezen, indokául hangoztatott, czélnak sem felel meg, mert szerintem a növendék épen nem szoríttatik öntudatos ábrázolásra akkor, midőn a minta lerajzolásánál a rajztanár által vonásról-vonásra mintegy járó szalagon vezettetik.

Öntudatossá az ábrázolás épen az által válik, ha a növendék, kétségkívül szakszerű útmutatás és czélszerű vezetés mellett, az előtte a maga egészében föltárt idom szerves tagolásának elemzésében saját közvetlen fölfogására van utalva.

Hiszen a természet jelenségei sem részekre bontva, hanem harmonikus egész alakjukban tárulnak a szemlélő elé s megismerésök, a lényegükbe való behatolás inkább az egészből a részekre irányuló elemzés által történik, s nem megfordítva.

De a táblára való rajzolás az ítélőképesség fejlesztésére és gyakorlására már azért sem alkalmas, mert a növendék akkor, midőn az első elemet a táblára rajzolva megpillantja, legtöbbnyire nem is sejti, hogy az mily természetű idomnak képezi egyik szerves alkotó részét.

Továbbá, ha a rajztanár a táblán az ábrázolandó mintának korrekt rajzát akarja nyújtani — mint a szóban levő elmélet hívei követelik — akkor a rendelkezésre álló idő legnagyobb részét az előrajzolás fogja igénybe venni.

A kik gyakorlati rajzoktatással foglalkoznak, vagy valaha foglalkoztak, ismerik a nehézségeket, melylyel egy korrekt mintának a táblára való rajzolása jár. Már most vagy nyújt korrekt rajzot a tanár, s akkor az egész tanidő alatt talán csak ő maga rajzol, vagy hevenyészett rajzot ad, s akkor az oktatás czélját veszélyezteti. Nem is említve azt, hogy a táblára való rajzolásnál kikerűlhetetlen önellenőrzés, törlés és újra rajzolás a rajztanár szakértelme iránt a növendékek részéről okvetlenűl megkövetelendő föltétlen megbízást, a gyermekes kritikára annyira hajlandó tanulókkal szemben, mily kedvezőtlenűl befolyásolhatja.

Hozzájárul ehhez, hogy aránylag még kevés tanintézetben van külön rajzterem, s ebben a szabadkézi rajzoktatáshoz külön tábla, sőt a hol ez meg is van, ugyanazon terem és tábla egymás után több osztály által használtatik, s így az óra végén a táblára rajzolt mintarészlet letöröltetik s a következő órának egy nagy része az előző órán tárgyalt részlet újra rajzolásával telik el, mert a növendék csak úgy szerezhet fogalmat az idom fölépüléséről, ha figyelemmel kisérheti, miként fejlődnek az egyes részletek összhangzatos egészszé.

De föltéve, hogy egyes egyszerű mintákat csakugyan képes a tanár egy óra alatt egészen fölrajzolni a táblára — a mi kezdők számára használt egyszerű levélmintáknál tényleg előfordúlhat — még akkor sem fog a tanárnak elég ideje maradni arra, hogy a növendékek munkáját hathatósan ellenőrizze, arról, hogy a tanulók az ő előadását, a sokat hangoztatott «fölépülést» felfogták-e, meggyőződjék, működésöket saját szakértelmével elősegítve, helyes irányba terelje, oktasson és korrigáljon.

E nélkül pedig maga az elmélet, melyre ezen eljárás alapíttatik, elveszti gyakorlati érvényét s a legszigorúbb tudományossággal megalkotott rendszer is teljesen hatástalan marad.

Az a szokás, hogy a rajztanár a tanulók által készűlt rajzokat utólagosan, a harmad vagy félév végén vagy más időszakokban egyszerre átvizsgálja, a munka közben szükséges közvetlen behatást nem pótolhatja.

S végűl fölmerűl itt az iskolai fegyelem kérdése is. Átalános vélemény szerint

a jó tanárnak egyik jellemző ismérve az, hogy mily mértékben képes tanulói között az üdvös fegyelmet föntartani. Ahhoz, hogy a rajztanároknak, mint a többiekkel egyenlő színvonalon álló tanerőknek, elismertetése sokáig nem volt elérhető, talán nagyban hozzájárult az a fegyelmetlenség, mely a rajzórákon majdnem valamennyi tanintézetnél tapasztaltatott s részben még ma is észlelhető.

Kétségtelen, hogy mint bármely más oktatás, úgy a rajztanítás is csak akkor lehet eredményes, ha a tanárnak sikerül a növendékeknek osztatlan figyelmét tárgyára irányítani, s hogy ez, tehát a fegyelemtartás, a rendzavarás megakadályozása, a rendetlenségre hajló elemek féken tartása, a rajztanárnak is egyik fontos kötelességét képezi.

A ki azonban hajlandó volna a rajzórákon aránylag fokozottabb mértékben mutatkozó fegyelmetlenséget a rajztanár egyéni fogyatkozásainak tulajdonítani, feledni látszik, hogy a rajztanár e tekintetben hasonlíthatlanúl kedvezőtlenebb helyzetben van, mint többi kartársai. Míg ugyanis más tanár, még a demonstrativ magyarázatot igénylő szakok is, majdnem kizárólag a tanulók felé fordulva működik és fejtegetései közben bő alkalmat talál az egyes növendékek magaviseletét figyelemmel kísérni és szükségképen megróni, addig a rajztanár — a jelenleg dívó rendszer mellett — előadásának fő részét, a táblára való rajzolást a tanulók arczvonalával egyenlő irányba, tehát feléjök háttal fordulva kénytelen végezni és így magaviseletöket kellőleg nem ellenőrízheti, mert a munka folytonos megszakítása azt túlságosan lassítaná, s mert figyelme saját feladata által már teljesen igénybe vétetik.

Ez az akadály minden kellemetlen következményeivel együtt elesik, a mint a tanár oly oktatási módszerhez folyamodik, mely őt a táblára való rajzolás hosszadalmas munkájától megszabadítja s a helyett lehetővé teszi azt, hogy a növendékek az óra kezdetén azonnal munkához, még pedig a tanár által közvetlenül figyelemmel kísérhető munkához lássanak.

Ez a helyes módszer a fali mintákról való rajzolás.

Létezik ugyan egy másik rendszer is, mely mellett a mondott czél szintén elérhető. Ez abból állana, hogy a növendékek kisméretű mintalapokat kapnak kezökbe, melyek után rajzolnak, a tanár pedig csupán útmutatásúl rajzol egyes főbb vonalakat a táblára.

Ezt az előnyt azonban ellensúlyozza az a hátrány, hogy a növendékek, a rajzoktatás egyik főbb elvének sérelmével, a kis mintáról nagyitva kénytelenek rajzolni.

A rajzolásnak ez a visszás módja ugyanis tökéletesen ellenkezik a rajzolás rendeltetésével. Mert a rajznak hivatása, hogy természeti tárgyakat ábrázoljon. Ezen ábrázolásnál rendszerint kisebbítjük a természetes méreteket, s fokozatosan legfölebb odáig megyünk, hogy a rajz, az ábra elérje a természetes méreteket, midőn t. i. életnagyságban vagy természeti nagyságban rajzolunk.

De, hogy megfordítva a természeti tárgyakat nagyobbítva rajzoljuk, ebbe a helyzetbe nagyon ritkán jutunk. A kicsiből nagyba való rajzolás nehezebb, mint a megfordított eljárás, nem csak azért, mert szokatlanabb, mivel minden természeti idom vagy tárgy a látszati törvények folytán kisebbnek s ennek következtében az ábrázolásnál, mikor kisebbíteni vélünk, tulajdonképen körűlbelől a látszólagos természeti nagyságban rajzolunk, hanem azért is, mert a kisebbítésnél az egyes formák egyszerűsíttetnek, míg a fordított eljárás mellett épen az ellenkezőnek kell történnie. Czélszerűbb tehát kezdőkkel a természetes eljárást követni, s a szintén üdvös nagyobbítási gyakorlatokat majd csak haladottabb növendékekkel végeztetni.

A tömeges tanításnál a fali minta felel meg leginkább mindazon igényeknek, melyek a rajzoktatás irányában jogosan támaszthatók.

Méretei olyanok, hogy kifüggesztetvén, egy-egy osztály rendes tanterme minden részéből jól látható s a természetes felfogásnak megfelelőleg kisebbítve rajzolandó.

A tanárt a minta előrajzolásától fölmentvén, az időt nyer inkább a növendékek munkáját kisérni figyelemmel, utasítást adni, korrigálni s — e mellett fegyelmet tartani.

Nincs azért kizárva, sőt kivánatos, hogy a tanár ismertető magyarázatot adjon az ábrára vonatkozólag, annak taglalását, mikénti fölépítését megértesse tanulóival, s hogy bekezdésűl vagy magyarázatának világosabbá tétele végett, néhány vonást, vázlat alakjában, táblára is rajzoljon.

Ha a növendékektől helyes rajzot kivánunk: úgy mindenek előtt a mintának jónak, pontosnak kell lennie. Arra pedig nincs eset, hogy az iskolai táblára szabadkézzel rajzolt ábrát a legügyesebb rajzoló is képes volna egy következő órában az előbbi rajznak minden részletében teljesen megegyező alakban ismét megrajzolni, a miből azután az következik, hogy a növendék egy több órai munkát igénylő rajznál mindig más és más irányú minta után kénytelen rajzolni; mert kevés az olyan ábra, melyet az osztály összes növendékei egy huzamban két órai munkaidő alatt képesek volnának bevégezve megrajzolni.

De legnagyobb előnye a fali mintáknak ezenkívül az, hogy a tömeges tanítás mellett lehetővé teszik a csoporttanítást is.

A szabadkézi rajz nem olyan tantárgy, hogy anyaga egyes tanfolyamok szerint a legkisebb részletekig megállapítható volna.

Az ügyesebb, tehetségesebb, haladottabb növendékre nincs jó hatással, ha ugyanazon egyszerűbb mintánál ki tudja meddig vesztegelnie kell, melylyel leghanyagabb, vagy legtehetségtelenebb tanulótársa hosszabb ideig vesződik. Mások hanyagsága vagy értelmetlensége az ő haladását is akadályozza. Az egy helyen való veszteglés kedvét szegi s látván, hogy legszebb törekvései mellett sem viheti többre, talán maga is hajlandó lesz kevésbbé komolyan venni rajztanúlmányait.

Az ilyen növendékeknek tehát okvetlenül módot kell nyújtani arra, hogy tehetségök szerint haladhassanak, és foglalkoztatni kell őket saját haladottságuk arányában. Ennek előnyös hatása van a kevésbbé szorgalmas növendékekre is, mert ez által fejlődik közöttük a verseny; egy része nem akarván visszamaradni, iparkodik, hogy a mi náluk talán tehetségben hiányzik, szorgalom által pótolva ügyesebb társaikat utolérjék. De van ennek még egy másik üdvös oldala, t. i. az, hogy ez által az oktatás nem válik sablonszerűvé. A lerajzolás czéljából kifüggesztett több fali minta által úgy a haladottabb, mint a gyöngébb növendékek alkalmat nyernek arra, hogy ha nem is rajzolják végig, de már a puszta szemlélet és a tanár magyarázata nyomán több rendbeli motivummal megismerkedjenek és ezáltal képzeletüket fejleszszék.

Erre a fali minták kiválóan alkalmasak, amennyiben egyszerre több minta függeszthető ki s egyáltalában nem hat zavarólag, ha a tanulók egyrésze az egyiket, másik része a másikat rajzolja. A tanulók előmenetelükhöz képest csoportokba oszthatók, külön-külön minták rajzolása czéljából. A csoportok a helyviszonyok nyok szerint szaporíthatók, sőt egyes kitünőbb növendékek részére egyenkint is, kinek-kinek megfelelő minta jelölhető ki.

Miután tehát a létező oktatási rendszerek között a tömeges elemi szabadkézi rajzoláshoz a fali minták mutatkoznak a legelőnyösebbeknek, úgy az előadás módja, mint a növendék tehetségének fejlesztése szempontjából; miután használatuk által az iskolai fegyelem és a csoporttanítás fontos érdekei is kielégítést nyerhetnek, úgy hiszem, nem haladtam téves irányban, midőn jelen munkámban a rajzoktatás sikerének bevált tényezője gyanánt részemről is a fali mintákat választottam.

Ki kell azonban már itt jelentenem, hogy a rajzoktatást, vagyis a növendéknek a rajzba való bevezetését és további kiképzését az ezuttal szóban forgó tanintézetekben a fali minták utáni rajzolással kimerítettnek épen nem tartom.

A rajzoktatás czélja az lévén, hogy a növendék megtanúlja azt, a mit lát, a mit grafikailag kifejezni óhajt, helyesen ábrázolni, okvetlenül szükségesnek vélem, hogy a növendék a fali minták meghatározott arányain szerzett fegyelmezettséget geometriai testeknek puszta szemlélet alapján való lerajzolásában is érvényesítse.

Ennek, hogy megfelelő sikerrel járjon, a fali minták után való rajzolással (czélszerű tanóra-beosztás) párhuzamosan vagy felváltva kellene történnie. A rajzolás e módját tárgyaló művem sajtó alá rendezésével most foglalkozom.

A minták gyüjteménye magában foglalja a szabadkézi rajzolásnak elemeit, kezdetét és ennek fokozatos átmenetét a stílszerű ékítmény-alakzatok tisztán szemlélet és érzék után való rajzolására, minden bénító bonyodalmas geometriai hálózatok lehető mellőzésével, fő súly arra lévén fektetve, hogy a tanulónál szabatos felfogás, szemmérték és kézügyesség képeztessék, — az értelem, a szép iránti érzék és rajzolási kedv élesztessék.

Midőn ezen fali minták első sorozatába természeti levelek fő alakjait részleteiben egyszerűsítve felvettem, ez nem azért történt, hogy ennek kapcsán a tanulókkal az úgynevezett stilizálási gyakorlatok és tervezések végeztessenek, mert ily tanúlmányok, nézetem szerint, csak megfelelő szakiskolák magasabb osztályaiba, az ékítményes alaktan s stíltanúlmányok keretébe tartoznak, átalános rajzoktatás szempontjából azonban kevés gyakorlati haszonnal birnak.

Tény, hogy a franczia szakiskolák a természeti idomok felhasználásában szép eredményt mutatnak fel, az ezen irányban való túlzás káros hatását azonban már a párisi utolsó világtárlaton is tapasztaltam, hol több iskola dolgozatainál a rendszeres előtanúlmányok hiánya azonnal szembe tünt.

Így több intézetnél, hol a növendékek majdnem kizárólag természeti növényeket ábrázolnak s megelőző stíltanulmányok mellőzésével térnek a tervezésre, az eredmény soha sem elégít ki, mert a növendék izlése teljesen fegyelmetlen lévén, nem képes az adott anyagból rhithmikus és izléses alkotást létrehozni.

A létező fő stílek, továbbá az örökérvényű eszthetikai szabályok gyakorlati elsajátításának elhanyagolása azt eredményezi, hogy a növendék mikor tényleg stilizálnia kellene, értelem nélküli rendszertelenségbe téved.

Levelek és virágok stilizálása kezdő növendékeknek nemcsak nem való, hanem az átalános rajzoktatás szempontjából gyakorlati értékkel sem bír, mert a növendék e mellett sem stilizálni, sem pedig a természetet a maga valójában átérteni és ábrázolni nem tanúlja.

Az átalános szabadkézi rajz szempontjából ott, a hol ezt a növendékek előkészültsége megengedi, nem egyes levelek, hanem egész növények és virágok természet utáni hű ábrázolása képezhetné az oktatásnak egyik lényeges részét.

Itt azonban a szabadkézi elemi rajz tömeges tanításáról van szó, a mintáknak tehát első sorban ezen igényeknek kell megfelelniök. A természeti idomok ábrázolása itt semminemű stílkövetelményeknek alá nem rendelt egyszerű vonalmenetek kedveért vétetett föl, némi utalással egyuttal a természetben előforduló levélalakzatokra.

Az egyszerű hajlított, íves, többször hajlított stb. görbe vonalnemek aprólékos, száraz és végtelen sorban egymás mellé rajzolása helyett, mely eljárás a most nálunk dívó módszeres rajzoktatás szerint az egyenes vonalú idomok rajzolásától a hajlított határvonalú ábrákra való hosszadalmas, unalmas, átmenetet képezi, rajzoltassunk ugyanily alkatrészekből oly idomokat, melyek valamit ábrázolnak. Ilyenek a természet nyomán egyszerűsített, de az eredeti jellemző fő alakot föltüntető úgynevezett stilizált levelek és egyszerű virágalakzatok.

A növendék itt örömmel látja, hogy mindjárt első rajza nem apró görbe vonalacskák sematikus, gépies, értelemnélküli egymásmellé fektetéséből áll, hanem hogy ő itt valamit ábrázolni tanúl, neki tehát e mellett gondolkozni kell, miért is örö-

met, élvezetet talál benne, önmagától összehasonlításokat kezd tenni, hogy az egyik vagy másik idom melyik természeti alakzathoz hasonlít, szóval fölkölti benne az érdeklődést, gondolkodást, a megfigyelést s a tárgy iránti szeretetet, a nélkül, hogy ily gyakorlatok végzése mellett a rendszertelen dilettantizmus útjára tévedne.

Hogy a minták első sorozatának szerkesztésénél szimmetrikus levél- és virágalakzatokra szorítkoztam, annak legfőbb oka mindenekelőtt a választott rendszerrel függ össze, mert az elemi tömeges rajztanítás fali minta anyagának leginkább oly levél- és virágalakzatok felelnek meg, melyek alkatrészeinek átfonása, vastagsága és rövidülései a látszati (perspektivai) szabályok föltételein nem alapulnak, hanem kisikításra alkalmasak s melyeken az alakot meghatározó körvonalak iránya és fő pontjai egyenes segédvonalak és arányok alkalmazása által állapíthatók meg.

Másnemű növényeknek vagy gallyaknak belevonása a mintákba, ezeknek színvonalát az itt szóban forgó igények fölé emelte s az oktatás czéljának elérését veszélyeztette volna.

Jónak találtam az egyes idomokat sraffirozás által kiemelni, vagy egyes ábráknak alkalmas színt adni. Ez megkönnyíti azt, hogy a tanuló a mintára tekintvén, az azon ábrázolt anyag lényegét, úgyszólván mivoltát első tekintetre megtalálja s így azonnal föllelje az alapot, melyre a rajzolás mellett kifejtendő értelmi munkájában támaszkodhassék. A növendék itt nem lát maga előtt az idomot behatároló és segédvonalak által alkotott vonaltömeget, melyben az ábrázolandó alakot alig bírja fölismerni, mert gyakran bonyodalmas hálózatok el szokták nyomni magát az idomot, melynek lerajzolásához csupán segédszerűl kellene szolgálniok.

Én e segédvonalakat — mint a mintákon látható — teljesen elhagyandóknak már a fő pontok meghatározása, a méretek iránti érzék fejlesztésének és az arányok ellenőrzése szempontjából sem tartottam. De határozottan törekedtem arra, hogy azok megmaradjanak annak, a mire rendelvék, t. i. segítségnek, s ne nyomják el magát az ábrát, mintegy több figyelmet igényelvén, mint az idom, melynek arányait meghatározzák.

Az arányoknak a mintákon való föltüntetése első sorban a tanár tájékoztatására valók, de nem segédvonalak átfektetésére s ez által az idom behálózására. A növendék iparkodjék a tanár által adott magyarázat előtt az idom lényegét fölismerni, az arányok egymás között való viszonyítása által az idom fő szélességi, magassági és többi méreteit meghatározni; a rajzlap által meghatározott térbe fő segédvonalak által fölvázolni olyformán, hogy az mindenekelőtt az ábra egészére való tekintetből s folytatólagosan egyes alárendelt tagolásainak sorrendjében történjék.

A tanuló, a mintára pillantva, el fogja találni annak fő jellegét, esetleg, hogy az fő alakjában minő geometriai idomhoz áll legközelebb, s ámbár szabadkézi rajzok-

tatás szempontjából nem föltétlen szükséges, hogy minden alak egy-egy geometriai idomba legyen foglalható, s hogy az a geometriai rendszer sorrendjében rajzoltassék, mindamellett figyelemmel voltam arra is, hogy a többi között a három-, négy-, ötszög stb., valamint az ellipszis is legyen segédvonal gyanánt használható.

A csigavonal képezi a fentebbiek után folytatólagosan következő görög, középkori és arabs-mór ékítmény-idomok egyik alkatrészét, melyek egyszerű nemes vonalmenetük, térfelosztás és színezésüknél fogva mutatkoznak kiválóan ajánlatosaknak, a mennyiben rajzolásuk által a növendék az összefoglalható nagy formáknak a maguk egészében való fölfogásából indúlva ki, fokozatosan halad a részletek, a tagolás felé, mely teljes kifejlesztését leli az utóbb következő renaissance ékítményekben.

Mivel azonban ezen minták első sorban nem az ékítményes alaktan oktatása szempontjából készültek, hanem a szabadkézi rajztanításnak megfelelő egyik segédeszközül használandók, melyekben egyszersmind a fő stílekre történik utalás: kénytelen voltam az anyag megválasztásában oly jellemző fő alakokra szorítkozni, melyek első sorban a tömeges szabadkézi rajztanítás igényeinek felelnek meg. Ugyanazért az ékítményekben előforduló emberi és állat-alakokat, apróbb részletei miatt, mint tömeges tanításhoz nem alkalmas motivumokat, mellőznöm kellett.

Történt ez azonban még egy másik indok szempontjából is, t. i. minthogy azon osztályokban, melyeknek ezen minták szánva vannak, az emberi és állati alakok rajzolása még nem gyakoroltatik; a növendékek tehát mindenekelőtt kell, hogy legalább az emberi fej fő arányaival és az azokat föltüntető segédvonalak rendszerével megismerkedjenek.

Ily gyakorlatok e szerint egyes, netalán műszaki pályára készülő haladottabb növendékekkel, vagy szakoktatás mellett, plasztikus minták és oly forrásművek nyomán végzendők, melyek kizárólag az ékítménytan szempontjából vannak szerkesztve.

Egy része a mintáknak kis méretű színvázlatokkal van ellátva, a minek kettős czélja van.

Oly ékítményeknél, hol az egész, egyes motivumok egymás mellé sorakozása — vagy egy pont körüli csoportosulásából áll, pl. szalagdíszek vagy körkitöltéseknél, ott elég, ha az ismétlődő motivumnak a fali táblán nagy méretben csak egy része van kitüntetve, melyhez képest a folytatást a növendék rajzában maga egészíti ki. Ez az eljárás a növendék képzeletére jótékony hatással bír s a rajzolási kedvet élénkíti, mert a fali minta után kisebbített és kiegészített saját rajza ezáltal kedvesebb képet mutat, mint a mintán feltüntetett egyszerű részlet. A kisméretű színvázlat tehát első sorban a tanár tájékoztatására szolgál, egyrészt, hogy abból meg tudja ítélni, mennyit volna czélszerű egy-egy szalagdíszből rajzoltatni, hogy az

egésznek hatása fölismerhető legyen s túlságos sok ismétlés által a rajzolás unalmassá ne váljék, másrészt pedig, hogy eleget tehessen ama kívánalomnak is, hogy t. i. a növendékeknek a rajzolandó mintát teljes egészében, a színezést is beleértve, bemutathassa.

A nagy minták kiszínezését ajánlatosnak nem tartom, mert a végből, hogy a formák és arányok szembe tűnjenek, rikító színeket kellett volna alkalmaznom, melyek az eszthetikai hatást rontanák meg, míg finomabb, nemesebb színezés mellett az oktatásra viszont az volna hátrányos, hogy bizonyos távolságból nézve, a formák határai teljesen elmosódnának.

A minták stílek szerint vannak osztályozva, miből azonban nem következik, hogy azok ily sorrendben végig rajzolandók, sőt az a lapok nagy száma mellett nem is lehetséges.

Az oktatásnál a minták a lerajzolásukra megkívántató ügyesség, vagyis a föladat könnyebb vagy nehezebb voltához képest választandók meg, a mire nézve az előadó tanár tapintatában kell megnyugodnunk. Ehhez tartozik az is, hogy a minták hosszú sorozatából az egy-egy tanfolyamban rajzolandókat kijelölje; mert a gyűjtemény gazdagabbá tételében az a föltevés vezérelt, hogy úgy a növendékek, mint az előadó szempontjából is csak előnyös lehet, ha még ugyanazon osztályokban sem kell minden tanévben ugyanazokat a mintákat idővel egyhangúvá válható egymásutánban rajzoltatni, hanem ha e helyett módjában van a tanárnak, a tananyagot a tanév elején saját belátása szerint újból összeállítani.

A minták sorozata, melyet összeállítottam, polgári, ipar- és közép-iskolák, valamint tanítóképzők igényeire való tekintettel készült s hiszem, hogy a gyakorlatban a czélnak meg is fognak felelni.

Minthogy azonban egyesek részéről olyan javaslatok is merültek föl, hogy a különböző tanintézetek számára, már a legalsóbb fokozattól kezdve, külön-külön rajzoktatási anyag állapíttassék meg s ennek megfelelőleg különböző minták szerkesztessenek, szükségesnek vélem álláspontomat röviden azzal indokolni, hogy nézetem szerint a rajztanítás elemi része szakmákra nem osztható, mert épen a legátalánosabb ismereteket tartalmazza, melyek a rajzban való kiképeztetéshez föltétlenül szükségesek s melyeknek elsajátításakor még teljesen közömbös, hogy a növendék később mely szakmának óhajtja magát kizárólag szentelni.

Elemi oktatásról van szó, ez pedig lényegében minden szakmának közös alapját képezi s csak a haladottság magasabb fokán, felsőbb tanintézetekben vagy határozott jellegű szakiskolákon ágazik el egymástól különböző irányok felé.

Egyébiránt a mintagyűjtemény oly bő, hogy a mennyire megengedhetőnek mutatkozik, az oktatásnál fölmerülő sajátságos igények is kellő figyelemben részesíthetők.

*

Végül fölhasználom ez alkalmat t. kartársaim figyelmét még egy, nem ugyan egészen ide vágó, de mégis a rajztanár körébe tartozó, körülményre felhívni.

Sokat hangoztatott panasz, hogy a hazai művészet és művészi ipar még mindig nem tud eléggé erős gyökereket verni, és ennélfogva folytonos a törekvés izmos, életerős hazai iparnak megteremtésére.

S valóban az illetékes tényezők újabb időben nem is mulasztják el a czél elérhetését áldozatok árán is biztosítani. Szakiskolák alapíttattak, melyekből képzett műiparosok kerülnek ki. Jelesebb tehetségű ifjak állami vagy magán ösztöndíjakkal ellátva külföldre küldetnek.

Azonban a külföldre ismereteik bővítése végett kiküldött műiparosok, ott a nagy művészeti és ipari központokat képező világvárosokban, tanulmányaik mellett szakképzettségüknél fogva rövid idő alatt anyagilag is jutalmazó, egyúttal folytonos önművelődéssel összekötött működési tért nyernek s azután, ha több évi távollét után mint iparművészek a hazába visszatérnek, tehetségük és ügyességük elismertetik ugyan, hanem tulajdonképeni produktiv munkakör alig kínálkozik számukra.

Ezen szomorú jelenség oka egyszerű. Volna elég a művészi iparban szakképzett egyén, ki dolgozni és teremteni tudna, de a művészet és műipar föllendülése nem csak az egyik tényezőn mulik, hogy t. i. legyen a ki dolgozzék, hanem főleg, hogy legyen a ki fogyaszt, mert csak a szükséglet és kelendőség adhat ösztönt és módot új alkotásra, melyet azután a verseny folytonosan tökéletesbíteni van hivatva.

Hogy nálunk a kellő érdeklődés hiányzik, könnyen érthető, ha tekintetbe veszszük, hogy hazánkban a rajzoktatásra még a közeli multban is mily rendkivül csekély gond fordíttatott, s a hazai iparművészeti termékekről jelenleg még a főváros lakossága sem igen vesz tudomást. Erre vezethető tehát vissza a nagy közönségben észlelt közöny, nem akarom mondani értelmetlenség — mert nagyon kevés azok száma, kik igazán komolyan, szeretettel érdeklődnek ily alkotások iránt, a kiknek helyes fogalmuk volna arról, hogy pl. az ötvösségben mi a különbség egy eredeti domborított mű és préselt, öntött vagy galvanoplasztikai úton készült másolat között; ezek pedig oly tárgyak, melyek mindennapi szükségletünket képezhetik; ilyenek: a kés-, villa- és kanálnyelek, serlegek és iróasztal-készletek.

A bőriparban nem tudják megkülönböztetni a préselt munkát a szabadkézzel domborított művektől; nem sokan lesznek, a kik illusztrációknál meg tudnák becsülni az egyik vagy másik reprodukciónak művészi értékét, mert fogalmuk nincs róla, hogy miképen készül egy fametszet, rézmetszet, rézmaratás vagy színnyomat stb. Nem sokat fontolgatják, mi a különbség egy sablonokból készült úgynevezett patronirozás vagy eredeti szobafestés (dekorativ festés) között, avagy egy főszből öntött szobormű s egy eredeti faragvány között.

Ez tényleg most így van s ezen a körülményen csakis a rajz behatóbb gyakor-

lása változtathat idővel, de a műipari termékek iránti érdeklődést fokozná különösen az, ha a tanulók alkalmilag a műipari tárgyak készítése és a sokszorosító eljárások felől legalább átalánosságban némi felvilágosítást nyernének.

Ezen ismertetések, melyeknek tartalma a külömböző műipari termékek és sokszorosítási módok bemutatására szorítkoznék, első sorban a rajztanár hatáskörébe tartoznának, s a magyarázatokat kisérő szemléleti demonstrációkhoz kevés költséggel volnának oly minták szerezhetők, melyek a különböző technikákat feltüntetik.

Az ilyen ismertetéseket még az orsz. iparművészeti múzeumnál esetleg tartandó előadások sem tennék feleslegesekké, mert ezek leginkább csak a fővárosi korlátolt számú közönség előtt folynak, melyekről kevesen vehetnek tudomást.

Meg vagyok győződve róla, hogy az ily módon szerzett ismeretek a növendékek által tovább terjesztve, sok esetben még a szülőknél is jótékony hatást gyakorolnának.

Kelt, Budapesten, 1891 május havában.

Várdai Szilárd.

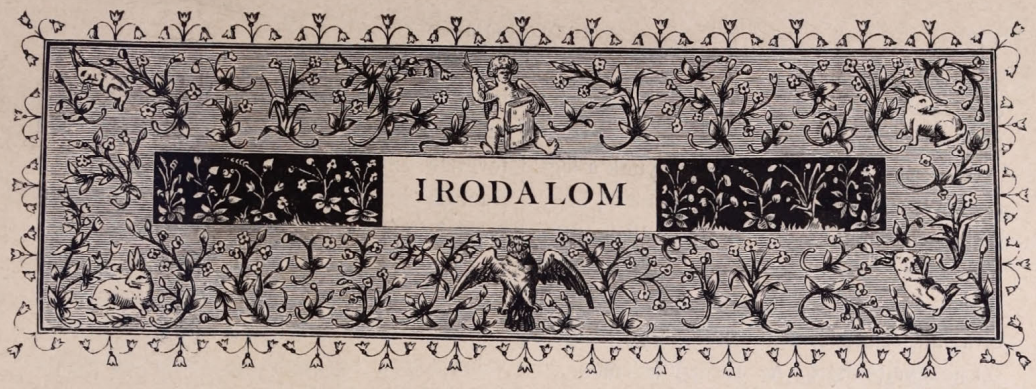

KÖNYVISMERTETÉS.

Dr. GEORG GALLAND, *Geschichte der Holländischen Baukunst und Bildnerei im Zeitalter der Renaissance, der nationalen Blüthe und des Klassicismus.* Mit 181 Textabbildungen. Frankfurt a. M. Verlag von Heinrich Keller. 1890. XII. és 635 oldal.

A klassikus műveltség természetes örököse, az olasz nép teremté meg a renaissance művészetet. Az emberi szellem e páratlan művének utóbb egymásután részeseivé lettek a francziák, a spanyolok, a németek és a többi közt időrendben majdnem utolsóul Hollandia népe. Az új művészet történetének tanulmányozása, mely igen ifjú keletű, ugyanezt a sorrendet követte. Legelőször is Olaszország művészete kötötte le a figyelmet, s kizárólag az foglalkoztatta a művészettörténeti tanulmányokra hajló elméket. Ennélfogva nem is nagyon régen a renaissance művészet úgy szólván egyedűli hazájának Olaszország tekintetett ; a renaissance és az olasz művészet egy fogalom volt. Csak később fordult a figyelem a többi országok új művészete felé. Szinte fölfödözés számba ment, midőn észrevették, hogy a többi országoknak is van ilyen művészetük, mely ugyan nem tagadja meg olasz eredetét, de azért egyiknél is, másiknál is dicsekedhetik számos sajátos jellemvonással, úgy hogy a franczia, német stb. elnevezés megengedhető, sőt jogos. Minthogy az utóbbiak tanulmányozására csak később került a sor, önként következik, hogy ezekre vonatkozó ismereteink még nem jutottak oly megállapodottságra, a milyennel az olasz renaissance művészet terén dicsekedhetünk. Különösen áll ez az építészetről. Midőn nehány év előtt Lübke megírta a német, majd külön munkában a franczia renaissance építészet történetét, a kritika váltig azt hangoztatta, hogy ez nagyon is korai vállalkozás volt, mert, úgy mond, még nagyon is kevéssé ismerjük az anyagot.

Hollandia festészete is csak később tétetett behatóbb tanulmány tárgyává, építészetével pedig csupán hollandiak foglalkoztak, de annak történetét összefoglalni senki sem kísérlette meg. J. J. van Ysendyck *Documents classés de l'art dans les Pays-Bas du XV. au XVIII. siècle* című terjedelmes kiadványában sok száz művészeti tárgy fölvételét gyűjtötte össze. — Utána Franz Ewerbeck *Die Renaissance in Belgien und Holland*, nehány év előtt megjelent munkája szintén ilyen gyűjteményes kiadvány. Galland műve tehát a szó szoros értelmében úttörő munkának mondható. A bírálatnak erre az álláspontra kell helyezkedni, mert az nyilvánvaló, hogy egészen más, ha valaki a hollandiai építészet történetének megírására teszi az első kísérletet, s ismét más, ha valaki az olasz renaissance építészet történetének megírására vállalkozik, s senkinek sem fog eszébe jutni, hogy az

előbbire és utóbbira egy és ugyanazt a mértéket alkalmazza.

Azonban, noha hajlandók vagyunk a legenyhébb bírálatra, nem hallgathatjuk el, hogy szerző, midőn könyve megírására vállalkozott, nagy ugrást tett előre, mondhatjuk a sötétségbe. Ha az Előszónak legelső bekezdését olvassuk, szinte csodálkozunk, hogy tévedését nem vette észre. Az Előszó Salamon de Brays (1631) következő szavaival kezdődik: «Ekként ne várjatok sem régiségeket, sem ritkaságokat, sem mauzoleumokat, sem Semiramis függő kertjeit, sem római szinházakat, sem nérói czirkusokat: hanem templomokat, tornyokat, városházakat, kapukat, polgári házakat, síremlékeket és hasonlókat. Oly jelenségek ezek, melyek a mi szokásaink s égaljunk szerint természetesek és gyakorlatiak.» Szerző hozzá teszi, hogy ez rövid programmja az általa irandó hollandiai építészet történetének.

Szó sincs róla. Sőt ellenkezőleg épen azt vetjük szemére, hogy miért nem a programm szerint írt a hollandiai építészetről. Ezt a programmot megtartva, a hollandiai építészetnek nem történetét írta volna meg, mert ez nincs benne, hanem megírta volna annak rendszerét, írt volna egy olyan munkát, mint J. Burckhardt *Die Geschichte der Renaissance in Italien*, című, örökké klassikus műve. Igaz, hogy ennek czímében benne van a történet; azonban a könyv az olasz renaissance építészet rendszerét tárgyalja, a miből a történet mintegy önként következik és vele léptennyomon karöltve jár. Salamon de Brays fönti szavai nagyában magukban foglalják Burckhardt könyvének programmját, Galland könyvében azonban a programmból semmi sincs, a mennyiben mindjárt elejétől fogva a történeti egymásután álláspontjára helyezkedik és korszakonkint elbeszéli a hollandiai építészet és szobrászat eseményeit, anélkül, hogy azokat bonczolná, meghatározná, jellemezné, osztályozná és csoportosítaná. Az építészet összes irodalma arra tanít, hogy valamely nép vagy kor építészetének történetét jól megírni csak akkor lehetséges, ha annak lényeges, jellemző sajátságait föltüntető rendszerét bírjuk. Lübke is abban hibázott, hogy szem elől téveszté ez igazságot, midőn a német és a franczia renaissance építészet történetének megírásához fogott, és ugyan e hibába esett Galland is. Sőt mondhatjuk, hogy ha Lübke jellemző példákkal meggyőzően vázolta volna a franczia építészet rendszerét, kidomborította volna annak sajátságait és szellemét, akkor nem merült volna föl az a vád, hogy az anyag még nincs eléggé fölkutatva; akkor talán belátta volna mindenki, hogy ily munkához nem szükségeltetik az emlékek teljes leltározása.

Galland művét négy könyvre osztotta föl. Helyesebb lett volna két részre osztani. Az első részt képezte volna a munka három első könyve, vagyis a tulajdonképeni történeti rész, a második részt pedig az emlékek fölsorolása topografiai módszer szerint. A történeti részben mindegyik könyv két fejezetre oszlik, s mindegyik fejezet bevezetéseül szerző az ország politikai és vallási viszonyait vázolja nagy vonásokban, néha nagyon is átalánosan. Ez a könyvnek egyik leggyöngébb oldala, a mi annál inkább latba esik, mivel Hollandia művészetének fejlődésére döntő körülmények már ismételten föl vannak dolgozva. Az előre bocsátott átalánosságokat aztán nagyon elaprózott, de mindig a külsőségekre szorítkozó részletezés követi, úgy annyira, hogy szinte szórakozottá teszi az olvasót, mert hosszú olvasás után sem találja nyomát sem a hollandiai építészet jellemzésének, sem története világos összefoglalásának.

A szövegbe nyomtatott számos képet szerző igen jól válogatta össze. E képek megteszik azt, a mit szerző szóval tenni elmulasztott, t. i. hűen föltűntetik a hollandiai építészetnek egyik jellemző talán leglényegesebb sajátságát: azt, a mi benne foglaltatik Salamon de Brays szavaiban is. Értjük azt, hogy a hollandiai renaissance építészet, noha az olasznak tanítványa, mégis soha egy perczre sem kisérli meg azt a nagyszerűségre való törekvésben utánozni, hanem egész odaadással műveli a diszítményes formákat és ezekben oly gaz-

dagságot és annyi kecsességet fejt ki, hogy messze fölülmúlja a francziát is, a németet is. A hollandiai építészet jelleme az igazi polgári érzület : soha sem kérkedik. *B. G.*

UJ KÖNYVEK.

E. Kumsch, *Leinendamastmuster des 17. und 18. Jahrhunderts.* 25 Tafeln Lichtdruck mit 148 Mustern. Dresden. 1890. 40 márka.

Alois Riegl, *Altorientalische Teppiche.* Leipzig. Weigel. 1891. 36 Abbildungen.

Hugó Ströhl, *Schutz- und Fabriksmarken.* Josef Heim. Wien und Leipzig. 3 márka.

Ch. Krauth und F. S. Meyer, *Das Schreinerbuch.* II. Band. Die Möbeltischlerei. E. A. Seemann. Leipzig. 1891.

Max Lautner, *Wer ist Rembrandt?* Grundlagen zu einem Neubau der holländischen Kunstgeschichte. 7 Tafeln. Max Müler. Breslau. 1891.

Jacob Burckhardt, *Geschichte der Renaissance in Italien.* Dritte Auflage. P. Neff. Stuttgart. 1891.

Karl Möllinger, *Die deutsch-romanische Architektur* in ihrer organischen Entwickelung bis zum Ausgange des 12. Jahrhunderts. Mit 52 Tafeln und 50 Abbildungen im Text. E. A. Seemann. Leipzig. 1891.

Joseph Wilpert, *Principienfragen der christlichen Archaeologie* mit besonderer Berücksichtigung der Forschungen von Schultze, Hasenclever und Achelis. Mit zwei Tafeln Lichtdruck. Herder'sche Verlagshandlung. Freiburg im Breisgau. 1889.

Hans Schliepmann, *Betrachtungen über Baukunst.* Zum Verständniss moderner Architekturfragen. A. Seydel. Berlin. 1891. Ára 2 márka.

Carl Schuchhardt, *Schliemann's Ausgrabungen* in Troja, Tiryns, Mykenä, Orchomenos, Ithaka im Lichte der heutigen Wissenschaft. F. A. Brockhaus. Leipzig. 1890. Ára 8 márka.

Carl Sittl, *Die Geberden der Griechen und Römer.*

Ruggero Bonghi, *Le Feste Romane.* Illustrationi di G. A. Sartorio e di U. Fleres. Hœpli. Milano. 1891.

G. Buchner, *Die Metallfärbung und deren Ausführung mit besonderer Berücksichtigung der chemischen Metallfärbung.* S. Fischer. Berlin. 1891. Ára 5 1/2 márka.

Julius Hoch, *Katechismus der Projektionslehre.* Weber. Leipzig. 1891. Ára 2 márka.

Robert Mielke, *Die Revolution in der deutschen Kunst.* Bohne. Berlin. 1891. Ára 1 márka.

C. Schiendl, *Geschichte der Photographie.* Hartleben. Wien. 1891. Ára 3 frt.

Hafner-Alteneck, *Deutsche Goldschmiedewerke des 16. Jahrhunderts.* 30 Tafeln in reichstem Farbendruck mit Text. Heinrich Keller. Frankfurt a. M. 1891. Ára 75 márka.

Fr. Luthmer, *Plastische Dekorationen aus dem Palais Thurn und Taxis zu Frankfurt a. M.* 20 Tafeln Lichtdruck. Heinrich Keller. Frankfurt a. M. Ára 25 márka.

W. Koopmann, *Raffaels erste Arbeiten.* Entgegnung auf Herrn von Seidlitz Besprechung meiner Raffaelstudien. Elwert, Marburg. 1891. Ára 1 márka 20 pf.

E. Czihak, *Schlesische Gläser.* Eine Studie über die schlesische Glasindustrie früherer Zeit. Breslau. 1891.

Aug. Froriep, *Anatomie für Künstler.* Mit Holzschnittafeln und Textabbildungen. 2-te Auflage. Leipzig. Breitkopf und Härtel. Ára 10 márka.

J. Langier, *Modèles graphiques d'Alphabets industriels modernes.* Planches 50. Leipzig. Hedeler. Ára 24 márka.

J. Matthias, *Anleitung zum Einlegen der Metalle in Holz nach einer indischen Kunstweise.* 42 Tafeln. Zehl. Leipzig.

W. Schultz, *Die Harmonie in der Baukunst.* Erster Theil. Mit 60 Holzschnitten. Manz. Hannover-Linden. Ára 10 márka.

J. E. Wessely, *Geschichte der graphischen Künste.* Mit vielen Lichtdrucktafeln. Weigel Nachfolger. Leipzig. Ára 20 márka.

Heinrich Wölfflin, *Die Jugendwerke des Michelangelo.* Th. Ackermann. München. Ara 3 márka 60 pf.

F. Laban, *Der Gemütsausdruck des Antinous.* Spemann. Berlin. 1891. Ára 3 márka.

FOLYÓIRATOK.

L'Art. Revue bi-mensuelle illustrée. 1891. április 1. Nro 645. Tartalom: Antony Valabrègue, *Abraham Bosse sa vie et son oeuvre* (Suite). Hat kép. Pierre Gauthier, *Pays de France* (Suite). Két kép. Adolphe Brunfaut, *Edmond Yon.* Két kép. Nôtre bibliothèque. Courrier musical et dramatique. Képek a szövegen kívül: *Épée mauresque* de la collection de Luynes. *Marais* par Émile van Marcke. — 1891. április 15. Nro 646. Tartalom: Émil Michel, *Émile van Marcke de Lummen.* Hat kép. Camille Bénoit, *La grande messe en Si mineur de J. Seb. Bach.* Nôtre bibliothèque. Courrier dramatique. Képek a szövegen kívül: *L'écolier* d'aprés Fr. Bonvin. *Les deux Amies* par Émile van Marcke. — 1891. május 1. Tartalom: Léonce Bénedite, *Salon de 1891.* La peinture au Salon des Champs-Élysées. Négy kép. Henri Chennevières, *Cent ans de gravure.* (1789—1889.) Három kép. Courrier musical. Képek a szövegen kívül: *Don't move,* eau-forte d'après Louis Leloir. *Étude d'après nature* par Émile Lévy. — 1891. május 15. Tartalom: Antony Valabrègue, *Abraham Bosse sa vie et son oeuvre* (Suite). Négy kép. Louis Brés, *L'exposition des pastellistes français.* Adolphe Jullien, *Un vieil hôtel du Marais.* Kilencz kép. Courrirer damatique. Képek a szövegen kívül: *Midi,* eau-forte d'après Debat-Ponsan. *Étude d'après nature* par Émile Lévy.

Kunstgewerbeblatt. Új folyam. II-ik év. 7-ik szám. 1891. április. Szöveg: Fr. Otto Schulze, *Das Museo artistico industriale zu Rom.* Tizenhárom kép. Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívül: *Venezianer Einband.* 1580. *Ofenschirm mit schmiedeeiserner Umrahmung.* Entwurf von Karl Hoffacker. *Fenstergitter.* 1710. *Oberlichtgitter.* 1720. — 8-ik szám. 1891. május. Szöveg: P. Jessen, *Das Stickmusterbuch des Andreas Bretschneider.* Hat kép. Fr. Otto Schulze, *Das Museo artistico industriale zu Rom.* II. Hat kép. A. Kisa, *Aus dem Schlosse zu Detmold.* Négy kép. Bücherschau. Litterarische Notizen. Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívül: *Leinendamast-Decken.* XVIII. Jahrhundert. *Ofen* im Schloss zu Detmold. Mitte des XVIII. Jahrhunderts.

Zeitschrift für bildende Kunst. Új folyam. II. év. 7-ik szám. 1891. április. Szöveg: C. Justi, *Murillo.* Nyolcz kép. Gustav Frizzoni, *Zwei neuerworbene Gemälde in der Brera-Galerie zu Mailand.* Egy kép. Franz Jacob Schmidt, *Der Dom zu Mailand in frühromanischer Zeit.* Három kép. E. W. Moes, *Rembrandts Ruth und Boas.* Egy rézmaratású kép a szövegen kívűl. Kleine Mittheilungen. Kép a szövegen kívűl: *Esel auf den Dünen.* Radirung nach dem Gemälde von J. H. L. de Haas. — 8-ik szám. 1891. május. Szöveg: Adolf Rosenberg, *Wilhelm Gentz.* Nyolcz kép. Ad. Michaelis, *Michelangelo's Plan zum Capitol und seine Ausführung.* Kilencz kép. W. Amelung, *Die Athena Parthenos des Phidias.* Két kép. Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívűl: *Abend am Nil.* Heliogravure nach dem Gemälde von W. Gentz. *Siesta.* Radirung nach dem Gemälde von Makart.

Mittheilungen des k. k. österr. Museums für Kunst und Industrie. 1891. Heft 1. Tartalom: J. v. Falke, *Die Weihnachtsausstellung im österreichischen Museum.* B. Buchner, *Galizische Thongefässe.* F. v. Feldegg, *Die Stellung des Kunstgewerbes zum*

Fabriksbetrieb. — Heft 2. Tartalom : K. Herich, *Die ungarische Hausindustrie.* F. v. Feldegg, *Die Stellung des Kunstgewerbes zum Fabriksbetrieb.* (Fortsetzung.) — Heft 3. Tartalom : J. v. Falke : *Die Ausstellung historischer und nationaler Kostüme im österr. Museum.* — Heft 4. Tartalom : F. Linke, *Sèvres und das moderne Porzellan.* J. v. Falke, *Die Ausstellung historischer und nationaler Kostüme im österr. Museum.* (Schluss.) — Heft 5. Tartalom : J. v. Falke, *Die kunstgewerbliche Ausstellung in Triest.* F. Linke, *Sèvres und das moderne Porzellan.* (Schluss.)

Zeitschrift des bayerischen Kunstgewerbe-Vereins in München. 1891. 1-ső és 2-ik füzet. Szöveg : P. S. Krell, *Mittelalterliche Wohnungsausstattung und Kleidertracht in Deutschland.* Tizenegy kép. Otto Falke, *Bosnische Tauschirarbeiten.* Négy kép. M. *Die persische Teppichweberei.* F. M. *Paul Sayer.* (Nekrolog.) Egy kép. F. O. S. *Die Kunstgewerbeschulen Italiens.* Képek a szövegen kívül : *Ehrengabe der Stadt München an den Grafen Moltke.* Entwurf von Rud Seitz. *Urkunde* über die Verleihung des Ehrenbürgerrechtes an den Grafen Moltke. Entwurf von Rud. Seitz. *Uhrschild aus bemaltem Holz.* Entwurf von Al. Müller. *Trinkhorn* von Prof. Fr. Miller. *Inneres des Café Victoria in München.* Entwurf von Emanuel Seidl. *Schrank.* Entwurf von Fr. Müller. *Pokal.* Entwurf von Jul. Dietz. — 1891. 3-ik és 4-ik szám. Szöveg : P. S. Krell, *Mittelalterliche Wohnungsausstattung und Kleidertracht in Deutschland.* Huszonegy kép. L. G. *Franz Keller-Lenzinger.* (Nekrolog.) Nyolcz kép. Képek a szövegen kívül : *Ladeneinrichtung.* Entwurf von Gabr. Seidl. *Wandaltärchen.* Entwurf von C. Kloucek. *Gemalte Friese.* Entwürfe von Alois Müller. *Thorbeschläge aus Graz.* Ende des XVII. Jahrh. *Prunkgefässe. Wandrelief* von Franz Krieger.

Mitteilungen aus dem germanischen Museum. 1891. Nro 1. Tartalom : Th. Volbehr, *Rembrandts Paulus im Gemache.* A. Essenwein, *Ein Reliquienglas vom Jahre 1519.* H. Bösch, *Eine Karlsbader Kur vor 300 Jahren.* H. Wendt, *Aus dem Leben Ludwigs von Hutten.* H. Bösch, *Fastnachtsbelustigungen im Jahre 1657.* — Nro 2. Tartalom: A. Essenwein, *Zur Beurteilung der äusseren Verhältnisse des germanischen Museums.* A. Essenwein, *Über ältere Dachziegeleindeckungen nach den Mustern in der Sammlung von Bauteilen des germanischen Museums.* H. Wendt, *Ein Beitrag zur Geschichte des Schmalkaldischen Krieges.* R. Steche, *Zwei Radirungen von Wenzel Jamnitzer.* H. Bösch, *Zur Geschichte der Glasindustrie im Spessart.*

KÜLÖNFÉLÉK.

Az országos magyar iparművészeti muzeum és iparművészeti iskola számára Budapesten az Üllői-úton a Kinizsi- és a Rákos-utcza közötti telken emelendő épületre 1890 nov. hó 13-ikán kiírt és folyó év május hó 15-ikén lejárt pályázatra tizenkét terv nyújtatott be, közülök kettő kétféle megoldásban. A már korábban megalakított bizottság, mely Szalay Imre ministeri tanácsos elnöklete alatt Keleti Gusztáv, Lechner Lajos, Lotz Károly, Ney Béla, Petz Samu, Pulszky Ferencz, Radisics Jenő, Ráth György, Rauscher Lajos, Schulek Frigyes, Steindl Imre, Strobl Alajos tagokból állott, május hó 25-ikén tartotta az első ülést. A bizottság ez ülésen először is megállapítá, hogy a pályamunkák a pályázat formai követelményeinek megfelelnek, s valamennyit pályázatra bocsátá. A pályázat 12-ik pontja szerint a biráló bizottság utólag kiegészítendő volt két taggal, kiket a pályázó művészek pályaművükhöz csatolt titkos szavazás útján választanak. A bizottság elnöke a pályázatra bocsátott művek mellé csatolt és a szavazatokat tartalmazó borítékokat fölbontván kiderült, hogy azok közül, kikre szavazatok estek, egy sem nyert átalános többséget. Így tehát azok közt, kik egyenlően legtöbb szavazatot nyertek, sorshúzás útján döntött a bizottság és a bizottságnak tagjaivá lettek még: Berczik Gyula és Sztehló Ottó. Végül a bizottság a pályaműveket saját kebeléből választott és Benczúr Béla, Berczik Gyula, Ney Béla, Radisics Jenő és Steindl Imre urakból álló albizottságnak — kikhez Fittler Kamill mint miniszteri referens osztatott be — adta ki a részletek beható tanulmányozása alapján készítendő jelentés czéljából.

Az albizottság majdnem egy hó lefolyása alatt számos ülést tartott, s tanulmányainak eredményeként június 17-ikén egyértelműleg megállapodott a biráló bizottság elé terjesztendő jelentésben.

E jelentés kézirat gyanánt kinyomatva, június 22-én tartott ülésen terjesztetett a biráló bizottság elé, mely a jelentés alapján következőleg döntött:

A pályázók közül egyik sem bízatott meg tervének megvalósításával.

A három díj közül az 1500 frtos első díjat Lechner Ödön és Pártos Gyula *Keletre magyar* jeligéjű terve, az 1200 frtos második díjat Taudor Ottó *Artibus* jeligéjű terve, az 1000 frtos harmadik díjat Schickedanz Albert és Freund Vilmos *Per artem ad astra* jeligéjű terve nyerte.

Azonkívül Quittner Zsigmond és Hauszmann Alajos tervei egyenkint 500 frtért megvásároltattak.

Végül a bizottság *vörös körben fekete háromszög* jegyű és *Kulturánk érdekében* jeligéjű terveket, névszerint ezeknek szép homlokzatát dícséretben részesíté.

A díjjal kitűntetett tervekről az albizottság jelentése következőleg nyilatkozik:

Keletre magyar. A tervezet alaprajzi dispo-

sitiója sikerültnek mondható, minthogy abban a czélszerű és szép elrendezés egyaránt érvényesült.

Megemlítendő, hogy a könyvtár a 3-dik emeleten van, s hogy a fedett udvar 165 m²-rel, a néprajzi muzeum pedig 95 m²-rel kisebb, mint a programmban követelt minimalis méret; továbbá, hogy a famet-szők helyisége kissé szűken van kiszabva, s hogy az építészeti és iparművészeti szakosztálynak kettő helyett, csak egy szertára van; ezzel szemben azonban konstatálandó az is, hogy egyes helyiségek, nevezetesen a gyűjtemények termei, a kívánt méretűeknél nagyobbak.

A részletes beosztás tekintetében ki kell emelni a közlekedés és a muzeumban való körüljárás czélszerűségét; nem helyeselhető azonban, hogy a főlépcsők, azután a szakkiállítás, majolika tárgyaknak szolgáló egyes, a hátsó kis udvar felé fekvő termei, helyenként csak homályos világítást nyernének; továbbá, hogy a dekorativ festészet nem északi világítással birna, s végül, hogy a mosdó- és árnyékszékhelyiségek száma csekély.

Szerkezeti szempontból a tervezet ellen nincs észrevétel.

Az építő-művészeti alakításra vonatkozólag mindenekelőtt említést kell tenni tervezőnek ama törekvéséről, hogy az épület ne csak rendeltetésének megfelelő, hanem hazai jellemző dekorativ-kiképzést is nyerjen. E czélból, végrehajtás esetén, a nagyon fejlett magyar színes agyagipar jellemző gyártmányait kellene, és pedig az épület jellegét megadó kiterjedésben, felhasználni.

Az architectonikus kiképzés nem valamely stil többé-kevésbbé merev canonja szerint történt, hanem szokatlanabb, szabad egyéni felfogást mutat, mely alakításaiban az angol gót, korai renaissance és leginkább a mór stil motivumaiból indult ki.

Tagadhatatlan egyrészt, hogy a követett irány már bizonyos rendszert mutat, s így a kísérletek legelső stadiumát meghaladta, másrészt pedig kétségtelen az is, hogy a jelen pályamunka művészi magasabb színvonalon áll.

Egyebekre nézve azonban a bizottság nem kíván nyilatkozni, mert ezen par excellence egyéni alkotással szemben, csak is a szemlélőnek saját egyéni ítélete és ízlése lehet mértékadó.

Artibus. A programmban 3 külön bejáró van kívánva, a melyek közül az egyik kocsibejáró legyen és födött udvarba vezessen.

A jelen terv szerzője a programm e követelésének olyképpen vélt megfelelhetni, hogy a főhomlokzat közepén 5 kapunyílást helyez el, melyeknek 3 középsőjén kocsi is közlekedhetik, de ezek a kiállítási czélokra szolgáló födött udvarba torkolnak.

Ezen felfogás a programm szellemének nem felel meg.

Egyébként az alaprajzi dispositió szép, szabályos; a nyitott udvarok méretei azonban helyenként csekélyek, s ennek folytán az olvasóteremhez tartozó rajzterem, a gypszmásolatok, bronz, sárgaréz stb., ötvösmunkák, porczellán, galvanoplasztika s a néprajzi muzeum egyik terme, valamint az üllői-úti traktusban levő folyosó végei kellő világítás nélküliek.

Megemlítendő továbbá, hogy a programmban kívánt területek kioszthatása végett, a tervező az épület legnagyobb részében jelentékenyebb mélységet vett alapul, minek következtében egyrészt szokatlanabb és így drágább födémszerkezeteket kellene alkalmazni és másrészt több tanterem csekély szélességet nyert, daczára, hogy az alapterület különben elég nagy volna.

A részletes beosztás tekintetében még a következőket kell megjegyezni:

A könyvtár elhelyezése nem kedvező, mert a II. emeleten van;

az igazgatók lakásaihoz vezető lépcső megvilágítása nem kielégítő, továbba a lakásokhoz tartozó árnyékszékek sincsenek czélszerűen tervezve; a muzeum-igazgató lakása, az Üllői-út I. emeletén van, mi nem helyesel-

hető, mert az épület ezen része más fontosabb czélra szolgálhatott volna; a faience tárgyak kiállítására szolgáló terem mintegy 33%-al kisebb, mint a programmban kívánt méret, úgyszintén kicsi a sajtóhelyiség is; az alagsor oly mélyen fekszik, hogy abban lakásokat berendezni nem lehet; a pinczében tervbe vett és az ideiglenesen beküldött tárgyak számára szolgáló terem a gyűjtemények helyiségeitől távol esik, s így e czélra nem használható; nem kedvező az alakrajzolási osztály elhelyezése sem, mert északi helyett, déli világítást nyerne; a műszaki őr szobájához nincs közvetetlen hozzáférhetés s a hivatalos helyiségektől el van választva.

A tervezet különben szerkezeti és építőművészeti szempontból, kellő jártassággal készült, sőt a gót stilben tervezett homlokzatok és a nagy udvar elismerésre méltó ízlésről és művészi készültségről tanúskodnak.

Per artem ad astra. A főelrendezés tekintetében mindenekelőtt az az észrevétel merül föl, hogy az iskolai helyiségek az épületnek üllői-úti részét foglalják el, a muzeum pedig a mellékutczai és udvari szárnyakban talált elhelyezést.

Nem kívánva ama kérdés megvitatásába bocsátkozni, hogy az intézetek tekintélye szempontjából melyiket illetné meg inkább az előnyösebb elhelyezés, hanem tisztán csak a czélszerűséget véve figyelembe, az Üllői-út élénk és lármás közlekedése miatt, mely a tanítást mindenesetre zavarhatná, a szóban levő elrendezés kedvezőnek nem tekinthető.

Az udvarok disposiciója megfelelő, ellenben azok terjedelme kevésbbé, mert az igazgatók lakásai, a néprajzi muzeum, a szakkiállítások, s a váltakozó kiállítások egyes helyiségei, az igazgatói hivatalokhoz tartozó udvarhelyiségek, valamint a díszhelyiségek is homályosan lennének megvilágítva.

A lépcsők elrendezése és ennek folytán a helyiségek közötti közlekedés nem kielégítő.

Nem helyeselhető ugyanis, hogy az iskola czéljaira csak egy lépcső van tervezve, továbbá, hogy a muzeumi főlépcső távol van a muzeum helyiségeitől, és egyébként is kedvezőtlen situatiója miatt, a muzeumban való kényelmes és rendszeres körüljárást lehetővé nem teszi; végül pedig, hogy a lakásokhoz, de az épület egyéb részeihez is vezető lépcsők, közvetlenül az útczáról hozzáférhetők, mi közbiztonsági szempontból nem kívánatos.

A beosztás részleteire a következő észrevételek teendők:

A díszteremnek a földszinten történt elhelyezése nem kedvező, mert csak ritkán fordulhat elő azon, a tervező által említett eset, hogy az kiállítási czélokra használható legyen; ennek folytán tehát rendszerint nem fogja a szomszédos kiállítási helyiségek összefüggését elősegíthetni, hanem inkább megszakítani, mi a közlekedésre nézve hátrányos; a muzeum igazgatójának lakása teljesen czélszerűtlenül van beosztva, és, valószínűleg tévedésből, konyhája sincs; a ládadepót nem használható, mert az I. emeleten fekszik, a lomtár helyiségének terjedelme pedig nem elegendő. — Kedvezőtlen körülménynek tekintendő, hogy a kocsibejáró közelében melléklépcső nem terveztetett, mert a jelen beosztás szerint nagyobb, kocsin érkező tárgyak, csakis a távol fekvő iskolalépcsőn szállíthatók az emeletekre.

Tekintettel az épületnek jelentékeny magasságára, a tervbe vett falvastagságok nagyobbrészt csekélyek. Az épület homlokzatai szép arányokat mutatnak és az összbenyomás elég tetszetős, habár a stil tekintetében, a kiképzés nem teljesen egyöntetű.

*

Új rajzmintagyűjtemény. Faliminták *az elemi szabadkézi- és ékítményes rajzoktatáshoz közép-, polgári- és ipariskolák, valamint tanítóképzők számára* czím alatt az Eggenberféle könyvkereskedés (Hoffmann és Molnár) kiadásában nagyobb igényű rajzmintagyűjtemény jelent meg, mely nemcsak nálunk, hanem a külföld szakköreiben is kétségkívül méltó figyelmet fog kelteni. Szerzője, Várdai Szilárd, az orsz. m. kir. mintarajziskola és

rajztanárképző, valamint a m. kir. iparművészeti iskola tanára ugyanis szakítva a rajzoktatásnál széltében lábra kapott félszeg iránnyal s természetellenes módszerekkel, teljesen önálló alapokon alkotta meg oktatási rendszerét, mely világossága, egyszerűsége, czélszerű motivumai és beosztásával válik ki. A minták, mint már a czímből is sejthető, nagyméretűek (63—90 és 90—124 centimeter), de a mellett könnyen kezelhetők, tetszetősek és Kellner és Mohrlüder műhelyében készülvén, sokszorosító iparunk haladottságáról is előnyös tanúságot tesznek. A szerző művének bevezető részében magyarázza és indokolja elfoglalt álláspontját, még pedig oly érdekesen és tanulságosan, hogy azt, tekintettel az ügy kiváló fontosságára, kötelességünknek tartjuk, folyóiratunk jelen számában egész terjedelmében közölni.

*

A modern franczia festők műveinek folyton emelkedő árairól tanúskodik a New-Yorkban ez év február 7-én tartott árverés, melyben Seney nevű úr képtára adatott el. Az árverés három napon át tartott és 3,331.675 frank folyt be. I. F. Millet *Várakozás* (Attente) czímű festményeért 202.500 frankot fizettek, Dupré *Napnyugta* czímű festményét 45.500 frankon vették meg. Az utóbbi Párisban a Drouot-hotelben egy év előtt 28.000 frankon adatott el. Továbbá Delacroix *Tigris és Kigyó* 55.000, Meissonier egy tanulmánya *Tanácskozás* 38.000, Diaz *Nimfa és Ámor* 43.000, Corot *Táncoló Nimfák* 35.000, Fromentin *Utrakelő arabok* 30.500, Troyon *Őszi táj* 33.500, ugyanattól *Kutyák* 60.000, I. F. Millet krétafestménye *Almaszüret* 37.500 frankon talált vevőre.

*

Fr. A. Kaulbach a müncheni művészeti akadémia igazgatója, ez állásáról végleg lemondott és kilépett az állami szolgálatból. Az akadémia igazgatóját egyelőre a rendes tanárok közül fogják kinevezni 2—3 évi időre. A legközelebbi két évre L. Löfftz neveztetvén ki s május 1-én elfoglalta hivatalát.

A flandriai és olasz régi mesterek festési módja, mely képeiknek eddig utól nem ért üdeségét és tartósságát biztosítá, már sokféle kutatás tárgya volt. A festék anyagában, melyet ama mesterek használtak, nem rejlett az oka e körülménynek, a mennyiben jól ismert receptjeikben nincsenek tartós festékanyagok, sőt nagyon gyakran fordulnak elő növényi anyagok, melyeknek leghamarább árt a világosság és nedvesség. Tehát egyedül az a föltevés látszott valószínűnek, hogy a festék készítésének és keverésének módja volt az, a mi a képet a világosság és a nedvesség káros hatása ellen megóvta. Abney és Russel által megejtett vizsgálatok kétségtelenné tették, hogy leginkább a levegőben levő nedvesség van káros hatással a képekre, amennyiben számos festéknek a színe a levegőben elhalaványul, míg száraz levegőben ellenáll a nap hatásának. E tényből kiindulva A. P. Laurie a nedvesség iránt nagyon érzékeny anyagot: izzított rézszulfátot különféle anyaggal (főzött olajjal, gyanta-, kopál- és borostyánkőfirniszszel) eresztette föl, hogy meggyőződjék, vajjon közülök melyik tartja leginkább távol a sótól a nedvességet. Kiderült, hogy a borostyánkőfirniszszel bizonyos módon föleresztett rézszulfát legjobban ellenáll a nedvességnek. Ebből A. P. Laurie azt következteti, hogy a régi mesterek, így pl. Van Eyck testvérek is, kik Németalföld nedves klimájában festették képeiket, valószínűleg borostyánkőfirniszszel eresztették föl a festéket.

*

Zománczozott vas. Már régebben történtek kísérletek, miként lehetne különféle színű zománczot a vasra illeszteni. Mind e kísérletek azonban eredmény nélkül maradtak. *Das Atelier* czímű folyóirat szerint Badenben a Gaggenau vasgyárnak sikerült a kérdés megoldása, úgy hogy agyag és festett majolika burkolatok pótlásául zománczozott vas lemezeket állít elő, melyeknek különös előnye a tartósság és az egyenletesség továbbá az, hogy szilárdan illeszthetők a fölszínre, melynek burkolatául szolgálnak. Ennél-

fogva a művészi iparban igen sokféleképen fölhasználhatók. A művészien rajzolt mustrákat lenyomás útján viszik át a zománczozott lemezre, azután megfestik és tűzben ráégetik. A zománczczal ekként festett lemezeket csak 25%-os kénsav támadja meg, s a mellett ellenállanak a legkülönbözőbb hőmérsékletnek. Különösen dicsérik a zománcz rugékonyságát, melynél fogva a lemezeket tetszés szerint lehet hajlítani, anélkül, hogy a zománcz megrepedne. Az agyag lemezek fölött nagy előnyük az egyenletesség, a minél fogva fölöslegessé válik a fáradságos és költséges köszörülés. Hozzájárul még az is, hogy a vas lemezek igen vékonyak, úgy hogy ezeket alkalmazván, sok tért gazdálkodunk meg, továbbá könnyük is. Mind e sajátságuknál fogva a lemezek falburkolatul, butorok diszítéseül s egyéb czélokra igen alkalmasak. Így szól az idézett folyóirat közleménye. Hogy mind e földicsért előnyök csakugyan beválnak-e, az majd kiderül, ha a zománczozott vas lemezek átalánosabban elterjednek, akkor egyszersmind elválik az is, vajjon előállításuk és hatásuk művészi tekintetben vetekedhetik-e a majolikával?

SZÍNES SELYEM HIMZÉS A XVIII. SZÁZADBÓL.

Dr. Komáromy Andrásné tulajdona.

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

SZÍNES SELYEM HIMZES A XVII. SZÁZADBÓL.

Leustách Lajos gyűjteményében.

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

HAZAI JELESEK BRONZ MELLSZOBRAI.

A Magyar Iparművészeti Társulat a nemzeti nevelés nagy érdekén kívül ama törekvés által vezettetve, hogy egyrészt a bronzöntés előmozdíttassék, másrészt, hogy a nagyon elterjedt idegen termékek lassankint kiszoríttassanak, 1886-ik évben tartott első közgyűlésén elhatározta, hogy hazai jeleseinket ábrázoló mellszobrokat első sorban bronzöntés útján való sokszorosítás czéljából elkészítteti.

A társulatot a tetemes költséggel járó eredeti minták megszerzésében hathatósan támogatta a főváros képzőművészeti bizottsága és a magyar képzőművészeti társulat. Az előbbi három mellszobor mintáját elkészítteté és sokszorosítás végett átengedé. Az utóbbi pedig a társulat által mellszobrokra kitűzött díjak nagyobb részét szíves készséggel vállalta magára és résztvett a pályázó mellszobrok birálatában.

A mellszobrok első sorozatát képező hét minta elkészülvén, az iparművészeti társulat ezeknek bronzban való sokszorosításával Tourbain Károly bronzöntőt bízta meg, a ki minden tekintetben kielégítő öntvényeket állított elő.

Midőn ekként a Magyar Iparművészeti Társulat kiváló hazai férfiak mellszobrainak oly bronzöntvényeit nyujtja, melyek művészi és technikai tekintetben a külföldi termékkel bátran kiállják a versenyt és bármely hivatal, közintézet, társulat helyiségének, nemkülönben lakásnak méltó és becses díszét képezhetik, azzal a reménynyel kecsegteti magát, hogy a magyar művelt közönség a fontos mű tovább folytatását és fejlődését számos megrendeléssel elő fogja mozdítani.

A mellszobrok a következők:

Ő Felsége I. Ferencz József király Strobl Alajostól,
József nádor ugyanattól,
Gróf Széchenyi István ugyanattól,
Hunyadi Mátyás Bezerédi Gyulától,
Liszt Ferencz ugyanattól,
Gróf Andrássy Gyula Róna Józseftől,
Arany János Senyei Károlytól.

Mindegyik 28—30 centimeter magas. — Darabjának ára, csupán az öntés költségeit számítva 50 forint.

Megrendelések a Magyar Iparművészeti Társulat titkári hivatalához intézendők: Budapest, Andrássy-út 67. sz. a.

Császári és királyi udvari szállító.

FISCHER IGNÁCZ BUDAPESTEN,

porczellán és majolika gyáros.

Gyár: VII. kerület, külső dob-utcza 17. sz.
Főraktár: IV. kerület, bécsi utcza 3. sz.

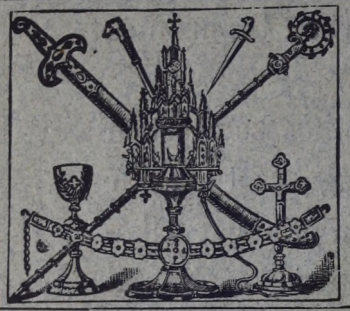

LINK FÜLÖP

ékszerész Budapesten

készit művészi kivitelü ékszereket, egyházi és egyéb disztárgyakat, mentekötőket és öveket diszöltözetekhez aranyból, ezüstből, zománczczal és drágakövekkel diszitve akár régi minták, akár új tervek szerint, régi ezüst és arany tárgyakat eredeti állapotukhoz hűen helyreállit.

Műhely: IV. váczi-utcza.

JACOBEY ÉS TÁRSAINAK

az iparművészeti társulat által ajánlott vállalata elfogad megbizásokat **a vallásos festészet minden ágában**; készit fresko- és oltárképeket, dekorativ festményeket; épit, aranyoz, fest és márványoz oltárokat, szószékeket, keresztelő kutakat; készit színes festésü és nem festett szobrokat.

Káposztás-Megyer, Ujpest mellett.

WEINWURM ANTAL

fényképész

az Angerer-féle sokszorositó eljárásnak Magyarországon egyedül jogositott tulajdonosa,

készit mindennemü fényképet és horganyedzésü duczokat, rajzok, iratok, érmek, czimlapok hirdetések, árjegyzékek stb sokszorositására ajánlkozik.

Budapest, IV., Károly-utcza 3. szám.

HÁZAS ISTVÁN.

Készit közhasználati és művészi díszbutorokat

BUDAPESTEN.

Műhely: VII. ker. Nefelejts-utcza 4. sz.

Az Országos Magyar Iparművészeti Muzeum

GALVANOPLASTIKAI INTÉZETE

ajánlja a közönség figyelmébe

régibb, kivált magyar ötvöstárgyak másolatainak gyüjteményét.

A 154 darabból álló gyüjteményben megvan a **nagyszent-miklósi lelet teljesen,** azonkivül **kelyhek,** szobák diszitésére különösen alkalmas **serlegek, poharak, csészék,** stb.

Minden egyes tárgy másolata az eredetihez hü és készités tekintetében is művészi becscsel bir. — *Az intézet képes lajstromot kivánatra ingyen és bérmentve küld.*

Budapest, Andrássy-út 67. sz.

VANDRÁK LÁSZLÓ

bronzműves és öntő

készit megrendelésre finomabb ajtó- és ablak-kilincseket, butordiszitményeket, gyertyatartókat, légszesz- és kőolajcsillárokat, szobrokat, czimereket, egyházi szereket, villámháritókat stb., galvanoplastikai tárgyakat, galvanizál minden színben stb. s elfogad ilynemü tárgyakat és régiségeket javitásra.

Budapest, VIII. ker. Mária-utcza 16. szám alatt.

DWORZAK FERENCZ

VÉSNÖK

BUDAPEST, IX., PIPA-UTCZA 14.

AZ UDVARBAN BALRA.

KÉSZIT MINDENNEMÜ VÉSNÖKI MUNKÁT ARANYBÓL, EZÜSTBŐL ÉS BRONZBÓL.

Franklin-Társulat nyomdája.

MŰVÉSZI IPAR

AZ ORSZ. MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
ÉS
A M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIR. MINISTERIUM

MEGBIZÁSÁBÓL

PASTEINER GYULA

SZERKESZTŐ TÁRS:

RADISICS JENŐ

M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA

VI. ÉVFOLYAM. 1891. NEGYEDIK SZÁM.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT
1891

MŰVÉSZI IPAR

HATODIK ÉVFOLYAM. 1891. NEGYEDIK SZÁM.

TARTALOM.

SZÖVEG: Oldal

A budapesti törvénykezési palota fali képei. Szmrecsányi Miklóstól ... 125
Az éremvéső művészet. Pósta Bélától és Tergina Gyulától ... 140
Irodalom:
Új könyvek ... 159
Folyóiratok ... 160
Különfélék ... 162

KÉPEK A SZÖVEGBEN:

Fali képek a budapesti törvénykezési palotában, festette Feszty Árpád:
A tűzpróba. — Kálmán király eltiltja a boszorkány-égetést. — Perdöntő párbaj. — Mátyás király megadja a népnek a szabad költözködési jogot. — Verbőczy bemutatja a *Hármaskönyvet* II. Ulászló királynak. — Deák Ferencz előterjeszti a büntető törvényjavaslatot ... 129, 132, 133, 135, 136, 137.
Római forgalmi pénzek vallásos vonatkozású és történeti tárgyú ábrázolásokkal ... 141
Római forgalmi pénzek a császárra vonatkozó allegorikus ábrázolásokkal ... 143
Gratianus császár medaillonja ... 144
Valeus császár két medaillonja ... 145
I. Mátyás magyar király emlékérme. XV. század ... 146
I. Mátyás magyar király emlékérme. XV. század ... 147
Arragoniai Izabella emlékérme. Giano Christophoro Romano műve ... 149
Beatrix magyar királyné emlékérme. Giano Chistophoro Romano műve ... 150
Gian Battista Castaldi emlékérme. Leone Leoni műve ... 151
V. Károly emlékérme. Leone Leoni műve ... 152
Mária, II. Lajos magyar király özvegyének emlékérme. Leone Leoni műve ... 153
János Zsigmond erdélyi fejedelem egy lapú ólom emlékérme. XVI. század ... 155
Báthory István lengyel király egy lapú ólom emlékérme. XVI. század ... 157
Pulszky Ferencz emlékérme. Scharf T. műve ... 158

*

Szerkesztőség és kiadó-hivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 67.

*

Az első évfolyam teljes példányai kaphatók a Franklin-Társulat kiadó-hivatalában: IV., Egyetem-utcza 4. sz. Ára 6 frt.

*

A Művészi Ipar 1891. (hatodik) évi folyamára 5 forintjával előfizetést elfogad a kiadó-hivatal.

MŰVÉSZI IPAR

M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA

A BUDAPESTI TÖRVÉNYKEZÉSI PALOTA FALI KÉPEI.

Budapesten egymásután emelkednek a hatalmas középületek, a pompás paloták; büszkén jár a fényes utczákon a bámuló közönség. Az ország fővárosának amerikai gyorsasággal haladó e fejlődése éleszti és serkenti a nemzeti önérzetet. De ez a rohamos fejlődés a magyar faj művelődésével nem áll szerves kapcsolatban; virágzó fővárosunk külső képe nem egyéb, mint a külföldön létrehozott és hagyományos alapokon nyugvó művészi mintáknak visszatükrözése. Építkezésünk idegen szellemi tőkéből meríti művészi anyagát. Nyomon követi Bécs építő művészetének átalakúlásait. A túlterhelt olasz és német renaissance, vagy a barokk izléstelen megújítása kap lábra minálunk is a Bécsben uralkodó áramlat szerint, a nélkül, hogy valamely belső szükség vagy legalább az alkalmazás eredetisége fejtené meg helyi jogosúltságát. A közvetlen szomszédság befolyásával szemben csupán annyi változatosság merül fel a halvány utánzás egyformaságában, hogy építő művészeink olykor egyes távolabb fekvő mintát választanak s már az is föltünést képes kelteni, ha Budapesten valaki kisebb arányokban egyszerűen átülteti Florenczből a Strozzi-, vagy Veronából a Bevilaqua-palotát. Annyi tény, hogy mai építkezésünk, a mint nem szolgálhat arra, hogy önálló művészi felfogásnak és alkotási kedvnek vesse meg alapját, úgy az utókornak közművelődésünk színvonaláról és sajátszerű szelleméről sem fog nagyon tanúságos fölvilágosítást nyújthatni. A mi viszonyaink között az építő művészet egészséges fejlődésének föltételei még hiányzanak.

Magyarországon az építés művészi vezetésének és a vele kapcsolatos fontos állami érdekek gondozásának nincsen gazdája. Francziaországban minden fészer, vagy bármely egyszerű híd, mely államköltségen készül, művészi szempontból a kormány, illetőleg a «direction des beaux arts» szakértőinek birálata alá van vetve. Nálunk az állami költségvetésben évenkint milliókat fordítanak épületek fölállítására, de a hány miniszterium van, annyi forum rendelkezik egymástól függetlenül valamennyi közczélú építkezés sorsa felett. Természetes ezért, hogy az arra hivatott erőknek tervszerű megválogatása, valamely önállóbb iránynak következetes kifejlesztése s az abban rejlő közművelődési érdekek megóvása teljesen háttérbe szorúl.

Tagadhatlan, hogy az építés terén a nemzeti sajátszerűség csak lassan bon-

lakozhatik ki a megelőző korszakok hagyományos rendszeréből. Az épület törvényei az emberi művelődés fokozatos haladásához alkalmazkodnak, a szükséglet korlátai között. Az építő művész kezét adott elemek kötik meg, konvenczionálisnak kell lennie egy bizonyos határig. Ellenben a festőnek és a szobrásznak nem kell egyébbel törődnie, mint magával a művészettel. Benyomásait, korának és nemzetének érzéseit, melyektől tehetségének isteni szikrája föllángol, szabad fölfogással, könnyebben kezelhető eszközökkel ábrázolhatja. S mentől mélyebben gyökerezik a nemzet talajában, mentől bátrabban jár a maga útján, annál nagyobb sikerrel töltheti be hivatását. Ezért az olyan épület, melynek külső és belső díszében a rendeltetésében rejlő jelentőségnek megérthető és hatásos kifejezésre kell jutnia, nem nélkülözheti a festő és a szobrász munkáját. A természeténél fogva konvenczionális építő művészetbe a «genius loci» éltető zamatját a szobrok és a képek szivárogtatják. A középületek szolgáltatják a leghálásabb teret arra, hogy az állam a képzőművészetek három ágának egyesült erőkifejtését fölhasználhassa a maga hatalmi fönségének hangsúlyozására. Viszont kevéssé emeli az állam tekintélyét, ha az olyan szegényes házban vonja meg magát, mint a minő pl. a földmüvelési és igazságügyi miniszteriumoknak nem régen épült és milliókba került «palotája», melyet sivár külseje után akár fegyháznak is lehetne tartani. Vagy hogy más példát idézzünk, vajjon a 15 milliós új országháznak óriási kőhalmaza, bármily pazarúl dadogja csúcsíves ékítményeit egy régen elmúlt, nagy korszaknak remekművei után, jelentene-e nekünk valamit, hirdetné-e Magyarország állami önállóságának ezredéves betetőzését, ha szűk falterein egykorú művészeink számára legalább nehány történeti képnek való helyet kiküzdeni nem sikerül, a mire a tervezéskor úgy látszik nem igen gondoltak. Pedig az opera művészi diszítése arra hivatott festőink létezését elég fényesen igazolja, valamint azt is, hogy az építési költség millióiból a képek és a szobrok alig vesznek egy százaléknál többet igénybe.

Az állami építkezés költségeinek ezt a szerény százalékát kellene a vallás- és közoktatásügyi miniszternek lefoglalnia arra, hogy a nagyobb szabású művészet tervszerű ápolására valamit fordíthasson. Szakbeli miniszterünknek erre a czélra oly elenyészően csekély összeg áll rendelkezésére, hogy a dekorum megóvása végett évek óta kénytelen olcsó áron az alantasabb minőségű vásári munkák közől válogatni a nemzeti múzeum számára, ut aliquid fecisse videatur. Maradandó becsű, komolyabb művészi alkotásokra és azokon a magyar művészi iskola kiképzésére nincsen pénze.

Addig is, a míg Magyarországon az észszerű képzőművészeti politikának hajnala fölvirrad, örömmel fogadhatjuk azt is, ha egyes elszigetelt kísérletekkel találkozunk a monumentális művészet terén. Ezúttal az igazságügyminiszternek köszönhetjük egy oly képsorozatnak létrehozását, mely a hazai művészet fejlődési menetében kimagasló jelentőségre tarthat számot. A törvénykezési palota tervezője

Hauszmann Alajos műegyetemi tanár elismerést érdemel, hogy a tér arra számított beosztásával a belsőnek művészi diszítését úgyszólván elkerülhetlenné tette; a készen álló épület megkövetelte a hiányzó képek megrendelését. Építő művészeink nagyot lendíthetnének a diszítő festés felvirágoztatásán, ha következetesen föntartanák a testvérművészetek közti hálás szövetkezést.

A törvénykezési palota esküdtszéki dísztermének két oldalfalát Hauszmann három-három ívezettel, közbehelyezett féloszlopokkal és erőteljes alsó párkányzattal, hat oly szembeötlő mezőre osztotta fel, hogy azok üresen nem maradhattak, de sablonszerű díszítéssel sem voltak elfödhetők. A tervezet alapján Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter elhatározta, hogy az esküdtszéki terem művészi diszítését az oldalfalakon levő hat mezőre hat fali képnek megrendelésével fogja megkezdeni s Feszty Árpádra ruházta ennek az érdekes feladatnak megvalósítását. A miniszteri megbízás, a művész szabad fölfogásának s a tárgyak megválasztásának korlátozása nélkül, igen helyesen arra szorítkozott, hogy átalános meghatározással a magyar jogfejlődés korszakainak jellemző ábrázolását kívánta a megfestendő képekben. A vázlatok s az azok alapján festett képek megbírálását az országos magyar képzőművészeti társulat által választott hármas bizottságra bízta. Ha örvendetes újításnak mondhatjuk azt, hogy a miniszter a művészi szakértelemnek ennél a nagyobbszabású állami megrendelésnél döntő befolyást engedett, úgy szerencsésnek kell elismerni a művész megválasztását is. A budapesti középületeken eddig is ritkán nyilt alkalom a művészeti képesség legerőteljesebb és a közönség ízlésének művészi nevelésére leginkább kiható ágának, a fali képek festésének gyakorlására. Egy egész művészi nemzedék élt és küzdött azóta, hogy az alkotmány helyreállítása Budapestnek fővárosi szinvonalra emelését a természetszerű fejlődés medrébe juttatta. A magyar kormány székhelyén, a tudomány és a művészet központján számos monumentális épületre, azoknak művészi diszítésére volt szükség. De ezeknek külső és belső diszítése vagy teljesen sivár, vagy csekély kivétellel Lotz és Than festette falképekkel dicsekednek ; az állam pártfogása alatt fölsarjadó fiatalabb művészekre pedig senki sem gondolt. Az említett két művész számot tarthat az elismerésre, hogy a monumentális művészetet nemes becsvágygyal s mentől szerényebb anyagi jutalomért, éveken át ápolta az ország fővárosában. Különösen Lotz Károlynak az operaház menyezetére festett hatalmas allegoriája a renaissance remek művészetével hozza kapcsolatba a magyar művészet mai fejlettségét. Nem is lehet az ellen kifogása senkinek, hogy az említett két művész nyilvános épületeink belsejét műveikkel diszíthették. De mellettök a fejlődő művészi erőknek is teret kellett volna engedni arra, hogy általok a magasabb irány, a komolyabb föladatok iránti eleven fogékonyság mindig újabb elemekkel gazdagodjék. Ezért tulajdonítunk jelentőséget annak, hogy a törvénykezési palota fali képeiben egyik jeles ifjabb művészünk arra való hivatottságát igazolhatta.

Feszty Árpád első nagyobb képével, mely a keresztre feszített megváltót ábrázolja a Kalvária hegyén s melyben a tájképi vonalak nagyszerűsége, a hangulat drámai fokozata oly megragadó összhangba vegyül a gyászos csoportozattal, már teljes készültséggel lépett arra a magasra törő művészi pályára, melyen azóta következetesen megmaradt. Művészete a tájképi motivumokból indúlt ki, mert azokban tárult föl előtte először az, hogy a színek és vonalak szélességében rejlik a mély és a magasztos művészi gondolatnak leghatásosabb kifejezése. Az emberi szenvedélyek vihara, az emberi érzés nyilatkozása, mely mentől mélyebb forrásból ered s mentől nagyobb erővel tör ki, annál egyszerűbb, az az uralkodó elem, a mely Feszty Árpád tájképeiben tükröződik. Az ő erőteljes és férfias egyénisége, a nagy és nemes emberi érzelmekért lángoló fogékonysága képesítette őt arra is, hogy mélyreható tanúlmányok után a tájképben az emberi alakot is sajátszerű fölfogásához tudta alkalmazni s kifejező művészi igazsággal ábrázolni. A *Kesergő asszonyok Krisztus sírjánál* című festmény, melyen a tájképi rész az alakok csoportjával egyenrangú fontossággal olvad össze mélyen átgondolt drámai hatásba, meglepően tanúsitotta Feszty Árpádnak életerős fejlődési törekvését. Az aranyérem, melylyel művésztársainak egyhangú szavazata ezt a festményt kitüntette, a művészetéhez kötött nagy várakozásnak volt biztató záloga.

Ezt a szép sikert követte a törvénykezési palota esküdtszéki termébe szánt fali képek megrendelése. Feszty Árpád ezt a rendkívül hálás föladatot teljes odaadással és lelkesült erővel törekedett megoldani. Belemélyedhetett a magyar történet eleven múltjába. Nem folyamodott az elcsépelt jelképes ábrázolásnak megadott s helyhez és időhöz nem kötött formáihoz. Az antik világ félistenei vagy azoknak mintájára, az átalános fogalmak megtestesítésére szolgáló jelképes alakok *Igazság*, *Törvény*, *Bűn* és *Erény*, csak a gondolat-szegénységnek szoktak könnyen utánzott palástolói lenni. Feszty a magyar törvénykezés évezredes múltját a meglévő kútfőkből merített tények és a megőrzött emlékek nyomán elevenítette föl, a jellemző tárgyaknak olyan csoportosításával, hogy a föladat eszmei tartalmát egyszersmind művészi szempontból is a legelőnyösebben kiaknázhassa.

A teremnek az elnöki emelvénytől jobbra eső falán levő három kép a közép kort, a vele szemben következő három kép pedig az új kort tárja föl.

A közép kori képek elseje a *Tűzpróba*. Templom előtti téren a bíróság előtt, fehérbe öltözött leány, remegve lép a hóhér által eléje tolt izzó vas felé. A nagyváradi egyháznak 1201-től 1235-ig föntartott jegyzőkönyveiből több részletesen ismertetett «istenítélet» esete közől Feszty Árpádot az ragadta meg, a mikor az ártatlan hajadon, lopással vádolt anyja helyett, a ki törődött és beteges volt s a tüzes vaspróbát kiállani képes nem lett volna, önkényt, a buzgó hitből merített rendíthetlen meggyőződéssel, alávetette magát a kegyetlen bírósági eljárásnak. Az istenítéleteket hazánkban az egyház mindig rosszalta. A meggyökerezett vakhit

ellenében legalább enyhítőleg törekedett közbelépni. Könyves Kálmán adta ki már azt a rendeletet, hogy: «Judicium ferri et aquæ in aliqua Ecclesia fieri inter-

A tűzpróba.

Fali kép a budapesti törvénykezési palotában, festette Feszty Árpád.

dicimus, nisi in sede Episcopi...» Magyarországon e szerint az istenítélet az egyház közvetlen fölügyelete alatt ment végbe. A csoportnak egyszerű, világosan elbeszélő elrendezésében, a mozdulatok s az arczok jellemző kifejezésében magunk

előtt látjuk a jelenet mély tragikumát. Az ártatlan áldozat s a vakhittől eltelt bíróság szemlátomást egyformán meg van győződve az eljárás csalhatatlan igazságáról. A méltóságos nyugalommal ülő főpap, a vértezett királyi bíró, maga a kínzó próbára elszánt fiatal leány a kor szellemének, a történet egyik sötét fejezetének öntudatlan rabjai. Az emberi igazságról megvolt minden kornak a maga felfogása, mely évszázadok múlva megfoghatatlan tévedés lehet előttünk. De vannak érzelmek, melyek minden időben közösek voltak a miénkkel s melyeknek hullámzása a korszakok végtelen tengerén keresztül a mi világunk partjaihoz verődnek s melyek meg fogják értetni mindig, az idő és tér korlátain túl is, az embert az emberrel. A kik a nagyszabású történeti festést az akademiákon tanított jelképes formákba zárták, a kik színpadias jelmezekből, múzeumoknak gondosan őrzött élettelen darabjaiból hitték megeleveníthetni a múltak emlékét, félreismerték teljesen azt, hogy a művész a történet eseményei iránt csak akkor érdekelheti igazán s csak akkor indíthatja meg mélyen a nézőt, ha eleven, érző, meleg vértől áthatott embert fest eléje. A művészi igazságnak hódító erejével alkotta meg a festő ennek az első képnek főalakját, az erényében, közép kori vallásos fölfogásában tántoríthatlanúl hivő leányt. Előre lép, neki megy a tüzes vasnak, de a balhiten keresztül, mily igaz és megkapó mozdulattal, milyen borzadó tekintettel ébreszti föl a mai kor szülöttének is rokonszenves megindúlását.

A mereven ülő szerzetes, a piros leplébe burkolt hóhér, a ki izmos karjainak erőteljes mozdulatával tolja a hajadon elé az izzó vasat, mint a kor kegyetlen fölfogásának vak eszköze, a bámész nép, a háttér félhomályában, megannyi, gondosan mérlegelt alkatrésze a drámai cselekvés hatásos kidomborításának.

Az ábrázolás eleven közvetlensége alig enged időt a tudományos bírálatnak, vajjon minden részletében így s nem másképen folyhatott-e le annak idején minálunk a tüzes vaspróba. S ha a művész a történeti kútfőkhöz nem is ragaszkodott volna oly őszinte komolysággal, művének egyik legfőbb érdeme az, hogy meggyőző ereje a néző kedélyét törekszik a kétkedés nélküli teljes művészi élvezetnek megnyerni. Mert történeti festészetünknek földolgozott anyaga, művészi hagyományainknak elismert tekintélye nincsen, nagy szükség van rá, hogy művészi eszközök segélyével átalánosan elfogadott történeti tipusok vessenek fényt az eddigi bizonytalanság homályára.

De a történeti alkatrészek is eddig még nem tapasztalt alapossággal és gazdagsággal érvényesültek e képsorozatban. Forrása ezen az első képen, úgy mint a közép korból való másik kettőn is, főleg a Márk szerzetesnek tulajdonított úgynevezett *Bécsi krónika*, melynek hártyalapokra festett színes képei, bár a 14-dik századból valók, az Árpádházi királyok korára is érdekes világot vetnek. Feszty úgy találta, hogy az első királyaink uralkodását ábrázoló képeken a krónika festője a fejedelmeknek s az udvarhoz közel álló előkelő uraknak öltözetét követ-

kezetesen az akkor elfogadott bizanczi ízlésnek megfelelő elemekből alakította. Onnan vette az istenítéletre fölügyelő főpapnak alacsony, gyöngygyel rakott fövegét, nyitott, aranynyal átszőtt, zöld palástját és földig érő vörös talárját. A hol

Kálmán király eltiltja a boszorkány-égetést.
Fali kép a budapesti törvénykezési palotában, festette Feszty Árpád.

pedig a nép s különösen a lázadók fordúlnak elő, azokon a karimás kún süveg s a magyar népnek mai viseletére emlékeztető ruházat ismétlődik az említett krónikában, olyan formán, mint az első kép háttéri csoportján. Ugyanott, a templom,

melynek román kapuíve alatt s körfala fölött az ég nyugodt kék foltja emeli a körvonalak hatását, egy régi XIII. századbeli szepesmegyei torony után készült. A ki tudja, hogy a korhűségét megőrízni magyar történeti képen milyen nehéz föladat, kell, hogy méltányolja az önálló kutatásnak magyaros szellemben földolgozott eredményét, melyet ez a kép föltár.

Az áttetsző szürke árnyak, a napfénynek kissé tompított világító ereje a széles színfoltokat kellemesen mérsékelt összhangzásba hozzák; de minden levegős volta mellett a kép valóban színes is, dekoráló festés, előkelő és komoly értelemben.

Szándékosan engedtünk nagyobb teret az első kép ismertetésének. Valamennyi között ebben a képben valósúlt meg legteljesebben az egész sorozat művészi programmja. A vonalak és színek elosztása sokban rokon a többi képen, hogy annál szorosabb legyen köztök a terem egyöntetű diszítésének is megfelelő szerves összefüggés.

A következő kép *A boszorkány-égetés megszüntetése.* Fiatal leány ragadja meg ezen is a figyelmet. Odavonszolták a háttérben levő máglya felé. Már a hozzá támasztott létrán áll, gyujtó szövétnekkel, a veres csuklyába burkolt barát. De közbelép Kálmán a bölcs király, s parancsoló kézmozdulattal akadályozza meg a rémes ítélet végrehajtását. A fiatal szerzetes, a ki vele szemben áll s a király elé leborúlt áldozat felé görcsösen nyújtja kezét, a közép kori fanatizmust a maga rideg valójában képviseli, dicső királyunknak korát megelőző humanizmusával ellentétben. Ez a fiatal szerzetes egészen új alak a közép kori rajongók sorában, a kiket az eddigi történeti képek a vigyorgó vénség visszataszító, czélzatosan eltorzított ábrázolásaiban mutattak mostanig. Nem az a torzalak, mint a minő Kaulbachnak híressé vált Torquemadája. A közép kori vérszomjas rajongásnak is megvolt a maga idealizmusa. Az tükröződik, mély jellemzéssel a fiatal barát arczán és a történeti festés komolyságának sokkal inkább megfelel ez a fölfogás, mint az olcsó gúnynak ízléstelen hatásvadászata.

A harmadik kép, melylyel a közép kori igazságszolgáltatás ábrázolása véget ér, a *Perdöntő párbaj.* A főbenjáró bűntettek fölött a legnyomatékosabb bizonyítás volt, ha a vádlott, vagy az, a ki helyette kiállott, meztelenül lépett a sorompók közé, hogy a merő vasba vértezett ország-lovagjával élet-halálra megküzdjön. Ha gyilkosságról volt szó, odafektették a hullát a bajvívók elé, hogy a vádlottnak, ha bűnösnek kellett éreznie magát, annál rettentőbb legyen a megpróbáltatás. Milyen mozgalmas, drámai élettel tölti be az egész képet a küzdő két alak. A czímeres hírnök, a vértes tanú, a feszülten tolongó nép s a magasban székelő bíró inkább csak eleven, színes hátteret képeznek. Lélektani igazság nyilatkozik abban is, hogy a meztelen vádlott kurta nyelű fegyverével nem foghatná föl a lovag kardjának csapását, s azért a leghevesebb és folytonos támadásban keresi egyedüli menekvését. Úgy mint az első két képnek, a harmadiknak is drámai hatása főleg

annak a helyes felismerésében rejlik, hogy a festő az epikai tárgyat csak egy mozzanatában ábrázolhatja s azért a cselekvést az indulatok kitörésének forrpontján, a végkifejlést megelőző perczében kell megragadnia. Minden mozgalmasság daczára,

Perdöntő párbaj.

Fali kép a budapesti törvénykezési palotában, festette Feszty Árpád.

a csoportosítás széles egyszerűsége, a fölfogás előkelősége, megőrzi ezen a három képen a történeti hangulat emelkedett komolyságát.

Jules Breton, a nagy művész, mondja nem régen megjelent érdekes könyvében,

mely művészi hitvallását tartalmazza, hogy a festő csak akkor éri el hivatásának magaslatát, a mikor megérti, hogy mentől tömörebb és mentől egyszerűbb a festői gondolat kifejezése, annál erősebb a hatása. Fölhozza azt, hogy a tömeg átalános véleménye szerint a művész sokkal nagyobb képzelő tehetséget árul el akkor, ha száz alakot csoportosít egy képen, mint az, a ki tíz alakkal is beéri. Pedig igen gyakran épen az ellenkező eset forog fön. A kiváló franczia művész kijelentése megadja a kellő útmutatást arra, hogy Feszty fali képeit valódi becsök szerint méltathassuk.

A következő három kép a fölvilágosodás korának fényében mutatja be a magyar igazságszolgáltatás kiváló mozzanatait.

Az új kori sorozat elején Mátyás király fogadja kint a szabad természetben, terebélyes fa alatt, a munkás magyar népet, melyet annyiszor megvédett a féktelen urak túlkapásai ellen. Magasra emelkedik a nagy király daliás alakja. Arczának vonásai, fövege és öltözete az ambrasi gyűjteményben levő márvány medaillonnak szellemes utánképzése és kiegészítése. Királyi tartása és kézmozdulata az előtte álló nép felé fordúl; a derék, józan eszű, önérzetes magyar nép felé, melynek nehány tőről metszett, rokonszenves alakját látjuk ezen a képen. A naiv bizalom, a tisztelet s a hála, mely még most is a nép ajkára hozza Mátyás dicső nevét, megkapó igazsággal tükröződik arczukon. Viseletök alig különbözik a mostanitól, mire Feszty kétségtelen okmányt talált a vajdahunyadi fresko-maradványokon. A király jobbján íródeákja jegyzi föl a rendeletet. Öltözete az olasz renaissance ízlését tünteti föl s abban is mélyebb vonatkozás nyilatkozik. A külső megjelenés nehány vonással fűzi össze a nemzeti elemet az akkori európai művelődéssel, föl-idézi azt a fényes korszakot, a mely Mátyás király uralkodói lángeszének volt sajátképeni műve.

Mátyás király maga volt a magyar nemzeti államnak, a jog és igazság föltétlen tekintélyének megtestesülése. A míg élt és uralkodott, ő volt a nyomott ügynek védpajzsa, a gyöngébbnek oltalma az erőszak ellen. Halála után a tehetetlen Ulászló az oligarchiának szolgáltatta ki a királyi hatalmat. A nemzet zömének, a köznemességnek írott törvényben kellett biztosítékot szereznie a nagy urak önkényével szemben. A nemzeti akaratnak szóvivője Verbőczy István volt, a fiatal itélő mester, korának egyik legnagyobb jogtudósa, a ki a híres *Hármaskönyv*-ben rendszerbe foglalta a szokás által szentesített jognak egész anyagát. A *Hármaskönyv* századokon át a magyar törvénykezés legfontosabb kútforrássa volt s a római jognak szolgailag hódoló európai közfelfogástól eltérőleg, Verbőczynek e munkáját önálló, nemzeti szellem lengi át. Tudományának tekintélye előtt az egész világ meghajolt, tanúsítja azt az ő nevére szóló ajánlások hosszú sora, melylyel a külföldi tudósok könyveiket közrebocsátották. Feszty Árpádnak képén Verbőczy az országgyűlésnek mutatja be a *Hármaskönyvet*. Büszkén áll, a nagy kötettel kezében, a

trónján ülő király előtt. Dobzse László, a bábkirály, jellemzően álmos kifejezéssel nehezedik két kezével a trón karjaira. A királytól jobbra Bakocs Tamás, a hatalmas biboros, érdekes alakja látszik, körül az ország nagyjai csoportosúlnak, az

Mátyás király megadja a népnek a szabad költözködés jogát.
Fali kép a budapesti törvénykezési palotában, festette Feszty Árpád.

ünnepiesen fellobogózott teremben. Mintha a festői korszakoktól nehezen vált volna meg a művész, még utoljára egész gazdagságában ragyogtatta ezen a képen a színek pompáját.

A befejező kép ugyanis a legújabb korból való. Helyet kellett adni annak a sorozat teljességének érdekében. Mert tény az, hogy a büntető törvénykönyv javaslata, melyet Deák Ferencz készített az 1842-dik évi országgyűlés által kikül-

Verbőczy bemutatja a *Hármaskönyvet* II. Ulászló királynak.
Fali kép a budapesti törvénykezési palotában, festette Feszty Árpád.

dött bizottság közreműködésével, egyike volt azoknak az alkotásoknak, melyek a jogi fejlettség iránt nemcsak itthon, de a külföldön is elismerésre késztettek. A nemzet bölcse a zöld asztal mögött áll, körülötte fesztelen csoportban hallgatják

előadását a bizottság többi tagjai: b. Eötvös József, Klauzál Gábor, Bezerédj László, Szalay László, Szemere Bertalan és Pulszky Ferencz, mint jegyző, az egyetlen, a ki az ábrázoltak közül még életben van s a ki, mint a képek meg-

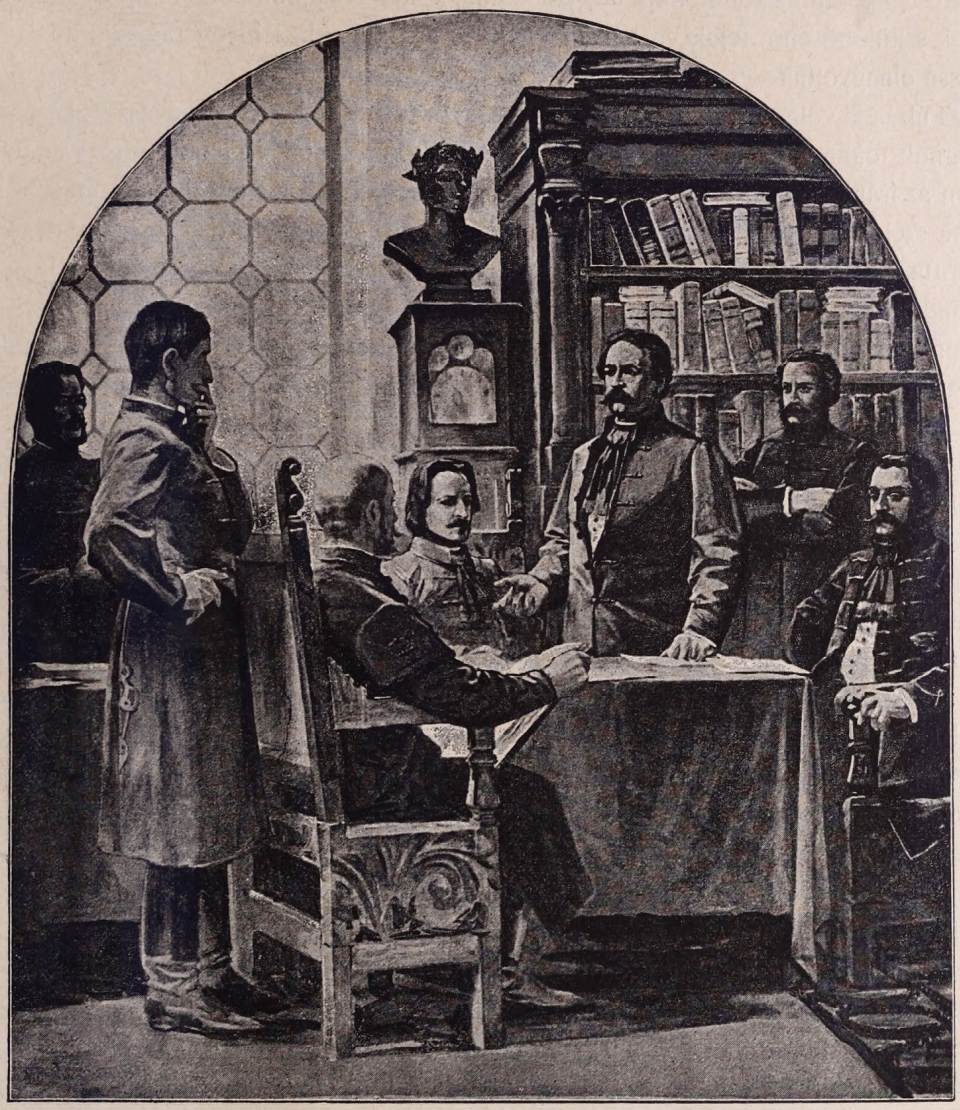

Deák Ferenez előterjeszti a büntető-törvényjavaslatot.

Fali kép a budapesti törvénykezési palotában, festette Feszty Árpád.

bírálására kiküldött bíráló bizottság elnöke elismerését fejezhette ki a művész iránt fali képeinek sikere felett. A mai kor divatja nem nyujt hálás feladatot a művésznek, kivált, ha dekoráló festményről van szó. A viselet merevsége és egy-

hangúsága mellett a színes hatásnak elérése végett a művésznek a bútorokon, a szőnyegen s a háttérben leleményesen alkalmazott könyves szekrényen kellett némi kárpótlást keresnie, hogy a színes összhangot föntartsa. Bármily fontos volt az eszmei tartalom szempontjából maga a tárgy, a festőt szemlátomást nem lelkesítette úgy, mint a többi kép tárgya s annak kell tulajdonítanunk, hogy az alakok s különösen a fejek — bár az egykorú arczképekhez híven ragaszkodnak — kissé elnagyoltak.

Túlzás is volna azt állítani, hogy Feszty Árpád fali képei a művészi tökéletességnek fokán állanának. Az ő komoly önbírálaton izmosodott tehetsége tisztában van az iránt, hogy a rajznak azt a finomságát, mely kivált a franczia nagy mestereknek széles hatású művein is oly bámulatosan érvényesül, még teljesen el nem sajátította. De a bátor, erélyes és kifejező alakítás, a színek friss és széles kezelése, a gondolkozó művésznek átható szelleme, mely a magas röptű képzelő tehetségnek merész játékát a legnagyobb könnyűséggel nyomon követi, vagy ha kell, a művészet örök törvényeinek korlátai közé szorítja, Feszty Árpádnak már most megadja az útlevelet a «grand art» művelésére.

A franczia impressionisták és naturalisták kezdetben, a mikor Manet úton és útfélen szedett semmiségekkel azt akarta kimutatni, hogy minden megörökítésre méltó, a mit a véletlen a festő szeme elé tár a természetben, csak igaz legyen az utánzás és ne a múzeumok kormos képeinek barna mázából, de a szabad levegőből merítse derült és fénylő hangulatát, nem álmodták volna, hogy a történeti képek festésének újabbi felvirágzására ők tették a legnagyobb szolgálatot. A század elejétől fogva a nagyszabású művészet egy külön — akademiai — világot teremtett magának. Alakjai elvontak, sablonszerűek lettek. A közönség ráúnt a hamis pathoszra, a csinált, mondhatnók, hivatalos lelkesedésre, mely az utolsó évtizedek alatt hivalkodóan nagyméretű üres allegoriáknak és görögtűzzel árasztott színpadi jeleneteknek volt keletkezési alapja. A történeti képek festése elvesztette hitelét. A franczia újítók ezzel a hazug művészettel szemben kibontották a való természet művészetének zászlaját. Az embert nem a görög szobrok, hanem az élet után festették őszintén, minden «szépítés» és minden mesterkélt átidomítás nélkül. A «hatás»-sal nem törődve, az élő alak kidomborításának kedvéért, a sötét háttérrel végleg szakítottak, ábrázolták az embert abban a környezetben, a melyben él és mozog, szabad levegővel vették körül, mely a legellentétesebb színeket is összehangolja s mely vidám, derült rezgésével a művészetet a természethez, mint eredeti forrásához, hozza közelébb. Az új irány követői életre-halálra küzdöttek az akademiák összes hagyományai ellen s a térítők túlbuzgóságával kárhoztatták átalában a történeti képek festését is. Ebben azonban a szabad levegő imádói összetévesztették az eszközt a czéllal. Az ő külön állásuk jogosúltsága megszűnt, a mikor a monumentális festés, mint a művészetnek egyik fontos czélja, a való természet hü ábrázolására,

különösen a szabad levegő hatásának érvényesítésére, mint eszközre, szintén áttért s kitűnt, hogy a «levegős» festés a nagyszabású történeti, kivált pedig az épületek belső díszítésére szánt fali képeknek nagy előnyére válik.

A párisi új Sorbonne fali képei és még inkább az Ecole de pharmacie bejárati folyosóján az impresszionisták egyik legmerészebbikének, Besnard-nak, festményei, a szabad levegő érvényesítésének tagadhatlanúl fényes diadalát jelentik a dekoráló művészet terén. Ezentúl senki sem tehetné, hogy a falakra máskép ábrázolja az embert, mint híven az élet után és más légkörben, mint a mely a mi földünket övezi.

Feszty Árpád fali képei a művészetnek e legújabb haladásának előnyeivel vannak fölruházva, modernek, a szónak legjobb értelmében. De a mellett nekünk annál becsesebbek, mert fölfogásában és jellemzésében rajtok minden egyes alak magán hordja a magyar nemzeti eredetnek kinyomatát. Az a levegős, igaz hatás csak arra szolgál, hogy a képsorozatban megörökített magyar történeti alakok és tények annál közvetlenebbül s annál meggyőzőbben tartsák ébren a magyar művészet nagy hivatása iránti meggyőződést.

Nem is kételkedünk benne, hogy a törvénykezési palota esküdtszéki termének példájára a nyilvános épületek hasonló díszítését több oldalról fogják sürgetni.

Kérdezzük csak meg a budapesti kir. törvényszéknek általánosan tisztelt elnökét, vajjon nem lép-e emelkedettebb érzéssel az esküdtszéki díszterembe, a mióta azt a művész ihlett munkája az igazság méltó templomának avatta. Nem veszi-e elnöki székéből, hogy a szellem ebben a teremben más, mint volt a sokat emlegetett és ócsárolt Fortunában. Meddig fogja még az állam elodázni magától a művészetben rejlő népszerű és a tömeg megnyerésére legalkalmasabb hatalmi tényezőt, mely az ország minden részében, még ott is, a hol nyelvünket megérteni nem tudják vagy nem akarják, a magyar történet s a magyar állami fönség iránt a tiszteletet s a rokonszenvet, a multak nagy emlékei iránti lelkesedést leginkább terjesztené.

Ha történeti festőre van szükség, úgy ott van Feszty Árpád, a ki a törvénykezési palota dísztermében fényesen megfelelt a várakozásnak, ott vannak fiatal festőink között még számosan, a kik a mostaninál jobb sorsra érdemes tehetséggel a nagyszabású művészet terén egyedül csak azért nem arathattak babért, mert a ki elől az állam nyilvános épületeit elzárja, az — csekély kivétellel — a mi viszonyaink között fali képet egyátalán nem festhet.

Szmrecsányi Miklós.

AZ ÉREMVÉSŐ MŰVÉSZET.

A művészetek sorozatában tisztes helyet foglal el az éremvéső (medailleur) művészet és ennek alkotásai: az emlékérmek (medaillonok). A művészetek fejlődésével a művészet ez ága is életre ébredt, átélte a fejlődés, virágzás és hanyatlás korát, s méltán megérdemli, hogy azt a ránk maradt anyag földolgozása és összehasonlítása alapján külön tanulmány tárgyává tegyük, irodalmát ismertessük.

Az emlékérmek (medaillonok) keletkezése és előállítása a klassikus ó korba vezet, az új kor művészei már csak meglévő minták után dolgoztak, mindössze is más irányban és más czéllal.

Keletkezésöket és előállításukat úgy látszik az a körülmény fejti meg, hogy általuk és rajtuk a személyeket és eseményeket akarták megörökíteni, emlékezetessé tenni. Alkalom erre sűrűn kínálkozott. Az emberi élet változatos és nagyobb momentumai, minők: születés vagy halál, keresztelés vagy eljegyzés, más nevezetesebb események megörökítése adta erre az alkalmat; legtöbbször a baráti megemlékezés is ebben nyilvánult, egy-egy emlékbe adott érem, melyen az illető arczképe volt, kedves tárgy volt, s körülbelül az lehetett, a mi a napjainkban divatos arczkép, vagy más előállítású kép, melyet barátságunk jeléül adunk vagy kapunk.

Jóllehet az ó kor az érmeket csak a csere és kereskedés eszközeiül használta, mégis a görög-római éremvésők művészetöket a legváltozatosabb alakban a legapróbb részletekig fejezték ki azokon, s művészetökben utolérhetetlenek voltak. Ráfael, ki arról panaszkodott, hogy Galatheája személyesítésére a természetben nem talál méltó szépséget, nem vehette volna-e mintájául a siracusei érmeken levő előállításokat? írja Göthe Siciliából, mikor egy gazdag éremgyűjteményt megtekintett. A medaillonok művészi kivitele a következő nyilatkozatra késztette: ezen értékes érmekből a művészet végtelen tavasza mosolyog felénk, telve virágokkal és gyümölcscsel; a siciliai városok egykori fénye a jelenben elhomályosítva — ezekből ismét felénk ragyog. A görögöknél az emlékérmek használata még ismeretlen volt, forgalmi pénzeiken örökítették meg a kiváló történeti események emlékét; a római forgalmi pénzeken igen gyakran találkozunk a történeti tárgyú s

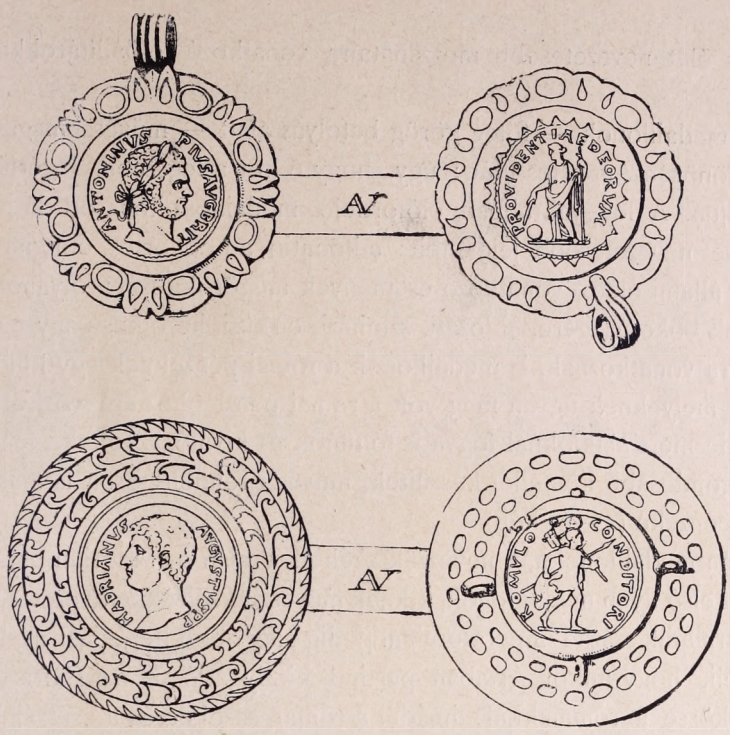

1. Római forgalmi pénzek vallásos vonatkozású előállításokkal.

2. Római medaillon és forgalmi pénz történeti tárgyú előállításokkal.

a nyilvános élet nevezetesebb mozzanataira vonatkozó előállításokkal (1—3-ik kép).

A római medaillonok — főleg görög befolyás alatt — művészi magaslatra emelkedtek, különösen Augustus után; úgy, hogy e kor a legszebb, legértékesebb érmeket nyújtja. A leggyakrabban előforduló medaillonokon ott látjuk a római nyilvános élet nevezetesebb jeleneteit: adlocutio ad cohortes, congiarium, donativum és az állami életre vonatkozó események megörökítését; olyanokat, melyek a fejedelmek bőkezűségére, áldozati, szinházi, cirkusi, heroikus vagy egyéb tárgyú előállításokra vonatkoznak. E medaillonok a római pénzeknek egy külön csoportját képezik, melyeknek ugyan meg volt a római pénzlábhoz arányosított súlyok és egységök, de mert alakjoknál fogva is föltünők és kiválóak voltak, nemesebb előállításban, gondosabb kivitellel készültek, művészi rendeltetésök is más volt, mint a forgalmi pénzeké (5—6. kép).

Eckel után medaillonoknak nevezzük ezeket. Traján és Hadrián császárok alatt készültek az első ilyen medaillonok, kiknek művészi érzéke ezek veretésében is nyilvánult; a harmadik század imperatorainál pedig nagyobb elterjedést nyertek. Svetonius elbeszéli, hogy mikor Artaban parthus király átlépte az Eufratest, hogy a békét megkösse a rómaiakkal: imádta a római sasokat és a császár képét, mely azokba foglalva volt. Elágazók a vélemények a fölött, hogy mi volt a czéljok?*

Némelyek azt hiszik, hogy ezek az éremvésők próba-veretei voltak, melyekkel e nemű munkára való rátermettségüket és képességüket akarták beigazolni, mások azon véleményben vannak, hogy azok a rómaiak hadi jelvényeit díszítették, a menynyiben a hadi zászlók sasai fölé tűzettek a póznára, annyival inkább, mert a medaillonok egyik fele a császár arczképét mutatta, hogy az imperator képét annál inkább megismerjék és tiszteljék a katonák. A római senatusban is voltak ilyen medaillonokkal díszített hadi jelvények fölaggatva; ezt bizonyítja Tacitus egy följegyzése is, mely szerint a római katonák egy zendülés alkalmával neki estek a hadi zászlókat díszítő s a császár arczképét mutató medaillonoknak, s azokat a hadi zászlókról lekobozták. Ilyenek voltak azon római seregben is, melylyel Pontius Pilatus Jeruzsálembe vonult. E mellett szól formájok is, a középső kerek domborműves bronzlap az azt befoglaló kerettel. Sokan azt tartják, hogy ezek ajándék tárgyak voltak, melyeket bizonyos ünnepélyek alkalmával vezéreiknek, senatoraiknak és kegyelteiknek adtak kitüntetésképen vagy kegyök jeléül az imperatorok, melyek közül az aranyból és ezüstből készültek füllel vannak ellátva, sőt keretbe is vannak foglalva, hogy azokat mint az érdemrendeket lánczon vagy szalagon lehessen viselni (4. és 5. kép). A bronz medaillonok az említett hadi használaton kívül a senatus számára verettek, a császár tiszteletnyilvánításául, nagyobb ünnepélyek alkalmával

* Froener: *Les medaillons de l'empire romaine.* Wiener Numism. Zeitung. 1869. 415. lap. Alfred Taubner czikke.

vagy kivételesen a nagyobb népünnepek idején, minők minden évben tartatni szoktak Januarius calendaiban a fejedelem és családja egészségeért. Soha se fordul elő ezeken a nagyobb bronzpénzeket jellemző S. C. betű (Senatus consulto), egyikmásik gyűrű alakúlag van befoglalva, vannak közöttük már olyanok is, melyek

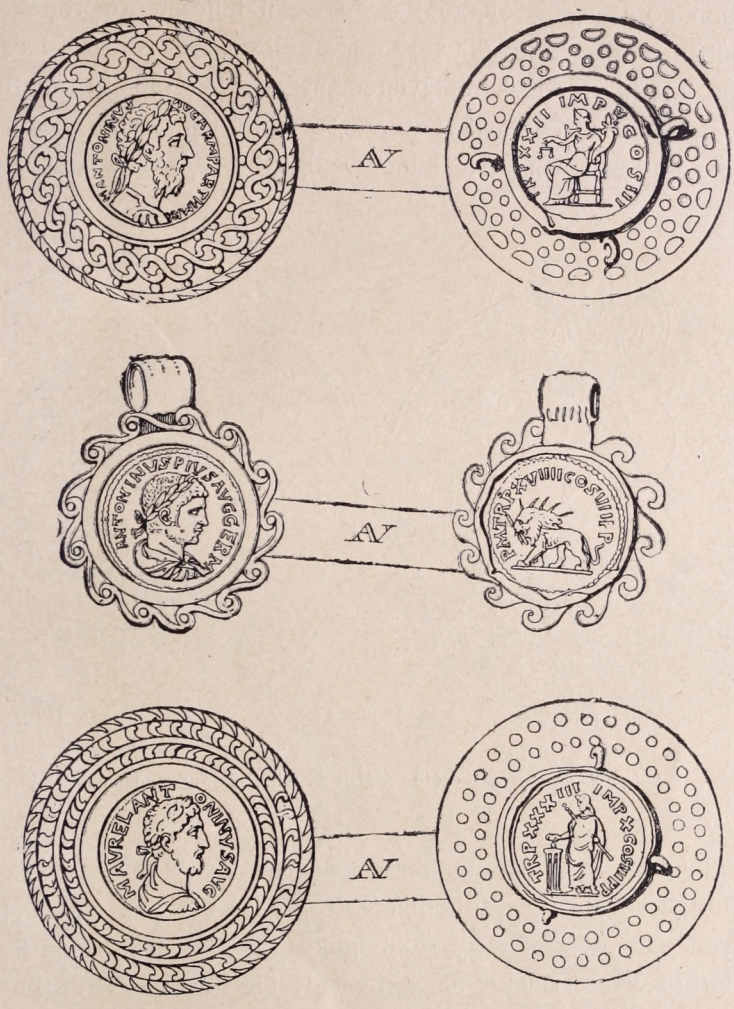

3. Római forgalmi pénzek a császárra vonatkozó allegorikus előállításokkal (igazságosság, hatalom, vallásosság).

nincsenek verve, hanem öntve, s az öntés után gondosan lettek átdolgozva. Alexander Severus és Elagabel is verettek ilyen medaillonokat, melyeket udvari embereik közt osztottak szét, mint katonai donativumot s mint nyilvános ajándékot, közönségesen a Saturnalia ünnepek idején.* Justinián pedig arról értesít, hogy a rómaiak-

* Fr. Lenormant. *Monnaies et Medailles.* Paris A. Quantin.

nál nyilvános népünnepek alkalmával szokásban volt a nép között is elszórni ilyen emlékpénzt — missilia. Chlodvigról jegyezték fel a merovingi írók, hogy mint patricius és consul aranypénzt osztott szét a nép között, mely szokás a fejedelmi ünnepélyek — koronázások s a. t. — alkalmával sokáig divatban maradt és fentartotta magát egész napjainkig.

A medaillon szó és annak jelentése az ó korban teljesen ismeretlen, a név csak a XIV. században az olasz medaglia szóból lett kölcsönözve; először használja Commynes Fülöp, Medicis Péter éremgyűjteményének leírásánál. Eredetileg a szó az obulus vagy féldenár szinonimája volt, s egyértelmű volt a latin medallia jelentéssel. Olasz jelentése azonban lassan kiment a divatból, később inkább a régi s külö-

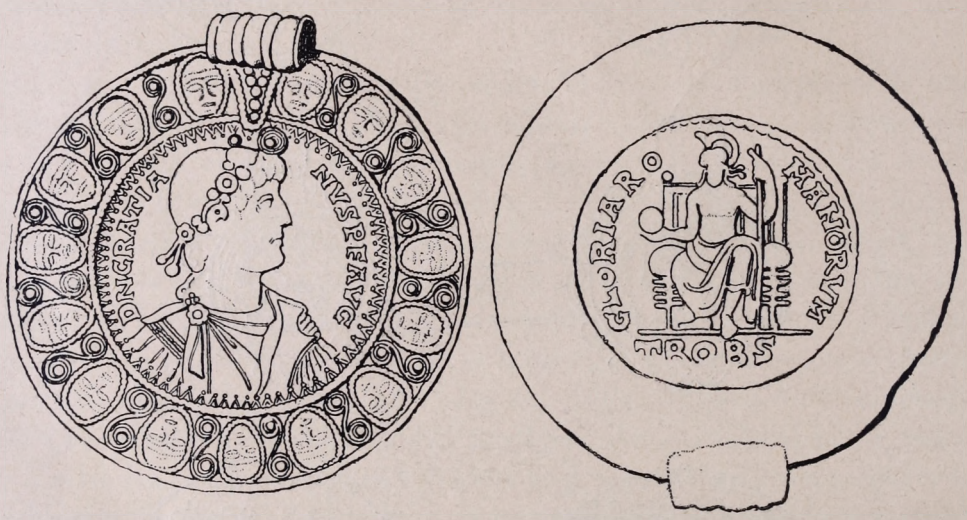

4. Gratianus császár keretbe foglalt és füllel ellátott medaillonja.

nösségük által feltünő éremdarabokat jelelték meg vele. A XV. század íróinál olaszos jelentéssel fordúl elő a szó s a forgalmon kívüli darabok értetnek alatta, melyeknek valami művészi becsök vagy ritkaságuk van. A szónak ezután természetesen új értelme lett és olyan érmeket jelentett, melyeket díszítési tárgyakúl kiváló események vagy személyek megörökítésére készítettek, melyeknek nem volt forgalmi pénzértéke és rendeltetése. A görögöknél és rómaiaknál tehát a szó és annak jelentése teljesen ismeretlen; volt ugyan egy átalános jelentésű szó: nomis-mata, melylyel a ritka vagy feltünő darabokat jelölték meg, mert ők azt a czélt, melyet mi az emlékérmekkel akarunk elérni — események és személyek megörökítését — forgalmi pénzeik historikus tipusaival érték el. Különben napjainkban is akadunk olyan esetekre, mikor a forgalmi pénz egyúttal emlékpénz jellegével bír, illetőleg elfogadott pénzértékén kívül valamely történeti eseményt örökít meg.

A svajczi köztársaság hozta be először ezt a szokást, mikor a szövetség-kötések emlékére a forgalomra szánt öt frankos pénzdarabokat veretett, melyeknek tipusa és fölirata azon esemény emlékét tartalmazta, melyre verettek. Ezek voltak az első pénzek s egyúttal medaillonok. Van erre példa Belgiumban is, I. Lipót alatt, mikor

5. Valeus császár két, keretbe foglalt és füllel ellátott medaillonja.

a brabanti herczeg a király házassága emlékére két frankos pénzdarabokat veretett a herczeg arczképével, oly czélból, hogy azok forgalomba jőjjenek, s megőrizzék a kiváló nemzeti ünnep emlékét; sőt nálunk is uralkodónk ezüst menyegzője alkalmából, uralkodásának 40 éves jubileumára és más alkalmakra 2 frtos és 1 frtos ilyen érmeket bocsájtottak forgalomba.

A XIV. és XV. század — a művészetek újjászületése — a medaillon-művészetben is új korszakot jelez. A medaillon-művészet, melynek kifejlődésére az ó kori görög-római érmek és medaillonok szolgáltak előképekül, önálló művészeti ággá fejlődött és főleg a XV. és XVI. században hozott létre szépet és művészi becscsel bírót, midőn a jeles festők, szobrászok és ötvösök tisztes serege e művészeti ággal is foglalkozott. Kifejlődését részben elősegítette a festők és szobrászok az a szokása, hogy a lefestendő képmást előbb fémer alakjában viaszba mintázták le, hogy az ilyen módon nyert s előttük levő modell után dolgozhassanak. Később pedig, hogy a könnyen romló viaszmintát maradandóbbá tegyék, a mintát érczbe öntötték. Csak egy lépéssel mentek tovább és hogy a medaillon teljes legyen, a hátlapon a képmásra vonatkozó eseményeket, az előlapon levő személy családi czímerét

6. I. Mátyás magyar király emlékérme. (XV. századbeli olasz munka.)

alkalmazták. A személyekről azután lassan átmentek az eseményekre, melyeknek emlékét allegorikus és egyéb előállításokkal örökítették meg. Ilyen volt az emlékérmek keletkezése. Keletkezésöknek és elterjedésöknek szintén fontos tényezője a kor ama már említett szokása, hogy a fejedelmek a kiváló, s érdemeket szerzett férfiaknak elismerésök vagy kegyük jeléül arczképükkel ellátott, s lánczon lógó sokszor drága foglalatú medaillont adtak ajándékba, sőt a szabad városok patriciusai, előkelő polgárai is foglalkoztatták ily tárgyú megrendelésekkel az ötvösöket.

A fejedelmi vagy előkelő személyek ruhájok fölött hordtak ilyen arany lánczon függő medaillonokat. Például Holbeinnak egyik festményén — Morett Hubert ötvös, ilyen lánczon függő medaillont visel, azonfelül kalapja is azzal van díszítve. Ezeket rendesen ajándékúl vagy jutalmúl kapták fejedelmeiktől az érdemeket szerzett udvari vagy államhivatalnokok, katonák, művészek és tudósok. Franciaországban III. és IV. Henrik idejében volt e szokás elterjedve. Ezek rendesen füllel

vannak ellátva, gazdag keretbe foglalva, drága kövekkel kirakva és zománczozva, s így művészi becsükön s a velök járó kegyeleten kívűl még értékkel is bírtak. Valószínüleg ilyen nagyobb értékkel bíró medaillonok voltak az olyanok is, minőket a császárok küldöttek egymásnak, a szomszéd fejedelmeknek, vagy a meghódított népek vezéreinek ajándékba, barátságuk, elismerésük vagy tiszteletük jeléül. Toursi Gergelynek is mutatott Chilperik frank király egy ilyet, mint a konstantinápolyi császár ajándékát. Fülöp archotti herczeg — a németalföldi szabadságharczban a spanyol-ellenes párt leghatalmasabb ellenzője — a csodatevő

7. l. Mátyás magyar király emlékérme. (XV. századbeli olasz munka.)

Mária képével ellátott medaillonokat veretett, melyet ő és katonái fövegdíszül vagy talán mint talizmánt használtak.

Joachim brandenburgi választófejedelem pedig Kurt Schreck jeles ötvösnek a következő szavakkal adott megbízást egy lánczon függő medaillon készítésére, melyet Cölestin udvari predikátor tartott fönn számunkra másoló könyvében: Schreck Du wöllest Doctorio Georgio Cœlestino unseren Hoffprediger, Unser Gulden Geprech und Bildnuss oft Unser Uncost machen und Ihme zu stellen. Dass soll er Unservegen tragen. Doran geschieht Unser Will. Geben Coppernik den 28 Julii a 1566. Joachim Kurfürst.

S hogy az ide vágó e nemű adatok teljesek legyenek, fölemlíthetjük még e helyen IV. Henrik idejében élő egy író jellemző mondatát, melyet a királynak aján-

lott könyvének egyik lapján találunk följegyezve: Ah Sacra Majesté, Fais-moi donner tout astheure pour streina La Megodlia athachée à una grossa chaina.

Az éremvéső művészet sajátképeni hazája Olaszország, hol a XIV. század végén találkozunk az első emlékéremmel; ez 1390-ből való, az idősb Carrara Ferenczé, Padua uráé, melyet a városnak a velenczeiektől történt visszafoglalása alkalmából vertek. Ennek udvarában élt Petrarca, ki maga is szenvedélyes éremgyűjtő volt, s talán épen a költő adta az impulzust ezen emlékérem elkészítéséhez, mely annyira hasonlít a római császárok bronz medaillonjaihoz. S ez a föltevés indokolt is, mert épen Padua az, hol az egyetemi irány által a klasszikus régiségek és tudományok iránt való hajlam is előbb köszöntött be, mint Olaszország más helyein, kétségtelen tehát, hogy ezen érem csakugyan 1390-ben veretett. — Csaknem félszázad mulva kezdik készíteni a nagy öntött medaillonokat. Németországban a XVI. században ötvösök, Olaszországban a XV. században festők készítik az arczkép fémezését; először Pisanus Viktor veronai, kora kiváló festője, kit követői közül egy sem ért utól. Emlékérmein még inkább mint festményein látszik szabad fölfogása, ezekben nyilatkozott realismusa a legnemesebb formában. I. Mátyás személyében hazánk is renaissance fejedelmet birt e században, ki serényen foglalkoztatta az olasz művészeteket s a 6-ik és 7-ik számú két emlékérem azt mutatja, hogy e foglalkoztatott művészek közt az éremkészítőket sem hanyagolta el.

Ezután is hosszú időn át — csaknem két századon keresztül — Olaszország adta az első rangú éremvésőket, kiknél a szépség minden kelléke meg volt: a metszés művészi kivitele, a csoportosítás ügyessége s a fölfogás mesteri kifejezése, kiknek jóllehet az antik remekek maradványai szolgáltak előképekül, mindazonáltal sem másolói, sem utánzói, hanem önálló művelői voltak az antik mintáknak. Pisanus után egész sora dolgozott a művészeknek. Mathäus de Pastis, Sperandeus, Andrea Gian Christophoro Romano (8-ik és 9-ik kép) Quarzalotti, Baldu, Joh. Marescotti, egy névtelen flórenczi, Cellini, Leone Leoni, (10-ik kép) Trezzo és Poggini, Caraglio és Mosca, Abondios, Primavera és mások, kiknek működését és műveiket jobbára ismerjük is, főleg Friedländer Armand és Plon fáradhatlan kutatásai alapján* s kik nem egy minket érdeklő magyarországi vonatkozású medaillont is készítettek.

Közülök sokan nemcsak az olaszoknak, hanem külföldieknek is dolgoztak. Így pl. Cellini I. Ferencznek; Leone Leoni V. Károlynak; (11. és 12-ik kép) Trezzo et Poggini II. Fülöpnek; Caraglio et Mosca Zsigmond lengyel királynak; Abonlio az osztrák háznak; Primavera Medicis Katalin, Stuart Mária és Erzsébet angol királynő számára. Főleg mert ez időtájt Olaszország fejedelmei is mindnyájan jobbára mint a művészetek előmozdítói és pártfogói ismeretesek, kik közül Alfonzó

* Armand Alfréd. *Les medailleur italiennes de quinzième et seizième siècles.* Paris, E Plonet et Cie 1883. 2. köt. Friedländer J. *Die italienischen Schaumünzen des XV. Jahrhunderts.* Berlin.

nápolyi király, Nikolaus Borsius és Estei Lyonell Ferrarában, Sigismundus Pardolfus Maletesta, az első sorban emlitendő Mediciek e téren is a műveltség előmozdítóiként szerepelnek.

Sajnos, a XVIII. századdal, — mint a művészetek egyéb ágaiban, úgy az éremvéső művészetben is hanyatlás állott be, mely rohamosan jelentkezett; ez időn túl a e művészet nem nyújt kiválót vagy művészit, kivész belőle a finomabb érzék és az eredetiség.

Innen túl csak közepes művészek névsora maradt ránk. A rossz ízlés, a szinészi hatás keresése és sablonszerű előállítás lesülyesztették azon magaslatról, melyen a művészet ez ága a XV—XVIII. században állott, s egyszerűen mesterségszerű kézi ügyességgé alacsonyodott le, melyet a közepes tehetség is eredménynyel művelhetett.

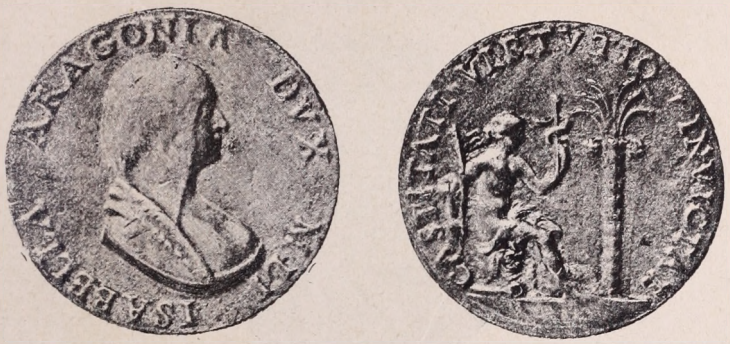

8. Arragoniai Izabella (milanói herczegnő) emlékérme. Giano Christophoro Romano (1470—1523) műve.

A XVI. században a német művészet szép és kiváló művű medaillonjai ötvösök remekei, kik akkor valóságos művészek voltak e téren. Az érmek modelljeit puszpángfába vagy zsirlakőbe (Speckstein) faragták vagy viaszból mintázták, az így készített elő- és hátlapokat összeillesztették, homokkőből készült mintába zárták s a felül hagyott nyíláson át öntötték a forma kivájt részébe a fémet. — Az ilyen eljárás után nyert öntvényt gondosan átdolgozták (ciselirozás), mely utólagos munkát a mester vagy legényei végeztek. Innen magyarázható meg minden egyes öntött s azután finoman kidolgozott példány eredetisége és jellege, ellentétben a mi modern medaillonjainkkal, melyeknek formáját gondosan aczélba vésik, s az így nyert bélyeggel verik a példányokat, melyek tehát mind egyenlők. Az éremvéső művészet Németországban önállóan s más alapon fejlett ki mint Olaszországban — mint azt Dr. Erman jeles művében kimutatta* — s a hatás jóformán arra szorítható, hogy

* Dr. Adolph Erman: *Deutsche Medailleure des XVI. und XVII. Jahrhundert.* Berlin. Weidmannsche Buchhandlung. 1884.

a medaillonok használata és elterjedése 1510 körül Italiából származott át Dél-Németországba, hol e szokás a XVI. században már szintén általános elterjedést nyert. Németországban e szokás a fafaragásból fejlett ki, határozottan kimutatható, hogy a képmást előbb fába faragták ki, vagy kőbe vésték, s azután öntötték a formát érczbe. Még ez eljárás után is nagy gondot fordítnak a megmaradt modellre, előszeretettel festik vagy aranyozzák be, s gondosan őrzik meg az erre szánt szekrénykében. A legrégibb medaillonok rendesen egy lapúak, (13. és 14-ik kép) a hátlapot üresen hagyták, legföljebb néhany sor írást vésték arra, mintegy magyarázatúl (pl. nálunk Schmidt Dániel, Redern, Kaiser M. érmei) az előlap portraitjához; kisebb czímerpaizsok, vagy figurális előállítások ritkán fordulnak elő, s csak 1526 táján állítják elő az emlékérmek hátlapjait bizonyos kiszabott formák szerint és

9. Beatrix magyar királyné emlékérme. Gian Christophoro Romano műve.

meghatározott alakban; csak e tájt válik el a medaillon-technika a képfaragástól s lesz önállóvá.

A fém is sokszor korlátozta a mestert, melyből dolgozott; máskép dolgozott a művész, ha puszpángfába véste modelljét s máskép ha a puha homokkövet használta mintául. A medailleurök majd fa, majd kő, majd viaszba mintáztak, de úgy látszik, hogy egy és ugyanazon művész rendesen csak a megszokott egy és ugyanazon anyagot használta. A fa modellekbe néha a föliratokat is bevésték*, 1569-ből való a legrégibb viasz modell. Knopf Henrik volt ilyen ügyes viaszmintázó (Conterfeter in Wachs), Braun János Bertalan nürnbergi Bossirer is viaszba készíté mintáit, «bossirte die Patronen in Wachs»; Braun szül. Pfrundt Anna Mária pedig a viaszmintázásban utólérhetlennek mondatik, «im Wachspousiren unvergleichlich geübt»,

* 1518—1545. mintázták így; a legrégibb kő modell 1514-ből való a Dürer-monogrammal; a XVI. század vége felé a föliratokat rendesen a mintába vésték.

ki azonfelül különféle emlékérmeket «allerhand Medaillen» is készített. Az ilyen viasz modellekkel készült medaillonokra csak öntés után alkalmazták a föliratokat.

Csontból faragott mintákat csak a XVII. század táján kezdtek készíteni, s ezeket is ritkábban; kevés ilyen modell maradt ránk. Jeles e nemben a Báthori Zsigmond csont medaillonja Münchenben. A mergentheimi helytartó 1687. januar 27-én kelt s a Pfalz-Neubergi Lajos Antal nagymesterhez intézett levele tesz egy ilyenről említést: «Auch, gnädigster Fürst und Herr Obrister, übersende ich hierbei 6 goldene Gnadenpfennige 179¾ Kronen wiegend, was aber ein jeder besonderes wiegt, ist auf denen Papieren verzeichnet. Das in Bein geschnitzte Conterfact hätte ich gleichmessig unterthänigst überschickt, vann nich dessen der Wachs boussier zu Formirung der Reichsthaler und Ducaten-Stempel benöthigt wäre.»

10. Gian Battista Castaldi, I. Ferdinánd hadvezérének, emlékérme. Leone Leoni (1509—1589) műve.

A fémanyag, melyet a modellbe öntöttek, rendesen bronz volt, s mert az első művészek a vörös és sárga rezet az öntésre érdesnek találták, egy könnyebben folyó ötvényt használtak, s ezt harangércznek (Glockengut) nevezték el, melyhez rendesen vörös rezet és horganyt használtak olyan arányban, hogy száz rész vörös rézzel, husz rész horganyt vegyítettek. Az idők folyamában ez a ötvénysokféleképp változott; a XV. század művészei szerették az ólmot is használni az öntéshez, melyet előbb megtisztítottak, s hogy tartósabbá tegyék, kevés horganynyal ötvözték; ennek meg volt az az előnye is, hogy a modelleket a legjobban és legélesebben lehetett ólomba kiönteni. — Ezüstöt és aranyat ritkaságánál fogva is kevesebbet használtak ez időben; a XV. században — főleg Németországban nemes fémeket — arany, ezüstöt és tisztított rezet is használtak a medaillonok öntéséhez.

A legrégibb művészek szerették medaillonjaikat egy darabból önteni, a jelesebb

nürnbergi mesterek a XVI. század közepe táján két darabba — elő- és hátlap — öntötték azokat, s a két félt egészszé illesztették össze oly vékonyra, hogy műveik trébelt munka, «getriebene Arbeit» elnevezés alatt fordulnak elő; szokásban volt az is, hogy a külön öntött elő- és hátlapot apró kapcsokkal kötötték össze.

Az öntést és kidolgozást — cizelirozást — a medailleurök igen gyakran nem végezték magok; azért nagy elővigyázattal kell élnünk a XVI. század nyersen öntött és durván kidolgozott érempéldányainak megítélésénél, főleg az ú. n. kegyérmeknél (Gnadenpfennig) s a tökéletlen munka miatt nem szabad azokat elhamarkodottan moderneknek tartanunk. Megesett az is, hogy az ötvös, ki megren-

11. V. Károly emlékérme (a m. n. múzeumban lévő másolat után). Leone Leoni műve.

delést kapott ilyen lánczon lógó medaillon s a hozzátartozó nyaklánez készítésére, nem mindíg volt maga is medailleur, hanem a megrendeléshez készen kapta a modellt és a maga módja szerint öntötte meg abba a medaillont. Meg kell gondolnunk, hogy mikor az emlékérmek elterjedése átalános szokássá fejlődött, sokat és sebesen kellett dolgozni, s ez a körülmény gyakran hátrányára volt a művészi előállításnak. Természetesen voltak példányok, melyeket maga a medailleur öntött és dolgozott ki, minők például a Zeggin-féle bajor kegyérmek, ezek azután a többiek közül kiválnak és nagyobb művészi becscsel is bírnak.

A medailleur-technika haladottabb és fejlettebb foka, mely az ipar folyton emelkedő irányzata folytán, az előbbi eljárásokat kiszorította, s hosszú idő óta egyedül

álló: a verés (Prägung), melynél a formákat aczélba vésik s a meglevő mintával mechanice állítják elő az érmeket. Ezen eljárás kezdete a XVI. századba esik, ez időtájt, vagy nem sokal előbb kezdte Vittore Comelino aczélba vésni medaillonjait, s a művészek, kik ezt az eljárást követték műveik készítésénél, műveiket érembélyegekbe vésték, s azután verték, sok jeleset és szépet hagytak ránk. Ilyenek Benvenuto Cellini, Giovanni da Castel Bolognese, Alesandro Cesati (Greco) és mások.

Ezen eljárás sajátképeni technikai része — az éremvéső művészet — nem is volt egészen kezdetleges valami; egy bizonyos, ha nem is egészen tökéletes fokig,

12. Mária II. Lajos magyar király özvegyének emlékérme (a m. n. múzeumban lévő másolat után). Leone Leoni műve.

alkalmazták azt mindig az érmek készítésénél, csak hogy most gyorsan érte el azt a tökélyt, minek lehetőségét azelőtt nem is sejtették.

Cellini korában, ki VII. Kelemen pápa idejében élt, s a forgalmi pénzekhez készítette a bélyegeket, már átalánosan el volt terjedve az érmekre alkalmazandó képnek aczélba vésése (domborúan), melyet lágy vas bélyegbe ütöttek. Ha az előállítás több alakból vagy díszítésből állott, akkor azok egyenkint készültek ilyen formán, épen úgy az érmek föliratainak egyes betűi is. Az így nyert medaillon-bélyegeket azután vésővel utándolgozták, s csak akkor verték azokkal az érmeket. Ez időtől fogva az éremverési eszközöket sokat javították, czélszerűsítették, míg végre a legtökéletesebb gépekig jutottak, s alig nyerünk érdekesebb képet, mintha egy

pénzverdének lomtárban heverő eszközeit a pénzveréshez szükséges legújabb találmányú gépeivel hasonlítjuk össze, melyeknél a fokról-fokra való haladást szemmel kísérhetjük és láthatjuk.

Előadva a medailleur-technika főbb mozzanatait, s megemlékezve a medailleur művészet olaszországi eredetéről, fejlődéséről és elterjedéséről, áttérhetünk most néhány szóval e művészeti ág Németországban s egyéb országokban kifejlett elterjedésének vázolására is.

Németországban a XVI. és XVII. század jelzi a fénykort. Jeles korszaka ez a medailleur művészetnek, melyben Németországban különösen két nagy iskola uralkodott.

Első sorban Nürnberg és ennek művészei dominálták, azután Augsburg; mindkét helyen a legjelesebb mesterek dolgoztak, s átalában a jó ízléshez tartozott, hogy valaki képmását a legjelesebb medailleurvel készítesse. Nürnbergben 1519 táján Hans Schvarz, s majd később Maler V., 1526-ban egy más ismeretlen nevű medailleurt karoltak fel. Augsburgban 1569-ben Hagenauer volt ilyen fölkapott s munkával túlhalmozott művész, kik azután épen e sokoldalú megbízás következtében nagy ügyességre tettek szert.

Az intensív munkásság a XVI. század elején kezdődik Miksa uralma alatt; erre Vischer Péter is nagy hatást gyakorolt, ki maga is járt Olaszországban, hol alkalma volt megismerkedni az újkor művészi irányzatával. Mindazonáltal nem volt ez importált művészet, hanem a német ég alatt természetszerűen fejlett ki, egy század alatt nagy elterjedést nyert, s számos és kiváló művelőre talált.

Épen ez által a természetes törekvés által emelkedtek ők az első rangú művészek soraiba, s emelték művészetöket fénypontjára, melyen nincsenek hiján sem a XV. századbeli olasz művészet nemességének, sem a franciák XVIII. századbeli előkelőségének. Műveik, s főleg a képmások elevenek, élethűek és kifejezésteljesek, melyeken mindig van valami bensőség, naivság, meleg, nem ritkán kellemes felfogás és jellemzés, párosulva a legmelegebb kidolgozással és csinos kivitellel, melyeknek finomsága még sem fárasztó és nehézkes, a hátlapok előállítása jól van választva s szellemes jelmondatokkal kísérve. A művészek jobbára ismeretlenek, a mennyiben szerényen nevöket nem vésték az érembe s monogrammjaikat ritkán használták. Első sorban Nürnberg volt a főhely. Dürer is mintázott. Művei egylapúak. Ezek csodálatra méltó példái, mennyire remekelt e nemben is a művész. Egy szemben álló női feje alacsony reliefben (Cat. 1265. 1267) olyan mesterm̃ű, mely méltán sorakozik a görök érmek és Pisanus műveihez. Az augsburgi művészek az olaszok felé hajolva, szabadabban és könnyebben mintáztak, de az arczképek karakterébe kevesebb bensőséggel is hatoltak be.

A legjobb idők mesterei közt két fényes név uralkodó: Henrich Reitz szász művész Lipcséből, ki legtöbbet a szász udvarnál dolgozott, s kinek művén Lucas

Cranach hatása látszik meg, és Friedrich Hagenauer Augsburgból, ennek művészete egyszerűbb, főleg I. Ferdinand és V. Károly számára dolgozott.

A nürnbergi és augsburgi művészek által előállított medaillonok száma nagy. Augsburg város patriciusai és gazdag tőzsérei, Nürnberg polgárai jóformán valamennyien készíttettek személyeikre medaillonokat; sok maradt ezekből névtelen, de soknak ismerjük készítőit a műveikre vésett nevök kezdőbetűit. Így tudjuk, hogy a XVI. század első felében a nürnbergi jeles medailleurök: az ifjabb Vischer Péter (1507—1511), Dürer Albrecht (1508—1514), az idősb Krug János, Krug

13. János Zsigmond erdélyi fejedelem egylapú ólom emlékérme. XVI. századbeli olasz munka.

Lajos, Schwarz János (1518—1523), Flőhner Péter és mások. Augsburgban ez időben Dollinger János (1522—1527), Hagenauer Frigyes, Burgmayer Venczel és Albrecht Jamnitzer (1526—1537), az idősb Reinhard János (1537—1547), Magdeburger Jeromos (1530—1535) és Neifahrer Lajos dolgoztak. A XVI. század második felében Hoffmann Jakab, Valentin Maler, az ifjabb Reinhard János, Schrenck Konrád és mások. A XVII. században Betzold János, Maler Keresztély, Pfrundt György, Leygebe Gottfried voltak a kitünőbbek, a mely időben azután a két említett központon kívül Frankfurt, Würtenberg, a Rajna mellékén, Brandenburgban, Ausztriában, Schweizban, Szászországban is széltében dolgoztak mindenütt.

Magas virágzásáról e művészeti ágat is épen úgy, mint a művészetek legnagyobb részét letérítette a XVII. század nagy politikai válsága: a 30 éves háború; melynek zavaraiba és vadságába ez is beleveszett, elveszté önállóságát s csak nyomorúságosan tengődött tovább. Németország és Olaszország is elejté az elsőséget e művészeti téren, utánok Franciaország és a németalföldiek ragadták azt meg, s tarthatták hosszú ideig. Helyén valónak látjuk azért, hogy ez alkalommal, midőn az átalános áttekintést jeleznénk, a fenmaradt franczia művekre is kiterjeszkedjünk. Az olasz medaillon első sorban arczkép volt, minden egyéb alá volt ennek rendelve, még a hátlap dicsőítő allegorikus előállításai is az előlap hatása alatt állottak. Franczia művészek azon műveiken, melyek a franczia történet legdicsőbb eseményeit örökítik meg, meg mutatták, hogy miként kell a medaillont teljessé tenni.

A XV. századból való e nemű első medaillonjuk, mikor Bordeauxt az angoloktól elfoglalták s azokat elűzték. Jaques Coeur gazdag polgár, veretett érmet ezen esemény megörökítésére (Lenormant 274, 277 fig. 129. 130). Az első franczia medaillonok közé tartoznak VIII. Károly és Bretagnei Anna Lyonban készült medaillonjai is, melyekkel a város ajándékozta meg a királynőt, XI. és XII. Lajos alatt pedig már sokat készítettek. A XVI. század második feléből való franczia medaillonok részben öntve vannak, részben vertek, s jobbára névtelen művészektől származnak; Dupré Vilmos és Varon voltak a jelesebbek; a következő század már nevezetes a sok emlékéremről.

Ez időtájt Európa egyéb államaiban is találunk művelőkre. A kis és gazdag Németalföld, mely a festészet terén is előljárt, adta a jeles Stephanus Haganus hollandi vésőt a XVI. században, azonkívül Conrad Bloc és tanítványa Jean de Montfort, Audrien Waterloos, Theodor Vichorom Berekel és mások, az elsők közt tüntek ki.[1]

Oroszországban is otthonára talált e művészet. Az orosz uralkodó ház egyik tagja, Maria Feodorovna I. Pál neje, elődeinek úttörő nyomdokain haladva, tovább fejleszté sőt maga gyakorolta e művészetet és e téren oly jeleset alkotott, hogy Európa tudós és művész társulatai megtisztelve érezték magokat, ha a császárnét tagjaik közé vehették fel. A magas állású művésznő mellett kitünik gróf Tolstoj Fedor. E családnak tagjai közül napjainkban is többen tűnnek ki tudományuk és munkásságuk által az irodalom és államélet ágaiban.

A XVIII. század a medailleur művészet hanyatlásának kora. Franciaországban a forradalom idején a pénzverő műhelyt is bezárták, jóllehet két jeles véső, Louis Dávid és Augustin Dupré, munkássága ép ez időre esik, míg végre a császárság korában Napoleon befolyása alatt újra éledőben volt; első sorban a császár tetteinek, «gloir»-jának megörökítése nyujtott neki anyagot, s újra megnyilik a pénzverő műhely is, átviszik azt egy megillető palotába a «Hôtel de Monnaies»-be, hol ma is áll, s jelen-

leg a commission des Monnaies et Medailles ellenőrzése alatt működik. Az előző idők ijesztő mérvben beállott hanyatlása folytán gondoskodni kezdtek annak újjá-

14. Báthory István lengyel király egylapú ólom emlékérme
egy hozzá nem tartozó, korábbi (Heinrich der Jüngere braunschweigi herczegre vonatkozó) keretben.
XVI. századbeli német mester műve.

teremtéséről, mit főleg a német Rauch, Schinckel és Tick hatása és munkássága meg is teremtett.

Az éremvéső művészet fejlődését a technika terén beállott újabb vívmányok és

fölfedezések nagyban elősegítették a franczióknál főleg Geugembre és Saunier 1845-ben felállított új gépei (presse Thonellier), melyet Uhlhorn talált fel, s a kölni Grovenbroich szerkesztett; a régi jeles vésők: Molard, Mauger, Bernard, Cheron Ferdinand de Saint Urban, Dumarest és Droz mellett újabb művészek álltak elő, kik egyúttal a franczia új művészi irány megteremtőiül is üdvözölhetők; ezek napjainkban sok jeleset alkottak: M. Andrieux, Gatheaux Brevet, Dépanlis, Montagny Chapu, Domard, Gayrard, Oudine és Chaflin. Ezek örökítették és örökítik meg a kormány és nyilvános élet legkiválóbb eseményeit; pártfogolják és megrendeléseikkel halmozták el őket a franczia tudós és kereskedelmi világ társaságai is, kik e téren sokat tesznek.

A bécsi véső akadémia legjelesebb művésze Scharf Tantenlain, kinek egyik legjelesebb alkotását azon emlékéremben birjuk, melyet az orsz. régészeti és embertani társulat megbizásából, Pulszky Ferenczről, annak 50 éves irói jubileuma alkalmából készített (15-ik kép), 1868-ig Ausztriában az érmek veretése állami ellenőrzés alatt állott, a mennyiben a kész bélyeget be kellett mutatni, hogy az előállítást, föliratot, bélyeget a censura egy nemének alávessék, azután bronz fémereket bárki verhetett, arany, ezüst fémereket a cs. kir. pénzverő hivatalban (Hauptmünzamt) a nemes fém megfizetésével és egy bizonyos veretési díj megtérítésével kellett veretni.

Az éremvéső művészet mindenütt határozottan éledőben van, művészi magaslatra emelték azt korunk legkiválóbb művelői, modern társadalmi életünk új irányzata kezére játszik, előmozdítja azt, a modern államokban felállított véső akadémiák gondoskodnak az újabb nemzedék művészi kiképzéséről, s napjainkat mint az érem művészet újjá születésének korát is üdvözölhetjük.

Pósta Béla, Tergina Gyula.

15. Pulszky Ferencz emlékérme. (Scharf T. műve.)

IRODALOM

UJ KÖNYVEK.

Heinrich Brockhaus, *Die Kunst in den Athosklöstern.* Mit Textabbildung, 7 lithographischen und 23 Lichtdrucktafeln. Leipzig, Brockhaus. 1891. 20 márka.

Max Graef, *Möbel in brauchbarstem Rokoko.* 24 Tafeln. Weimar, Voigt. 1891. 9 márka.

Herm. Kreuzer, *Farbige Bleiverglasungen für Profan und Kirchenbauten.* 10 Tafeln. Weimar, Voigt. 1891. 5 márka.

N. Kondakoff, J. Tolstoi, S. Reinach, *Antiquités de la Russie méridionale.* Paris, Leroux.

Salomon Reinach, *Peintures de vases antiques recueillies par Millin (1808) et Millingen (1813).* Paris, Firmin-Didot. 1891.

Ch. Diehl, *Excursions archéologiques en Grèce.* Mycènes, Delos, Athénes, Olympie, Eleusis, Épidaure, Dodone, Tyrinth, Tanagra. Paris, Colin et C-ie. 1891.

Auguste Mariette, *Itinéraire de la Haute-Égypie.* 3-e edition, revue et augmentée. Paris, Maison-neuve et C-ie. 1891.

Johannes Schulz, *Der byzantinische Zellenschmelz.* Mit 22 Tafeln. Frankfurt a. M. August Österreich.

Joseph Wilpert, *Die Katagombengemälde und ihre alten Copien.* Eine ikonographische Studie. 28 Tafeln. Freiburg im Breisgau, Herderische Verlagshandlung. 1891.

Louis Gonse, *L'Art gothique.* L'Achitecture, la Peinture, la Sculpture, le Décor. 282 illustration, 28 planches. Paris, May et Motteroz, 100 frank.

J. Bourgoin, *Précis de l art arabe et matériaux pour servir à l'histoire, à la théorie et à la technique des arts de l'Orient musulman.* Livraison 1. Paris, Leroux. 1891.

J. Durm, H. Ende, E. Schmidt, H. Wagner, *Handbuch der Architektur.* Darmstadt, Bergstraesser.

H. Rückwarde, *Architektonische Studien-Blätter aus Budapest.* Berlin, Claesen.

L. Tischler, *Architecture modern de Vienne.* Les monuments de Vienne. Architecture privèe. Wien, Lahmann.

Lambert und Berlepsch, *Motive der deutschen Architektur.* Stuttgart, Engelhorn.

Paul Heitz. *Originalabdruck von Formenschneidearbeiten des XVI. und XVII. Jahrhunderts.* Strassburg, 3. H., Ed. Heitz. 1890.

Th. Krauth und Fr. S. Mayer, *Das Schlosserbuch.* Mit 350 Textabbildungen und 10 Tafeln. Leipzig, Seemann. 1891. 18 márka.

Fr. S. Mayer, *Die Liebhaberkünste.* Zweite verbesserte Auflage. Mit 260 Abbildungen. Leipzig, Seemaun. 1891. 8 márka 25 pf.

J. W. Völker, *Die Kunst der Malerei.* Dritte Auflage, bearbeitet v. E. Preyer. Leipzig, Barth. 1891. 2 márka.

K. Raupp, *Katechismus der Malerei.* Leipzig, Weber. 1891. 3 márka.

H. R. Allemagne, *Histoire du luminaire depuis l'époque romaine jusqu'au XIX. siècle.* 500 gravures dans le texte, 80 planches. Paris, Picard. 40 frank.

C. Elis, *Handbuch der Mozaik- und Glasmalerei.* Zum Gebrauch für Mozaik- und Glasmalerei, Architekten, Decorationsmaler und kunstgewerblichen Schulen. Mit 82 Abbildungen. Leipzig, Seemann. 1891. 3 márka.

Germain Bapst, *Études sur l'orfèvrerie française au XVIII-ième siècle.* Les Germain, orfèvres-sculpteurs du roy. 90 gravures. Paris, Rouam. 1891. 15 frank.

H. Delaborde, *L'Académie des beaux-arts depuis la fondation de l'Institut de France.* Paris, Plon, Nourrit et Co. 1891.

H. Bouchot, *De la reliure.* Exemples à imiter ou à rejeter. L'Art du siècle. De l'habillement du livre ; ses qualités et sa décoration. Paris, Rouveyre. 1891. $7^1/_2$ frank.

A. Doumert, *La Dentelle:* origine, histoire, fabrication, lieux de Production en France et à l'étranger. Avec gravures. Paris, Lecène, Oudin et Co. 1891.

FOLYÓIRATOK.

L'Art. Revue bi-mensuelle illustrée. 1891 junius 1. Nro 649. Szöveg: Léonce Bénedite, *Salon de 1891: La Peinture au Salon des Champs-Élysées.* (Suite.) Tizenkét kép. Adolphe Jullien, *Un vieil hôtel du Marais.* (Fin.) Nyolcz kép. Notre Bibliothèque. Adolphe Jullien, *Courrier musical.* Képek a szövegen kívül: *Les Deux Foscari.* Eauforte d'après Eng. Delacroix. *Un coin de ferme.* Dessin de Grandsire. — 1891 junius 15. Nro 650. Szöveg: Henry de Chennevières, *Collections étrangères:* M. *Frizzoni de Milan.* Hat kép. Léonce Bénedite, *Salon de 1891: La Peinture au Salon des Champs-Élysées.* (Suite.) Két kép. Pierre Gauthier, *Pays de France.* Két kép. Edmond Stoullig, *Courrier dramatique.* Képek a szövegen kívül: *Lady Smyth.* Eauforte d'après J. Reynolds. *Étude pour le plafond du foyer de l'Odeon* par Raphael Collin. — 1891 julius 1. Nro 651. Szöveg: Antony Valabrègue, *Abraham Bosse, sa vie et son oeuvre.* (Suite.) Hét kép. Léonce Bénedite, *Salon de 1891: La Peinture au Salon des Champs-Élysées.* (Suite.) Adolphe Jullien, *Courrier musical.* Képek a szövegen kívül: *La Vache blanche.* Eauforte d'après Julien Dupré. *Armoire en marquetterie* par Boulle.— 1891 julius 15. Nro 652. Szöveg: Antony Valabrègue, *Abraham Bosse, sa vie et son oeuvre.* (Fin.) Két kép. André Saglio, *Exposition d'un groupe d'artistes americain.* Henri Lanave, *Les Terasses du Palais des Roi à Angkov-Tôm.* Négy kép. Georges Marye, *Un Vélin du Nicolas Robert au Louvre.* Egy kép. V. Petitgrand, *L'Architecture au Salon de 1891.* Ed. Stoullig, *Courrier dramatique.* Képek a szövegen kívül: *Le Philosophe en méditation.* Eauforte d'après Rembrandt. *La Grand' Mare à Saint-Aubin.* Dessin de V. J. Binet. — 1891 augusztus 1. Nro 653. Szöveg: Henri Mazel, *Tendances religieuse de l'Art contemporain.* Négy kép. Émile Molinier, *Hypercritique.* Egy kép. Adolphe Jullien, *Courrier musical.* Képek a szövegen kívül: *Grande Marée d'octobre en Cornwal.* Eauforte d'après d'Émile Vernier. 1891 augusztus 15. Nro 654. Szöveg: Léonce Bénedite, *Salon de 1891: La Peinture au Salon des Champs-Élysées, au Champ de Mars.* (Fin.) Négy kép. Ed. Stoullig, *Courrier dramatique.* Képek a szövegen kívül: *Pont sur l'Yvette.* Eauforte de Leterrier. *Étude à la sanguine* par E. Lévy.

Revue des Arts Décoratifs. 11-ik évf. 10. és 11-ik szám. 1891 április és május. Szöveg: Marius Vachon, *L'art et les artistes français en Russie au XVIII. siècle.* Maurice Maindron, *Un essai de zoologie artistique.* Les animaux dans l'art. I. Tizennégy kép. Eugène Müntz,

Guillaume de Marcillat et la peinture sur verre en Italie. I. Egy kép. Bulletin de l'Union des Arts Décoratifs. Képek a szövegen kívül: *Panneau en bois sculpté et doré.* XVIII. siècle. *Panneau d'une armoire Louis XV. Carafe à eau, en argent.* Composé par Constant Sévin, Éxécuté par Barbedienne. *Mercure apportant Bacchus à Jno.* Groupe en biscuit, fabrication de Capo di Monte. XVIII. siècle. — 12-ik szám. 1891 junius. Szöveg: Gerspach, *Théodore Deck et son influence sur la céramique moderne.* Eugéne Müntz, *Guillaume de Marcillat et la peinture sur verre en Italie.* II. Hat kép. Maurice Maindron, *Un essai de zoologie artistique.* Les animaux dans l'art. II. Tizenhét kép. A. Phenat, *Le vernis Martin autrefois et aujourd'hui.* Ch. Ujfalvy, *Les biscuits de porcelaine à l'étranger.* V-e art. Négy kép. Bulletin de l'Uuion centrale des Arts Décoratifs. Képek a szövegen kívül: *Verres.* Composition de Constant Sévin, éxécuté par Barbedienne. *Pygmalion.* Groupe en biscuit tendre de Sèvres. 1765. *Tissu.* Éxécuté par Schultz-Gourdon.

Gazette des Beaux-Arts, courrier Européen d'l'Art et de la Curiosité. 1891 április. Szöveg: A. Champeaux, *L'Art décoratif dans le Vieux Paris.* (4-e art.) Öt kép. Schefer, *Note sur les Miniatures ornant un manuscrit de la relation du voyage d'Outremer de Bertrandon de la Brocquière.* Egy rézmetszet a szövegen kívül: G. Schlumberger, *Un Triptyque byzantin en ivoire.* Két kép. Louis Courajod, *Le groupe en cire de Pierre-François-Grègoire Giraud.* Egy kép. Paul Seidel, *Antoine Pesne premier peintre de Frédèric le Grand.* (1-ier art.) Egy kép. Claude Phillips, *Charles Keene.* Hat kép. Bibliographie. T. de Wyzewa, *Le Mouvement des Arts en Allemagne et en Italie.* Két kép. Képek a szövegen kívül: *Lady Georgiana Gordon,* gravure d'après le dessin de Th. Lawrence. *La Halte des Voyageurs,* héliogravure d'après la peinture d'Adrien Van Ostade. — 1891 május. Szöveg: Paul Duvrieu, *Alexandre Bening et les peintres du Bréviaire Grimani.* (1-ier art.) Fénymaratású egy kép a szövegen kívül. Ary Renan, *L'Art arabe dans le Maghreb.* Kairouan. (1-ier art.) Hét kép. E. Duhousset, *Proportions comparatives de l'Homme et du Cheval.* Nyolcz kép. Duc de Rivoli et Charles Ephrussi, *Zoan Andrea et ses Homonymes.* (1-ier art.) Hat kép. Louis Gonse, *Expositions diverses à Paris.* Két kép a szövegen kívül és két kép a szövegben. Paul Seidel, *Antoine Pesne etc.* (2-ième art.) Két kép. Bibliographie. — 1891 junius. Szöveg: Édouard Rod, *Les Salons de 1891. au Champ-de-Mars et aux Champs-Élysées.* (1-ier art.) Rézmaratású egy kép a szövegen kívül. Marcel Reymond, *Le Niobide de Subiaco.* Négy kép. Henri Béraldi, *Exposition de la Lithographie.* Hét kép. A. Champeaux, *Exposition des Arts au début du Siècle.* Öt kép. Gustave Pawlowski, *Le Livre d'Heures du Pape Alexandre VI. Borgia.* Egy kép a szövegen kívül. — 1891 julius. Szöveg: Édouard Rod, *Les Salons de 1891 etc.* Kép a szövegen kívül. Ary Renan, *L'Art arabe dans le Maghreb.* Kairouan. (2-ième art.) Három kép. Paul Durrieu, *Alexandre Bening et les peintres du Bréviaire Grimani.* (2-ième et dernier art.) Egy kép. Paul Seidel, *Antoine Pesne etc.* (3-ième et dernier art.) Három kép. Maurice Kreutzberger, *Théodore Deck.* Egy kép. Henri Hymans, *Correspondance de Belgique.*

Kunstgewerbeblatt. Új folyam. II. év, 9-ik szám. 1891 junius. Tartalom: Julius v. Grienberger, *Bosnische Holzthüren.* Egy színes kép. A. Schrikker, *Strassburger Fayence und Porzellan und die Familie Hannong.* Hét kép. Kleine Mittheilungen. — 10-ik szám. 1891 julius. Tartalom: Alois Riegl, *Spätantike Stickereien.* Egy színes kép és két kép a szövegben. A. P., *Neue Bücher und Vorlagewerke.* Kleine Mittheilungen. Kép a szövegen kívül: *Stuckdecke für einen Schloss-Saal* von Rud. Kempf. — 11-ik szám. 1891 augusztus. Tartalom: F. Luthmer, *Elektrische Beleuchtungskörper.* Öt kép a szövegben, két kép a szövegen kívül. P., *Die Sammlung Vincent in Konstanz.* Nyolcz kép. Bücherschau. Kleine Mittheilungen.

KÜLÖNFÉLÉK.

Művészeti tanintézeteinken — az orsz. magy. kir. mintarajz-iskolán és rajztanárképzőn, valamint a m. kir. iparművészeti iskolán — az 1891/2-iki tanévre szóló beiratások f. évi szeptember 9., 10. és 11. napjain folytak. Az eredmény az, hogy a mintarajziskolába összesen 132, az iparművészeti iskolába pedig 67 növendék iratkozott be. Ezek a számok a múlt tanévhez képest csak a mintarajz-iskolára nézve mutatnak emelkedést, de az emelkedés itt is arra a körülményre vezetendő vissza, hogy a nők számára a múlt tanév végeig Lotz Károly festőművészünk igazgatása alatt fennállott festészeti tanfolyam mint külön intézet megszünt s volt növendékei miniszteri intézkedés folytán a mintarajz-iskola növendékei közé vétettek fel.

Azt, hogy az iparművészeti iskola látogatottsága nem emelkedik, művészeti érdekeink szempontjából tulajdonképen sajnálnunk kell, mert ez azt mutatja, hogy közönségünk érdeklődése az iparművészet iránt még most sem fokozódik eléggé; másfelől azonban maga az intézet még örülhet is rajta, ha nem ostromolják meg nagyobb mértékben a tanulni vágyó fiatalok, mert szűk helyiségeiben alig volna képes több növendéket foglalkoztatni, mint a mennyien tényleg beiratkoztak.

Egyébiránt, hogy ez a kitünően vezetett tanintézet komolyan törekszik az adott viszonyok között is mentül intenzivebb működést kifejteni, bizonyítja az is, hogy ezúttal már másodizben nyilnak meg helyiségeiben esti tanfolyamok (egy ötvösségi és egy lakberendezési), melyekben iparossegédek és tanonczok szakmáiknak megfelelő gyakorlati oktatásban részesülnek. Az ötvösségi tanfolyamot ifjabb Herzka Károly, a lakberendezésit Feichtinger J. György intézeti tanárok vezetik. A múlt évi tanfolyam szép eredményt mutatott föl s a vezető tanerők biztosítékot nyujtanak arra, hogy az idei tanfolyam sem fog mögötte maradni az előbbinek.

*

Belga vízfestmények kiállítása. A nyári szünet után október hó 1-jén nyiltak meg újra a műcsarnok termei a művészi élvezetet kereső közönség számára. A derült őszi idő, a napnak aranyos fénye, a sárguló lombnak festői színvegyüléke sajátszerű összhangban áll azokkal a bájos kis képekkel, melyek a termek egy részét elfoglalják. A művészetnek igénytelen, de a leggyöngédebb hatás elérésére s a finoman érző művészi tehetség nyilatkozására kiválóan alkalmasságának, a vízfestésnek, nálunk még alig van hivatott művelője. Annál tanulságosabb s annál inkább érdemli meg a műértők s a művészek figyelmét az a kis gyűjtemény, melyben a belga művészek a nálok magas művészi szinvonalra emelkedett vízfestésnek mintaszerű termékeit mutatják be a képzőművészeti társulat által külön e czélra rendezett kiállitáson. Belgiumban a legjelesebb művészek De Vriendt Albertnek, az antwerpeni akademia hírneves igazgatójának elnöklete alatt, a vízfestés gya-

korlására társulatot alakítottak, mely e szeretetre méltó művészetnek folyton nagyobb teret hódít. A kiállított kis képek majdnem kivétel nélkül s az egyéni sajátosság minden változatossága mellett annak az általános művészi törvénynek hódol, úgy a megragadó felfogásban, mint a kezelés tökélyében, hogy a művésznek az anyagban rejlő természetes korlátokat túllépnie nem szabad. A vízfestéknek épen úgy megvan a maga saját tere, mint az olajfestéknek, az egymással versenyző hatásra törekvés sikerre nem vezethet. Az ecsetvonás könnyedsége, a fedő színektől ment foltok derült és üde összhangja kölcsönzi a vízfestménynek legfőbb báját. S ebben a belga művészek valóban kiválóak. A termek sorrendjét követve, igen tanúságos mindjárt az első falon Titz Louis-nak több városi képe. Ezek között a *Hal-i templom Hollandiában* válik ki finoman árnyalt színeivel. Levegősen hatnak a gazdagon ékített és tagolt részletek, bámulatos pontossággal követi a lágy ecset a szövevényes formákat, semmi nyoma azoknak az éles körvonalaknak, melyek az épületek tárlati képeinek művészi becsét rendszerint leszállítják. Ugyanettől a művésztől két üde napfényben ragyogó tájkép is van a kiállításon, a *Vízi malom* s egy *Ucèle-i részlet;* — az egyiken a patak csillámló tükre, a fa lombján átszűrődő sugarak világító ereje, a másikon a bemélyedő utczának egyfelől verőfényes s másfelől áttetsző árnyékba merített falain oly erélyes ellentét érvényesül, a minőre a vízfestést alig gondolná valaki képesítettnek. Igen vonzóak Stacquet Henrynak tengerparti képei is. Az a vidám, ragyogó összhang, melynek a tenger színe, a világos homok, a szétfoszló felhők közől feltünő mosolygó ég, az élénken kifestett vitorlás hajók kölcsönzik báját, Stacquet képein kevés eszközzel s mégis bámulatos igazsággal ragadja meg a nézőt. Hubert Alfred a tájat lovas alakokkal szereti benépesíteni. Egyik képe a szokottnál nagyobb méretben múlt századbeli dragonyosok tüzes rohamát ábrázolja, megkapó elevenséggel. Binjé Fransnak kivált *Hulló levelek* című képe válik ki, finoman átérzett hangulatával. Van Seben A. is jeles művésznek mutatja ki magát, ügyesen kezelt tájképeiben. Az egyik falnak egész hosszában Uytterschaut Victor pompás tájképei kötik le a figyelmet. Minden képe más-más motivumot s a szabad természetben rezgő hangulatnak más változatait tárja fel. Az a könnyedség, a melylyel az erdő sürű lombját, az ágak összevisszaságát szervesen oldja fel, minden — látszólag számítás nélkül odavetett — színes folttal nagy térségen apró részleteket is hangsúlyoz, a vízfestésnek valódi gyöngyeivé avatja képeit. Abry Léon, a kit kiállításainkból már régóta ismerünk s a ki a nagyobb szabású olajképet épen oly hivatottan kezeli, mint a vízfestményt, négy gondosan kidolgozott művét küldte a kiállításra, melyek között az *Előörsön* című, lovas katonát ábrázoló képnek adnánk előnyt a többiek felett. Maga De Vriendt Albert, a belga társulat elnöke, hat igen érdekes tanulmányfőt állít ki, melyek szemlátomást valamely történeti képe számára készültek s melyek arról is tanúskodnak, hogy a hírneves művész a régi németalföldi iskola mesterei nyomán törekszik fentartani nemzeties irányát. Oyens Pierre vízfestménye: *A művész*, a színek sötét mélységéből, a félhomály bizonytalan rezgéséből indul ki s minden ízében élő kis alakját oly világításba helyezi, melynek megoldása hasonló sikerrel az olajba festett képeken sem lehetne teljesebb. Az utolsó falon, de kedvező helyen függnek Hagemans Maurice-nak képei. Nehéz volna eldönteni, melyik a legszebb azok között. Mindegyiknek megvan a maga kiváló érdeme. Az *Őszi táj* költői ihlettsége, mely a Corot bűvös képeire emlékeztet; az *Aprilisi est*, magasan ágazó fáival, párás levegőjével; a *Hazatérő nyáj*, a természet esti csöndjének mélázó hangulatával, melyen a birkái között ballagó sötétkék ruhás pásztornak s a távoli facsoportnak árnyképe az előtérre egy-két színnel odavarázsolt vízben tükröződik; végül az *Útra kelő halászbárkák*, mely valóságos mesterfogással ábrázolja a tenger végtelen színét,

egymásba rengő hullámait s a három sötét vitorla mély visszaverődését, mindezek a kiváló sajátságok Hagemansnak biztosították kiállításunkon a legnagyobb elismerést.

A kormány felismerte azt, hogy a vízfestés fejlesztése érdekében a nemzeti múzeum képtárát a belga művészek képei közől kivánatos nehánynak megvételével gazdagítani s örvendetes, hogy a miniszter által megbízott szakértők választása az egész gyűjteménynek körülbelől hét legszebb példányára esett. Magánvételek útján is elkelt már egy tuczat a képek közől s ez mutatja leginkább, hogy művészeink hálás foglalkozást találhatnának a vízfestés gyakorlásában.

A nagy téli kiállítás előtt a mostani tárlat inkább a «hors d'oeuvre» jellegével bír, azok sorába tartozik, melyeken a képzőművészeti társulat a modern művészi fejlődésnek egyes figyelemre méltó mozzanatai felől törekszik tájékoztatni a hazai közönséget. De azér igen tanúlságosnak is mondhatjuk s reméljük, hogy termékenyítő befolyással lesz művészeinkre s meg fogja kedveltetni velök a művészetnek ezt a minálunk még elhanyagolt ágát.

*

Növények tárlata Párisban. E folyóirat 1890-ik évi folyamának 174—179. oldalán egész terjedelmében közöltük az emlékiratot, melyet Lucien Falize, párisi ötvös, az *Union Centrale des Arts Décoratifs* választmánya elé terjesztett, s melyben a növényvilágnak a diszítő művészet szempontjából való tanulmányozása czéljából általa javasolt tárlat tervrajzát részletesen ismertette. Akkor az *Union Centrale* választmánya az eszmét és az emlékirat részleteit egyaránt helyesléssel fogadta, s csak arra nézve merült föl nézeteltérés, vajjon a tárlat 1891-ben vagy pedig 1892-ben rendeztessék.

Hosszú idő után a *Revue des Arts Décoratifs* folyó évi május havi füzete közli az első hírt a tárlatról. E szerint a tárlat 1892-ben lesz Párisban. Az *Union Centrale* választmánya még múlt év deczember havában tartott ülésén elhatározta, hogy külön bizottságot küld ki a tárlat szervezése czéljából. A bizottság elnökéül Lucien Falize kéretett föl és tárlati biztosként Marius Vachon lesz a társa. A bizottság azonnal megalakult és ez év első hónapjainak folyamán számos ülést tartott és a tárlat szakosztályainak szervezését átalánosságban megállapítá, elfogadva a L. Falize által javasolt fölosztást. Mindegyik szakosztály a következő részekből fog állani: 1. természet; 2 művészet; 3. ipar; 4. oktatás; 5. történet; 6. építészet és kertészet. A kertészek részvétele már biztosítva van, azonkívül a francziaországi kertészeti egyesülettel is alkudoznak, hogy a tárlatban, mint olyan, hivatalosan részt vegyen. A vidéken a művészi ipar nagy góczpontjain, Lyonban, Saint-Etienneben, Roubaixban, Tourcoingban, Lilleban, Limogesben, stb. a hirlapok a tárlat ügyét melegen ajánló czikkeket közöltek és fölhívták az iparosokat, hogy abban részt vegyenek.

A föntiek után itélve tehát biztosítva van a tárlat megvalósulása, sőt fényes sikerrel kecsegtet, a mi ismét egyik szép diadala lesz a termékeny szellemű franczia művészetnek.

HAZAI JELESEK BRONZ MELLSZOBRAI.

A Magyar Iparművészeti Társulat a nemzeti nevelés nagy érdekén kívül ama törekvés által vezettetve, hogy egyrészt a bronzöntés előmozdíttassék, másrészt, hogy a nagyon elterjedt idegen termékek lassankint kiszoríttassanak, 1886-ik évben tartott első közgyűlésén elhatározta, hogy hazai jeleseinket ábrázoló mellszobrokat első sorban bronzöntés útján való sokszorosítás czéljából elkészítteti.

A társulatot a tetemes költséggel járó eredeti minták megszerzésében hathatósan támogatta a főváros képzőművészeti bizottsága és a magyar képzőművészeti társulat. Az előbbi három mellszobor mintáját elkészítteté és sokszorosítás végett átengedé. Az utóbbi pedig a társulat által mellszobrokra kitűzött díjak nagyobb részét szíves készséggel vállalta magára és résztvett a pályázó mellszobrok birálatában.

A mellszobrok első sorozatát képező hét minta elkészülvén, az iparművészeti társulat ezeknek bronzban való sokszorosításával Tourbain Károly bronzöntőt bízta meg, a ki minden tekintetben kielégítő öntvényeket állított elő.

Midőn ekként a Magyar Iparművészeti Társulat kiváló hazai férfiak mellszobrainak oly bronzöntvényeit nyujtja, melyek művészi és technikai tekintetben a külföldi termékkel bátran kiállják a versenyt és bármely hivatal, közintézet, társulat helyiségének, nemkülönben lakásnak méltó és becses díszét képezhetik, azzal a reménynyel kecsegteti magát, hogy a magyar művelt közönség a fontos mű tovább folytatását és fejlődését számos megrendeléssel elő fogja mozdítani.

A mellszobrok a következők:

Ő Felsége I. Ferencz József király Strobl Alajostól,
József nádor ugyanattól,
Gróf Széchenyi István ugyanattól,
Hunyadi Mátyás Bezerédi Gyulától,
Liszt Ferencz ugyanattól,
Gróf Andrássy Gyula Róna Józseftől,
Arany János Senyei Károlytól.

Mindegyik 28—30 centimeter magas. — Darabjának ára, csupán az öntés költségeit számítva 50 forint.

Megrendelések a Magyar Iparművészeti Társulat titkári hivatalához intézendők: Budapest, Andrássy-út 67. sz. a.

MŰVÉSZI IPAR

HATODIK ÉVFOLYAM. 1891. V. ÉS VI. SZÁM.

TARTALOM.

SZÖVEG: Oldal

A pécsi székesegyház. Dr. Czobor Bélától ... 165
Az 1891-ik évi agyagipari tárlat. Petrik Lajostól ... 177
Az iparművészeti múzeum Bubics-terme. Fittler Kamilltól ... 186
A magyar iparművészeti társulat karácsonyi tárlata. F. K.-tól ... 188
Az Esterházy-gyűjtemény Tatában. Radisics Jenőtől ... 190
Zászlótartók a toskánai palotákon. Batal Gábortól ... 192

Irodalom:

Könyvismertetés: Raphael Cattaneo. *L'Architecture en Italie du VI-e au IX-e siècle.* Goldschmied Lipóttól ... 196
Folyóiratok ... 203
A magyar iparművészeti társulat ügyei ... 207
Különfélék ... 212

KÉPEK A SZÖVEGBEN:

A pécsi székesegyház alaprajza ... 166
A pécsi székesegyház homloka ... 167
A pécsi székesegyház átmetszete keresztben ... 168
A pécsi székesegyház belseje ... 169
Falfestmények a pécsi székesegyházban: Krisztus kicsufoltatása Lotz Károlytól. Kapisztrán János tábori miséje Székely Bertalantól. Jelenetek Mózes életéből Beckerath Mórtól. Jelenetek Jézus életéből Andreä Károlytól ... 171, 173, 175
Vasból kovácsolt zászlótartó Sienában 1487-ből ... 192
Zászlótartó alakú díszítmény a del Magnifico palotán Sienában. Cozzarelli műve 1508-ból ... 193
Zászlótartó a del Magnifico palotán Sienában. Cozzarelli műve 1508-ból ... 194
Bronzból öntött egyszerűbb zászlótartó Sienában ... 195
Ambro a ravennai S. Giovanni e Paolo templomban ... 197
Pillér és káva a S. Clemente templomban Rómában ... 198
Áttört márvány rács a gradoi székesegyházban ... 199
A S. Felice templom kapujának részlete Cimitilében. VIII. század eleje ... 199
A bresciai S. Salvadore templom részletei. VIII. század ... 200
Káva a torcelloi székesegyházban az 1008-ik évből ... 201
Oszlopfő a vicenzai S. Felice templomban 985-ből ... 202
A milanói S. Ambrogio templom apsisának és szentélyének párkánya. IX. század ... 203

KÉPEK A SZÖVEGEN KIVÜL:

IV. A pécsi székesegyház déli oldala.
V. A pécsi székesegyház átmetszete hosszában.

*

Szerkesztőség és kiadó-hivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 67.

*

Az első évfolyam teljes példányai kaphatók a Franklin-Társulat kiadó-hivatalában: IV., Egyetem-utcza 4. sz. Ára 6 frt.

*

A Művészi Ipar 1892. (hetedik) évi folyamára 5 forintjával előfizetést elfogad a kiadó-hivatal.

MŰVÉSZI IPAR

A PÉCSI SZÉKESEGYHÁZ.

I.

Hazai építéstörténetünkben kimagasló mozzanatot képez a pécsi székesegyház román művészetű újjá építése, mely kilencz évi (1882—1891) megfeszített tevékenység eredményeül immár befejezetten áll előttünk.

Vessünk mindenek előtt néhány pillantást a székesegyház múltjára, történetére. Nem szándékunk vitatkozásba bocsátkozni történetíróinkkal, a kik majd szent Istvánnak, majd Péternek, majd Calanus pécsi püspöknek tulajdonítják a dóm építését. A pécsi püspökséget kétségtelenül szent István király alapította. Ebből azonban legkevésbbé sem következtethető, hogy a püspökség székhelyén, Pécsett a dómot is ő építette. Ezt ép úgy följegyezték volna felőle a krónikások, mint azt, hogy Székesfehérvárott királyi templomául hazánk Nagyasszonya tiszteletére nagyszabású és fényes bazilikát épített, melyet — miként a közép korban az rendesen történni szokott — saját mausoleumának tekintvén, benne is temettetett el. Meg azután, ha minden általa alapított püspökség székhelyén ő épített volna fényes templomot, ismerve a közép kori építésviszonyokat, aggódva kérdezhetnők: honnét vette az építő mestereket és munkásokat, mikor a székesfehérvári bazilikát sem volt képes halála napjáig befejezni, úgy hogy temetése előtt hamarosan kellett azt beszentelni, hogy tetemei megáldott helyen pihenjenek!

Sokkal találóbbnak látszik az a föltevés, melyet Kézai adataival is támogathatunk, miszerint a pécsi dómot a második magyar király Péter kezdette építeni monumentális alakban a régi, szükségleti templom mellett, melyet már a püspökség alapítása előtt az isteni tisztelet tartása czéljából a papság és a hívek emeltek.

Péter királynak rövid uralkodása alatt talán csak a mai alsó templom készülhetett el, hova alapítóját nyugalomra helyezhették, miként I. Endrét Tihanyban, szent Lászlót Nagyváradon, Bélát Dömösön stb. Erre látszik utalni a pécsi dóm védszentjének neve is, mely egyúttal Péter királynak is védszentje volt.

Bármiként is álljon a dolog, a pécsi dóm a XI. század derekán fölépült és fölszenteltetett. Benne koronázták meg 1064-ben I. Endre fiát Salamont s a koronázást követő éjjel érte az első katasztrófa a templomot, mert leégett. Újjá építése a XII. század elejére, Kálmán király uralkodására esik. Viszontagságai megkezdődnek ismét a tatárpusztítással, a mikor a dunántúli egyházak — Székesfehérvárt, Esztergomot és Pannonhalmát kivéve — feldúlattak.

Újabb építkezési tevékenységről VI. Kelemen pápa 1345. évi október 9-ikén kelt bucsúlevele tesz tanúságot, mely sokszoros leégéséről és szétdúlatásáról világos szavakkal emlékezik. A XIV. század második felébe esett hazánkban ama kritikus építési korszak, midőn a divatossá lett csúcsíves építés technikai akadályaival nem számolva, román ízlésben épült templomainkat derűre-borúra csúcsívessé kezdették átépíteni. Az egyszerű fa mennyezettel vagy komor félköríves boltozattal födött templomaink gyengén alapozott falaira súlyos csúcsíves boltsüvegeket raktak, a mi rendszerint katasztrófában végződött. Ezt a viszontagságot

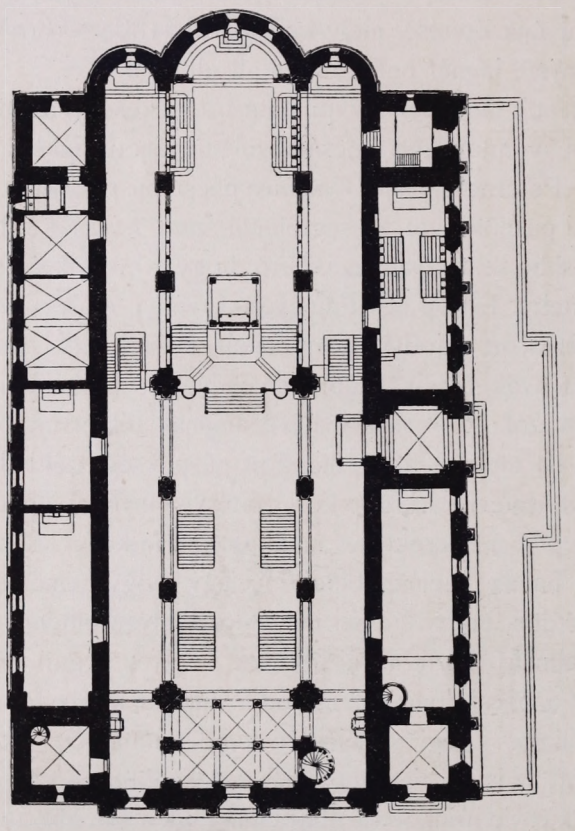

A pécsi székesegyház alaprajza.

nem kerülhette ki a pécsi dóm sem. Ismételten majd kifejlett, majd késő csúcsíves boltozattal látták el. Így Zsigmond püspökről (1497—1505) olvassuk, hogy ő a dóm csúcsíves boltozatát részben kijavíttatta, részben újból építtette. Ez időszakra esik Jakab olasz benczés festő tevékenysége is, a kit VI. Sándor pápa 1500. évi október 10-ikén kelt oklevelével egy évi időtartamra a püspök kérésére átengedett, hogy a pécsi dómot kifesse.

A mohácsi vész után Pécs is török kézre kerülvén, a mozlimek 1543—1686-ig a dómot is saját czéljaikra használták. Minden körülmény arra mutat, hogy nem

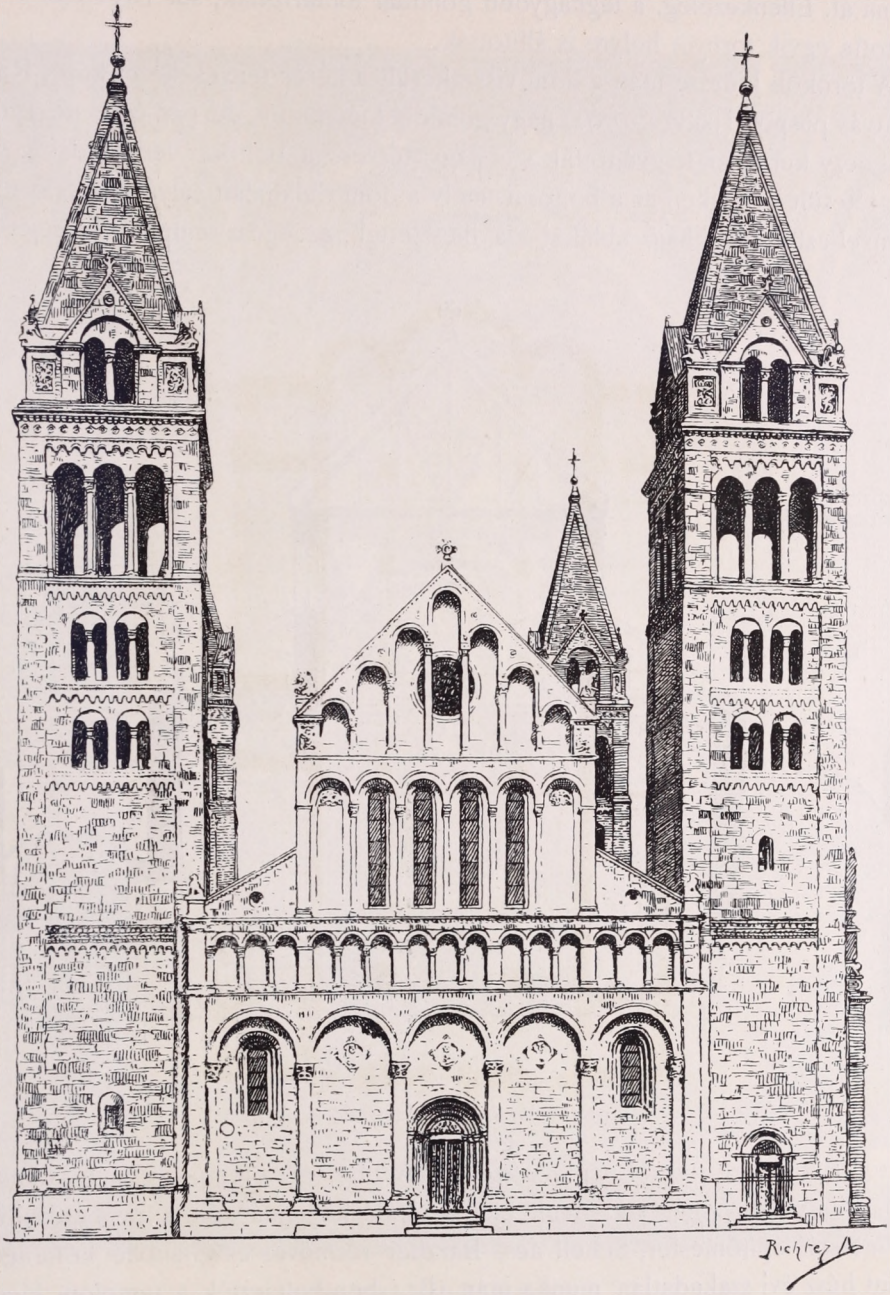

A pécsi székesegyház homlokzata.

egyéb mesebeszédnél a dóm olyatén profanálása, mintha azt lóistállóvá alakították volna át. Ellenkezőleg, a legnagyobb gonddal föntartották, sőt 1631-ben a villámsújtotta egyik tornyot helyre is állították.

A törökök kiűzése után a dóm visszakerült a keresztények kezei közé. Radonay Mátyás püspök (1687—1703) nagy gonddal kijavíttatta, de pár évre rá, 1704-ben Rákóczy kuruczai felgyújtották s e nagy tűzvész a boltozat leroskadását okozta. Így létesült 1707-ben az a boltozat, mely a dóm oldalfalait súlyával kifelé nyomta, s mivel azt a középhajó ablakai alá illesztették, az egész templom belsejét elsötí-

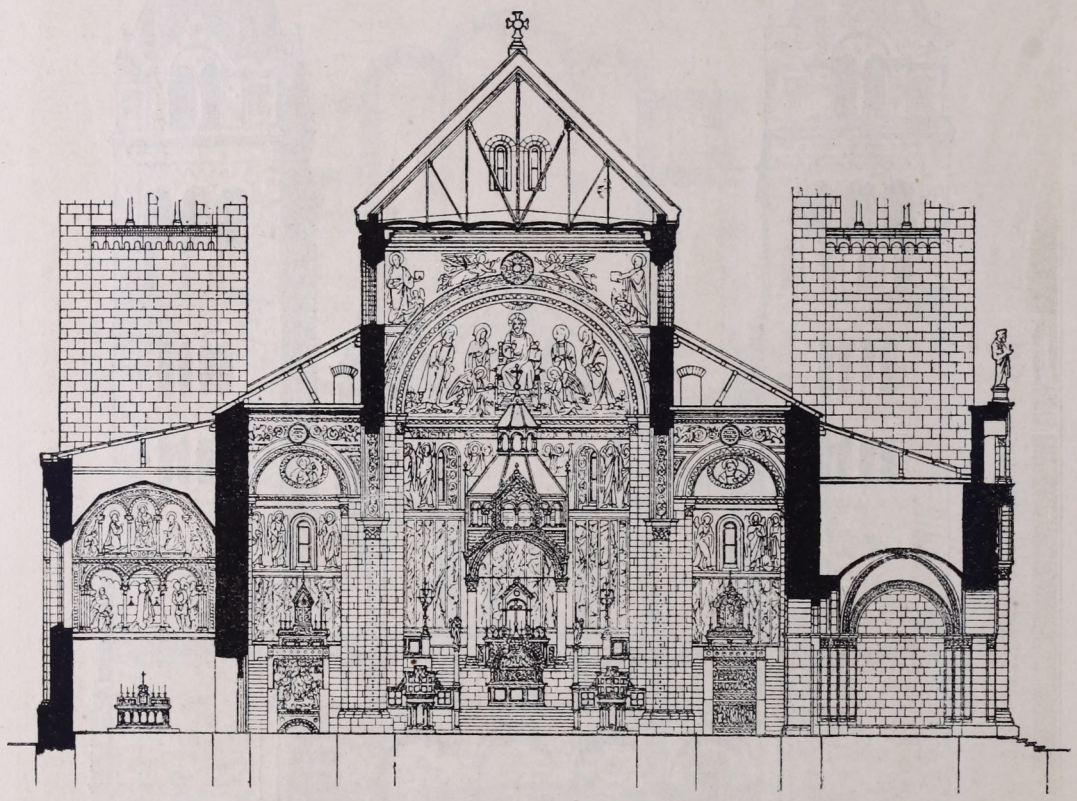

A pécsi székesegyház átmetszete keresztben.

tette. Évről évre, napról napra veszedelmesebbé vált a templom boltozatának nyomása, úgy hogy már századunk elején elodázhatlanná vált a gyökeres kijavítás. Windisch építőmester, Schell ács, Bandler rézműves és Gianone kőfaragó több mint húsz évi szakadatlan munka után 1831-ben befejezték a templom kijavítását. Volt abban része Pollák pesti építésznek is, a kinek utasításait követve, a templomot bizarr homlokzattal vették körül délről és nyugatról, s ezenfelül vas pántokba szorították. De hogy ez sem segített rajta, azt megmutatta az 1880. évi földrengés, a mi után több új hasadás mutatkozott rajta.

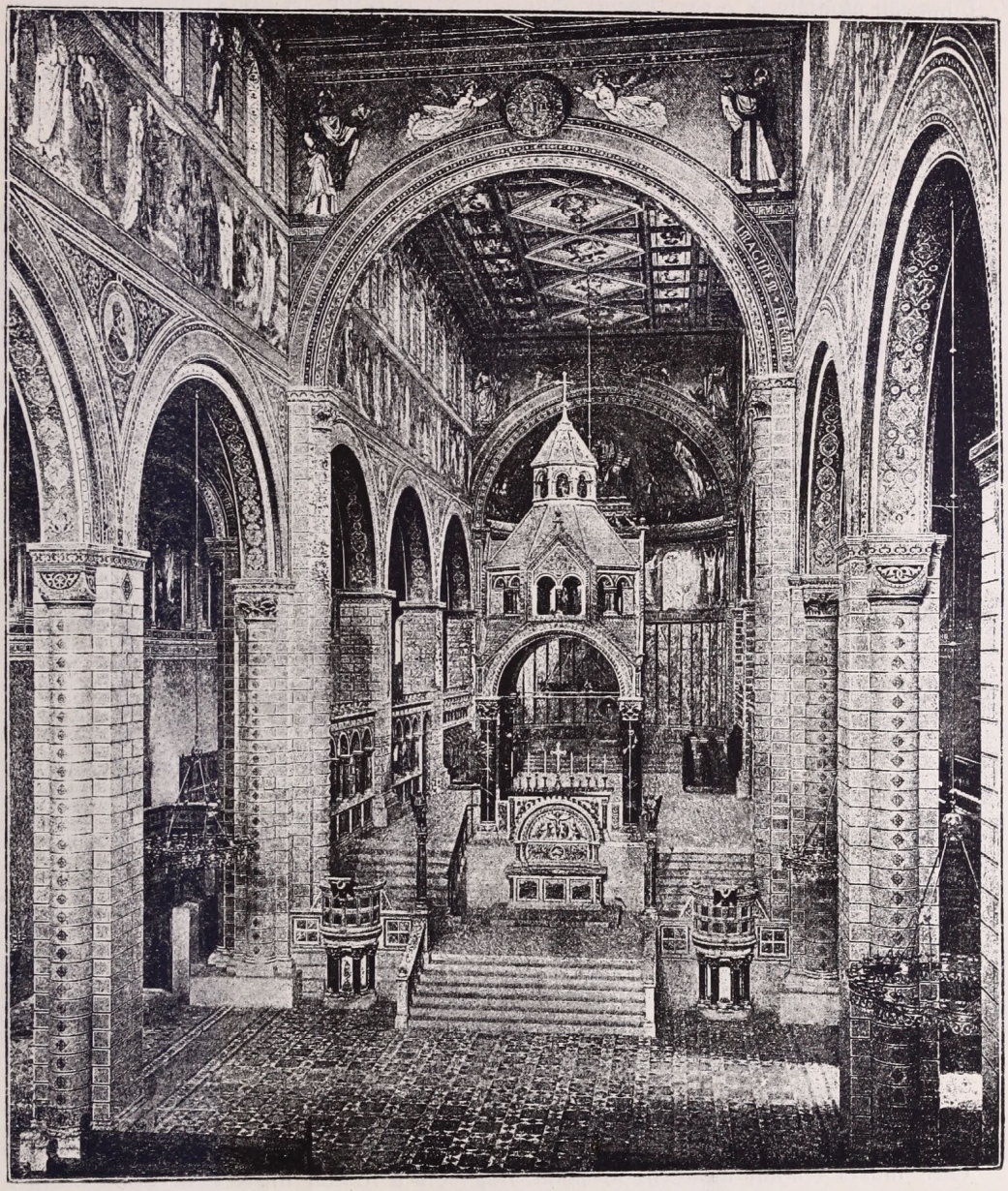

A pécsi székesegyház belseje.

Már Kovács Zsigmond pécsi püspök foglalkozott a gyökeres helyreállítás eszméjével. Lippert József építész mutatott is be tervet, és szinte szerencse, hogy a fölmerült akadályok e terv keresztülvitelét meggátolták. A dóm román művészetű újjá építésének nagy műve a püspök közvetlen utódjára, Dulánszky Nándorra maradt, a ki ritka kitartással, sokféle és gyakran keserű akadályokkal szembe szállva, azokon diadalmaskodva, a fontos és elodázhatlan föladatot megoldotta. A terveket Schmidt Frigyes báró, cs. és kir. építészeti főtanácsos, a műemlékek orsz. bizottságának kültagja készítette, melyek az 1881 : XXXIX. t.-cz. értelmében a most említett bizottságban fölülbiráltattak s ő Felsége által helybenhagyattak. A tervező a pécsi dómot tiszta román művészetű épületként, a milyen az hajdan volt, a később hozzá épített kápolnák föntartásával vélte legczélszerűbben helyreállítandónak. Kilencz év előtt (1882. junius 9-ikén) fogtak hozzá a bontáshoz, Kirstein Ágoston építész, (br. Schmidt Frigyes tanítványa) felügyelete alatt, a ki a dómot az újjá építés befejezéseig, ritka ügyességgel szolgálta. Megalakult az építő bizottság, melynek a püspök volt a lelke és Walter Antal kanonok a jegyzője. Ma, midőn aránylag rövid idő alatt a mű befejezetten áll előttünk — az elköltözött mester kivételével, a ki műve teljes befejezését meg nem érhette — elmondhatjuk joggal, hogy ez századunk egyik legszebb föladatának megoldása, igazi férfi munka volt.

II.

A pécsi dóm külseje hatalmas, 42 méter magas tornyaival impozáns módon kiemelkedve, az egész város és a közel fekvő vidék fölött is uralkodik. Schmidt Ferencznek nehéz föladat jutott, midőn a dóm sokszorosan átváltoztatott külsejét a román művészet idomaival kellett földiszítenie. A dóm déli oldala, mely a nagyszabású épületnek eredetileg is főhomlokzatát képezé, szabályos román ívek közé ékelt ablaksorával és a fölötte végig huzódó galeriával igen kellemes benyomást idéz elő a szemlélőben. A mi — legalább bennünket — némileg zavarni látszik az a négy saroktorony között huzódó főhajó tetőzetének éle, mely jelen alakjában igen unalmas hosszúságú. Nézetünk szerint e hosszú vonalat kellemesen törte volna meg a tető közepére illeszthető ú. n. tetőtoronyka (Dachreiter), a mi a kiemelkedő főhajónak csak előnyére vált volna.

A déli oldal plastikai diszítését a bejárat fölött alkalmazott timpanon reliefje és a tizenkét apostolnak a galeriára helyezett szobra képezi. Kiss György szobrásznak ezen művei sokkal modernebb ízűek, hogysem a román művészetű épület szigorúan kezelt építészeti részletei közül ki nem rínának.

A nyugati homlokzat Schmidt legsikerültebb alkotása. A kőtömegnek egymás fölé alkalmazott galeriákkal való könnyeddé változtatása összhangzatos egysége által igen jól hat. — Plastikai diszítése közül kiemeljük a bejárat timpanonjában alkalmazott püspöki czímert (a jelenlegi püspök, Dulánszky Nándor czímere, a ki

alatt a dóm restauráltatott), továbbá sz. Péter, sz. Mór és sz. István mellképeit, melyek az alsó vak ívek tereit élénkítik. Ezek megalkotásában szerencsésebb volt Kiss György, mint a fönnebb említett déli kapu reliefjének és az apostolok szobrainak kifaragásában.

Felette kár, hogy a dóm nyugati homlokzata — ámbár az újjá építés óta a környék rendezése alkalmából némileg tágították a hajdani még szűkebb teret —

Krisztus kicsufoltatása. Falfestmény a pécsi bazilika «Jézus szive» kápolnájában Lotz Károlytól.

egészen el van dugva, s így nem juthatott annyira érvényre, a mennyire a sikerült homlokzat megérdemelné.

A keleti oldal a dóm apsisainak helyes csoportosítása folytán elég élénk és rithmikus; az északi oldal ellenben teljesen csupasz és hatalmas ívekkel van megtámasztva, a mi a dóm gyökeres újjá építésekor sem volt mellőzhető.

A nyugati kapun a dóm belsejébe lépve, a mi bennünket meglep, a térfogat

hatalmas arányai * Tulajdonképen két templom ívei tárulnak elénk. Az egyik a dóm hármas hajója a szentélyig, a másik a magasabban fekvő szentély, nagyszabású sátoros oltárával, s a háttérben a fényes apsisokkal.

A változatos színű márvány padozattól föl a mennyezetig aranytól fénylő keretelésű színhangulat gyönyörködteti a belépők szemeit. Pazar fény közepett választékos festményciklusok sorakoznak a hajók és a szentély falain. E fény és pompa hatása a főhajó mennyezetén szinte túlzottá fokozódik az aranykeretelésű mezőkön végig futó szem előtt, mely első pillanatra egy, kereteivel sűrűn összetolt képcsarnokot lát a mennyezeten alkalmazva.

A választékosság, csín és eleganczia a szentély berendezésében mesterileg nyilvánul. A főszentélyt az oldalszentélyektől elkülönítő arkádsorok a művészi alkotás gyöngyei. A hatalmas főoltár, mely négy sötétzöld márvány oszlopon pihenő gazdag aranyozású sátorával a dóm egyik fő ékessége, maga oly remekmű, mely Olaszország fényes templomaiban is méltán számot tenne.

A falfestmények figurális része Andreä Károly és Beckerath Mór rajnavidéki festők művei. Amaz a szentély új szövetségű képeit és a mennyezetet, emez pedig a főhajó falaira az ó szövetségből merített képsorozatot festé. A mellékhajók falaira festett képeket, melyek sz. Péter és sz. Pál apostolok életének főbb mozzanatait ábrázolják, megosztva készítették: a Péter cziklus Andreä, a Pál cziklus Beckerath alkotása. A fő apsisban arany alapon Krisztus trónol, jobbját áldásra emelve, baljában az élet könyvével. Környezetében a bold. Szűz, sz. István király, sz. Péter és Pál apostolok állanak.

Az északi mellékapsist sz. József, a délit sz. István király képe ékesíti. Mindhárom apsis aranyos alapja, a nap bizonyos szakában reá ömlő világításában valóban bűvös hatású. A falfestmények részletezése helyett mellékelve adunk fényképi felvétel után, ízleltetőül néhányat, melyek a felfogásra és szellemre nézve t. olvasóinkat némileg tájékozzák. Különösen ki kell emelnünk Bamberger Gusztáv würzburgi festőt, a kinek érdeme a dóm belsejének sikerült dekorativ kifestése.

A plastikai művek között első helyen az alsó templomba vezető két lejárat domborképei említendők. A közép kori tipologia legnevezetesebb alkotásai gyanánt ismerte föl e domborképek töredékeit Ipolyi és Henszlmann. Ez utóbbi a déli lejárat faragványainak részleteiről külön monografiát írt a magyar tud. akadémia kiadásában. Az újjá építés alkalmával napfényre jöttek a déli lejárat többi faragványainak — ez a leghelyesebb kifejezés — nyomai, valamint az éjszaki lejárat képciklusának csekély maradványai. Éveken át töprengett br. Schmidt Frigyes e domborképek helyre állításán, de a nagyon megcsonkított maradványok nem nyújtottak neki elég támpontot a hiányzó részek kiegészítésére. Fölhagyott a

* Az épület 69·70 m. hosszú; a főhajó szélessége 11.98 m., a mellékhajókkal együtt 22·28 m. A főhajó magassága 21·50 m., a mellékhajóké 13·80 m.

Kapisztrán János a táborban misét mond a nándorfehérvári csata előtt.
Székely Bertalan fali festménye a pécsi bazilika «Imre herczeg» kápolnájában.

törekvéssel, hogy a képsorozatot helyre állítsa s már elhatározta helyökbe szabadon választott dombormű sorozatot állítani. Ekkor a pécsi püspök felhívására e sorok írója a helyszínén mindkét lejárat képsorát kiegészíté, a hiányzó csoportokat megállapította. Ezen programm szerint készült Zala György szobrász műtermében a helyre állított sorozat kőbe faragva, míg az eredeti maradványok a dómmúzeumban leendő megőrzés czéljából félretétettek. A domborművek tárgya az ó és új szövetségből vett jelenetekből van kölcsönözve. A világ teremtése és az első emberpár bünbe esésétől az utolsó ítélet napjáig, a *Biblia pauperum*-ban előforduló események tárulnak a néző szemei elé. A déli lejárat alján Krisztus előképeül Sámson élete és viszontagsága s fölötte a Megváltó története van részletezve. A naiv felfogás, mely az eredeti töredékeken elömlött, a formák és szellem hű utánzásával vetélkedve, dícsérik a faragványok megalkotóját. Schmidt Frigyes báró a szó legteljesebb értelmében büszke volt e faragványokban elért sikerre. A diskrét aranyozás és gyengéd színezés csak emelik a faragványok hatását.

Az alsó templom, mely a közép kori e nemű emlékek között terjedelemre nézve első rangúnak mondható, leginkább megmaradt eredeti mivoltában. Csupán az ernyedt ízlésű ez előtti főoltár súlyának elviselésére beépített nehézkes alapozás emeltetett ki belőle, a mi által az egész alsó templom világossá és derültté vált.

Külön kell megemlékeznünk a templom saroktornyai közé ékelt kápolnákról, melyek a mellékhajókból nyilnak s meg annyi külön kis templomot képeznek.

Északról a Mária- vagy Imre-kápolna Székely Bertalan freskóival, köztük Kapisztrán János tábori miséje, mely a dómot diszítő képek közt a legsikerültebb; a Jézus szent szíve-kápolna Lotz Károly falfestményeivel; délről a Corpus Christi-kápolna, benne a hazai renaissance művészetű emlékek egyik legbecsesebbikével, a Szathmáry-féle márvány oltárral; a falképek szintén Lotz mestertől valók, míg végül a Mór-kápolna, mely a káptalan téli isteni tiszteletének helyéül szolgál, Székely freskóival ékeskedik. A sekrestyében Bamberger, a dóm dekorativ festésze, próbálkozott meg a figurális festéssel, a mi azonban — modern ízű, csaknem genreszerű felfogása miatt — egyéb hibáit nem tekintve, csakis első kísérletnek válik be.

A dóm belső berendezéséről szólva, a fönnebb már méltatott sátoros oltáron kívül megemlítjük az ú. n. laikusok oltárát, mely összeköti az alsó templom két lejáratát a fölé helyezett kalvária jeleneteivel. Sikerült a két mellékoltár is, nemkülönben az őskeresztény bazilikának jellemző két szószéke, az ú. n. *ambo*, melyeknél csak a dóm főapsisában elhelyezett püspöki kathedra *(bema)* mondható sikerültebbnek.

Egyátalán, bárhová nézzen a szem, a feltűnő fény és pompa mellett választékosságot, szigorú stylszerűséget talál. A kilencz évi szakadatlan munka árán újján épített dóm összes költségei mintegy 1.700,000 frtra rúgtak. Ebből kőanyagra 257,000 frt, heti munkabérekre 250,000 frt, kőfaragóknak 213,000 frt, képfaragó-

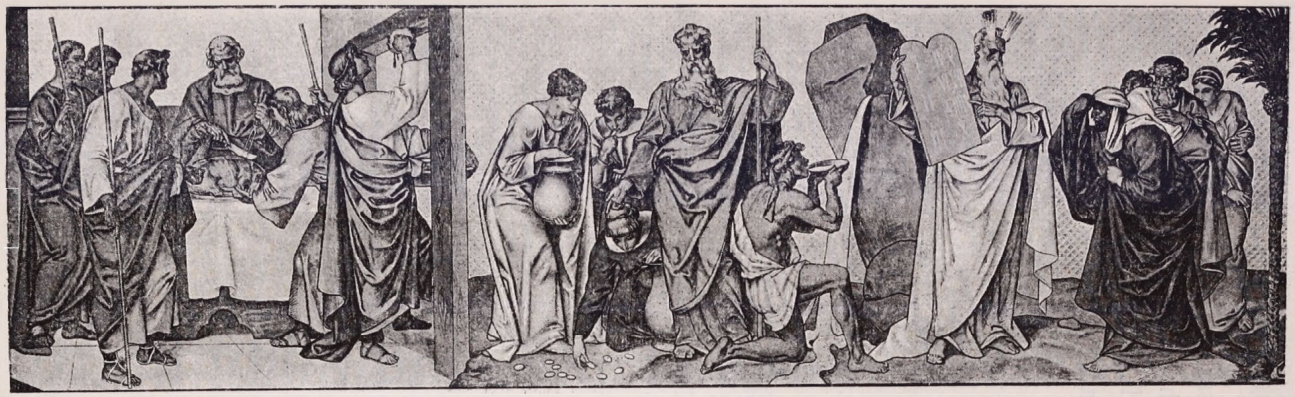

Jelenetek Mózes életéből. Falképek a pécsi székesegyház középhajójában Beckerath Mórtól.

Krisztus tanítása a hegyen. Falfestmény a pécsi székesegyház szentélyében Andreä Károlytól.

és mintázóknak 73,000 frt, szobrászoknak 48,700 frt, festőművészeknek 215,500 frt (ebből a dekorativ festés 111,200 frtot emésztett föl), az orgonákra 30,000 frt adatott ki; míg br. Schmidt Frigyes segédmunkásaival együtt csak 80,000 frtot kapott, a mi kilencz évre felosztva nem tesz ki évi 9000 frtot!

Kilencz év előtt, midőn a pécsi püspök felhívására a dóm újjá építésének terveit külön füzetben ismertettük, előre jeleztük, hogy az újjá épített pécsi dóm Magyarországnak nemcsak első székesegyháza, de egyik büszkesége lesz! A ki megtekinti a pécsi dómot, jóslatunknak igazat fog adni.

Dr. Czobor Béla.

AZ 1891. ÉVI AGYAGIPARI TÁRLAT.

Alig van iparág, melynek gyártmányai annyira számíthatnak a közönség figyelmére, mint épen az agyagipar. Nem tekintve nagy közgazdasági fontosságát, az agyagigar szolgáltatja háztartásunk főző- és evő edényeit és lakásunk dísztárgyait. Ez okból is igen szerencsés gondolat volt az 1891-ik évi keramikai tárlat, mert a hölgyközönség érdeklődése előrelátható s így a tárlat sikere mintegy biztosítva volt.

A tárlat legfontosabb részét: a nyers anyagokat és segédeszközöket e helyen nem akarom bővebben ismertetni. Elég lesz, ha megemlítem, hogy az agyagipar fejlesztésére szükséges nyers anyagokban hazánk bővelkedik. Ezeket a nyers anyagokat főképen a m. kir. földtani intézet és az állami ipariskola vegyészeti szakosztálya mutatták be. Hozzátehetjük, hogy az anyagok gyakorlatilag is meg vannak vizsgálva. A vizsgálatok eredményét a földtani intézet közleményei ismertetik.*

*

A tárlat területének jó részét az építő anyagok foglalták el. Visszatekintve az 1885. évi országos tárlatra, ezen a téren lényeges haladást veszünk észre. Feltűnő, hogy a lefolyt 6 év alatt a tégla-, de különösen a cserépgyárak száma a vidéken mennyire szaporodott és hogy a régi kezdeties téglaégetők helyett már mindenhol géppel és körkemenczékkel felszerelt, a modern technika igényeinek megfelelő berendezésű gyárak keletkeztek. De egyúttal azt is tapasztalhattuk, hogy a vidéki gyárak is foglalkoznak már a finomabb téglaárúk készítésével, a mi részben az olcsóbb közlekedésnek köszönhető, minek következtében ezek a gyárak távolabb eső piaczot kereshetnek fel, de mindenesetre annak is a jele, hogy a vidéken az építő közönség szintén nagyobb igényekkel lép föl és hogy a vakolatlan építkezés, mely különösen a kőben szükölködő Alföldünknek architekturáját van hivatva képezni, mindinkább hódít.

A finomabb burkoló téglákat az 1885. évi tárlaton úgy szólván csak a rákosi téglagyár mutatta be. Ennek a gyárnak nagy érdeme, hogy a szárazon sajtolt tég-

* Matyasovszky I. és Petrik L. *Az agyag-, üveg-, czement- és ásványfestékiparnak szolgáló magyarországi nyersanyagok részletes katalogusa.* Petrik Lajos. A m. kir. földtani intézet kiadványai 1885. — *A magyarországi porczellánföldekről különös tekintettel a riolit-kaolinokra.* — *A riolitos kőzetek agyagipari czélokra való alkalmazhatósága.* U. o. 1880. — *A hollóházi (radványi) riolit-kaolin.* U. o. 1889.

lák gyártását nálunk meghonosította, de jelenleg efféle gyártmányokat, még pedig kitünő minőségben már a kőbányai gőztégla-részvénytársaság is készít. Említésre méltó a gr. Esterházy-féle tatai téglagyár sárgaszínű finom burkoló téglája, mely a fővárosi gyárakkal is erősen versenyez.

A modern épületeken nagy mennyiségben alkalmazott terrakottákat és az építészetet szolgáló majolikát néhány kisebb kiállitón kívül különösen Zsolnay, továbbá Marchenke (Budapest) és az ungvári agyagárúgyár részvénytársaság gyártják számba vehető minőségben. Marchenkének rendszerint ízléssel mintázott terrakottái ismeretesek a fővárosban, épen úgy Zsolnay munkái is, melyek a főváros nem egy monumentális épületét diszítik. Zsolnay készítményei közül különös említést érdemelnek a szines és a mázas terrakották, melyeket az utolsó években különösen templomok diszítésére használnak. Most van készülőben a budapest-belvárosi templom főoltára. A bemutatott terrakotta oltárok között volt a máriafalvi templom csúcsíves művészetű oltárának egyik tornya is, mely legjobban mutatja, hogy ez az anyag a legfinomabb architektonikus mű előállítására is alkalmas. Hogy a terrakotta és az építészetet szolgáló majolika a vas szerkezetekkel kapcsolatosan a világi építkezésben mily sikerrel alkalmazható, azt a legutóbbi párisi tárlat épületei bebizonyították. Ez az architektura terjed, s Budapesten igen szép példája a váczi-utczai Thonet-féle ház, melynek burkolatát a pécsi gyár készítette. Zsolnay továbbá a keményre égetett kőanyagszerű terrakottáit is bemutatta. Azt hiszem, hogy ennek az épenséggel nem málló anyagnak még nagyobb jövője van és hogy a monumentális épületeken a mindig málló és folytonos tatarozást kívánó kőfaragványokat van hivatva pótolni. Mondják, hogy az építészek pl. csúcsíves épületeken a kemény, el nem málló terrakottát azért nem akarják alkalmazni, mert attól tartanak, hogy rajta nem támad az ú. n. patina, melyet a régiségek kedvelői az idő megviselte épületeken annyira megbámulnak. Ha a kőanyagszerű terrakottát durva felülettel készítjük, azaz a faragott kőnek homokos felületét utánozzuk, a mi nehézséget nem okoz, ekkor az ily terrakottán is fog képződni az ú. n. patina, azaz a por és piszok rárakodik és ezen itt-ott a moha is gyökeret verhet. Különben nekem jobban tetszik a kevésbbé mohos monumentális épület, mint sem az örökösen javítás alatt levő és állványokkal eltakart régi csúcsíves épület, melynek minden tornya, minden pillére vagy kápolnája más-más szinű, a szerint a mint régebben vagy újabban javították.

Szükségét érezzük még mindig olyan gyárnak, mely a terrakottákat tömegesen és olcsón bizonyos normáliák szerint készitené, mert a terrakottát minden esetben külön-külön tervezni és új mintákat készíteni, oly drága eljárás, mely a kisebb épületek diszítését lehetetlenné tenné. Ezért az ungvári gyár szükséget pótolt, midőn árjegyzékeiben a különböző művészetű normál homlokzatokat bemutatta, úgy hogy az építész ezek szerint tervezhet.

A többi építőanyagot még mindig nagy mennyiségben külföldről hozatjuk. Kőanyagcsöveket Zsolnay és a kereszténytalvi agyagárúgyár készítenek, de a morvaországi és csehországi gyárak piaczunkon még mindig szerepelnek, sőt sajnos, uralkodnak. Gyáraink a kövezet és útburkoló lemezeket sem készítik a szükségletnek megfelelő mennyiségben és minőségben. A rákosi téglagyár keramitja igen jó minőségű durva burkoló anyag. Közönséges kongó tégla is készül több helyen, de a finomabb burkoló ú. n. mettlachi lemezeket még mindig a külföldről hozatjuk, a minthogy ezeket az anyagokat a tárlatunkon csak külföldi gyárak mutatták be. A díszesebb fayence burkoló lemezeket Zsolnay is készíti, de a kurrens árút is leginkább a külföld állítja. Ugyancsak azt mondhatjuk a vízvezeték felszereléséhez szükséges tárgyakról, ú. m. kagylókról stb. Mindezekből azt láthatjuk, hogy hazánkban egy nagyobb szabású gyár, mely az építőanyagok tömeges gyártását karolná fel, szükséget pótolna és életre való vállalattá fejlődhetnék.

Az építő anyagok közé sorozhatjuk a kályhát is. Ennek gyártásában szintén igen szép a haladás. Az agyag kályha, mely nemcsak fütő készülék, hanem lakásunknak dísze is, újból divattá lett, mióta lakásberendezésünkben a renaissance butor terjedt, melyhez a hengeralakú ormótlan vas kályha nem illett. Ezért az agyag kályha újra elfoglalta régi helyét, mely tisztasága, kellemes egyforma melege miatt, tehát egészségi tekintetben is megilleti. Az új divat hazai iparosainkat készületlenül találta. Tíz évvel ezelőtt az országban alig volt kályhás, ki a külföldi kályhagyárakkal versenyezhetett volna. Hazánkban csak az olcsóbb, közönséges kályhát készítették. Az 1885. évi tárlaton már jelentékeny haladás mutatkozott. Azóta pedig több nagyobb kályhagyár is keletkezett; a vidéki kisiparosok közül is több szépen haladt és versenyképes árút állított ki. A régibb gyárak közűl megemlítjük Zsolnayt és Magyaryt (Győr); újabbak az ungvári, az eperjesi népbank kályhagyára, a Telek Ármin-féle halászi gyár stb. A kisebb iparosok közűl különösen Lonszky Pál (Trencsén) és Thuróczy Mihály (Szirák) tüntek fel. A számos kiállító nagy része elég jó árút készít, habár itt-ott ízlés dolgában a kályhák nem ütik meg mértékét.

Hibáztatjuk azt, hogy az eperjesi népbank kivételével, hazai gyárosaink fehér kályhát alig készítenek. Ennek az árúnak készítése az újabb időben fontossá vált, mert néhány év óta a lakások berendezésében a barokk, meg a rokokó és legújabban az empire ízlés dívnak, a mi ha terjed, előreláthatólag a fehér kályhát, mint ezekhez legjobban illőt, nagyobb mennyiségben fogják keresni.

*

A tárlatnak egyik legérdekesebb pontja az a csarnok volt, melyben a magyarországi fazekasok árúit csoportosították. Eddig nem volt, s hamarjában alig lesz alkalmunk, hazánk minden vidékének népies termékeit úgy összegyűjtve látni mint itt. Ezek az igénytelen, rendszerint nagyon kezdeties kivitelű, de gyakran mégis az

eredetiség jellegével bíró tárgyakat mint különlegességet közönségünk nagyon is vásárolta, de ebből nem következtetem azt, hogy fazekasaink a helyes úton járnak és még kevésbbé azt, hogy feladatunk volna, minden fazekasból művészi iparost nevelni. Sajnos, hogy az ország minden részében akadnak a művészetnek olyan barátai, kik szegény iparosainkat az iparművészi irányra buzdítják és a kiknek azt köszönhetjük, hogy fazekasaink a modern igényeknek megfelelő főző edény helyett mindenféle porczellán- és fayence tárgynak utánzatát állították ki, melyeknek előállításához nincsen sem képzettségük, sem kellő anyaguk és berendezésük.

A hajdan virágzó fazekasipar átalában hanyatlott és ez természetes is. A vas edény, a gyárilag készített bunzlaui és znaimi edény, az olcsóvá lett kőedény és porczellán, mind oly versenytársak, melyek a fogyasztók legnagyobb részét elvonják és a fazekast csak a legközönségesebb használati tárgyak készítésére utalják. Ennek következménye, hogy fazekas iparunk a régi kiterjedésben nem maradhat fenn és hogy egy része előbb-utóbb elpusztul. A fazekas ipar említettük szomorú helyzetén, mely ott, hol az népipar, legjobban érezhető, különféleképen igyekeznek segíteni. Leginkább az iparosok iskolázásának szükségét említgetik. Fazekasaink iskolázása tényleg nagyon szükséges is volna, de eredményt csak ott fogunk elérni, a hol jobb minőségű nyersanyag áll rendelkezésre, melyből a külföldről behozott főző edényekhez s korsókhoz hasonló árú gyártható, a hol pedig a finomabb nyersanyag nincsen meg, ott a fazekas ipar hanyatlása és teljes megszűnése nem akadályozható meg. Mindenféle iskolák fölállításánál, nevezzük azt tanműhely vagy tanfolyamnak, első sorban azt a kérdést kell megfontolnunk, hogy van-e az illető vidéken oly nyersanyag, a melyből jobb minőségű árú készíthető. A második kérdés pedig az, hogy mire tanítsuk az iparosokat és mi legyen a czélja az iskolázásnak. A felelet véleményem szerint csak az lehet, hogy a fazekas technikai tudását fejleszszük s hogy tanítsuk őt jó, használható árúnak készítésére, de különösen olyanra, melyet külföldről még nagy mennyiségben hoznak be. Ilyen a znaimi és a bunzlaui edény és a kőanyagárúk. Mindezek az árúk nálunk is fontos kereskedelmi czikkek és ha a fazekas ezeket készíti, a kereskedőben vevőt fog találni és nem lesz kénytelen a vásárokon többet költeni, mint a mennyit keres. A czélunk tehát az legyen, hogy a házi iparosokból idővel jól berendezett műhelyben rendszeresen dolgozó kis iparosokat neveljünk.

Ezzel különben nem akarnám azt mondani, hogy a magyar népiparban nyilvánuló művészi elemet és eredeti technikát egészen elhanyagoljuk, mert tény, hogy fazekas árúink között van olyan is, melyet művészileg fejleszteni lehetne, de mindig csak bizonyos korlátok között, mert a mint az ily árú készítésekor a fazekas technikájától eltérünk, az árú népies zamatja is elvész. Ilyen fejleszthető technikák különösen Erdélyben vannak. Kolozsvárott például készülnek fekete vagy barna edények, melyekre az egyszerű virágdíszt — rendszerint babérkoszorút — fehér

agyaggal föstik rá és azután az edényt barnás sárga vagy zöld mázzal vonják be. Ez a technika némileg hasonlít az indiai edények technikájához. Más helyeken a fehér edényre kék zománczczal domború diszítményt föstenek. Sok fazekas az engobe föstékeknek teljes palettájával dolgozik, mint pl. a sárospatakiak és a mezőtúriak. Mindezekkel a technikákkal lehetne eredeti népies ízlésű árút készíteni, mely mint ilyen a külföldön is vevőt találhatna. De ezt a czélt egyszerű tanműhelyek fölállításával nem érhetjük el. Ha ezeket a régi technikákat fejleszteni akarjuk, véleményem szerint mindenekelőtt ügyes művészekkel jó alakokat és diszítéseket kellene terveztetni, de a meglevő motivumokhoz és a már rendelkezésre álló palettához ragaszkodva. Ha akad művész, ki ezt a nehéz föladatot megoldja, akkor lehetne ezeket a mintákat sokszorosítani és az iparosoknak. kik az illető technikát gyakorolják, kiadni, vagy talán szakembert is kiküldeni, ki az ügyesebb mestereket oktatná. Hogy ez a helyes út, azt mutatja a svájczi majolikának fejlődése is.

Keller-Lentzinger, a stuttgarti műipari iskolának volt igazgatója, tervezte a thuni fazekasok palettájához és technikájához mérve azokat az edényeket, melyeket svájczi majolika név alatt ismerünk. Oly egyszerű eszközökkel, a milyenekkel a fazekas rendelkezik, csinosat előállítani nehéz föladat, de ha nem akad ügyes művész, ki ezt a föladatot megoldja, nem várhatjuk, hogy egy fölállítandó tanműhely egyszerű művezetője vagy szerény rajztanítója oldja azt meg. Azt hiszem, hogy az iparművészeti társulat volna hivatva ezzel a kérdéssel foglalkozni, a mit annál inkább tehetne, mivel meg vagyok győződve, hogy az egyik vagy a másik ministerium ily mű kiadásának költségét födözné.

Tárlatunk szomorú ténye, hogy a sok kiállító közül csak kevés mester volt, ki megfelelő jobb árút mutatott be. A kevés közül megemlítem Richter Frigyest (Rozsnyó), Peck Lajost (Körmöczbánya), Márton Antalt (Visk), kik már finomabb, rendszerint a znaimi edényhez hasonló használati árút állították ki. Ügyes mester különösen Badér Balázs Mezőtúron. Bosnyák mintára készített korsókat és a perzsa fayencehoz hasonló tálakat és vázákat állított ki. Érdekes dolgokat a barczaújfalusi, a süvetei, a sárospataki, a mezőtúri és a kolozsvári fazekasok is állítottak ki. Szóval a tárlaton minden az országban dívó fazekas árút láthattuk. Megemlítem végre még a fekete, mázatlan ú. n. gráfitos vagy mohácsi edényt is, melyet Borzi Lajos (Mezőtúr) és kivált Varga Imre Szentesen jó minőségben mutattak be.

*

Diner József úr, a *Pester Lloyd* f. évi 140. számában az agyagipari tárlatról írván, sajnálattal konstatálja, hogy bár keramikai iparunk az utolsó években technikailag tetemesen haladt, művészi szempontból a gyári termelésre való áttérése miatt hanyatlik és végre hogy iparunk emelését és boldogúlását csakis a népies hagyományokra való visszatéréstől várja.

Diner úr hivatkozik is a *Művészi Ipar* f. évi I. II. számában közölt magyarországi fayenceok tipusaira, melyek iparosainknak gazdag anyagot nyújthatnának. Én hanyatlást csakis a népiparnál tapasztaltam és hiába kerestem Diner úr tipusai között ezeket a népies hagyományokat, melyekkel Zsolnayt boldogítani akarja. A fölsorolt tipusok nagyobb része ónmázas fayence, mely eredetileg is már a porczellánt pótolta és utánozta. Hogy ezek nem magyar tipusok, azt bizonyítja a fayence a jezsuita porczellán modora szerint, a fayence delfti modorban stb. elnevezés. Mindezeket a tipusokat az európai keramikai ipar már régen kihasználta és hogy hova vezet a hagyományokhoz való ragaszkodás, azt Herend legjobban bizonyítja.

Maradnának még a habán és a kisebb műhelyekből származó paraszt fayenceok. Ha valaki ezeket utánozná, elhiszem, hogy az amateur itt-ott egy darabot megvenne, a régiségek kereskedői kissé kicsorbítva és összekarczolva el is küldenék Amerikába, de különben nem venné senki. Bizonyíthatja azt Mitschke József Modorban, ki ezeket a régi edényeket ma is utánozza. Maradnak tehát még az erdélyi fazekas árúknak tipusai, melyeknek tulipános motivumait Huszka igen szépen dolgozta föl, de a közönség nem kedvelte meg, habár mindenféle anyagon tettek vele kísérleteket. Ez utóbbiak különben mint fazekas technikák csak fazekasnak valók nincsen pl. semmi czélja, hogy a modern fayence fehér cserepét a svájczi majolika modorában engobozzuk.

De abban sem értek egyet Diner úrral, hogy t. i. a magyar keramika az utolsó években tetemesen haladt; legalább nem mondhatjuk azt kőedény gyárainkról, a melyekre a gyári termelés miatti hanyatlás vonatkozhatik. Sajnos, hogy a dolog megfordítva áll. A magyar kőedény gyárak berendezése ugyan olyan, a milyen 40—50 évvel ezelőtt volt, a kőedényüket ugyanabból a meszes keverékből keverték, melyből már a század elején dolgoztak; minden jobb minőségű kőedény árút pedig külföldről hozatunk be. Technikailag tehát nem haladtak semmit, hanem a régi népies hagyományokhoz tértek vissza, mielőtt még Diner úr megadta volna reczeptjét, t. i. Huszka fölhasználásával föstenek a kőedényre tulipánt, azt az árút most magyar népies majolikának s magukat majolika gyárosoknak nevezik s mind ez a technikai fejlődés rovására történik.

Kőedény gyáraink haladásáról tehát jót nem mondhatok. Ez a népies ú. n. magyar majolika, melyet most tömegesen bemutattak, nem más, mint a mi volt az 1885. évi tárlaton Láng által bemutatott paraszt majolikának utánzata, azonban mivel azt meg is aranyozzák, népies jellegétől teljesen megfosztották. Kőedény gyáraink hivatása pedig első sorban az volna, hogy technikailag fejlesztve a külföldi kőedényhez hasonló versenyképes árút készítsenek.

Örömmel jegyzem fel, hogy Fischer Ignácz épen a nyár folyamán angol mintára nagyobb szabású kőedény gyárat épített, és nyomással diszített asztali készleteit már a tárlaton is bemutatta. Nem hiszem, hogy a gyári termelés fölkarolása e gyár

művészi irányának kárára volna, mert a kurrens árú adja meg a gyárosnak a mindennapi kenyeret és függetlenné teszi a műipari piacz ingadozásaitól. Zsolnay művészi termékei épenséggel nem hanyatlottak, mióta kurrens árút is készít.

Mivel Diner úr azt állítja, hogy sem Zsolnay, sem Fischer új technikát nem mutatott be, felemlítem, hogy Zsolnay a sejtes díszfayenceokon kívül, melyeket már az iparművészeti társulat karácsonyi tárlatán is láttunk, mint újdonságot luszterekkel és domború aranyozással diszített edényeket mutatott be, Fischer pedig a virágdíszt újabb edényein domborúan zománczczal fösti és színezi. Kevésbé halad a porczellánipar. A herendi gyár a régi modorban tovább dolgozgat; Zsolnay eddig főképen csak izolatorokat és Ungvár kevés porczellán bisquit szobrocskákat készít. Ezeken kívül csak a porczellánfestők voltak még a tárlaton, a kiknek készítményei, habár egyeseké, mint pl. Hüttel Tivadaré műbecsűek, a forgalomra nagyobb jelentőséggel nem bírnak.

*

A kereskedelmi múzeum igazgatósága a tárlat rendezésekor a magyarországi agyagipar régi készítmények kiállitását is tervezte, de nem volt elég hely, úgy hogy csakis néhány fővárosi gyűjtőnek a tárgyait állították ki. Ez pedig sajnos, mert e tárlat a legjobb alkalom lett volna a vidéki múzeumokban és magángyűjteményekben szétszórt anyagot egyszerre, egy helyen bemutatni. Ez alkalommal meg lehetett volna állapítani, hogy az egyes vidékeken mily tipusok fordulnak elő leginkább. Ilyképen sok régi darabnak a készítési helye is könnyen kiderült volna.

Habár a régi készítmények kiállítása hiányos volt, mégis igen sok érdekes darabbal dicsekedhetett. A legértékesebb anyagot az országos magyar iparművészeti múzeum szolgáltatta, melynek java része, főképen holicsi edények, a Bubics-féle gyűjteményből származik. Igen érdekesek a XVII. századbeli fayence tálak is, magyar családok czímerével és föliratokkal diszítve. Gazdag anyag volt továbbá kiállítva a m. kir. József-műegyetem technologiai gyűjteményéből. A magán gyűjteményekben is láttunk technikailag sok érdekes és művészi becsű munkát, így pl. Buzinkay Gyula, özv. gr. Károlyi Alajosné és Gyarmathy Zsigáné gyűjteményében. Herman Ottó gyűjteményében pedig különösen a magyar fazekas árúk voltak képviselve. Saját gyűjteményemből azokat a tárgyakat állítottam ki, melyeket a *Művészi Ipar* régibb számaiban már ismertettem.

*

Habár a tárlatot eredetileg csak országos tárlatnak tervezték, az igazgatóság később mégis oly külföldi kiállítókat is szólított föl a részvételre, kik hazánkban még nem készülő árúkat állítanak elő, vagy a kiknek árúi mintákul szolgálhatnak iparosainknak.

E czélból az igazgatóság a kereskedelmi múzeum ügynökei és a konzulátusok által a keleti tartományokban készülő agyagárúknak teljes gyűjteményét szerezte

be, de sajnos, hogy az kevés kivétellel csak csekély értékű tárgyakból állott. A keleti gyűjteményekből azt láthattuk, hogy a keramikai ipar a Keleten, a terjedő európai ízlés hatása alatt áll és hanyatlik. Kevés tárgy volt a nagy tömegben, mely alakjánál vagy technikájánál fogva érdekelt volna. Kivételt csak az Indiából ú. m. Bombay vidékéről, Madrasból és Kalkutta vidékéről származó edények képeztek, melyeken a régi technika és ízlés épen maradt, de ez főképen az angolok által föl-állított műipari iskoláknak köszönhető, melyek a régi technikákat eredetiségükben tovább művelik.

A többi külföldi kiállítók által bemutatott árúk nagyobb része a kereskedelemben oly gyakoriak, hogy azokat nem sorolom föl. Goldschneider F. (Bécs) szines terrakotta szobrai, a Höhr-grenzhauseni kőanyagárúk, a svájczi majolika stb., ezek mind oly árúk, melyek akármelyik kirakatban láthatók. Itt tehát csak néhány kevésbbé ismeretes kiállító termékeit említem meg.

Ilyen különlegesség pl. a salzburgi terakotta árú (Conrad C. Charlottenhütte). Ezek a terrakották alpesi virágokkal, főképen gyopárral diszített kis csecsebecsék, melyek azokhoz a fafaragványokhoz hasonlítanak, melyeket minden alpesi fürdőben kínálnak. A csinosan mintázott tárgyak alkalmas, olcsó fürdő emlékek, és úgy látszik, csakis e czélra készülnek. Ily egyszerű árú előállításával foglalkozó iparos a mi fürdőinkben is biztos piaczot találhatna.

Kevésbbé ismeretes árú az ú. n. lengyel paraszt majolika, mely Kolomea vidékén az ottani agyagipari iskola vezetése mellett készül. Ez a technika a svájczi majolikához annyiban hasonlít, hogy az engobezott edényekbe a diszítményt bekarczolják, de engobe föstékek helyett átlátszó szines mázakat használnak. Egyes tárgyak igen szép renaissance rajzúak, de a lengyel zsidók vaczkora nem olyan dekorativ motivum, mely a jó ízlésnek megfelel. Voltak ott pl. renaissance koszorúkkal diszített edények, melyeken a koszorúzott kosfej helyét hamisíttatlan lengyel zsidófej foglalta el.

A műkedvelőt leginkább érdekelhették azok a fémfényű (lüszteres) edények, melyeket Ros y Urgel (Valenciában) állított ki. Ros y Urgel a régi spanyol-mór technikát elevenítette föl és leginkább az ismeretes régi mintákat, mint pl. az Alhambra-vázát híven utánozta. Ezek az edények, úgy mint a régiek, ónmázas fayenceból készültek, míglen Massier P. C. (Golf Juan), kinek fémfényű edényei a párisi tárlaton föltüntek, átlátszó, valószinűleg ólomhijas mázakat alkalmaz.

A fémfényű edények, melyeknek technikáját ugyszólván elfeledték, az utolsó években megint fölmerültek, s így talán nem lesz érdektelen, ha azt a technikát, melyet magam is már régebben tanulmányoztam, röviden megismertetem.

A lüszterek technikáját az üvegföstők már régen alkalmazzák. Ismeretes, hogy sárga színű üveget nyerünk, ha chlórezüstöt agyaggal, vasoxyddal stb. összekeverünk és e péppel befestett üveget égetjük. Ha égetés után az üveg fölületén lévő

agyagot lekeféljük, előtünik az üveg sárga szine. Ép úgy készítik az üvegfestők a vörös lüsztert, csakhogy ezüst helyett rézoxydot okrával, agyaggal stb. keverve fösztenek az üvegre, de a vörös szín csakis redukáló tűzben képződik. Az ezüst és a réz tehát oly alacsony hőmérsékletnél, melynél az üveg még nem olvad meg, átdiffundálnak és festik az üveget.

Ugyanaz az eljárás az agyagedényeken előállított lüstereknél. Deck T. *La fayence* című munkájában közölt előírások nyomán egészen jó eredménynyel készíthetjük azokat. A sikernek első föltétele csak az, hogy a chlorezüst vagy a rézkénegű péppel befestett tárgyakat redukáló tűzben égessük és hogy a láng mindenhol az edény fölületével érintkezzék.

De nagyon különböző a lüszter hatása, a szerint a mint azt különböző mázú edényeken alkalmazzuk. Az ónmázas edényeken (durva fayence) a lüszterek fémfényűek, nem átlátszók, a hogy azt a régi mór edényeken, az olasz majolikán és Ros y Urgel edényein láthatjuk. De más a lüszter, ha azt ólom-boráxos fayenceon állítjuk elő. Ezen az átlátszó mázban a réz inkább föloldódik és ilyképen a rubinüveghez hasonló vörös szineket nyerünk. Ez a vörös szín még szebb lesz, ha a lüszteres edényt, miután azt első égetés után lekeféltük, redukáló láng mellett másodszor erősebben égetjük, mely alkalommal a réz teljesen oldódik a mázban.

Wartha tanár úr, a kivel én már másfél évvel ezelőtt közöltem azt a tapasztalásomat, hogy a rézlüszter második égetésekor az ú. n. rouge-flambée-hez hasonló színnel oldódik a mázban, a karácsonyi tárlaton ezen eljárás szerint készített igen sikerült edényeket mutatott be.

Kisérleteimnél különben ólomboráxos máz helyett inkább ólomhijas mázt alkalmaztam, melyet magasabb hőfokra az olvadásig is fölhevíthettem, mert ennek a máznak a redukáló tűz nem árthat. Ily magas hőfoknál a réz teljesebben oldódik a mázban, mint a rubinüvegben, a sárga színű ezüstlüszter pedig a redukált fémezüsttől szürke színűvé lesz, mi által felhős, vörösszürke színű edényeket nyertem. Sőt ezen eljárás szerint porczellánon rouge-flambéet is állítottam elő. Végre megjegyzem, hogy ezeket az antik lüstereket nem szabad összetévesztenünk a modern lüszterfestékekkel, melyek aképen készülnek, hogy gyántás fémoldatokat festünk az edényre. Ezeknek égetésekor a gyanta elillan és a fém vagy a fémoxyd rátapad az edény fölületére. Ezek a modern lüszterek tehát igen könnyen lekopnak.

*

A tárlatnak volt külső sikere is, de állandó értéke csak akkor lesz, ha iparosaink agyagiparunk hiányait fölismerték és az egyeseknek eredményei buzdítólag hatnak a többiekre.

Petrik Lajos.

AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM BUBICS-TERME.

Bubics Zsigmond, kassai püspök, f. év október 24-én kelt alapító okleveléval összesen 633 darabból álló, nagyobbrészt holicsi — de tatai, pápai, kassai, stomfai és néhány külföldi provenienciájú — agyag edényekből álló gyűjteményét az országos magyar iparművészeti múzeumnak ajándékozta. A ki tudja, micsoda fáradozással, költséggel, utánjárással és szakértelemmel jár napjainkban egy hasonló fontosságú keramikai gyűjteménynek összeszerzése, a mikor ezrével vannak a hason czélokra törekvő amateurök, kik egymást múlják föl leleményességben a régibb keletű agyag iparczikkek fölkutatásában és hihetetlen árakig föllicziálják a vásárra került darabokat: az a legnagyobb elismeréssel fog adózni a nagylelkű adományozó tettéért, még ha nem is értesült volna róla, hogy ő életének már ama korszakában fordította filléreit e nemes passiójára, mikor kasszájából még nem is igen tellett. De a ki méltányolni tudja, hogy mit tesz az, egy 20—30 évi munkával és egy valódi amateur rajongásával összeállított gyűjteménytől még teljes életerejének tudatában megválni, attól a gyűjteménytől, melynek minden egyes darabjához külön-külön emlék fűzte: tudta, hogy ezt a kancsót még plébános korában hol és mily méreg-drágán szerezte, ahhoz a tálhoz véletlenül mily olcsó áron jutott, amazért a delfines alakért a tulajdonossal valóságos harczot folytatott, — az az illető, mondom, átfogja érezni, hogy az, a mit a kassai püspök az országos magyar iparművészeti múzeumnak és vele hazájának tett már nemcsak ajándék, de valóságos önmegtagadás, valóságos áldozat. Arra elég példa van, hogy egyes gyűjtők tárgyaikat haláluk után közczélokra adományozzák — s ez igen természetes, lévén az amateur gyűjteményivel egy test és lélek. De, hogy valaki iparkodásának ily szép gyümölcseitől még életében megváljék, az a legnagyobb ritkaságok közé tartozik.

Az országos magyar iparművészeti múzeum volt az első, ki teljes mértékben méltányolta úgy a nagylelkű püspök cselekedetét, mint gyűjteményének a hazai művészi iparra való nagy fontosságát. Egyik legszebb termét, melyben eddig a XVII—XVIII. századbeli magyarországi agyag-iparczikkek voltak elhelyezve, teljesen kiürítette, s azt a Bubics-féle gyűjtemény méltó elhelyezése czéljából a holicsi edények kedves és könnyed rokokó ízlésében kifös-

tette, újból fölszerelte és berendezte. Igaz ugyan, hogy ezen váratlan nagy szaporulat a múzeum kevés és czélszerűtlen helyiségeit még zsúfoltabbakká tette, és a helyükből kiszorított bögrékkel a lomtárakat, padlást, pinczét még inkább megtömte: de elközelgettnek látjuk immár azon időpontot, a midőn az iparművészeti múzeum új épületének megvalósulásával úgy a múzeum, mint az adományozó gyűjteménye teljesen alkalmas és jól világított helyiségekben iparosok és műkedvelők által kényelmesen tanulmányozhatva, valóban gyümölcsözővé váljék.

Az így berendezett Bubics-szoba megnyitására, mely deczember hó 13-án, vasárnap délelőtt 10 órakor történt, megjelent gróf Csáky Albin miniszterrel, Berzeviczy Albert államtitkárral és Szalay Imre miniszteri tanácsos és velük majdnem az egész vallás- és közoktatásügyi ministerium, továbbá Császka György kalocsai érsek — szintén a múzeum egyik lelkes, bőkezű pártfogója — számos más notabilitás, nagyiparos és több száz főre menő közönség, jelenlétükkel ez eseménynek azon ünnepélyességet és díszt kölcsönözvén, mely azt méltán megillette.

Az országos magyar iparművészeti múzeumnak a már eddig is meg volt jelentékeny mennyiségű és egyes nagybecsű darabokból álló keramikai gyűjteménye a Bubics-féle kollekczió hozzájárulásával a hazai iparra nézve nagy fontosságúvá vált, mert most már csakugyan nincs sem az országnak, sem egyeseknek egyetlen egy ily számottevő gyűjteménye, melyben a hazai régi keramikát oly alaposan lehetne tanulmányozni, mint az iparművészeti múzeumban. Tata, Stomfa, Kassa, Pápa — sőt Murány is — igen szépen vannak képviselve, a nyitramegyei Holics pedig, ez a múlt század végén és a jelen század elején virágzott, legfontosabb gyártelepünk mondhatjuk, hogy teljesen képviselve van nemcsak egyes példányokban, de teljes servicekben és gyártmányainak minden ágában.

A holicsi edények jellemzésére az adományozó püspök alapító levelében negyvenöt különféle díszítési módot említ, melyeknek legfontosabbjai körülbelül chronologiai sorrendben a következők:

Először a kinai és japáni utánzatok (akárcsak Meissen és Bécs), azután a strassburgi gazdag rózsás- és a moustier-i finom kék-zöld és barna-piros ornamentes imitácziók, gyümölcsös és virágos mustrák relieffel vagy a nélkül, egy kék páfrános minta – a szász Zwiebel-dessinnek méltó versenytársa — majd csinos rokokó cartoucheokban veresen vonalzott tájképekkel diszített edények, sárgás kőedény finom angolos sraffirozott rajzzal, végre a legkülönbözőbb realisztikus alakok és növények: Szent-Veronikák, Tritonok, nyulak, kakasok, káposztafejek stb., rendesen igen jól mintázva és gondosan, ízléssel színezve. Egész kis kincses bányáját képezik hazai keramikai iparunknak a holicsi gyártmányok eredeti formái és ízléses dekorácziója, és csak örvendünk, ha konstatálhatjuk, hogy iparosainknak

egyike-másika már is sietett meríteni e gazdag forrásból, melyet az országos magyar iparművészeti múzeum a legliberálisabban nyitva tart számukra. Az adományozó pedig fogadja köszönetét úgy az iparművészeti múzeumnak, mint közvetve magának a nemzetnek, hogy az amúgy is gyér régi hazai iparművészeti termékekből ennyi és ennyi darabot az ország számára megmentett, mely darabok az ő céltudatos gyűjtése és nemeslelkű adományozása nélkül bizonyára elkallódtak, vagy a külföldi múzeumokba vándoroltak volna.

Fittler K.

A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT 1891-IK ÉVI KARÁCSONYI TÁRLATA.

Mikor az országos magyar iparművészeti múzeumban gr. Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter az újonnan berendezett Bubics-termet személyesen megnyitotta, úgy ő, mint a kiséretében volt előkelőségek megtisztelték látogatásukkal az ugyanakkor, azaz deczember 13-án megnyitott és az iparművészeti múzeum irodai és könyvtári helyiségeiben elhelyezett karácsonyi tárlatot, melyet az iparművészeti társulat sok ügygyel bajjal, de annál szebb eredménynyel rendezett. E fényes látogatás okozta erkölcsi sikert az anyagi is nyomban követte, a mennyiben a tárlat iránt oly érdeklődés mutatkozott, s egyes, a közönség ízlését jellemző flair-rel eltaláló iparosok czikkei oly kelendőségre kaptak, mely a rendezőknek legvérmesebb reményeit is fölülmúlta.

Mert tisztelt szak közönség, ki e sorokat olvasod, talán mosolyogva vonsz vállat azon állításomra, hogy egy oly tárlatnak, melyben sem helypénz, sem őrzés és biztosítás, sem semmi-nemű czímen a kiállítónak fizetni nem kell, sőt az ízlést vagy előhaladást tanusítók még pénzjutalomban is részesülnek — összehozása ügygyel bajjal jár, gondolván, hisz ezt egyszerűen hirdetni kell s csak győzzed a jelentkezőknek helyet adni! Hja, minálunk mint sok egyéb, úgy ez is másként van. Az iparművészeti társulat már évek óta fáradozik szóval és tettel, ujságczikkekben és személyes eljárásokban kapaczitálni az iparosokat, hogy az adás vevésre páratlanúl alkalmas karácsony-újévi időszakban jőjjenek és állítsanak ki valami eredetit, ízlésest és a szokott karácsonyi ajándékokhoz alkalmazott árút, — ad nekik ingyen helyiséget, reklámot és pályadíjakat; a közönséget pedig, hogy éljen az alkalommal, nézzen és vásároljon azon biztos tudatban, hogy itt bizonyosra megy, és sem értékileg, sem ízlésileg talmi árút nem kap. De biz az iparosok — az idei esztendőt kivéve— nem jöttek. Néhány méltóságán alulinak tartotta az ily kis tárlatban való

részvételt; a másik beledisputálta magát azon tudatba, hogy el úgy sem ad semmit, minek tehát kiállítania; a harmadik azért nem jött el, mert talán a rendező társulat vezetőségével ellenlábas klikkhez tartozik, s ilyen egymással szemben álló, a helyett, hogy vállvetve egymás mellett haladó klikkeknek nálunk csak létezni kell —; a negyediknek, az ötödiknek is volt más és más kifogása, úgy hogy a karácsonyi tárlat rendszerint megfért egy fél, vagy ha már sokat mondok, egy egész polgári méretű szobában. A közönség pedig, a mely — dícséretére legyen mondva — ellátogatott, nem találván miben válogatni, gyérült, elmaradozott. Pedig a vevő a legkonzervativebb lényekhez tartozik a föld kerekségén: ott szerzi be szükségleteit, a hol már évekkel ezelőtt és évek folyamán át vásárolt, s e tulajdonságához ritka és szivós kitartással ragaszkodik. Előszeretettel keresi fel azt az országot, azt a várost, azt az üzletet, melyben vásárlásával egyszer meg volt elégedve és ritkaság, hogy újat próbáljon. Már most, ha az iparművészeti társulat karácsonyi tárlatának sikerül egy bizonyos számú közönséget meghódítania, ez a közönség a következő években ismét beállít és növekszik, gyarapszik, ha vágyait kielégítheti. De persze e sikert 1—2 év alatt erőltetni nem lehet; ez, ha a viszonyok egészségesek, magától jön, csak egy kevés kitartás és türelem kell hozzá.

És úgy látszik, hogy e viszonyok nálunk is javulnak már, mint az idei karácsonyi tárlat minden tekintetben egy nagy lépést jelent előre. Pedig majd hogy nem a 12-ik órában dugába dőlt ez is! Ugyanis az iparművészeti társulat ez évben az orsz. iparegyesülettel egyetemben akart egy nagyobb szabású karácsonyi tárlatot létesíteni, melynek együttes rendezésére m. évi április 23-án szólította fel az orsz. iparegyesület az iparművészeti társulatot. Természetesen ez hévvel karolta fel az eszmét, s a nyár az együttes tárlat megteremtésének álmában folyt le. Az őszszel azonban egy czélszerű nagyobb helyiség hiányában az országos iparegyesület október 30-án kelt levelében lemond a szép és sokat igérő tervről és visszavonul. Itt állott tehát az iparművészeti társulat közvetlenül a kapunyitás előtt helyiség és kiállítók nélkül! De mivel tudatában volt annak, hogy ha tárlatot nem rendez, a hozzá már eljárni szokott közönséget végkép elveszítheti, az utolsó órában megfeszíté minden erejét: hirdetett, kért, eljárt, kapaczitált és sikerült is neki ez aránylag rövid idő alatt egy oly tárlatot összehozni, mely négyszer akkora az előbbieknél és elhelyezhetésére az iparművészeti múzeumnak könyvtári helyiségét is át kellett adnia, tartalmilag pedig oly érdekes, mint egyik elődje sem.

Itt vannak első sorban Wartha Vincze műegyetemi tanárnak a keramikai technológia tudományos művelésében előállított különböző színű gyönyörű fémfényű zománczai, melyek hazai agyagmüvességünkre valóságos revelációk.

Itt van érdemes művészünk és praktikus gyárosunk Zsolnay Vilmos Pécsről, a maga meseszerű fényben csillogó majolikáival. A formái már ismertek, de micsoda előhaladás ismét a színekben! A vieille ivoire fondja mintha még fényesebb, még melegebb lenne damascénos arany környületében, míg virágainak cseresznyepiros szirmai oly lágyak, oly olvadékonyak, mint a legkitünőbb aquarelle színei. Egészen ujak és pompásak egy — állítólag Tisza Lajos gr. által Indiából hozott — bőrmustra behatása alatt készült kisvirágú dekorácziók. — Jaiser Gyula, budapesti asztalos és bőrtechnikus a nála megszokott ízléssel és precizitással készült asztalokat, székeket, szekrényeket stb. állított ki újra; készítményei között két elegans empire szekrény s egy kisebb bőr-paravent vonta magára a közfigyelmet. A két szekrény az első pár nap alatt hamarosan elkelt és el is vitetett, a paravent pedig a műbarátok köre vette meg.

Jungfer Gyula gazdag és gondos kivitelű kovácsolt vas- és rézmunkái, Giergl eredeti üvegtechnikája, Fischer Ignácz ízléses majolikái, Gottermayer Nándor szabatos nyomásu könyvtáblái joggal vonják magukra a látogatók érdeklődését.

Pompás ötvösmunkákat állítottak ki Egger Dávid, Bachruch Károly, Granichstädten Testvérek és Wiesinger Mór, porczellánt a herendi gyár, butorokat Házas István, König Izidor és Zimonyi.

A meddig e sorokat írjuk (decz 24.) összesen 43 kiállítót konstatáltunk mintegy hetedfélszáz darabbal, de újak még folyton jelentkeznek. Eddig eladatott mintegy 70 darab mintegy 2000 frt értékben. Elismerésre méltóan pártfogolta és mozdította elő a tárlat ügyét a Műbarátok köre, a mennyiben mintegy 600 frt árú tárgyat vett meg a tagjai között való kisorsolásra, nem is szólva a kör tagjainak vásárlásairól. *F. K.*

AZ ESTERHÁZY-GYŰJTEMÉNY TATÁBAN.

Baranyay Géza barátom szíves közbenjárása s Rostaházy Sándor uradalmi igazgató úr készséges támogatása mellett alkalmam volt a multkor gróf Esterházy Miklós régi fayence-gyűjteményét Tatában megtekinteni. Legnagyobb része a gróf által képtárral kapcsolatos múzeummá átalakított, ú. n. Mátyás-várban van s számra nézve talán nem mondható gazdagnak, mert mindössze legfeljebb 60 darabból áll, ezek között mintegy 50 darab régi tatai gyártmány, de annál érdekesebb, s ha valahol, úgy az Esterházy-gyűjteményben nyerhetünk kellő fogalmat arról, hogy a tatai fayence-gyár mire volt képes annak idején. Nagyon tanúlságos adatokat nyerünk ott egyúttal a gyár művészeti fejlődésére nézve is.

Mindenekelőtt a holicsi és tatai gyá-

rak között fennállott szoros kapcsolat tűnik fel. Lehetetlen föltenni, hogy a hasonlatosság csak a közös minták fölhasználásából ered akkor, a midőn egyes tatai készítmények a holicsiakkal vonásról vonásra megegyeznek. Vannak darabok, a melyeket úgyszólván csak a jelzés alapján lehet egymástól megkülönböztetni. Azt hiszem, a míg újabb, behatóbb kutatások mást nem bizonyítanak, hogy ezek a holicsi másolatok a tatai gyár legrégibb művészi készítményei. Emez edények mása valamivel sárgásabb, mint a holicsi edényeké, kissé átlátszóbb és fényesebb is. A tatai gyár önálló iránya úgy látszik a rokoko után, a XVI. Lajosról elnevezett ízlés korában keletkezik, körülbelől akkor, a mikor Holicson a majolikát a kőedény kiszorítja. A legutolsó fayence-készítményeket pedig valószinűleg a XVI. Lajos korabeli ízlés azon végső maradványai jellemzik, a melyeket a bécsi porczellán-gyár kedvelt s hozott forgalomba.

A legnevezetesebb emlékek egyike Tatában Máriának fayenceból való, mindenestül színesre mázolt, jelenleg 1.35 m. magas szobra. Talán ahoz az angyali üdvözlethez tartozó szűz alakja, a melyet Petrik Lajos Korabinszky nyomán említ, hogy egykor a gyár kapuja fölött állott. Nem valami remekmű, az bizonyos, mint szoboralkotás épenséggel nem tarthat igényt elismerésünkre, de a magyar agyagmívességnek mind a mellett igen nevezetes maradványa.

Teste két darabból van, kezei s lábai szintén külön-külön készítvék s a karokban, illetőleg a lábszárakban e czélra szolgáló üregekbe vannak betéve, olyanformán, mint a hogyan azt egyes chinai mozgó szobrocskáknál látni. Ruhája fehér, vállait sötétkék köpeny takarja, nyakán pedig sárga kendő. Arczán a hússzínt biborral föstötték, violával a szemöldököket. Keze és lába kőedény-anyagból áttetsző mázzal miniatürszerűen hússzínűre vannak föstve. Feje körül vasból készült csillagkoszorú, jobb kezében egy kovácsolt s olajföstékkel színesre bemázolt liliomág.

Tatában a kőedény-gyártással is foglalkoztak. Milyen sikerrel s mily mértékben űzték, azt nehéz lenne most megmondani. A tatai kőedény tárgyak eléggé ritkák, a legtöbb, a mit eddig láttam, ott helyben van. Ezek a most említett szobor végtagjain kívül egy fogadalmi tábla, mangan viola felirattal s néhány köb, mindegyiken egy-egy kék, domború betű vagy szám: G, E, M, 2, 5, 6, 7, 0. A majolikából való készítmények között még az asztaldíszek tűnnek fel. Valamennyi két vagy több darabból álló 80—82 cm. magas architektonikus alkotmány oszlopokkal s egyéb nem épen ízléses czifraságokkal, mint a milyen pl. az orsz. m. iparművészeti múzeum asztaldísze. A legszebbet mestere ekként jelölte meg: *Tottis den 27 Jen: 1786 Joh: Radiel.* Van azután többek között egy majolika dombormű, Mária a gyermek Jézussal. Az alap kék, az alakok fehérek. Emlékeztet a hasonnemű olasz domborművekre, a melynek ez esetleg Tatában

készített másolata. Magassága 0·50, szélessége 0·49 m. Végül azt hiszem, hogy a vékony fekete T betűvel jelzett tárgyak régiebbek, s a vastag kék T a későbbi készítményeken fordúl elő.

Radisics Jenő.

ZÁSZLÓTARTÓK A TOSKÁNAI PALOTÁKON.

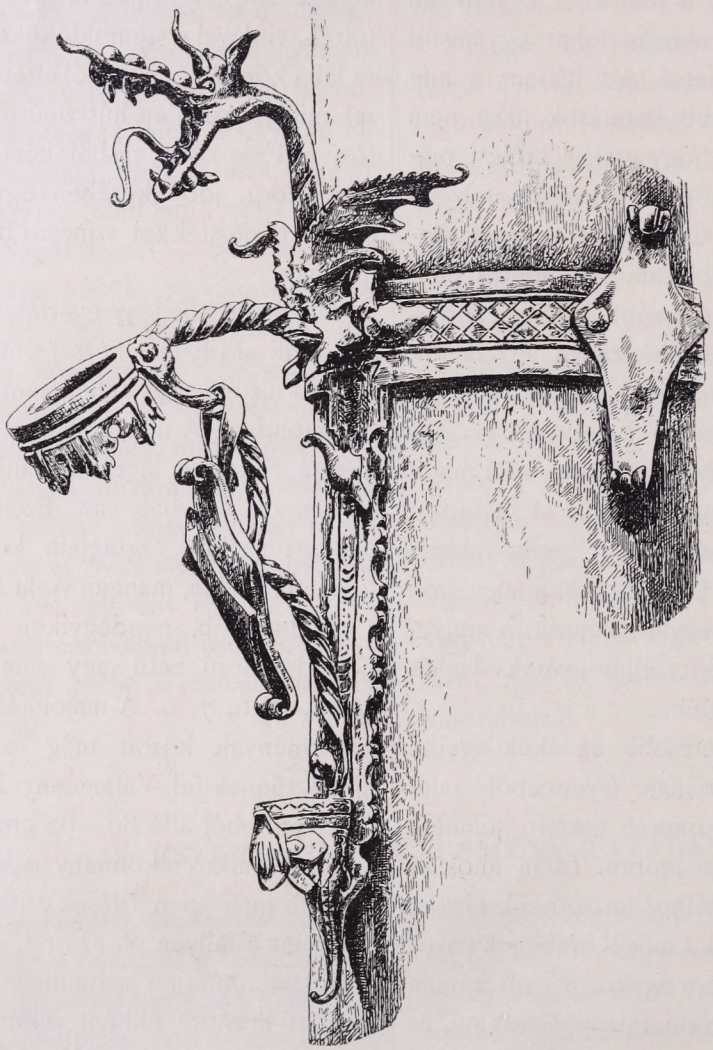

1. Vasból kovácsolt zászlótartó 1487-ből Sienában.

Talán alig van mostanság nemzet Európában, melynek életében a zászlók oly nagy szerepet játszanak, mint a miénkben. Azt lehet mondani, hogy kivált Budapesten, minden háznak szinte nélkülözhetetlen kelléke a zászló. Minden közintézet és minden magánember hazafias kötelességének tartja

a nagy nemzeti örömnek vagy gyásznak a ház homlokzatára kitűzött zászlóval látható kifejezést adni. Az évenkint előforduló ünnepeket is, mint például az uralkodó névnapját, az épületek zászlódíszével ünnepeljük. A képviselőválasztásoknál a politikai pártállás kifejezésének is egyik kedvelt eszköze a házakra kitűzött zászló. A nyilvános intézetek, sőt a társaskörök is fekete zászlót tűznek ki, ha egyik tagjuk meghal.

Csudálatos, hogy míg ujabb időben a fővárosban a házak külső díszére oly nagy súlyt fektetnek és sokszor a díszes külső kedveért a ház belsejét elhanyagolják, azalatt a zászlók megerősítésére szolgáló készülékek feltünően kezdetlegesek, sehol nyoma nincs még a törekvésnek sem, hogy a nélkülözhetetlen ünnepi fölszerelésnek, t. i. a zászlónak megerősítésére szolgáló készülék, a ház falából kinyuló vas kar, a ház külső díszével összhangzatos legyen. Nemcsak a törekvésnek, de még annak sem látszik sehol nyoma, hogy ez iránt az érzék fölébredt volna. Ennek oka abban rejlik, hogy mindent, a mi a művészet körébe tartozik, a külföldről hozzák be és vele együtt természetesen a szépnek szükségletét és a szép iránti érzéket is. Nálunk, a mi sajátos viszonyainkból még olyasmi nem fejlődött, a mi művészinek volna mondható. És tegyük hozzá, hogy a mit behoznak, az mind modern vagy a külföldön mostanság felujított régiség, például ilyen a csúcsíves építés, melyben mi most, a legközelebbi külföldtől is egy negyed századdal elkésetten, egész szenvedélylyel akarunk remekelni. Ha Bécsben is oly sűrű használatú volna a zászló és ennek folytán ott felujították volna a toskánai renaissance paloták pompás díszét, a

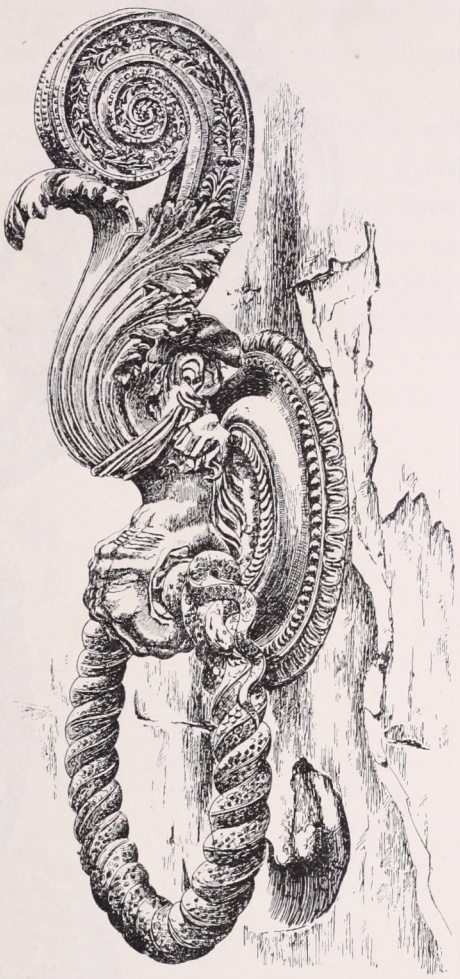

2. Zászlótartó alakú diszítmény a del Magnifico palotán Sienában. Cozzarelli műve 1508-ból.

művészi alakítású zászlótartót, akkor bizonyára nálunk is meghonosodott volna. Kivétel a Strozzi-palota utánzata kicsinyben a Teréz-körúton, meg a Pannonia szálloda két zászlótartója,

mely nem mondható szépnek, de legalább valami.

Ezek a zászlótartók, továbbá a hozzájuk hasonló fáklyatartók, meg az ember tunk Sienában levő négy zászlótartót a *Kunstgewerbeblatt* 2-ik évfolyamának utolsó száma nyomán.

Az első képen ábrázolt zászlótartó

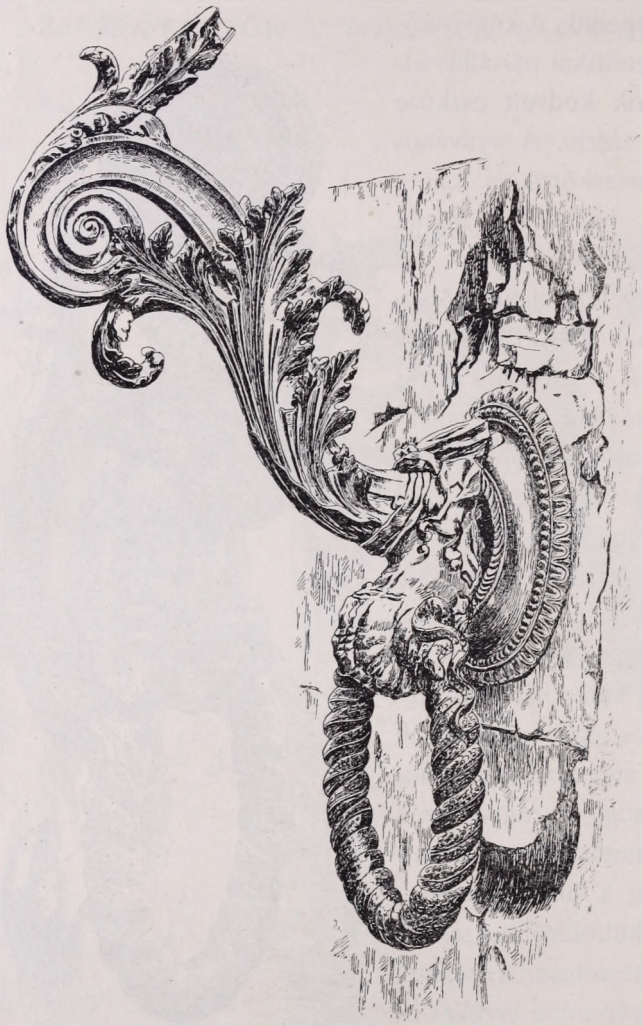

3. Zászlótartó a del Magnifico palotán Sienában. Cozzarelli műve 1508-ból.

magasságban a falból kinyuló karok, melyekbe gyűrű van erősítve, részint bronzból öntött, részint vasból kovácsolt művek és egyik legjellemzőbb díszeül szolgálnak a florenczi és egyéb toskánai városok palotáinak. Közülök bemutaa sienai székesegyház mellett levő kis téren álló oszlophoz van erősítve. Ez vasból kovácsolt mű és a beléje vésett évszám 1487. Szeszélyes alakítása a közép korra emlékeztet.

A legdíszesebb és művészileg legbe-

fejezettebb zászlótartók Sienában a palazzo del Magnifico ékességeül szolgálnak és a XVI. század legelejéről valók. Giacomo Cozzarelli hírneves bronzöntő készíté 1508-ban. Az egyik tulajdonképen nem is zászlótartó, mert hiányzik róla a zászlót tartó készülék. Tehát csak is a palota külsejének díszeül szolgált, megtartva a zászlótartó alakját. A másik már valóságos zászlótartó. Ez Cozzarelli szép művei között a legszebb és a florenczi legjobb mesterek munkáit is fölülmulja. Burckhardt *Cicerone* című könyvében az 5-ik kiadás 153-ik oldalán e bronz tárgyaknak szavakkal szép emléket emelt: Nem csupán erélyes alakítású akanthus leveleik, s nem csupán szépségük teszik ki becsét ránk nézve e kicsiségeknek, hanem inkább az a következtetés, melyet belőlük levonunk amaz idők humorára és igazi pompakedvelésére, a melyben az emberek monumentálisat igényeltek oly esetekben is, a midőn mi a pillanat aprólékosságával is beérjük.

Az egyszerűbb zászlótartók közül való az utolsó. Bronzból van öntve. A gyűrű a szokástól eltérőleg nem a kar tövén, hanem annak nyakán van. A fölső részén levő széles hüvely és az alsó végéből egy száron kiemelkedő tok szolgál a zászló megerősítéséhez.

Batai Gábor.

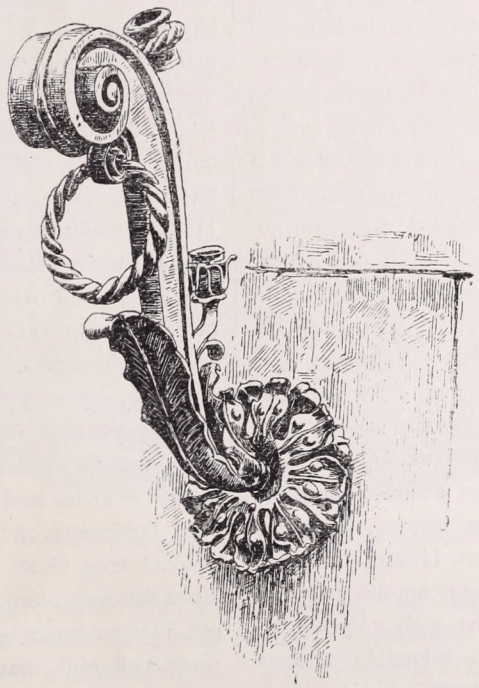

4. Bronzból öntött egyszerűbb zászlótartó Sienában.

IRODALOM

KÖNYVISMERTETÉS.

RAPHAEL CATTANEO, *L'Architcture en Italie du VIe au XIe siècle.* Recherches historiques et critiques. Traduction par Le Monnier. Venise 1891. 329 oldal. 170 kép a szövegben.

A keleti népek művészetének történetét kivéve, nincs oly pontja a művészetek történetének, melyet kevésbé ismernének, mint az olasz építészet történetét az Antoninusoktól az ezredik évig. Általánosan el van terjedve az a nézet, hogy a klassikus művészetek korától a román ízlés fölléptéig, Olaszország művészete a hanyatlás és a fokozatos sülyedés képét tárja elénk. A klassikus kor után következő, és az v. és vi. század elején dívó protobizanczi művészetet is ismerjük némiképen, de a következő négy század művészeti tevékenységét még mindig sűrű homály burkolja. Nem mintha nem foglalkoztak volna eléggé e korral, hanem azért, mert bizonyos előítéletek és tévedések tartják fogva azokat, a kik ez időszakot tették kutatásuk tárgyává. Már e téren is megvannak az alapvető munkálatok, de ezek egy része hiányos, más része fölületes. Cordero, Ricci, Hübsch, Darsein, Fleury és Selvatico idevágó munkái már részben eloszlatták a homályt, mely e téren uralkodott, de a tökéletes földerítés föladata Cattaneo Raphaelnek jutott, a ki *Histoire de l'Architecture en Italie, du VIe au XIe siècle* című művében egyrészt kimutatja elődeinek végzetes hibáit, másrészt pedig föltünteti a fejlődés menetét, mint azt a ránk maradt emlékek mutatják, és ezáltal helyreállítja ama megszakadt kapcsot, mely az ó keresztény építészetet a román építészettel összeköti.

Az említett művek mindegyike az építészet hanyatlását a longobardok inváziójával hozza kapcsolatba, és így ennek sokkal nagyobb hatást tulajdonít, mint a minőt tényleg gyakorolt Olaszország művészeti viszonyaira. Cordero műve inkább általános képet nyújt a művészet történetéből, a fontosabb mozzanatokat egyszerűen tekinteten kívül hagyja. Hübsch szakít ugyan a régi iskola hagyományaival, de oly békókat rak önmagára, a melyek megakadályozzák őt a haladásban. Így például szerinte a keleti és a nyugati keresztény népek építészete ugyanegy forrásból fakad, úgy, hogy e két, egymástól lényegesen eltérő irányt ugyanazon névvel jelöli, következésképen tagadja az önálló bizanczi művészet létezését, és annak hatását az v. és vi. századbeli olasz építészetre. Az e korból ránk maradt emlékek nagy részét nem ismeri, azért a kitűzött föladatot sikeresen megoldani nem képes. Darsein ismeri ugyan a longobardok művészetének ránk maradt emlékeit, de annak eredetét és fejlődését kimutatni nem képes ; ezért túlságos érettséget, és kelleténél jóval hosszabb kort tulajdonít néki, hanyatlásának okai pedig ismeretlenek maradnak előtte.

Selvatico fejtegetéseivel nem viszi előbbre a dolgot, és csak elődeinek, nevezetesen Darseinnak nézeteit ismétli. Az emlékek nagy részét fejből, csak találomra rajzolja meg, e hamis adatokból helytelen következtetéseket von le, úgy, hogy saját reputációja érdekében építészet a szóban forgó korban tett, és a régi iskola nyomdokain haladva, a fönmaradt emlékeket csaknem kizárólag a longobardoknak tulajdonítja. Hogy az ily hipothezisek által nem lesz kitöltve az az űr, mely a VI. századot a XI-től elválasztja, azt érezte mindenki, de

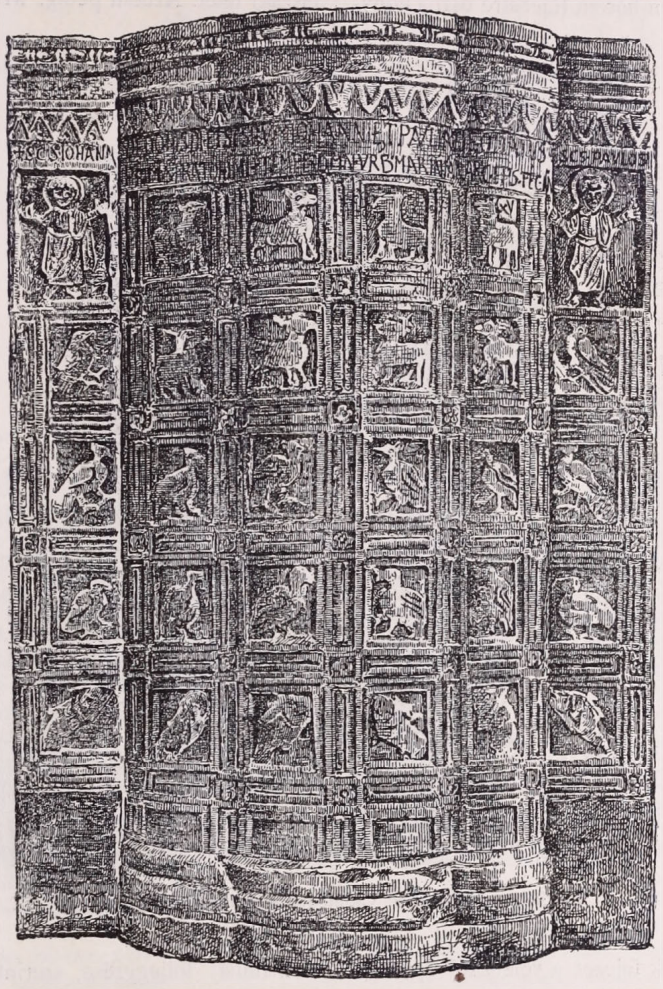

1. Ambro a ravennai S. Giovanni e Paolo templomban.

kivánatos lett volna, ha e művét meg sem írja. Az emlékek összehasonlító ismertetéséhez egyiküknek sem fordult, a mi pedig ily föladatoknál a legfontosabb tényező. Sőt még Cordero, a ki valamennyi között a legközelebb járt az igazsághoz, szintén nem képes azt a haladást megmagyarázni, melyet az olasz mindeddig nem akadt senki, a ki e nehéz föladat megoldására vállalkozott volna. Cattaneo Raphaelé a kezdet érdeme, és hogy helyét derekasan megállotta, arról alapos műve fényes tanúságot teszen.

Három korszakra oszlik szerinte ez időszak, melyeknek mindegyike, határozottan

körvonalazható. Az első korszak a latino-barbár ízlés kora és a VI. század végeig, 587-ig tart. Utána a bizanci — barbár kor következik, és a VIII. század végéig 794-ig tart. A harmadik és utolsó korszak az olasz-bizanci ízlés kora, mely a román ízlés fölléptéig, körülbelül az 1000-dik évig tart. E három kornak megfelelően három fejezetre osztja könyvét. A negyedik fejezet a velenczei építészet fejlődését tárgyalja, a mely Velencze elszigetelt művészeti és politikai helyzeténél fogva, önállóságát megtartá.

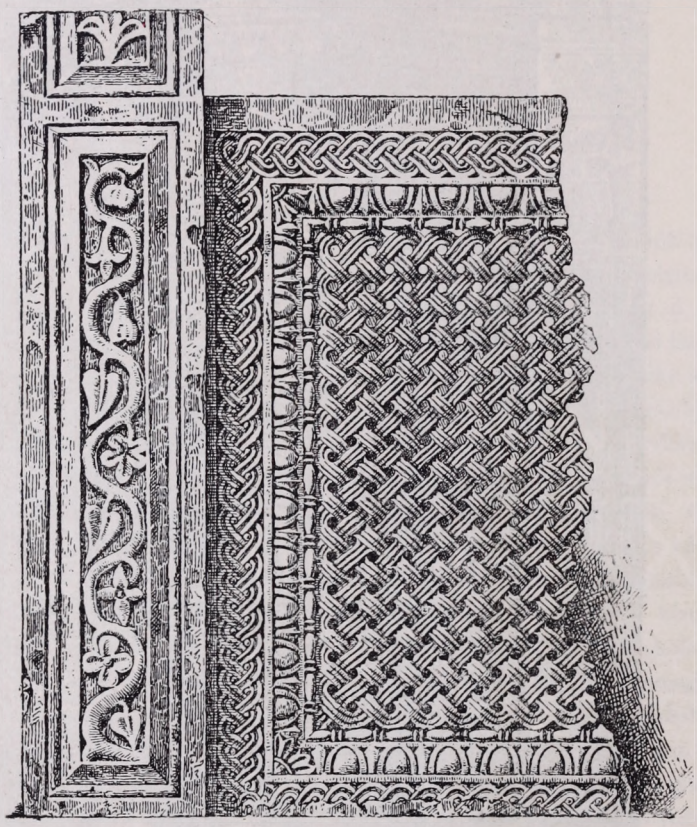

2. Pillér és káva a S. Clemente templomban Rómában.

Az első fejezetben szerző ama kérdést veti föl, hogy miként történhetett az, hogy Olaszországban, hol a művészi tevékenység apáról fiúra szállt, a századokon át tartó fejlődés után hirtelen oly sülyedés állott be, a melynél mélyebb nem is képzelhető? A választ az irott források följegyzései adják meg, a melyek szerint a természeti és emberi ellenséges hatalmak ez időtájt oly keményen sujtották Olaszországot, hogy a létföntartás gondjaival elfoglalt nép, művészi alkotások létesítésére képtelen volt. Először is a barbár longobardok tökéletesen elpusztították Olaszország éjszaki felét. Azután pedig, Muratori (Annali dell' Italia) följegyzése szerint 566-ban oly borzasztó dögvész dühöngött Liguriától Rómáig, hogy sok városban, a kutyákon kivül más élő lény nem maradt meg. 580-ban újra dögvész pusztította az amúgy is keményen sujtott országot, kilencz évvel később pedig tetőpontját érte el a nyomor, midőn iszonyu áradás, és utána fagy tette tönkre az egész növényi és állati életet. Segítséget sehonnan sem várhattak, és legkevésbé a vad és kegyetlen

longobardoktól, a kik még maguk is növelték a nyomort.

Hogy ily körülmények között a művészet nem fejthetett ki élénk tevékenységet, az nyilvánvaló. E csapások annyira megbénították Olaszország művészetét, hogy a XI. szá-

gyermekmódra, minden tehetség és ügyesség nélkül vannak kidolgozva. A bizanci befolyás nem tartott sokáig, és a VI. század végével tökéletesen megszünik. Justinianus császár utódjai gyenge fejedelmek voltak, kik a folytonos háboruskodás miatt a művészeteket nem

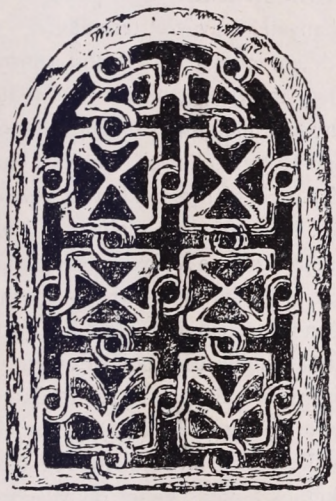

3. Áttört márvány rács
a gradoi székesegyházban.

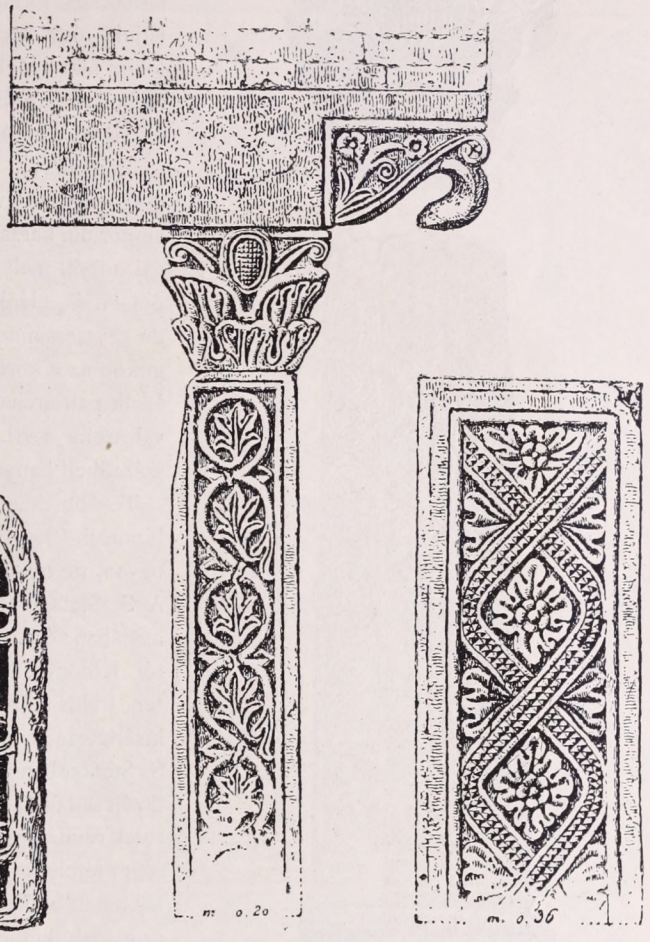

4. A S. Felice templom kapujának részletei Cimitileben.
A VIII. század kezdete.

zadig sem bírt fölemelkedni. Midőn pedig a nyugalom némiképen helyreállt, a fölébredő művészet onnan hozott mintákat, a hol találhatott, a hol a művészi tevékenység még nem halt volt ki, a bizanczi latin építészet teréről. Eme korszak művein azonban még nagyon meglátszik a gyakorlatlanság, mert nagyrészt

pártolhatták. Isauriai Leo kezdeményezésére megindult a képüldözés, mely eleinte a szobrokra is kiterjedt, úgy hogy a bizanci császárság területén nemsokára kivesző félben volt a művészi gyakorlat. Természetes, hogy ennek folytán Olaszországban is véget ért a bizanci hatás.

Ez első korszakból — úgymond a szerző — Ravennában egyetlen egy építészeti emlék sem maradt ugyan ránk, de a megmaradt szobrokról és a dekorativ részletek kezdetleges voltáról, következtethetünk az építészet állására. Az 597-ben elkészült a Szent Pál és Szent János templom emporiumának karzata és hű másolata a székesegyházénak, mely e század elején készült. Csak 60 esztendő választja el e két darabot egymástól, és mégis úgy látszik, mintha egész századok, a hanyatlás sötét századai volnának közöttük. Apró koczkamezőkre osztott területen, az állatvilág különböző alakjait látjuk. A két legfelső szélső koczkában egy-egy szent látható ; az alakok kidolgozása durva és esetlen, a helyes rajzolásnak és formának legkisebb nyomát sem látjuk, úgy hogy még a legkezdetlegesebb fokon álló népeknél is meglepő volna akkora technikai és művészi járatlanság. A galambok és pávák, a bárányok és szarvasok alakjai közt semmi eltérés, a rosetták és levéldísz pedig csak nagyoltan van ábrázolva. Ugyancsak két emporium karzat maradt ránk a VII. és VIII. századból, melyek a fokozatos hanyatlás képét tárják elénk. Ugyancsak a bizanci hatás, de egyszersmind a hanyatlás jelét viselik magukon az e korbeli sarkofágok, melyek közül Izsák patriarcha síremléke válik ki. Ezt, Cavalcaselle a VII. századba teszi, pedig a VI. századbeli hanyatló művészet terméke.

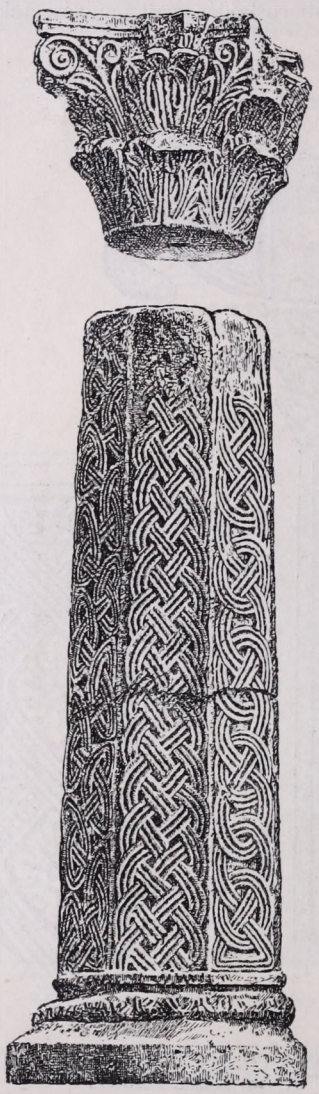

5. A bresciai S. Salvadore templom részletei. VIII. század.

Tovább délen, Rómába is elhatott a protobizanczi ízlés, melynek emlékei elmosódtak ugyan, de nyomai még ma is megfigyelhetők. A S. Stefano Rotondo kerek alaprajza már magában véve is eltérést jelöl a bevett formáktól. Különös, hogy ezzel egyidejűleg a Keleten, Pelusiumban stb., s a Nyugaton egyaránt kisérleteznek e formával, csakhogy a római S. Stefanoban hasztalan keressük a Keleten divó, csodálatraméltó ívek, kúpolák és mennyezetek rendszerét. Ez fejlett építészeti tevékenységet tételez föl, a mit Olaszországban ez időtájt hasztalan keresünk. S. Clemente régi ciboriumának két oszlopfője pedig oly világosan fejezi ki ama föltevést, hogy ez, ha ugyan nem a Keletről importált, de mindenesetre görög mester műve, hogy szinte fölöslegesnek látszik további példákra hivatkozni, a melyek kivétel nélkül, mint pl. a S. Lorenzo fuori le mura, szerzőnk állítását igazolják. Monza, de különösen Grado (baptisterium és székesegyház) a bizanczi hatás remek példáit mutatják. E korba tartozik végre három velenczei emlék is. Az egyik Szt. Márk templomának egy

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

kő koporsója, ennek diszítése a ravennai VI. századbeli emlékekével rokon. A hanyatlás folytatódik S. Giovanni e Paolo egy sarkofágjában, a hol a szép iránti érzék tökéletes hiánya a legmélyebb fokot jelzi, a melyre az olasz művészetének haladása nagyon is szembeötlő, és miután be van bizonyítva, hogy Olaszország e korbeli művészei ily alkotásokra nem voltak képesek, önkénytelenül is azon eszme merül föl, hogy ez impulsust csak külföldről be-

6. Káva a torcelloi székesegyházban 1008-ik évből.

művészet — ha ez alkotások megérdemlik ugyan e nevet — sülyedt.

A könyv második fejezete a bizanczi barbár ízlés korát tárgyalja. E korban már bizonyos emelkedés észlelhető. Minthogy azonban — így folytatja szerző — eme kor vándorlott művészek adhatták meg. Kérdés tehát, honnan jöttek e művészek. Északról nem jöhettek, mert ott még műveletlenebb népek laktak, mint Olaszországban. Arábiában pedig még ekkor egyáltalán nem ismerték a művészeteket. Így tehát csak Görögországból

jöhettek, a mit különben az emlékek diszítései is elárulnak. Az apró diszítési részletek összekeverése, a kedvesség után való törekvés, mely még a nagyolva kezelt véső alól is kitűnik, az olajbogyók, rózsák, gyöngyök örökös változatai, végre pedig a folyton ismétlődő összetett oszlopfők, már eleve is Görögországra utalnak. Legjobban bizonyítja ezt a Szt. Márk templomának erkélye, mely a VII. századból való, és megfelel az ugyanezen korból való athénei székesegyház dekorativ

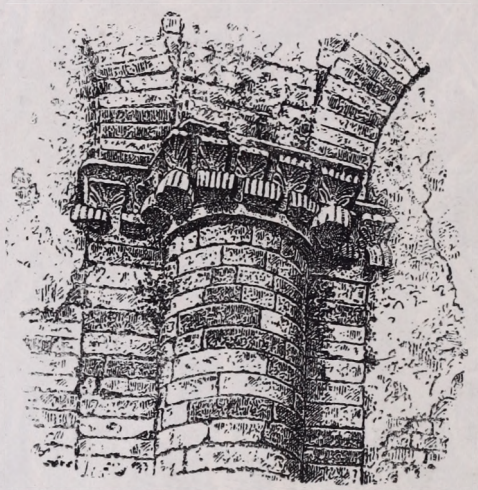

7. Oszlopfő a vicenzai S. Felice templomban 985-ik évből.

részleteinek. A görög hatás azonban csakis a részletekben nyilvánul, az arányok és a szerkezet még mindig magukon viselik a kezdet nehézségének bélyegét. A cimitilei templom előcsarnokának oszlopos része egyrészről a részletek kidolgozásában nagy jártasságot, az egészben azonban nagy aránytalanságot mutat. 737-ből való a S. Calisto baptisteriuma Civitalében, a melynek ékítménye, gazdagsága a művészetek legvirágzóbb korára emlékeztet. Olaszországnak majdnem minden városa, Milano, Brescia, Ferrara, Bologna és a dalmát tengerparti városok bővelkednek e korbeli emlékek dolgában, a melyekben már

észlelhető a szabadabb mozdulat, mely a románkor változatos, gazdag ékítményét vonta maga után. A mily mértékben mutatják e művek a bizanczi ízlés befolyását, oly mértékben emelkedik a szabadabb fölfogás az egyes részletekben, az arányos kidolgozás az összességben. Ez állapot egész a VIII. század végeig tart, a midőn egy önálló ízlés lép előtérbe.

Ezt az ízlést a harmadik fejezetben ismerteti a szerző, és azért, mert a bizanczi és olasz ízlés egymásra hatásából fejlődött, olasz-bizanczi ízlesnek nevezi. Ez új ízlés, a mely neo latinnak nevezhető, Lombardiában keletkezett, és innen terjedt el Olaszország többi részeiben. Átmenetet képez az ó keresztény és a román ízlés közt, és diszítésének gazdagsága, a kivitel finomsága, Görögország legjobb napjaira emlékeztet. Különösen Róma gazdag e korból való emlékekben, és a vonaldísz szabatos kidolgozása miatt, az első helyet S. Maria in Trastevere karzata érdemli meg. Ezen ízlés keletkezése nem tulajdonítható egy meghatározott népnek, mert ha a milanói Szt. Ambrus szentélyzáradékának és khórusának párkányát nézzük, akkor rögtön kitűnik, hogy

az új irány nem más, mint a klassikus olasz építészet újjáébredése, mely már megelőzőleg a Kelet építkezéseinél lett alkalmazva. Ugyanezt mutatják a Vicenza közelében lévő S. Felice templomnak oszlopfői, a melyeknek eredete már az első pillanatban feltűnik.

E korszakban egészen önálló fejlődést mutat Velencze, a mennyiben az italo-bizanczi ízlés csak rövid életű volt, és helyét a török építészet befolyása foglalja el, a mi Velencze világkereskedelmi jelentőségénél fogva természetes volt. Ez a hatást igyekszik Cattaneo a két utolsó fejezetben kimutatni. Sansovino említi, hogy Velencze egyik dogeje, Partecipari Justinian Konstantinápolyból haza jövén, a magával hozott tervek alapján építette Szt. Zachariás templomát. Ez a hatás, a melyet a Törökországgal folytatott üzleti összeköttetés fokozott, egy önálló, és a lagunákban elterjedt önálló ízlést honosított meg, a melyet a torcelloi templomban levő káva fejez ki legjobban.

Hogy a művészetek történetének eme homályba burkolt részét megismernünk sikerült, az Cattaneo érdeme, és csak hálával tartozhatunk szerzőnek azért, hogy ily alapos munkával gazdagította a művészetek történetét. Egész új tér nyilt meg a munkálkodásra, a melyen remélhetőleg rövid idő alatt élénk tevékenység fog uralkodni.

Dr. Goldschmied Lipót.

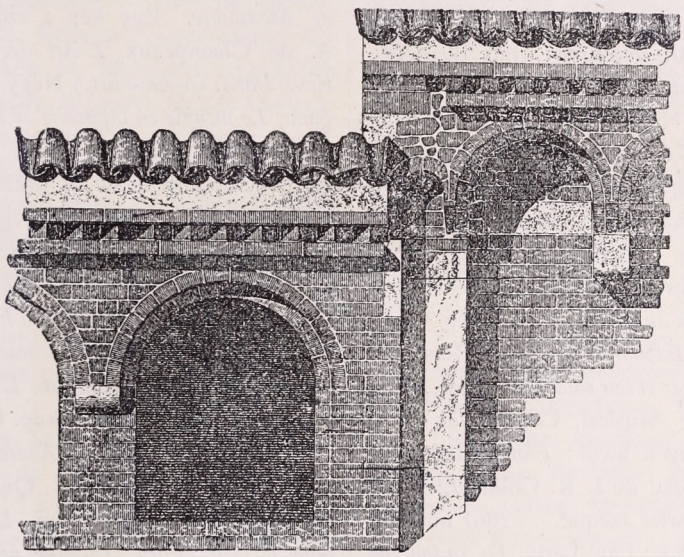

8. A milanoi S. Ambrogio templom apsisának és szentélyének párkánya. IX. század.

FOLYÓIRATOK.

L'Art. Revue bi-mensuelle illustrée. 1891 szeptember 1. Nro 655. Szöveg: Paul Leroi, *La saison des ventes publiques à Londres et à Paris.* Tizenöt kép. Marguerite van der Wiele, *Antoine Wiertz.* Courrier de l'Art. Bulletin bibliographique. Képek a szövegen kívül: *Une soubrette Louis XV.* Eau-forte d'après Ch. Mouginot. *La Lecture.* Sanguine de J. Trinquesse. — 1891 szept. 15. Nro 656. Szöveg: Paul Leroi, *Élie Delaunay.* Öt kép. Saint-Cyran, *La critique d'art au XVII. siècle.* Három kép. Marg. van der Wiele, *Antoine*

Wiertz. (Suite.) Képek a szövegen kívül: *Here we are*. Eau-forte d'après le tableau de Muraton. *Sursum corda*. Étude d'Élie Delaunay. — 1891 október 1. Nro 657. Szöveg: Paul Lafond, *Les Tapisseries du Chateau de Pau*. Tizenegy kép. Marg. van der Wiele, *Antoine Wiertz*. (Fin.) Paul Lafond, *Note sur un buste de Houdon*. Két kép. Courrier Musical. Courrier Dramatique. Courrier de l'Art. Képek a szövegen kívül: *Vieilles maisons normandes*. Eau-forte de Los Rios. *La Famille*. Bas-relief par Mlle Marcella Lancelot. — 1891 október 15. Nro 658. Szöveg: Edmond Bonaffé, *Un Art, une École*. Marc Bessiéres, *Le Musée Spitzer et son catalogue*. (Suite.) Kilencz kép. Notre Bibliothéque. Courrier Dramatique. Képek a szövegen kívül: *Sabine*. Eau-forte d'après le tableau de Carolus Duran. *Le bain*. Sépia de Le Prince. — 1891 november 1. Nro 659. Szöveg: Paul Lafond, *Charles Jacque*. Három kép. Léon Dorez, *Reliures du Moyen-age*. Öt kép. Georges Serviéres, *Édouard Lalo*. Marc Bessiéres, *Le Musée Spitzer et son catalogue*. (Suite.) Hat kép. Courrier Musical. Courrier de l'Art. Képek a szövegen kívül: *Floréal*. Eau-forte d'après le tableau de J. R. Collin. *Études de fusain* par Charles Jacque. — 1891 nov. 15. Nro 660. Szöveg: Paul Leroi, *La saison des ventes publiques à Londres et à Paris*. (Fin.) Tizenkét kép. Courrier Dramatique. Courrier de l'Art. Képek a szövegen kívül: *Marchande de crêpes a Quimperlé*. Eau-forte d'après J. Trayer. *Concours de contrebasse*. Dessin de Paul Renouard. — 1891 decz. 1. Nro 661. Szöveg: Alexandre de Latour, *Auguste Vitu collectionneur*. Tizenhét kép. Paul Leroi, *Élie Delaunay*. (Suite.) Negyven kép. Courrier Musical. Képek a szövegen kívül: *La servante de Rubens*. Eau-forte d'après Rubens. *Études à la sanguine* par Élie Delaunay. — 1891 decz. 15. Nro 662. Szöveg: L. Gaucher, *Exposition des maitres Hollandais au profit des pauvres de Paris*. Hat kép. Paul Leroi, *Élie Delaunay*. (Suite.) Georges Serviéres, *Edouard Lalo*. (Fin.) Egy kép. Augustin de Buisserat, *Raffet*. Öt kép. Courrier de l'Art. Képek a szövegen kívül: *La sieste paternelle*. Eau-forte d'après S. B. Prince, *Étude*, par Élie Delaunay.

Gazette des Beaux-Arts, courrier Européen de l'Art et de la Curiosité. 1891 aug. Tartalom: L. de Fourcaud, *L'Art gothique*. (1-er art.) Hat kép. T. de Wyzewa, *Thomas Lawrence et la société Anglaise de son temps*. (2-ième art.) Egy kép a szövegen kívül és egy kép a szövegben. Edmond Bonaffé, *Un dossier de documents inédits pour servir à la biographie de Meissonier*. Egy kép a szövegen kívül. A. de Champeaux, *L'Art décoratif dans le vieux Paris*. (6-ième art.) Négy kép. Gerschpach, *Le meuble en tapisserie de Napoléon 1-er*. Három kép. Bernard Prost, *Une nouvelle source de documents sur les artistes dijonais du XV. siècle*. (Fin.) Kép a szövegen kívül: *La rentrée du marché*. Eau-forte d'après le tableau de Lobre. — 1891 szeptember. Tartalom: Gustave Gruyer, *La sculpture à Ferrare*. Nyolcz kép. Edmond Bonaffé, *Documents inédits sur Rubens*. Maxime Collignon, *L'école d'Argos et le maitre de Phidias*. Hét kép. Duc de Rivoli et Charles Ephrussi, *Zoan Andrea et ses homonymes*. (Fin.) Hat kép. E. Quost, *La fleur*. Öt kép. A. de Champeaux, *L'Art décoratif dans le vieux Paris*. (7-ième art.) Két kép. Képek a szövegen kívül: *Mlle Cochois dansant devant ses soeurs*. Eau-forte d'après la peinture d'Antoine Pesne. *Alphonse Daudet*. Gravure d'après la peinture de E. Carrière. — 1891 október. Tartalom: Salomon Reinach, *Le Dionysos de Praxitele*. Hat kép. Eugéne Müntz, *Andrea Verocchio et la tombeau de Francesca Tornabuoni*. Három kép a szövegben, kettő a szövegen kívül. Germain Bapst, *Le Masque de Henri IV*. Paul Lefort, *Th. Ribot*. Öt kép. L. de Fourcaud, *L'Art gothique*. (2-ième art.) Kilencz kép. T. de Wyzewa, *Thomas Lawrence*. (3-ième art.) Egy kép. Henri Hymans, Correspondente de Belgique. Kép a szövegen kívül: *Le Printemps*. Eau-forte d'après le tableau de F. Kowalsky. — 1891 november. Tartalom: Georges Lafe-

nestre, *Élie Delaunay*. Két kép. Gustave Gruyer, *La sculpture à Ferrare*. (2-ième art.) Két kép. Edmond Bonaffé, *Documents inédits sur Rubens*. (2-ième art.) Louis Gonse, *Le nouveau palais des Musées à Vienne*. Két kép. A. de Champeaux, *L'Art décoratif dans le vieux Paris*. (8-ième art.) Öt kép. Salomon Reinach, *Courrier de L'Art antique*. (8-ième art.) Kilencz kép. Képek a szövegen kívül: *Diane*. Eau-forte d'après la peinture d'Élie Delaunay. *Jeunes chanteurs*. Sanguine d'Élie Delaunay. *La comtesse Woronzoff*. Fac-similé d'après Th. Lawrence. — 1891 deczember. Tartalom: Ch. Ephrussi, *Simon-Jacques Rochard*. Négy kép. M. Maindron, *La collection d'armes au Musée du Louvre*. Öt kép a szövegben, egy rézmetszetü kép a szövegen kívül. Georges Lafenestre, *Élie Delaunay*. (Fin.) Hat kép. Bernard Prost, *La véritable architecte de l'ancien Hôtel de Ville de Paris*. T. de Wyzewa, *Le mouvement des Arts en Allemagne et en Angleterre*. Három kép. Bibliographie. Kép a szövegen kívül: *Madame Rochard*. Héliogravure d'après une aquarelle de S—J. Rochard.

Revue des Arts Décoratifs. 12-ik évfolyam. 1-ső és 2-ik szám. 1891. julius—augusztus. — Tartalom: *Notre nouveau Programm*. Victor Champier, *Les Arts fratelnels à l'Éxposition du Champ-de-Mars*. Hat kép. Gerspach, *La Question des Manufactures nationales*. Öt kép. Joseph Balmont, *Une visite à l'Éxposition de Moscou*. Tizenkét kép. Taxile Doat, *Causerie d'un émailleur*. Három kép. Chronique et Correspondance de l'étranger. Eug. Guillaume, *L'Enseignement de l'Art dans les Écoles*. Victor Champier, *L'École nationale des Arts décoratifs à Paris*. Hat kép. Bulletin de l'Union Centrale des Arts décoratifs. — 3-ik és 4-ik szám. 1891. szeptember—október. Tartalom: Victor Champier, *L'habitation moderne*. Hôtel de Madame Salomon de Rothschild. Három kép a szövegben, három a szövegen kívül. Taxil Doat, *Causerie d'un émailleur*. Két kép. Henri Bouchot, *Les derniers travaux de décoration éxécutés à la Bibliothèque nationale*. Tizenöt kép a szövegben, egy a szövegen kívül. Eugène Müntz, *L'Art du moyen âge dans la collection Spitzer*. Négy kép. Chronique et Correspondance de l'étranger. L'enseignement de l'Art dans les Écoles. Les cours de dessin pour les adultes. Bulletin de l'Union Centrale des Arts décoratifs.

Zeitschrift des bayerischen Kunst-Gewerbe-Vereins in München. 1891. 7-ik és 8-ik füzet. Tartalom: Hans Semper, *Ueber Monumentalbrunnen und Fontainen*. (Fortsetzung). Hat kép. — Albert Hoffmann-Reichenberg, *Zur Teppichausstellung des k. k. Handelsmuseum in Wien*. Hat kép. G., *Geschenke-Ausstellung in der königl. Residenz zu München*. Két kép a szövegben és öt a szövegen kívül. — 1891. 9-ik és 10-ik füzet. Tartalom: Hans Semper, *Ueber Monumentalbrunnen und Fontainen*. (Fortsetzung.) Hét kép. Albert Hoffmann-Reichenberg, *Das Kunstgewerbe Indiens*. Két kép. Képek a szövegen kívül: *Schlafzimmer-Einrichtung*. Aus dem Hause des Bildhauers Ant. Hess in München. *Gravirte Zinnkanne*. Entwurf von Fr. Naager. *Silberarbeiten*. Entworfen von Carl Rothmüller. *Rauchzeug*. Entwurf von Fr. Widnmann. *Beichtstuhl* aus der Klosterkirche in St. Gallen. *Stoffmuster*. Nach einem Bilde eines Kölner Meisters von 1490—1500.

Zeitschrift für bildende Kunst. Új folyam. II. év, 9-ik szám. 1891 junius. Szöveg: Gustav Frizzoni, *Giovanni Morelli und seine letzten Errungenschaften*. I. Négy kép. Adolf Rosenberg, *Wilhelm Gentz*. II. Hat kép. H. Fischel, *Die kaiserlichen Schlösser im Marchfeld*. Hét kép. Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívül: *Begegnung zweier Karavanen*. Heliogravüre nach W. Gentz. *Die Geschwister*. Radirung nach Franz Rumpler. — 10-ik szám. 1891 julius. Szöveg: C. v. L., *Österreichische Forschungen im Süden Kleinasiens*, Öt kép. C. Th. Pohlig, *Das Goliathhaus in Regensburg und seine Umgebung*. Tizennégy kép. Gustav Frizzoni, *Giovanni Morelli und seine letzten Errungenschaften*. II Három kép. Werner Dahl, *Zum Rembrandtstreit*. Kleine

Mittheilungen. Képek a szövegen kívül : *Das Theater von Aspendos.* Heliogravüre. *Madonna.* Holzschnitt nach dem Gemälde von Sodoma in der Brera in Mailand. *Heimkehr vom Fischfang.* Radirung nach L. Munthe. — 11-ik szám. 1891 augusztus. Szöveg : Ludwig v. Sybel, *Skopas.* I. Tizenkét kép. Robert Stiassny, *Aus einer österreichischen Klostergalerie.* C. Justi, *Murillo.* II. Hét kép. Bücherschau. Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívül: *Der gute Hirt.* Heliogravüre nach dem Gemälde von Murillo. *Die Vision des heil. Antonius.* Holzschnitt nach dem Gemälde von Murillo. — 12-ik szám. 1891 szeptember. Szöveg : C. v. L. *Die Sammlung Behrens in Hamburg.* Theod. Blätterbauer, *Die Röversdorfer Kirche.* Tíz kép. Ludwig v. Sybel, *Skopas.* (Schluss.) Hét kép. Robert Stiassny, *Aus einer österreichischen Klostergalerie* (Schluss). Georg Warnecke, *Zur Deckenmalerei Michel Angelo's in der Sixtinischen Kapelle.* Egy kép a szövegen kívül. Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívül : *Pariser Wochentage.* Heliogravüre nach dem Gemälde von Menzel. *Die Brücke.* Heliogravüre nach dem Gemälde von Dupré. Új folyam. III. év, 1-ső szám. 1891 október. Szöveg : W. v. Seidlitz, *Anton Springer.* I. Egy kép a szövegen kívül. G. Schaefer, *Der Dom zu Fünfkirchen und seine Wiederherstellung.* I. Öt kép. W. Lübke, *Heinrich Weltrings Nymphengruppe.* Egy fametszetü kép a szövegen kívül. C. v. L. *Aus der Galerie Weber in Hamburg.* Rézmaratású kép : *Bildniss eines vornehmen Mannes*, festette Bol Ferd. — 2-ik szám. 1891 november. Szöveg : W. v. Seidlitz, *Anton Springer.* II. C. Justi, *Murillo.* III. Hét kép. C. v. L. *Dante in der deutschen Kunst.* Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívül : *Madonna mit dem Spiegel.* Heliogravüre nach dem Gemälde von Murillo. *Madonnatypen* von Murillo. *Der Gichtbrüchige.* Holzschnitt nach dem Gemälde von Murillo. *Dante's Purgatorios.* Zeichnung von Jos. Führich. — 3-ik szám. 1891 deczember. Szöveg : *Franz Skrabina.* Öt kép a szövegben, egy a szövegen kívül. E. Lehmann, *Leipzig während dreier Jahrhunderte.* Öt kép. Karl Heinemann. *Das Goethesche Familienbild von Seekatz.* Kép a szövegen kívül. P. P. *Wilhelm Lübke und seine jüngsten Schriften.* Három kép. Kleine Mittheilungen. Kép a szövegen kívül : *Napoleon zu Fontainebleau am 31. März 1814.* Heliogravüre nach dem Gemälde von P. Delaroche.

KUNSTGEWERBEBLATT. II. évf. 12-ik szám. 1891 szeptember. Tartalom : K. Kölitz, *Die Fächerausstellung in Karlsruhe.* Hat kép. Jens Weile, *Metallner Zierat an sienesischen Palästen.* Hét kép a szövegben és kilencz a szövegen kívül. III. évfolyam 1-ső szám. 1891 október. Tartalom : C. v. L. *Naturstudien von Gottlieb Kempf.* Két kép a szövegben, és egy színes kép a szövegen kívül. Otto v. Falke, *Die Ausstellung orientalischer Teppiche in Wien.* Nyolcz kép. Julius Lessing, *Der Becher von Veere vom Jahre 1546.* Bücherschau. — 2-ik szám. 1891 november. Tartalom : Marc Rosenberg, *Rauchfässer in Baden.* Négy kép. A. P. *Neue Vorlagewerke für Innendekoration.* Két kép. P. *Die Versteigerung der Sammlung Vincent.* Kleine Mittheilungen. — 3-ik szám. 1891 deczember. Tartalom : L. *Das Fürstenzimmer zu Frankfurt a. M.* Két kép a szövegben, egy a szövegen kívül. *Die Technik der Wismutmalerei.* Chr. Scherer, *Bemerkungen über Modelleure der Fürstenberger Porzellanmanufaktur und ihre Modelle.* Hét kép. *Häusliche Kunstarbeiten.*

A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM ÉS TÁRSULAT ÜGYEI.

A Magyar Iparművészeti Társulat választmánya 1891. nov. hó 7-ikén Keglevich István gróf elnöklete alatt ülést tartott.

Jelen voltak: Ráth György másodelnök, Benczúr Béla, Fittler Kamill, Jakabffy Ferencz, Rauscher Lajos a választmány tagjai.

Távolmaradásukat bejelentették: Bachruch Károly, Beck Dénes, Fischer Ignácz, Forster Gyula.

Elnök a jelenlevőket üdvözölvén megnyitá az ülést.

A mult ülésnek a titkár által fölolvasott jegyzőkönyve jóváhagyólag tudomásul vétetett és hitelesíttetett.

Elnök az ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére Benczúr Béla tagot kérte fel.

Örvendetes tudomásul vétetett titkár abbeli jelentése, hogy Beck Dénes eddig rendes tag 100 frttal az alapító tagok sorába lépett, továbbá rendes tagokul a társulatba léptek: Holzwarth G. szálló tulajdonos, Weiner Bertalan kereskedő, Herz Vilmos igazgató, Mayer Sándor ügyvéd és Kellner Albert kereskedő.

Titkár fölolvasta a kimutatást a társulat tagjainak számáról és vagyoni állapotáról 1891. november 7-ikén. E szerint a társulat tagjainak száma 507 és pedig 182 alapító, 305 rendes és 20 segélyző tag. A társulat alaptőkéje 37450 frt.

Bevételek: Mult évi üzlet-eredmény 44 frt 32 kr. Magyar Tud. Akadémiától (Széchényi Molnár alap) 100 frt. Alapítványokból 400 frt. Kamatokból 167 frt 95 kr. Kamat hátralékból 20 frt. Értékpapir kamatokból 792 frt 50 kr. Tárgyak eladásából 485 frt. Hátrálékos tagdíjakból 360 frt. Folyó évi tagdíjakból 1249 frt. Összesen: 3618 frt 77 kr.

Kiadások: A *Művészi Ipar* segélyezése 1200 frt. Tisztviselők tiszletetdíjai és fizetései 800 frt. Vegyes költségek 156 frt 90 kr. Díjak beszedéseért 43 frt. Nyomtatványok 44 frt 45 kr. Irodai költségek 33 frt 50 kr. Összesen: 2277 frt 85 kr.

Követelések: Alapítványokból 3000 frt. Alapítványi kamatokból 35 frt. Kamat hátrálékból 50 frt. Hátrálékos tagdíjakból 619 frt. Folyó évi tagdíjakból 368 frt. Számla követelés (Weinwurm 250 frt. Jaiser 1000 frt.) 1250 frt. Iparművészeti tárgyak (főváros 9 db. mellszobor) 450 frt. Összesen: 5772 frt.

Gróf Keglevich István elnök a lakberendezések tárlata ügyében előlegesen közlé a választmánynyal, a rendező bizottság elé terjesztendő ama javaslatát, mely szerint az

1892-ik év nyarára tervezett lakberendezések tárlata 1895-ik évre halasztatnék és akkor a honalapítás ezredik évfordulója alkalmával rendezendő országos kiállítás keretébe illesztetnék be. Részletesen ismerteté az okokat, melyek arra birták, hogy az elhalasztást javasolja, s tudatja, hogy javaslatáról és a rendező bizottság határozatáról a társulat választmánya annak idején hivatalos értesítést fog nyerni.

Ráth György másodelnök indítványára a választmány köszönettel tudomásul veszi az előleges közlést és bevárja a rendező bizottságnak ez ügyben hozandó határozatát.

Ráth György másodelnök az iparegyesület kezdeményezése folytán az iparegyesület és az iparművészeti társulat által közösen rendezendő karácsonyi tárlat ügyében kiküldött bizottság eljárásáról tett jelentést. Kiemeli, hogy ez volt az első eset, midőn az iparegyesület a társulathoz fordult és a társulat az együttes működésre kínálkozó alkalmat kész örömmel fogadta. A két fél részéről kiküldött bizottság első teendőnek tartotta nagyobb szabású kiállításnak megfelelő helyiséget szerezni. A fővárosi vigadó mellékhelyiségei azonban, melyek e czélra alkalmasak lennének, ez idő szerint el vannak foglalva. Szóló ajánlotta a fürdő-utczai Andrássy-házban levő, több teremből és szobából álló első emeleti helyiséget, melyért a mostani bérlő 700 frtot kért a kiállítás tartamára. Azonban az iparegyesület részéről kiküldött bizottsági tagok a helyiséget, mivel annak nehány szobája nézetük szerint nem elég világos, kevésbbé alkalmasnak itélték. S minthogy más helyiség található nem volt, az iparegyesület lemondott arról, hogy a társulattal közösen rendezzen karácsonyi tárlatot. Ez elhatározását levélben közölte a társulat elnökével. Minthogy a társulat eddig minden évben rendezett karácsonyi tárlatot, szóló nézete az, hogy az iparegyesület visszavonulása következtében sem szabad az ügyet elejteni. Úgy vélekedik, hogy miként tavaly, úgy az idén is a viszonyokhoz alkalmazkodva rendezzen a társulat karácsonyi tárlatot. Az ipar művészeti muzeum részéről, ha a beküldendő tárgyak mennyisége úgy kívánná, fölajánl egy második szobát is. Megemlíté, hogy az előbbi években ismételt irásbeli fölhivásnak sem volt kivánt foganatja, azért helyesebbnek tartaná, ha a választmány tagjai személyesen járnának el és szólítanák föl az arra való iparosokat, hogy küldjenek tárgyakat a kiállításra.

Benczúr Béla nézete az volt, hogy a karácsonyi tárlatot minden körülmény közt meg kell tartani.

Fittler Kamill osztá e nézetet és úgy vélekedett, hogy csak is személyes eljárás által lehet a tárlat sikerét annyira a mennyire biztosítani.

Elnök javaslatára elhatároztatott, hogy a választmánynak távol levő tagjai irásban fölkéretnek, hogy személyesen eljárva a kiállítás czéljainak megfelelő tárgyakat szerezzenek.

Titkár a hazai jelesek bronz mellszobrai ügyében jelenti a következőket. Eddig bronzba öntetett 34 mellszobor és pedig: Ő Felsége a király mellszobra 12 példányban, I. Mátyás királyé 5, József nádoré 2, Széchenyi István grófé 1, Arany Jánosé 8, Liszt Ferenczé 6 példányban. Eladatott összesen 19 példány.

Titkár bemutatta József nádor mellszobrának Vandrák László bronzöntő által öntött példányát. Továbbá jelenté, hogy Gerlóczy Károly polgármester úr megküldötte a társulatnak Ő Felsége Erzsébet királyné mellszobrának mintáját, melyet Budapest főváros képzőművészeti bizottságának megrendelésére Bezerédy Gyula szobrász készített. A társulat elnöke a polgármester úrhoz intézett levélben megköszönte a képzőművészeti bizottság áldozatkészségét, melylyel a társulat e vállalatát ismét előmozdította. Határoztatott, hogy Ő Felsége Erzsébet királyné mellszobra három példányban bronzba öntessék és ezzel Vandrák László bronzöntő bizatik meg. Ő Felsége a király mellszobrának egy példánya szintén Vandrák Lászlónál rendeltetik meg. Azonkívül más bronzöntőknél próbaöntések rendelendők meg, a czélból, hogy ezeknek képességükről a társulat tájékozást nyerjen. Próbaöntésre Andrássy Gyula gróf és Arany János mellszobrai jelöltettek meg.

A választmány köszönetet szavaz Jakabffy Ferencz tagnak a mért József nádor mellszobrának Vandrák László által eszközölt öntésére fölügyelt és az öntőt utbaigazította. Egyuttal a választmány fölkérte, hogy az újabban megrendelt mellszobrok öntését is ellenőrizze és saját belátása szerint határozza el, hogy a két próbaöntéssel ki bizassék meg.

A IV. szakosztály javaslatára a választmány folyó évi márczius hó 7-ikén elhatározta, hogy a Háry Gyula által tervezett és a társulat által pályázat utján 100 frt pályadíjjal jutalmazott karpereczet Hibján Sámuel Párisban tartózkodó ötvössel elkészítteti. Titkár fölolvasta Hibján Sámuel 1891 szept. 10-ikéről kelt levelét, mely szerint a karpereczet ezüstből 340, illetőleg 375, aranyból pedig 400, illetőleg 435 frtért hajlandó elkészíteni. Ráth György másodelnök indítványára határoztatott, hogy a társulat megrendelné a karpereczet aranyból, ha Bachruch Károly választmányi tag késznek nyilatkozik a karpereczet átvenni az esetre, ha a társulat azt nem adhatná el.

Rauscher Lajos a IV. szakosztály elnöke bemutatta a szakosztály megbízásából elkészült terveket és a szakosztálynak azokra vonatkozó javaslatát. A szakosztály javaslata szerint a választmány Csízik Gyula részére egy fayence téntatartó terveért, Györgyi Géza részére egy fali szekrény terveért, Györgyi Kálmán részére pedig egy üveg ívó készlet terveért a tiszteletdíjat utalványozta és a Csízik Gyula által tervezett fayence téntatartót Zsolnay Vilmos pécsi gyárában két féle színű díszítmény szerint 3—3 példányban, a Györgyi Kálmán által tervezett ívó készletből valamely hazai gyárban két poharat 3—3 példányban, és a Györgyi Géza által tervezett fali szekrényt kisebb méretben Házas István asztalosnál annyi példányban rendelte meg, a mennyinek költségét 200 frtnyi összeg födözi.

Nagy Lázárnál az általa készített és bemutatott terv szerint a spanyol fal 350 frtért megrendeltetett és Rauscher Lajos a szakosztály elnöke fölkéretett, legyen szíves Nagy Lázárt munkájában tanácsával támogatni.

E megrendelések eszközlésére és a munka ellenőrzésére a választmány Rauscher Lajos és Jakabffy Ferencz tagokat kérte föl.

Elnök az ülést berekeszté.

*

A Magyar Iparművészeti Társulat választmánya 1891 deczember hó 13-ikán Keglevich István gróf elnöklete alatt ülést tartott.

Jelen voltak: Ráth György másodelnök; továbbá: Bachruch Károly, Bánffy György gróf, Beck Dénes, Benczúr Béla, Czobor Béla, Fischer Ignácz, Fittler Kamill, Gerlóczy Károly, Jakabffy Ferencz, Jungfer Gyula, Lechner Lajos, Lipthay Béla báró, Petrik Lajos, Radisics Jenő, Rauscher Lajos.

Jegyző Pasteiner Gyula titkár.

Elnök az ülést megnyitván örömmel üdvözölte a karácsonyi tárlat megnyitása alkalmából tekintélyes számmal megjelent tagokat.

A mult ülésnek titkár által fölolvasott jegyzőkönyve jóváhagyólag tudomásul vétetett és hitelesítetett.

Elnök a jelen ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére Bachruch Károly tagot kérte föl.

Elnök indítványozta, hogy Vaszary Kolos pannonhalmi főapátnak és a társulat egyik alapító tagjának, Magyarország herczegprimásává és esztergomi érsekké, továbbá Császka György szepesi püspöknek, szintén a társulat egyik alapítójának és a választmány tagjának kalocsai érsekké történt legkegyelmesebb kinevezetése fölötti örömét a választmány a jegyzőkönyvben fejezze ki. Továbbá Ráth György indítványára a választmány elhatározta, hogy örömét a két főpaphoz intézendő üdvözlő iratban is kifejezi.

Elnök jelenté, hogy a lakberendezések tárlata a tárlat rendező bizottsága által az eléje terjesztett indítvány értelmében 1892-ről 1895-ik évre halasztatott, hogy akkor a milleniumi ünnepélyek alkalmából tartandó országos kiállítás keretében létesíttessék. Elnök utalt a rendező bizottság nevében megküldött átiratra, melyben az okok részletesen előadatnak.

Titkár fölolvasta az átiratot kisérő levelet.

Az átirat fölolvasása mellőztetvén a jelentés tudomásul vétetett. A költségek elszámolása tekintetében a választmány bevárja a rendező bizottság által teendő intézkedést.

Elnök javaslatára a karácsonyi tárlat alkalmából kitüzött pályadíjakat odaitélő biráló bizottság tagjaiul a választmány fölkérte: Ráth György másodelnök elnöklete alatt Fittler Kamill, Jakabffy Ferencz, Radisics Jenő és Rauscher Lajos tagokat.

Ugyan e bizottság fölkéretett, hogy a tagok között való kisorsolás czéljából a karácsonyi tárlaton tárgyakat vásároljon 600 frt erejéig.

Lipthay Béla báró a karácsonyi tárlat alkalmából fölemlíté, hogy Bécsben az Oesterreichisches Museum által rendezett karácsonyi tárlaton boszniai ipari tárgyak is vannak kiállítva. Tekintve, hogy a megszállott tartományok a monarchia mindkét felével egyenlő viszonyban vannak, mi sem lehet utjában annak, hogy a m. iparművészeti társulat által rendezett karácsonyi tárlatra is küldessenek boszniai tárgyak. Indítványozza, hogy a társulat nevében az elnökség forduljon a közös pénzügyi miniszterhez és kérje ez irányban való szíves közbenjárását. Az indítvány egyhangulag elfogadatott.

Ráth György másodelnök indítványára a választmány köszönetet szavazott Fittler Kamill tagnak a karácsonyi tárlat sikeres rendezése körül kifejtett fáradozásáért.

Lipthay Béla báró indítványára a választmány köszönetet szavaz az iparművészeti muzeumnak szivességeért, mely átengedve hivatalos helyiségéből két termet lehetővé tette a karácsonyi tárlat sikeres rendezését.

Örvendetes tudomásul vette a választmány Ráth György másodelnök jelentését, hogy a karácsonyi tárlatnak imént való megnyitásakor kinálkozó alkalmat megragadva, Csáky Albin gróf vallás- és közoktatásügyi minister figyelmét fölhívta arra, hogy mily buzdító hatással volna a művészi iparosokra, ha a magas kormány által alapítandó arany-érem alapíttatnék kiváló iparművészeti termék kitüntetése czéljából. A vallás- és közoktatásügyi minister az eszmét helyeselve, elvileg elfogadta és hajlandónak nyilatkozott azt megvalósítani, ha az iparművészeti muzeum részéről ily értelmű fölterjesztés tétetik.

Elnök fölveti az eszmét, hogy a *Művészi Ipar* folyóirat, mely eddig az iparművészeti muzeum és a társulat közlönyeül szolgált, tartalmilag akként lenne átalakítandó, hogy a képzőművészeti társulat és műbarátok körének is közlönyeül szolgálna, anélkül, hogy abból az iparművészeti társulatra nézve nagyobb megterheltetés hárulna.

Ráth György másodelnök részletesen kifejti a megvalósítás módozatait és tudatja, hogy ily értelmű indítványban a folyóirat ügyét a képzőművészeti társulat választmánya elé terjeszté annak legutóbbi ülésén, az eszme ott visszhangra talált és a társulat igazgatósága bizatott meg a részletek megállapításával.

Lipthay Béla báró helyesli az eszmét, de úgy vélekedik, hogy a képzőművészeti társulat anyagi hozzájárulásának arányosnak kellene lennie a tagok nagy számával. Javasolja, hogy az iparművészeti társulat részéről az elnökség vegye kezébe az ügyet.

Az elnök, a másodelnök és Lechner Lajos tag hozzászólása után határoztatik, hogy a választmány jóváhagyásának föntartásával az elnökség állapítsa meg a folyóirat ügyének részleteit a képzőművészeti társulat és a műbarátok körének megbizottaival.

Elnök távozván, Ráth György másodelnök foglalta el az elnöki széket.

A tervező művészek szakosztályának javaslatára az társulat által megrendelt tárgyak ügyében Jakabffy Ferencz tag jelenti: A Györgyi Géza által tervezett fali szekrényt négy példányban 50—50 frtért megrendelte Házas István asztalosnál, a ki azok közül az idő rövidsége miatt deczember 20-ikáig csak egy példányt készíthet el.

A Györgyi Kálmán által tervezett üveg készletből a parádi gyár nehány darabot próbaként díjtalanul ajánlkozott elkészíteni.

Titkár jelenti, hogy Zsolnay Vilmos igérte, ogy a Csízik Gyula által tervezett tintatartó

nehány példányát lehetőleg még a karácsonyi tárlatra elkészíti.

Lipthay Béla báró figyelmeztetett arra, hogy a választmány ama határozatát, hogy mind a három karperecz megrendeltessék, semmi föltételhez sem kötötte. Esetleges veszteség nem szolgálhat okul, hogy a határozat elejtessék. Tekintve, hogy a zománcz fejlesztése egyik legszebb föladata a társulatnak, kéri, hogy a Háry Gyula által tervezett karperecz a választmány határozata értelmében rendeltessék meg Hibján Sámuelnél. Indítványozta, hogy Bachruch Károly tag kéressék föl, legyen szíves a megrendelést a társulat nevében eszközölni. Bachruch Károly tag erre készségesen ajánlkozott és a költséghez fölajánlott 100 frtnyi összeget.

Lipthay Béla báró fölhívta a választmány figyelmét a Scheid-féle ötvöző vállalatra, melynek megtelepedését Bachruch Károly tag buzgalma segítette elő. A választmány köszönettel fogadta a figyelmeztetést és több tagja deczember 15-ikére d. u. 4 órára megígérte a látogatást.

Ráth György elnök indítványozta, hogy a karácsonyi tárlat alkalmából kitüzött pályadíjak kiosztása szabályoztassék. Nézete szerint a díj a következő három föltétel egyikéhez vagy másikához volna kötendő. Azaz, díjat nyerhet, a ki a művészi ipar valamely új ágát honosítja meg, vagy a ki már meghonosodott ágat virágzásra juttat, abban valami kiválót állít elő, végül harmadszor, a ki kezdő, de szép reményekre jogosít.

Bachruch Károly és Jungfer Gyula tagok ohajtandónak tartanák, hogy a társulat a karácsonyi tárlat alkalmából elismerő éremmel jutalmazza a kiválóbb tárgyak kiállítóit. E tárgyban javaslat tétel végett bizottság küldetik ki, melynek tagjaiul elnök fölkéri: Bachruch Károly, Jakabffy Ferencz, Jungfer Gyula, Radisics Jenő urakat.

Végül a választmány a végrehajtó bizottságot fölhatalmazta az 1892-ik évi költségvetés végleges megállapítására.

Elnök az ülést berekeszti.

Jegyzőkönyv a magyar iparművészeti társulat választmánya által az 1891-ik évi karácsonyi tárlat alkalmából kitűzött egy 100 frtos és két 50—50 frtos pályadíj odaitélésére kiküldött bíráló bizottságnak 1891 deczember hó 18-ikán tartott üléséről.

Elnök Ráth György, a társulat másodelnöke. A bizottság tagjai: Fittler Kamill, Jakabffy Ferencz, Radisics Jenő, Rauscher Lajos. Jegyző Pasteiner Gyula, a társulat titkára. Elnök az ülést megnyitván, a bíráló bizottság tagjai a kiállított tárgyak fölött minden szempontból beható eszmecserét folytatnak.

Ez után a bíráló bizottság egyhangú határozatként kimondja, hogy azokat, kik már az előbbi években pályadíjakat nyertek, ezúttal nem veszi figyelembe.

Elnök fölhívására a bizottság egyhangúlag következőképen határozott:

1. Wartha Vincze, m. kir. József-műegyetemi tanárnak, a keramika technologiájának tudományos műveléséért és különösen a különböző fémfényű zománcz biztos előállításáért, a miről a tárlaton bemutatott próbadarabok tanúskodnak, elismerés szavaztatik.

2. A 100 forintos első díjat az alakokkal diszített ezüst asztaldísz nyeri, melyet Loránffy Antal tervezett és ifj. Herpka Károly öntött.

3. Az egyik 50 frtos díj Link F. Istvánnak itéltetik oda sodronyzománczú ötvösművekért.

4. A másik 50 frtos díjat Diczenty Ernő lakatos nyeri, elismerésül a kovácsolt vas- és réztárgyakon mutatkozó buzgó törekvéseért.

5. Végül a bíráló bizottság Dvihally Emil iparművészeti iskolai növendéknek alakokkal diszített talpas csésze mintájáért elismerés és buzdítás czímén 50 frtnyi jutalmat hoz javaslatba.

Kelt Budapesten, 1891 decz. 18-án.

Pasteiner Gyula s. k., titkár. *Ráth György* s. k., elnök.

Fittler Kamill s. k., *Radisics Jenő* s. k., *Jakabffy Ferencz* s. k., *Rauscher Lajos* s. k., bizottsági tagok

KÜLÖNFÉLÉK.

A művészetek testvérisége a párisi Champ-de-Mars Szalonjában. E feltünő czím alatt Victor Champier egy terjedelmes czikket közöl a *Revue des Arts Décoratifs* XII-ik évfolyamának 1-ső és 2-ik számában. Ugyanazt az eseményt, mely a fönti czikknek tárgyát képezi a *L'Art* folyóirat 1891-ik évi okt. 15-iki számában Edmond Bonaffé *Egy művészet, egy iskola* föliratú czikkben beszéli meg épen oly megelégedéssel, sőt lelkesedéssel, mint az előbbi.

Mi tehát az örvendetes esemény? Az, hogy a Puvis de Chavannes hírneves festő elnöksége alatt álló Société nationale des Beaux-Arts, mely a Champs Élysées Szalonjából nehány év előtt kiválva az élő művészek évi tárlatául amaz ellenében a Champ-de-Mars Szalonját alapitá, és abban a szobrászat és a képírás művei mellett helyt adott a művészi ipari tárgyaknak.

Eddig az a fölfogás uralkodott és uralkodik ma is, mely szigorú, vagy inkább féltékeny megkülönböztetéssel az épitészetet, képírást és szobrászatot, mint nagy művészetet elválasztá a művészet többi ágaitól. Ez utóbbiak csoportja, majd kis művészetnek, majd diszítő vagy iparművészetnek neveztetett. A megkülönböztetés nem csupán az elmélet jelentőségével bírt, hanem gyakorlatilag is érvényesült és érvényesül ma is az oktatásban és a társadalomban a egyaránt.

Sokan érezték e fölfogásnak és következményeinek ferdeségét, föl is szólaltak ellene, utaltak rá, hogy azelőtt, a művészet legszebb korszakaiban ez a megkülönböztetés ismeretlen volt, bizonyítgatták, hogy annak nincs igazi alapja. A választó falat eddig nem sikerült ledönteni.

Három évvel ezelőtt a berlini művészeti akademia jubileumi tárlata alkalmával történt először, hogy a termekbe, melyekben a festészeti művek voltak kiállítva, nagy elővigyázattal s csak díszítés czéljából nehány művészi ipari tárgyat is bebocsátottak. Az 1889-ik évi párisi világtárlaton az elkülönítés még teljes volt: a palais des Beaux-Arts és a palais des Arts liberaux fogadta be a nagy művészetet, a plebejus művészetek az ipari termékek illető osztályaiban kaptak helyet.

A franczia képzőművészeti társulat elhatározása tehát a régi elfogult szokással szemben igen figyelemre méltó és örvendetes esemény. Ez az első lépés azonban igazi jelentőséggél csak akkor fog bírni, ha minden irányba kiterjedő következményei lesznek.

A párisi hangulat jellemzéseül álljon itt Bonaffé említett czikkének első része:

«Egy kis esemény történt, látszatra fölötte csekély, de egy nagy forradalom magvát hordja méhében; sietek kimondani, hogy szerencsés következményekben gazdag, s üdvös forradalomnak magvát.»

«A Champ de Mars Szalonjának ajtai megnyiltak az úgynevezett művészi iparok előtt. Nehányan elfogadták a meghivást és megjelentek, hogy mint ugyanama családnak tagjai,

a festőkkel, a szobrászokkal és az építészekkel együtt első ízben ugyan abban a palotában, ugyanannál az asztalnál helyet foglaljanak.»

«De vajjon mi a meglepő, mi a forradalom ebben? Ezt akarom kifejteni, de előbb lássuk, miként áll a dolog ez idő szerint.»

«A fiatal ember pályát keres. Ha festő, metsző, építész vagy szobrász akar lenni, az állam karon fogja és így szól hozzá: Gyere velem; én nagy költségen kiváltságos iskolákat tartok, melyek becsületére válnak a növendéknek és dicsőségét képezik Franciaországnak. Az iskolákban ingyen taníttatlak a legkitünőbb tanitók által, azokban vannak felsőbb tanfolyamok, nyilvános pályázatok és végül adok neked oklevelet, melylyel ha folytatod a mit tanultál, fényes pályát biztosíthatsz magadnak. Ez nem minden: minden évben Szalont rendezek, abban költség nélkül kiállíthatod műveidet. Gondoskodni fogok kivételes jutalmakról, érmekről, díjakról, dicséretről és utazási költségekről. A hivatalos vásárlások és megrendelések egyedül a te javadra fognak szolgálni. Egyedül neked lesz helyed, a Luxembourg és a Louvre gyűjteményeiben. És később, midőn tekintélyed meg lesz alapítva, midőn a hírnév magaslatára jutottál, tehetséged legfőbb elismerését leled az Institutban.»

«De fölteszem, hogy a fiatal ember ötvös, zománczoló, üvegfestő, kovács, vésnök, asztalos vagy diszítő akar lenni: az állam azt mondja neki, menj a magad útján, számodra nincs semmim, nincsenek felsőbb folyamok, válogatott tanítók, sem oklevelek, sem érmek, sem megrendelések. A Szalon ajtai előtted zárva vannak. A Luxembourgra, a Louvrera, az Institutra ne is gondolj. Ezek nem hozzád hasonlók számára vannak.»

«Mi ez? Gondolja magában a fiatal ember. Az állam az egyiknek a karját nyújtja, a másikat meg eltaszítja. Az egyiket mindenre tanítja, a másikkal nem törődik. A művészeteknek tehát két faja van: vannak kiváltságos és nem-kiváltságos művészetek. Ennek így kell lenni, mert maga az állam hirdeti. És ha így van, bizony együgyűség volna vele ellenkezni. Tehát félre ötvösség, félre ti, tekintély, jövő, hivatalos pártfogás nélküli, magasabb jutalmat nem élvező alárendelt művészetek.»

«És a fiatal embernek igaza van. Ma a XIX. században a művészetek két kasztra oszlanak: egy részről a szabad vagy szép művészetek, más részről a szolgai művészetek, vagy mint udvariasan nevezik, iparművészetek.»

«Sajátszerű megtévedés, mely gyermekes és nevetséges volna, ha nem lennének oly szomorú következményei.»

«A művészet kettészakítása a XIX. század egyik baja; az szétforgácsolta az erőket és mind a két félt gyöngíté. Megfeledkezve a régi mesterek bölcs hagyományairól, a kik művészetükkel inspirálták az ipart, a festők a felhőkben járnak, onnét nem is szállanak le, hogy az élő forrásokból merítsenek erőt, hogy csatlakozzanak az iparhoz és vele együtt megifjodjanak. Képeket festenek és ismét festenek, ama néhány ember számára dolgoznak, kik fizetni képesek, s azoknak szűk körére itéltetve, nem bírják sem tárgyukat, sem vevőik körét kibővíteni.»

«S ha azok a festők legalább megőrizték volna müvészeti monopoliumukat. De íme egy egész csapat ifjút megszállja a festés viszketege; ezek berontanak a műhelyekbe, középszerűségükkel ellepik az útat és a tárlatokat. Hisz rossz festőnek lenni nagyon könnyű! Tízezer festmény, egy év alatt, szép szám. De ily nagy sokaságban nehéz magára vonni a figyelmet. A tehetség nem elégséges, az könnyen elmerül. Így a jobbak közt többen fejöket vesztik, s petárda felrobbantásával és pisztolylövéssel vonják magukra a figyelmet.»

«A szobrászat egyéb körülményeknél fogva tartózkodóbb volt. E pálya nincs annyira elárasztva; a szobrászok kevesen vannak.»

«Az ipar! Az a művészettől elvált hitves, a művészettől, mely egyedül képes azt megtermékenyíteni és nemesíteni. Az ipart még nem rég tévelyegni láttuk kormányos és iránytű nélkül, a sötétben kereste az utat, a nélkül, hogy megtalálta volna, s utóbb a legelső jöve-

vény karjai közé veté magát. Végre megnyiltak szemeink ; összeszedtük magunkat s az eredmény azonnal mutatkozott. Párisban és a vidéken újra szerveztük az oktatást, új iskolákat alapítottunk, a régieket javítottuk ; szóval a bajnak útját álltuk, de azt még nem gyógyítottuk meg. Utóbb az iparművészeti egyesületet alapítottuk, hogy terjeszsze a művészet egységének dogmáját. Majd tárlatokat rendeztünk, köteteket irtunk, előadásokat tartottunk, mindenütt hirdettük a józan ész keresztes hadjáratát a legveszélyesebb eretnekség ellen. A hányan vagyunk, annyian harczolunk, az egyik tettel, a másik szóval, hogy eltiporjuk a kétfejű hydrát.»

— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

«És ha egy a művészet, ha egy az isten, akkor csak egy temploma lehet. A Champ de Mars Szalonját rendező társaság ezt megérté és kaput nyitott a művészi ipar előtt. Az első sánczot bevettük és az ostromlók nem olyanok, a kik helyüket elhagyják ; bizonyos, hogy a jövő évben számosabban jelennek meg és a Bastille nem tarthatja magát. Kezdődik a forradalom.»

*

A berlini nemzetközi művészeti tárlat, mely az első kisérlet volt, s mintegy versenyzett a müncheni hasonló tárlattal, anyagilag igen kedvező eredményü volt. A tárlaton mintegy 800 ezer márka összeg folyt be eladott képekért és szobrokért. Ez összegből esik : berlini művészek műveire 426.557, — spanyolokéra 119 ezer, olaszokéra 109 ezer, düsseldorfiakra 81 ezer, müncheniekre 75 ezer márka. Belépti díjakból pedig 300 ezer márka volt a jövedelem. A tiszta fölösleg 110 ezer márka. A müncheni tárlat bevétele belépti díjakból 96 ezer, eladásból 600 ezer márka. A berlini művészek e szép eredményre támaszkodva, most azt akarták elérni, hogy ezentúl évenkint legyen ilyen tárlat, de azt ne az akadémia, hanem ezentúl is a művészek egylete rendezze. Miután a művészeti akadémia szenátusa és a kormány a művészek ohajával szemben más nézeten voltak, a művészek az ügyet a császár elé vitték. Azonban ez sem használt. Legújabb hírek szerint már el van döntve, hogy a berlini nemzetközi tárlatot 1892-ben is a művészeti akadémia szenátusa fogja rendezni és ez utóbbi hozzá is fogott az előkészületekhez. A tárlat május 15-én nyilik meg és július 31-én záródik. A ministerium azonban értesítette a berlini művészek egyletét, hogy 1893-ik évre teljesen újra fogja szervezni a nagy művészeti tárlatok ügyét.

*

Két római magánképtár ügye foglalkoztatta legújabban az érdeklődő közönséget. A Borghese herczegi család hitbizományi képtáráról a legkalandosabb hírek keringtek a múlt nyár folyamán. A család mostani feje nagy mérvű üzleti építkezésekbe bocsátkozva 48 millió franknyi adósságba keveredett, melylyel szemben 35 millió frank vagyon van. Némelyek tehát azt következtették és híresztelték, hogy a családi képtár is eladásra kerül. Ebből azonban egy szó sem igaz. Tény az, hogy már korábban elhatározták, hogy a képtárt áthelyezik a Borghese-palota földszinti nedves és egyébként sem alkalmas termeiből a Borghese-villa emeleti termeibe, a mi a nyár folyamán meg is történt, s őszkor Róma e legjelentékenyebb magángyűjteménye az új helyiségben volt. Igaz, hogy a Borghese-palotában a múlt hónapok folyamán adtak el művészeti tárgyakat, de nem képeket, hanem bútorokat, bronz műveket és hasonlókat, melyek a képtár és a herczeg lakásának díszeül szolgáltak. E tárgyak külföldre vándoroltak, azonban művészeti becsük nem oly nagy, hogy Rómára nézve érzékeny veszteségnek mondhatnók. A herczeg egy festményt is adott el a hitbizományi képtárból és azt állítólag a párisi Rothschild-család egyik tagja vette volna meg 600 ezer frankon. E festmény nem Borgia Cæsarnak Ráfael által festett képmása, mint híre járt. Morelli nézete szerint Angelo Bronzino műve. A kormány e képre a Pacca-féle rendeletet alkalmazta, mely szerint a művészet

és az oktatás szempontjából fontos művek kivitele az országból tilos. Borghese a festményt nem is külföldre, hanem Rómába egy ismeretlennek adta volna el, a ki aztán a csempészetet végrehajtotta. Az eladott festmény helyett a herczeg saját gyűjteményéből négy, együttvéve sokkal becsesebb képpel gazdagította a hitbizományi képtárt, névszerint: Perugino, Lorenzo Lotto, Fr. Francia és Lorenzo di Credi egy-egy művével. Az ilyen cserét a hitbizományi képtár szabályai megengedik, ama föltétel alatt, hogy a kormány azt jóvá hagyja. Ez esetben a kormány a jóváhagyást nem tagadta meg, miután a megkérdezett művészeti bizottság úgy nyilatkozott, hogy a csere a hitbizományi képtárra nézve előnyös.

A legújabb hírek szerint az olasz oktatásügyi minister törvényjavaslatot készül benyújtani, mely a Pacca-féle rendeletet helyettesítve szabályozni fogja a magánosok birtokában levő művészeti tárgyak jogi viszonyait. Az olyan magángyűjteményekre vonatkozólag, melyek a közönség számára nyitva vannak, az oktatásügyi minister szabályzatot bocsátott ki, mely a tulajdonosokat arra kötelezi, hogy a gyűjtemény állapotát feltüntető pontos lajstromokat terjeszszenek a kormány elé és egyúttal nyilatkozzanak, hogy a közönség azokat mikor és mely föltételek mellett látogathatja. A szabályzat továbbá tiltja, hogy a tárgyakat mostani helyökről a kormány előleges jóváhagyása nélkül elvigyék. Végül a kormány a közérdek megóvása érdekében a gyűjteményekre való fölügyeleti jogát föntartja, valamint azt is, hogy a máshova áthelyezett gyűjteményeket korábbi helyükre visszavitesse. A szabályzat ez utóbbi intézkedése már alkalmaztatott is a Borghese-képtárra, a mennyiben az oktatásügyi ministerium a herczeget fölhívta, hogy a képtárt a villából szállítsa vissza eredeti helyére, a Borghese-palotába.

A Sciarra-család római képtáráról azt híresztelték, hogy az olasz állam fogja megvenni, sőt a kormány már azzal is foglalkozott, hogy miként helyezze el a megszerzendő gyűjteményt. Ráfáel egyik híres festménye, *A hegedűs*, a képtár legnagyobb büszkesége. A művészet barátai bizonyára örülni fognak, ha e képtár gazdát cserél, mert az eddig a Sciarra-Colonna-palotában igen nehezen volt hozzá férhető.

*

A legyezőtárlat Karlsruheban, mely a Műbarátok Köre által rendezett hasonló tárlat után, a múlt nyár folyamán nyilt meg, igen sikerült volt. A tárgymutató szerint a nem kevesebb mint 3484 régi és új legyezőt több mint 300 németországi gyűjtő küldé a tárlatra. A nyilvános gyűjtemények közül különösen a müncheni, a berlini és a nürnbergi múzeumok vettek részt remek példányokkal. A tárlaton azonkívül egybe voltak gyűjtve a legyezőre vonatkozó irodalmi művek, s azok sorában a *Művészi Ipar* folyó évi 1-ső száma Radisics Jenő czikkével a legyezőről.

*

A pforzheimi iparművészeti társulatnak 1890/91. évről szóló jelentése szerint tíz ezer márka bevétel mellett alig hat ezer márka kiadása volt, úgy, hogy a maradék meghaladja a négy ezer márkát. A társulat azért gazdálkodott ennyire, hogy erőt akart gyűjteni az 1892-ik évben rendezendő szaktárlatra, melynek tárgyát a helyi viszonyokhoz mérten kizárólag az ékszerkészítés fogja képezni. E tárlatot a társulat egyrészt fönállásának 15-ik évfordulója, másrészt pedig a fémművesség iparművészeti múzeumának megnyitása alkalmából rendezi. A társulat 15 évi munkásság után 1892-ben az általa alapított múzeum megnyitásával eléri a czélt, melyet maga elé tűzött. A tárlatnak a következő négy osztálya lesz: 1. Iparművészeti oktatás. 2. Kész és nyers ötvösművek. 3. A fémművesség szolgáló újabb gépek. 4. Ékszerek a legrégibb időtől kezdve a mai napig.

*

A művészeti tárgyak piaczán az 1891-ik évben legérdekesebb események voltak a londoni és a párisi árverések.

Londonban Andrew James képgyűjteménye került eladásra. James szenvedélyes gyűj-

tője volt Watteau műveinek. Halála után a gyűjtemény leányára szállt, s ez utóbbinak halálával került a piaczra. Különösen figyelemre méltó mozzanata az árverésnek, hogy Meissonier két festménye, nehány hó múlva a mesternek halála után, szokatlan, szinte hihetetlen alacsony áron talált vevőre. Az egyik, *La Vedette* (XIII. Lajos kora) 27,587, a másik *Les Mousquetaires* 24,937 frankon kelt el. Ugyanakkor Franz Hals festménye *Cornelius Niedwagen* 10,287 frankon talált vevőre, továbbá ugyan e mesternek *Johannes Hoornbeeck* képmásához készített tanulmányért csak 6,037 frankot fizettek. Ellenben A. Watteau *L'Occupation selon l'âge* című festménye 136,500, *L'Accord parfait* festménye pedig 91,875 frankon adatott el.

Ez a meglepő eredmény arról tanuskodik, hogy a kedvelők ízlése most a XVIII. századbeli franczia mester felé hajlik. Hogy A. Watteau műveinek becse mily alacsonyan állott, s fokozatosan mint emelkedett, arra nézve ez alkalomból a külföldi folyóiratok följegyzik a következőket. Még nem régen báró Denon átalános közöny közepett 150 frankon vette meg a mesternek *Gille* című festményét. Halála után e festmény árverésen 650 frankon Brunet birtokába jutott, ki utóbb eladta Cypierre nevű úrnak, ettől pedig még mindig igen olcsón La Caze vette meg. Az utóbbinak azonban már 200,000 frankot igértek, de nem adta oda, hanem a Louvrenak hagyta végrendeletileg.

A gyűjteményben nehány olasz, német és hollandiai mester rajzán kívül volt 82 Watteau-féle rajz. Ezeknek nagyobb része 500 frankon felül kelt el, nehánynak ára pedig meghaladta az ezer frankot.

Párisban Émile van Marcke festő hagyatéka, továbbá Montgomeront és Roederer gyűjteménye került árverésre.

E. van Marcke hagyatéka, mely részint saját festményeiből, részint újabb mesterek műveiből állott, közel egy millió frank folyt be. Festő hagyatéka nem egyhamar ért el ily jelentékeny összeget. Az elhunyt művész Troyon tanítványa volt, s mestere nyomán szintén tájképekben teheneket festett. 42 darab ilyen tárgyú festménye közül egy 31 ezer frankon kelt el, kettő egyenként 30—30 ezeren, a többbi 10 és 30 ezer között változott. Azonkívül Daubigny *Bords de l'Oise* festményeért 16 ezer, Eug. Delacroix *Tigre aux augets* festményeért 22 ezer frankot fizettek.

Troyon tanítványa hagyatékának dobraütését érdekesen egészíté ki a Jules Roedererféle gyűjteménynek szintén haláleset folytán megejtett árverése. E gyűjteményben Troyon négy festménye és két tanulmánya volt, mindannyi teheneket ábrázol. A négy festmény 81 ezer, 67 ezer, 55 és 46 ezer frankon kelt el. Továbbá Corot négy festményének ára: *La Cavalier* 32 ezer, *La Passeur* 45 ezer, *Souvenir d'Italie* 29 ezer, *Le Sentier* 11 ezer frank. Meissonier *Artilleur de la garde* nagy gonddal festett képeért, melyet a mester is sokra tartott, csak 5,700 frankot fizettek. J. F. Milletől hat pastell volt a gyűjteményben. Az egyik, a múlt évben oly híressé vált *L'Angelus* olajfestmény után készített pastell 100,000 frankon kelt el, a mit némelyek szertelen árnak tartanak, noha mint mondják, a híres olajfestmény fölött az a nagy előnye van, hogy nincs megrongálva és javítva. A többi, névszerint: *L'Enfant malade* 25 ezer, *Balayeuse* 27 ezer, *Jeune Bergère* 21 ezer, *L'Abreuvoir* 17 1/2 ezer, *Le Sentier* 10 ezer frank.

A Montgomeron-féle gyűjtemény a XVI., XVII., de leginkább XVIII. századbeli művészi ipar termékeiből állott: szelenczék, zománczok, minium-képek, órák, lánczok, ékszerek stb. nagy számából, de azon kívül növelték gazdagságát egyéb európai és chinai tárgyak. A gyűjtemény gazdagságáról némi fogalmat nyújthat az, hogy árverezése hat napig tartott. Egyes tárgyakért, különösen a XV. Lajos korabeliekért mesés összegeket fizettek. Zománczczal díszített egy-egy arany szelencze 10—15 ezer frankon kelt el. Gróf Pillet-Will két darab öt karú, aranyozott bronz kandeláberért, melyet régi meisseni porczellánból

való kutya-alakok díszítenek 42 ezer frankot fizetett.

*

A m. kir. mintarajz-iskola és rajztanárképző intézet társasköre, mint minden évben, úgy ez idén is rendezett kiállítást, melyben az intézet növendékei által a szünidő alatt iskolai vezetés nélkül készített tanulmányokat bemutatta az érdeklődő közönségnek. A kiállítás egy nagyobb és egy kisebb termet foglalt el, s bizonyságául szolgált annak, hogy az intézet növendékeinek legnagyobb része a szünidőt hasznos munkásságra fordította. Elismerés illeti a rendező bizottság buzgalmát, melylyel iparkodott a kiállítást a tárgyak helyes elrendezésével és a helyiség díszítésével minél tetszetősebbé tenné.

Az idén is legtöbb volt a tájkép és közötte akárhány igen figyelemre méltó művészi képességről és járatosságról tanúskodó munka; a gyarló, tájékozatlan kisérletek sem hiányoztak. Alakos tanulmány aránylag kevés volt. Az ily tanulmányok több tudást és fáradságot igényelnek, s ahhoz képest sokkal kevesebb hatással kecsegtetők, azért az ifjúság, midőn magára van hagyva és saját kedvét követheti, nem igen érez kedvet a nehezebb föladattal megpróbálkozni.

Edvi Illés Aladár vízfestésű tájképei, számszerint mintegy 65 darab, méltó föltünést keltettek, jól megérdemelték a sok dicséretet, melylyel az intézet tanári kara és a látogató közönség részesítette. Tárgyait művészi érzékkel választja meg, jól fogja fel és adja vissza azt, a mi bennök a legjellemzőbb. Nincs semmi kihívó sem a fölfogásban, sem az előállításban ; őszinte, egyszerű és igénytelen mindegyik tanulmány, úgy a mint a vízfestés ezt megkivánja, s ezért valamennyi azonnal rokonszenvet kelt a szemlélőben. Igazi művészi talentum bizonyítékai e tanulmányok és kivánjuk, hogy a talentum további fejlődése közben mindig megőrizze rokonszenves vonását. Ennek titka abban áll, hogy ha vízfestékkel fest, ne akarjon bravuroskodni, hogy eszközeinek egyszerűségéhez képest legyen őszinte és egyszerű, kerülje a formák és a színek nagy akkordjait és a tárgyakat, melyek a nagy akkordokat megkövetelik. Szinte magától értetik, hogy e vízfestmények egyike nyerte el az intézeti díjat.

Mendlik Oszkár az olajfestéssel próbálkozott meg, s mintegy 20 olajfestményt mutatott be szünidei szorgalma gyümölcseként. A festmények az Ádrián és a Közép-tengeren tett útazás alkalmával keletkezett tanulmányok és Budua, Corfu, Spalato, Ithaka és Albánia vidékeit ábrázolják még gyakorlatlan kéz technikájával és kevéssé meggyőző világításban és színezésben. Szorgalma jól megérdemelte a társaskör díját, melylyel a bíráló bizottság kitüntette.

Részint vízfestésű, részint olajfestésű tájképi tanulmányokat mutattak be még : Adelmann Lipót mintegy 20 darabot, Huszely Gyula 31-et, Gindrich Hugó ugyanannyit, Eleöd Karola k. a. 6 darabot, Philipp István 17-et, továbbá nehány darabot Erdőssy Béla, Krisztiáni István, Krucsay Ferencz, Zsitvay János, Sulczburger Miksa és Mittelmann Jakab.

Az alakos rajzokra kitűzött első díjat Zsitvay János nyerte el. 20 darab vázlatot készített, köztük van nehány tájkép is, s egytől egyig nem közönséges ügyességet árulnak el. A második díjjal Sulczburger Miksa tanulmányait tüntette ki a bíráló bizottság.

Azok közül, kik alakok rajzolásával hasznosították szünidejüket, Lakos Alfred is sokat igérő tehetségnek mutatkozik. Mintegy 76 drb alakrajzot rakott ki. A nagy mennyiség ártalmára volt a minőségnek; a sietség és elhamarkodás megrontotta a helyes fölfogást.

Vaskovics Erzsi k. a. egy igen csinos szénrajzot, Erdőssy Béla pedig nehány vásári motivumot mutatott be.

Megemlítjük még Zsebők Imrét, ki csak az idén lépett az intézetbe és nagy szorgalommal készített 28 darab alakos rajzzal gazdagította a tárlatot. Együtt véve biztató tehetség jelzi.

Arczképek festésével erejüket meghaladó kisérletet tettek : Krisztiáni István, Thein Miksa és Bacza András.

Volf Irma k. a. nyerte el a virágcsendéletre kitűzött első díjat, s azt jól megérdemelte a 17 vízfestésű virágtanulmánnyal, melyet bemutatott. Helyes észrevevés, ügyes elrendezés és egyszerű eszközökkel elért tartalmas előállítás jellemzik a tanulmányokat és bizonyítják a kisasszony művészi talentumát. A második díj Adlmann Gusztávé lett, a ki megfigyelés és technika szempontjából egyaránt igen jelentékeny tanulmányokat, virágokat és rovarokat állított ki.

Virágtanulmányokkal gyarapították még a kiállítást: Eleöd Judit k. a., Kircz Rachel k. a., Hoffmann János, Zvarinyi Lajos.

Tattay Ferencz, gyakorlott rajzolóra valló bútorterveket és szobaberendezéseket állított ki. *H—n J—s.*

*

Nürnbergi Germanisches Museum igazgatója, dr. Essenwein, ez állásáról, megrongált egészségére való tekintettel, lemondott és Baden-Badenbe tette át állandó lakását.

*

A sèvresi állami porczellángyár (Manufacture nationale) igazgatójává az elhúnyt Théodor Deck helyébe a franczia kormány Baumgart oktatásügyi osztalyfőnököt nevezte ki és melléje rendelte Vogt kemikust technikai, Braquemont rézmetszőt pedig művészeti vezetővé.

*

A színes fényképek előállításának biztos módját előkészítő fölfedezésről értesít a *Kunstgewerbe* című folyóirat. A fölfedező Lippmann a párisi Sorbonne tanára. E szerint a fény iránt érzékeny lemezen a nap spektrumának minden színe, ép oly hűen előállítható, mint akár az árnyékok és a rajz a mostani fénykép negativ lemezein. A fölfedező egy sok és élénk színű üvegkép fényképi másolatát állítá elő, melyen a színek az üvegkép színeivel teljesen megegyezők. Idézett folyóirat említi, hogy Lüders Richardtól Görlitzből nyert értesítés szerint Veres Ferencz fényképíró szintén tett kísérleteket és sikerült is neki tartós színű fényképeket előállítani. Azonban a folyóirat megjegyzi, hogy míg Veres F. eljárásának titkát féltékenyen őrzi, addig Lippmann tanár nyilvánosságra hozta, hogy miként jutott e bámulatos felfödözésre. Azt tapasztalta ugyan is, hogyha a fényképező lemezen megszakítás nélküli fényhullám helyett megszakított sugár hat keresztül, akkor az ezüst a gelatine-bromidos lemezen nem egy tömegű, hanem igen vékony, a szappanbuboréknál is vékonyabb rétegű csapadékot képez, s pedig úgy, hogy minden szín az ezüst réteg bizonyos vastagságának felelt meg. E rétegek vastagsága pontosan alkalmazkodik a különböző színű fényhullámok hosszúságához, s azonkívül még megvan a sajátságuk is, hogy a nap spektrumának csakis ama színű sugarait bocsátják keresztül, a melyek előidézték, így például a vörös színe által előidézett ezüst réteg csakis a vörös sugarakat és így tovább. Ezen alapszik Lippmann felfödödése, mely a nap spektrumának és a színes üveg kép fényképezésénél meglepő eredményű. Majd elválik, vajjon az eljárást lehet-e a tájképre és a képmásra is alkalmazni.

*

A francziaországi művészeti gyűjtemények gyarapodása igen jelentékeny részét magánosok nagylelkű adományainak köszönik. A fontosabb, vagy pedig egyéb körülményeknél fogva érdekes adományokat rendszerint megemlítettük e rovatban. Körülményeinél fogva jellemző és érdekes, nemkülönben tárgyánál fogva ritka becsű egy ilyen adományozásról Antonin Proust nem régen megjelent *L'Art sous la République* című könyvében ezt írja:

«Az 1882-ik évi tárlat befejezésekor a kormány tagjainak nagyobb része, a külföldi birtokosok és a franczia iparművészeti egyesület igazgatóságának tagjai, valamint sokan a gyűjtők közül lakomát tartottak.»

«Cernuschi úr is köztük volt és én beszédet mondva megemlítettem, hogy társunk mily körülmények között kérte a franczia honosságot. — 1870-ben volt, azután, hogy Páris megadta magát, tehát hazafiságunkra nézve

legfájdalmasabb időben. Beszédem után Cernuschi úr fölkelt és így szólott :

«Időnkint vannak bizonyos áramlatok. E pillanatban a Francziaország iránti szeretet az áramlat, mely átjárja a levegőt és úgy érzem, hogy tőle egészen el vagyok telve. Ez estve ugyanazt érzem, a mit akkor éreztem, midőn a poroszok Párisba bevonultak. Ekkor kértem a franczia honosságot. Rám nézve ez hitvallás volt. Francziaország le van győzve, Francziaország diadalmaskodni fog. A mai nap végrendeletet csinálok, a mire nem gondoltam, mikor e terembe léptem. Páris városának hagyományozom chinai és japáni összes bronzaimat, a házzal együtt, melyben azok vannak.»

«Nem tudom, vajjon a végrendelkezés e formája meg van-e a törvénykönyvben : úgy hiszem, hogy a törvény szerint egy vagy két tanú kell, de itt többen vagyunk. Hányan? Vagyunk mintegy kétszázan. Jó. Tehát önök mind tanúi s becsületem a záloga annak, a mit mondtam. Gyermekeim nincsenek és fivéreim bizonyára örömmel fogják tudomásul venni ma esti nyilatkozatomat. Nem állítom, nagy áldozatot hozok, mert valamitől megválni akkor, midőn meghalunk, nem nagylelkűség. Azért nem vagyok nagyra vele. Csak annyit jegyzek meg, hogy a gyűjteménynek, melyet hagyományozok, az a becse van, hogy a bronznak történetét a szélső Keleten a legrégibb időtől kezdve Japán megnyilásáig teljesen képviseli.»

«Egyedüli óhajom, hogy Páris városnak tett e hagyományom Francziaország iránti érzelmeim őszinteségének bizonysága legyen.»

Antonin Proust könyvének e részletét az általános emberi és hazafiúi szempont mellett annál készségesebben közöljük, mert hosszú idő után nálunk is történt hasonló eset. Ez Bubics Zsigmond kassai püspök adományozása az iparművészeti múzeum részére.

*

Rembrandt fölött heves vita támadt az újabb időben. E vitának csirája azokban az életrajzokban rejlik, melyek e század folyamán jelentek meg a hollandiai mesterről. Inkább a művészetért való lelkesedés, semmint a történeti igazság által vezetett életírók a nagy festőt, a kinek műveit bámulták, megtették nagy és nemes lelkületű emberré. Rembrandt eme művészi és emberi kettős minősége csakhamar általános forgalomba került és ellenvetés nélkül elfogadtatott, sőt több, alapeszméjeül szolgált a két évvel ezelőtt megjelent *Rembrand als Erzieher* című könyvnek, mely a német nemzeti szellem legtökéletesebb, legmagasztosabb nyilvánulását látja Rembrandt emberi és művészi voltában. A könyv, melynek szerzője nem nevezte meg magát, igen jól van írva, a mi német könyvről ritka dicséret, tele van szellemes, megkapó ötletekkel, de ugyanakkor buján tenyészik benne a hóbort, mely lépten nyomon gondolkodóba ejt. Mind e sajátságokban rejlik az oka annak, hogy a könyv rendkívül kapós volt, sőt mondhatjuk, hogy Németországon ily sikert kevés könyv ért el. A szellemes különczködés iránt, mely a nemzeti hiúságnak tömjénez, még az olyan komoly viselkedésű nemzet is bír érzékkel. Más kérdés az, vajjon mit ér a nemzeti szellemet elméletileg művelni? Hogy a könyv sikerét a nemzeti hiúságnak köszönheti és nem tartalma igazságának, ez kétségtelen. Tartalma, a mi Rembrandtot illeti, jóval a könyv megjelenése előtt már meghaladott álláspont volt. Az újabban napvilágra került kútfők akkor már megczáfolták a korábbi életírók meséit, Rembrandtról mint emberről a dicsfényt, sőt a tisztességet is letépték, bebizonyították, hogy nem volt nagy és nemes lelkű ember, hanem inkább annak ellenkezője.

A kutatásnak ez újabb eredményeit aztán megragadta Max Lautner és *Wer ist Rembrandt?* című könyvében, mely nehány hó előtt jelent meg, megkisérli bebizonyítani, hogy Rembrandt, mivel közönséges ember volt, nem lehetett oly nagy művész, a milyennek eddig tartották, ha pedig nem volt oly nagy művész, akkor a művek nem lehetnek az övéi, melyek a neve alatt szerepelnek. Ez az állítás vélemény és következtetés lehet, de semmi

esetre sem bizonyíték. Szerző maga is csak annak tekinti és szükségesnek tartja döntő bizonyítékot keresni. Megkisérti tehát annak bebizonyítását, hogy ama festmények, melyek Rembrandt életének második korszakából valóknak mondatnak, s melyek igen tekintélyes számmal vannak, nem lehetnek az ő művei, mert élete e második szakában teljesen el volt adósodva, a kútfők által megőrzött saját vallomása szerint úgy szólván semmit sem dolgozott és a fia és szeretője által űzött művészeti tárgyakkal való kereskedés hasznából élt. E festményeket tehát vagy élete korábbi szakából valóknak kell tartanunk, vagy kénytelenek vagyunk tagadni, hogy művei volnának. Ámde igen valószinűtlen, hogy Rembrandt, a ki kortársai és tanítványai állításai szerint nagyon lassan dolgozott, a megrendelőket sokáig várakoztatta, művészi tevékenységének első, mintegy húsz éves korszakában 500 képet festett volna. Szerző szerint van még egy döntő érv, mely nemcsak azt bizonyítja, hogy nem Rembrandt festette mind ama képeket, melyek nevét hordják, hanem bizonyítja azt is, hogy e képeket Ferdinand Bot festette. A híres képek legtöbbjén ott van F. Bot neve, mindig egyformán, többnyire az ecset szárának hegyével a még nedves festékbe írva, a miért szabad szemmel nem látható, de nagyított fényképi fölvételen egészen előtünik. Szerző ez állítását könyvéhez csatolt 21 fényképpel bizonyítja. Azonkívül a Rembrandt nevét viselő legkiválóbb festményeket részletesen ismertetve, iparkodik bebizonyítani először azt, hogy lehetséges, hogy ama képeket csakugyan F. Bot készíté, a ki egész életén át tisztelt művész és tekintélyes jómódú polgár volt; másodszor, hogy miként eshetett meg a tévedés, hogy a képekre Rembrandt neve került, illetőleg hogy a XVII. és a XVIII. századbeli képkereskedők meghamisították.

Önként értetik, hogy a művészet iránt érdeklődő világban és a tudományban is nagy meglepetést, sőt fölháborodást okozott e könyv. Igaz, hogy a festményeket nem fenyegette veszély, de a művészetek története olyan tudomány, melyben nagy szerepet játszik a személyek kultusza. Ezt a kultuszt támadta meg a könyv. A szakfolyóiratok kara azonnal fölemelte szavát és tiltakozott e merénylet ellen. Utána következtek a behatóbb bírálatok és Lautner könyvének egy érve sem állta meg helyét.

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 1017/1952. sz.

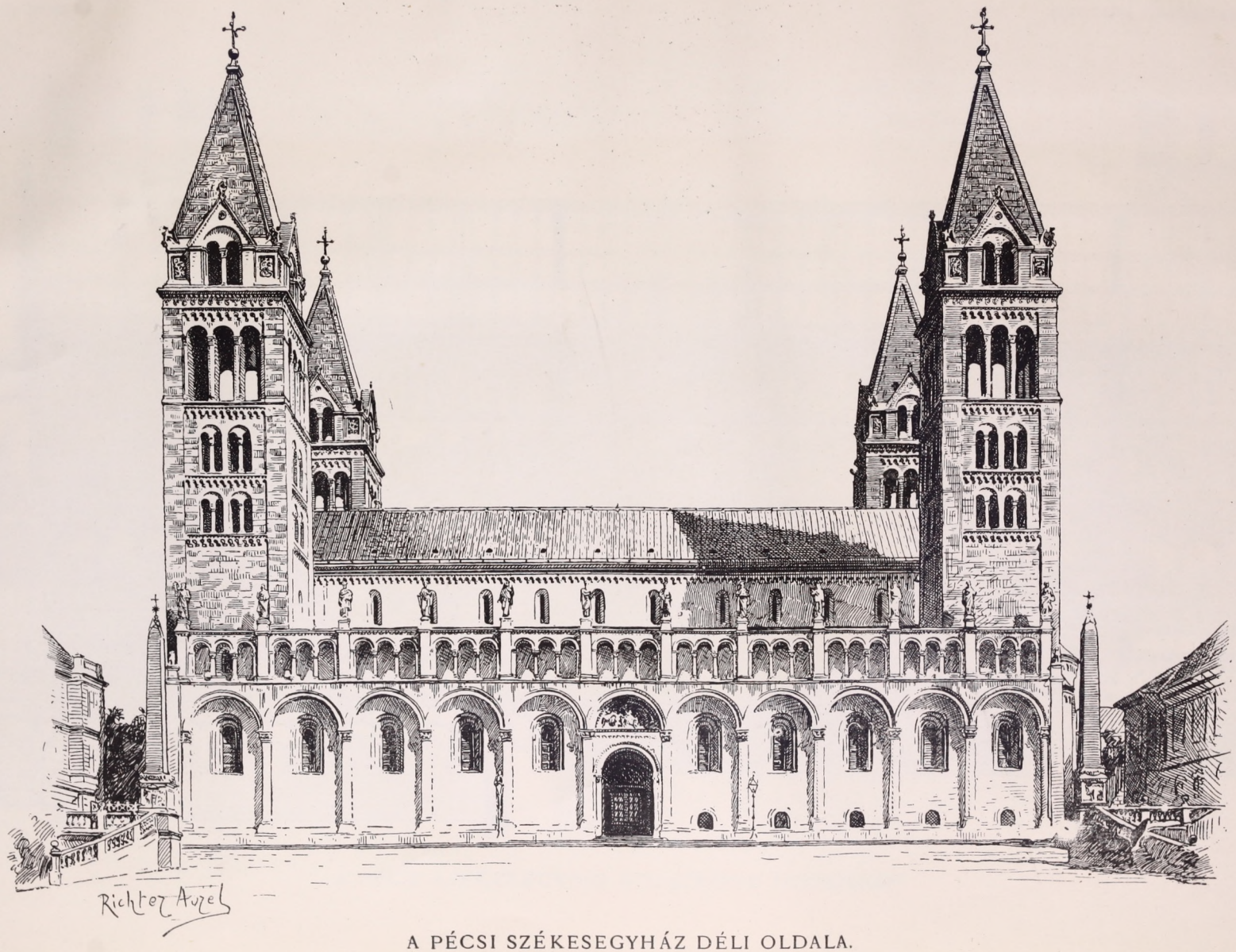

A PÉCSI SZÉKESEGYHÁZ DÉLI OLDALA.

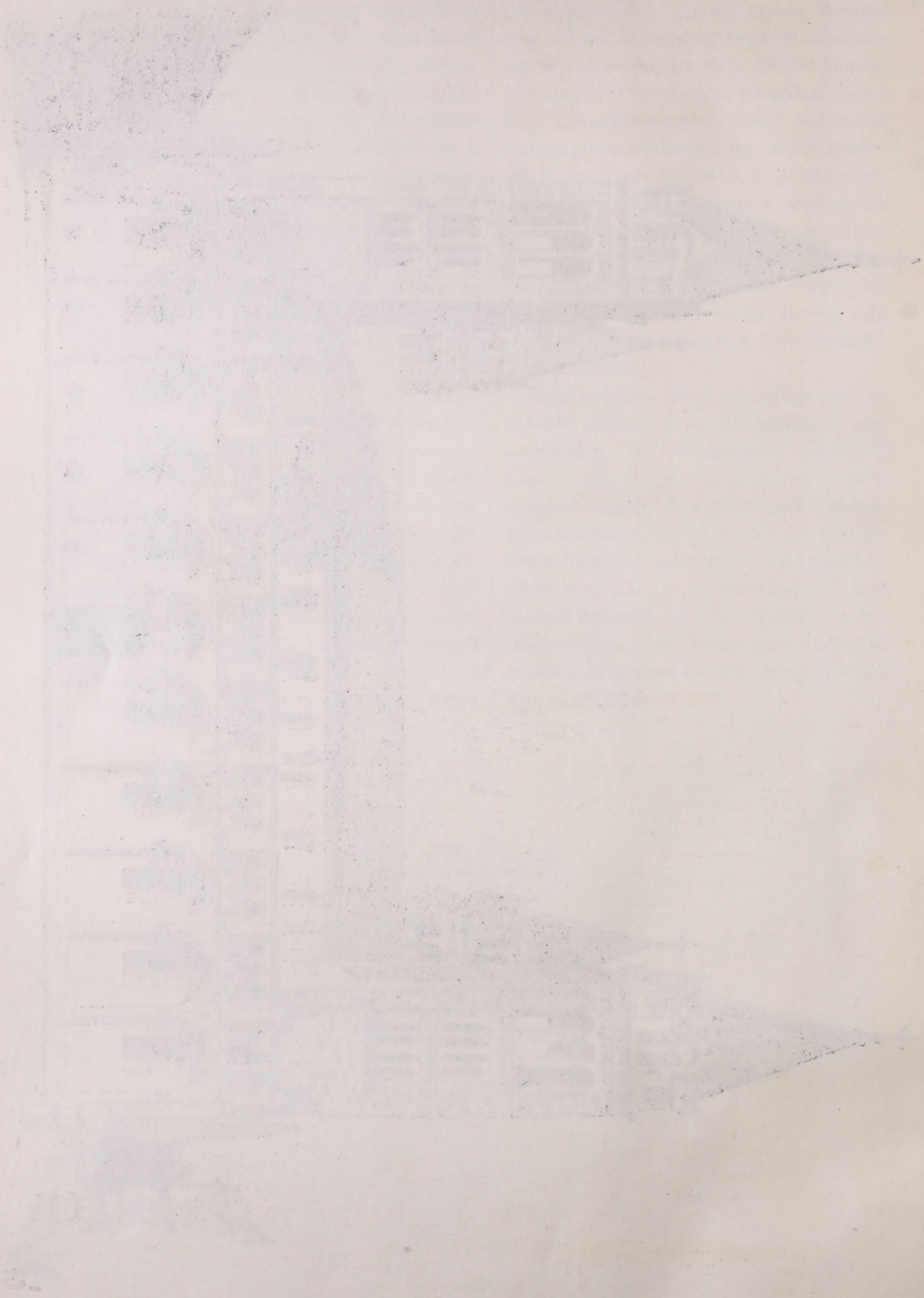

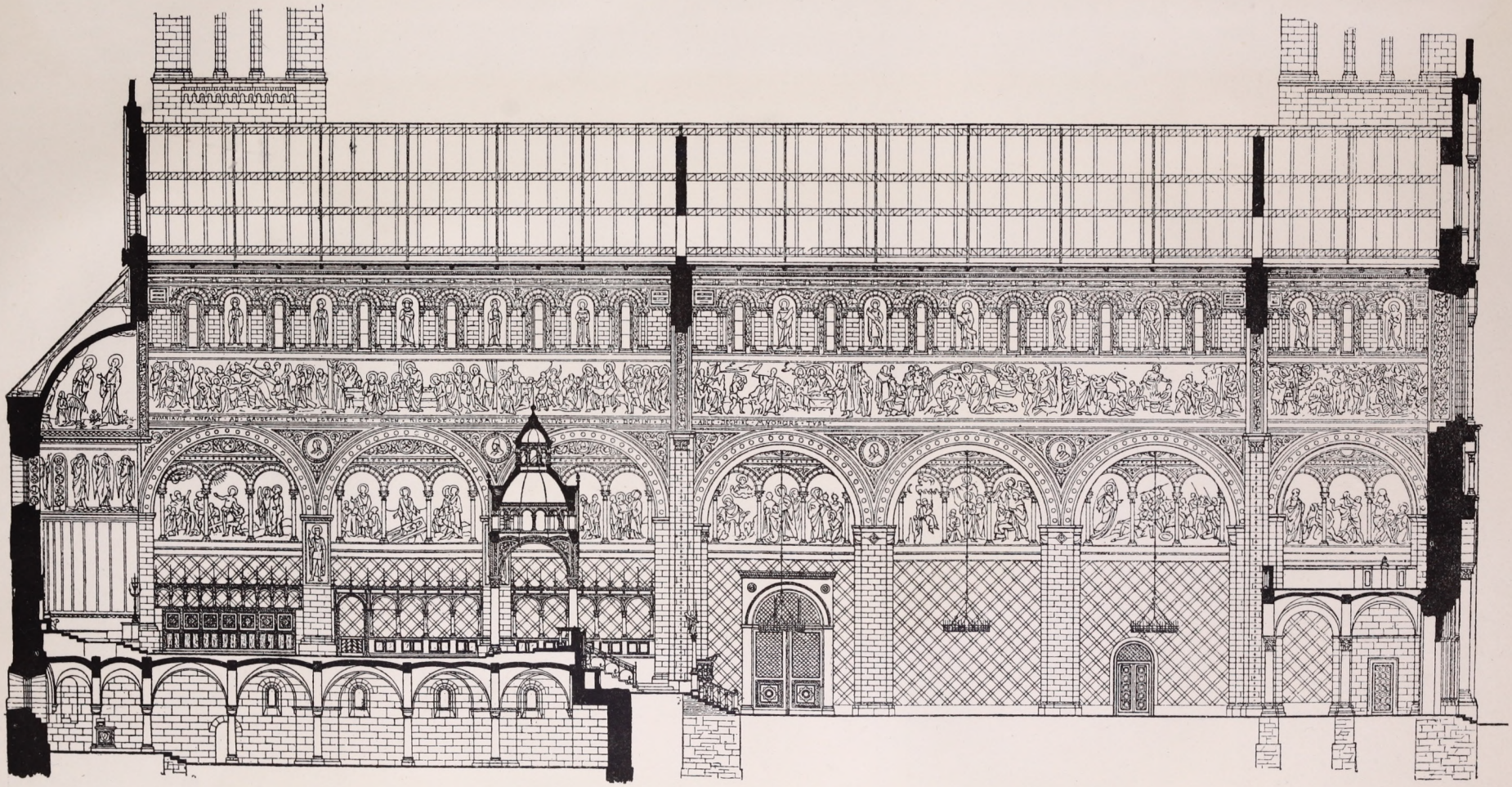

A PÉCSI SZÉKESEGYHÁZ ÁTMETSZETE HOSSZÁBAN.

HAZAI JELESEK BRONZ MELLSZOBRAI.

A Magyar Iparművészeti Társulat a nemzeti nevelés nagy érdekén kívül ama törekvés által vezettetve, hogy egyrészt a bronzöntés előmozdíttassék, másrészt, hogy a nagyon elterjedt idegen termékek lassankint kiszoríttassanak, 1886-ik évben tartott első közgyűlésén elhatározta, hogy hazai jeleseinket ábrázoló mellszobrokat első sorban bronzöntés útján való sokszorosítás czéljából elkészítteti.

A társulatot a tetemes költséggel járó eredeti minták megszerzésében hathatósan támogatta a főváros képzőművészeti bizottsága és a magyar képzőművészeti társulat. Az előbbi három mellszobor mintáját elkészítteté és sokszorosítás végett átengedé. Az utóbbi pedig a társulat által mellszobrokra kitűzött díjak nagyobb részét szíves készséggel vállalta magára és résztvett a pályázó mellszobrok birálatában.

A mellszobrok első sorozatát képező hét minta elkészülvén, az iparművészeti társulat ezeknek bronzban való sokszorosításával Tourbain Károly bronzöntőt bízta meg, a ki minden tekintetben kielégítő öntvényeket állított elő.

Midőn ekként a Magyar Iparművészeti Társulat kiváló hazai férfiak mellszobrainak oly bronzöntvényeit nyujtja, melyek művészi és technikai tekintetben a külföldi termékkel bátran kiállják a versenyt és bármely hivatal, közintézet, társulat helyiségének, nemkülönben lakásnak méltó és becses díszét képezhetik, azzal a reménynyel kecsegteti magát, hogy a magyar művelt közönség a fontos mű tovább folytatását és fejlődését számos megrendeléssel elő fogja mozdítani.

A mellszobrok a következők:

Ő Felsége I. Ferencz József király Strobl Alajostól,
József nádor ugyanattól,
Gróf Széchenyi István ugyanattól,
Hunyadi Mátyás Bezerédi Gyulától,
Liszt Ferencz ugyanattól,
Gróf Andrássy Gyula Róna Józseftől,
Arany János Senyei Károlytól.

Mindegyik 28—30 centimeter magas. — Darabjának ára, csupán az öntés költségeit számítva 50 forint.

Megrendelések a Magyar Iparművészeti Társulat titkári hivatalához intézendők: Budapest, Andrássy-út 67. sz. a.

Császári és királyi udvari szállító.

FISCHER IGNÁCZ BUDAPESTEN,

porczellán és majolika gyáros.

Gyár: VII. kerület, külső dob-utcza 17. sz.
Főraktár: IV. kerület, bécsi utcza 3. sz.

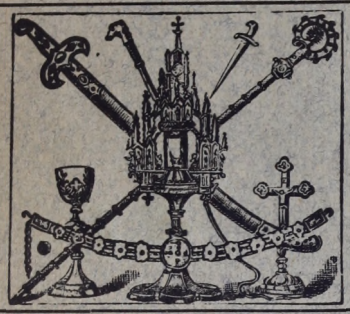

LINK FÜLÖP

ékszerész Budapesten

készit művészi kivitelü ékszereket, egyházi és egyéb disztárgyakat, mentekötőket és öveket diszöltözetekhez aranyból, ezüstből, zománczczal és drágakövekkel diszitve akár régi minták, akár új tervek szerint, régi ezüst és arany tárgyakat eredeti állapotukhoz hűen helyreállit.

Műhely: IV. váczi-utcza.

JACOBEY ÉS TÁRSAINAK

az iparművészeti társulat által ajánlott vállalata elfogad megbizásokat **a vallásos festészet minden ágában**; készit freskó- és oltárképeket, dekorativ festményeket; épit, aranyoz, fest és márványoz oltárokat, szószékeket, keresztelő kutakat; készit színes festésü és nem festett szobrokat.

Káposztás-Megyer, Ujpest mellett.

WEINWURM ANTAL

fényképész

az Angerer-féle sokszorositó eljárásnak Magyarországon egyedül jogositott tulajdonosa,

készit mindennemü fényképet és horganyedzésü duczokat, rajzok, iratok, érmek, czimlapok hirdetések, árjegyzékek stb sokszorositására ajánlkozik.

Budapest, IV., Károly-utcza 3. szám.

HÁZAS ISTVÁN.

Készit közhasználati és művészi díszbutorokat

BUDAPESTEN.

Műhely: VII. ker. Nefelejts-utcza 4. sz.

Az Országos Magyar Iparművészeti Muzeum

GALVANOPLASTIKAI INTÉZETE

ajánlja a közönség figyelmébe

régibb, kivált magyar ötvöstárgyak másolatainak gyüjteményét.

A 154 darabból álló gyüjteményben megvan a **nagyszent-miklósi lelet teljesen,** azonkivül **kelyhek,** szobák diszitésére különösen alkalmas **serlegek, poharak, csészék,** stb.

Minden egyes tárgy másolata az eredetihez hü és készités tekintetében is művészi becscsel bir. — *Az intézet képes lajstromot kivánatra ingyen és bérmentve küld.*

Budapest, Andrássy-út 67. sz.

VANDRÁK LÁSZLÓ

bronzműves és öntő

készit megrendelésre finomabb ajtó- és ablak-kilincseket, butordiszitményeket, gyertyatartókat, légszesz- és kőolajcsillárokat, szobrokat, czimereket, egyházi szereket, villámháritókat stb., galvanoplastikai tárgyakat, galvanizál minden színben stb. s elfogad ilynemü tárgyakat és régiségeket javitásra.

Budapest, VIII. ker. Mária-utcza 16. szám alatt.

DWORZAK FERENCZ

VÉSNÖK

BUDAPEST, IX., PIPA-UTCZA 14.

AZ UDVARBAN BALRA.

KÉSZIT MINDENNEMÜ VÉSNÖKI MUNKÁT ARANYBÓL, EZÜSTBŐL ÉS BRONZBÓL.

Franklin-Társulat nyomdája.